

Dumitru SUCIU

SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ

ai Landsturmului românesc
și starea protopopiatelor ortodoxe
din Transilvania
după Războiul Național
din 1848-1849

EDITURA ARGONAUT

Dumitru Suci

SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ AI LANDSTURMULUI ROMÂNESC
ȘI STAREA PROTOPOPIATELOR ORTODOXE DIN
TRANSILVANIA DUPĂ RĂZBOIUL NAȚIONAL DIN 1848-1849

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE
„GEORGE BARIȚIU” DIN CLUJ-NAPOCA
XIV

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” DIN CLUJ-NAPOCA

Dumitru Suciu

**SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ
AI LANDSTURMULUI ROMÂNESC
ȘI STAREA PROTOPOPIATELOR ORTODOXE
DIN TRANSILVANIA DUPĂ RĂZBOIUL NAȚIONAL
DIN 1848-1849**

EDITURA ARGONAUT
Cluj-Napoca, 2011

Seria:

● **Istorie** ● **Documente** ● **Mărturii** ●

Coordonator: Prof. univ. dr. Nicolae Bocșan

Referenți: prof. dr. Ioan BOLOVAN

prof. dr. Sorin MITU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SUCIU, Dumitru

Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849 / Dumitru Suci. – Cluj-Napoca: Argonaut, 2011. – 313 p; 21 cm. – (Istorie. Documente. Mărturii)

Antetitul: Academia Română : Institutul de Istorie „George Barițiu”

ISBN 978-973-109-262-1

94(498.4)“1848/1849”

323.1(=135.1)(498.4)“1848/1849”

281.95(498.4)“1848/1849”

© Dumitru SUCIU

Editura Argonaut

Cluj-Napoca, Str. Ciucaș 5/15

Tel./Fax: 040-264-425626

0746-752191; 0740-139984

www.editura-argonaut.ro

Consilier editorial atestat : Emil POP

Editură acreditată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior

Tehnoredactarea și coperta: Adriana BOGDAN

Proiect de cercetare nr. III/9 (2010-2013) în derulare la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române, str. M. Kogălniceanu nr. 12-14, Cluj-Napoca, 400418, e-mail: istorie@acad-cluj.ro, www.history-cluj.ro

Soldați fără uniformă: figuri de țărani români ai Landsturmului românesc și starea Protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849

În Studiul Introductiv ¹ la Tomul *Revoluția Transilvană de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documentele bisericești ortodoxe*

¹ *Studiu introductiv*, p. I-XXVII. Întrucât în Volum documentele publicate sunt concentrate în Partea I și Partea a II-a, pe viitor nu mai cităm numele Tomului, ci doar Partea I Documentul cu numărul respectiv și Partea a II-a Documentul cu numărul lui sub forma prescurtată P I D_x, P II Dy. Din vasta bibliografie referitoare la „Revoluția”(?) – așa a fost denumit fenomenul în mod tradițional – de la 1848-1849, spicuiim doar câteva titluri. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, reeditat în 1994 la Brașov; Alexandru Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. II, Viena, 1852; Artemiu Publiu Alexi, *Din pomelnicul martirilor români de la 1848-1849*, în „Transilvania”, 1870, nr. 19-20; 1871, IV, nr. 4-13; G. Bogdan Duică, *Vițile și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924; Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean. Contribuții istorice și demografice*, Cluj-Napoca, 2003; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. I, Cluj-Sibiu, 1944; vol. II, Sibiu, 1944; vol. III, Cluj, 1946; vol. V, Cluj, 1947; Gelu Neamțu, *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, Cluj-Napoca; 2004; Gelu Neamțu, Vasile Tutula, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre Revoluție și Războiul civil din Transilvania. 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2008; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849. Contribuția bisericii*, Sibiu, 1995; Liviu Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, București, 1998; Peter Moldovan, *Pace și război. 1848-1849 în Transilvania Centrală. Mișcările revoluționare și războiul civil*, Cluj-Napoca, 2008; *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania. 2 martie – 12 aprilie 1848. Documente*, vol. I, București, 1977; *Documente privind revoluția de la 1848 în „Țările Române. C. Transilvania*, vol. II, 12-29 aprilie 1848, București, 1979; vol. III, 30 aprilie – 14 mai 1848, București, 1982; vol. IV, 14-25 mai 1848, București, 1988; vol. V, 26 mai – 4 iunie 1848, București, 1992; vol. VI, 5-16 iunie 1848, București, 1998; vol. VII, 17-26 iunie 1848, București, 2005; vol. VIII, 27-30 iunie 1848, București, 2007; *Documenta neglecta. Az 1848 évi Erdélyi forradalom forrásait publikáló Román Akadémiai Kiadónyból Kihagyott iratok, 1848. március – 4-1848 június 6.* Országllitata és Kutatástörteneti bevezetésel ellátá Benkő Samu, Budapest, 2008; Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1988; Idem, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*,

1848-1850, volum întocmit de Dumitru Suci (coordonator), Alexandru Moraru, Cosmin Cosmuța, Diana Covaci, Iosif Marin Balog, Lorand Mádly, București, 2010, în Manuscris, am argumentat că substanța care a pătruns în structura și ființa așa-zisei Revoluții române din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) de la 1848-1849, aflată în desfășurare din octombrie, cu mare intensitate și într-un ritm rapid, i-a impregnat radical caracterul unui adevărat *Război Național* împotriva centralismului maghiar de stat, același fenomen fiind constatabil și în cazurile celorlalte națiuni nemaghiare din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, declarată în grabă și fără temeii mare stat unitar național maghiar centralizat în jurul Pestei sub comanda guvernului și parlamentului ungar, în care ungurii constituiau minoritatea și neungurii majoritatea locuitorilor țării. Din acest motiv, în scurt timp, în evoluția programatică a gândirii și acțiunii politice românești, deosebirile teritoriale și fragmentările provinciale și administrative istorice ce au funcționat de secole pe baza Staatsrechtului sunt repede depășite și se emite revendicarea esențială centrată și concretizată pe interpretarea largă, completă a principiului naționalității, conjugat cu dreptul etnic natural, ca toți românii din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina să formeze un singur stat național autonom într-o Austrie Mare federalizată ce cuprindea o bună parte din Europa Centrală și Răsăriteană între Alpii italieni și Carpații români.

Acum, în anii 1848-1849 și de acum înainte, elita politică a națiunii s-a pronunțat clar că românii s-au săturat să trăiască separați și despărțiți unii de alții, cei din Banat, Crișana, Maramureș, Partium

Cluj-Napoca, 2000; Nicolae Bocșan, Rudolf Gräf, *Revoluția de la 1848 în Munții Apuseni*, Cluj-Napoca, 2003; Vasile Lechințan, *Martiri români din Câmpia Transilvaniei la 1848*, Cluj-Napoca, 2003; Egyed Akós, *Erdélyi 1848. Évi utolsó rendi országyölöse*, Târgu Mureș, 2001; Szilágyi Sándor. *A magyar forradalmi ferfiai, 1848-1849*, Pest, 1850; Kövály László, *Erdély története 1848-9ben, Pest, 1861; Nagy-Enyednek és Vidékének Veszedelmé 1848-49-ben. Történeti vázlat*, irta báró Kemény Gábor, Pest, 1863; Jakób Elek, *Szabadság harzunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-1849*, Budapest, 1881; Szilágyi Farkas, *Alsófehér vármegye 1848-49-ben*, 1898; Ifj. Kemény István báró, *Emléklapja melyeken, mint a boldogtalam 1848, éobenutolsó, alsófehérmegeyei főispán, néhány jelenetet vázol azonirtóháboruból 1848, melybe az oláh rablócsordák a magyar birtokosság ellen dühönyték*, Budapest, 1903; Egyed Akós, *1848 Erdély magyar vezsrilakaj*, Târgu Mureș, 2004. În volum am adăugat și alte câteva titluri pe care nu le mai includem în studiu.

administrați direct în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, stat asociat și component al inseparabilului și unitarului Imperiu Habsburgic, ce forma și partea transleitană a acestuia, cei din Ardeal în Marele Principat al Transilvaniei (teritoriu al Coroanei Sfântului Ștefan purtată de Habsburgi, în calitate lor de regi legitimi ai Ungariei, aceștia fiind și Mari Principi ai Transilvaniei) care, deși autonom față de Ungaria, era tot un stat nobiliar ungar, structurat pe sistemul 3+4, ce-i excludea pe români din viața publică, iar românii din Bucovina erau incluși în Austria istorică ce constituia partea cisleithană a statului. Această administrare separată și fărâmițată în statele și provinciile istorice clasice ale Imperiului a fost de natură să slăbească și să divizeze capacitățile materiale și individuale ale națiunii române, făcând-o mai slabă și vulnerabilă în fața asupritorilor privilegiați minoritari de diferite etnii, astfel că în Programele politice apare clar principiul că toți românii se simțeau în siguranță doar într-un stat autonom, care să-i cuprindă pe toți, înzestrat cu guvern și parlament, în care să-și găsească locul cuvenit în mod proporțional și minoritățile etnice, corelat la guvernul și parlamentul federal central al Imperiului. În concluzie, aici era vorba de descentralizare și autonomism față de Pesta și Viena, dar centralizare a tot ce este românesc în statul național autonom.

Evoluția Programelor românești spre revendicarea fundamentală a federalizării etnice s-a întâlnit și s-a armonizat cu programele de aceeași structură și viziune democratică elaborate de elitele celorlalte națiuni nemaghiare și negermane. Dintre acestea se disting planul lui Frantisek Palacky, axat pe întemeierea statelor naționale german, ungar, ceho-slovac, italian, sârbo-croato-sloven, român, polono-ucrainean, toate egale unele cu altele, și de principiul fundamental, de încărcătură mare democratică, cu consecințe și cu bătaie lungă în viitor, emis de croatul Ogarev-Ostrojinsky, că majoritățile și nu minoritățile etnice trebuiau să aibă putere de decizie în croirea statelor federalizate, că centralismele austriac și ungar sunt și vor rămâne anacronice și desuete atâta timp cât în Austria, unde doar a cincea parte din populație era germană, puterea o dețineau austriecii, iar Ungaria, în care ungurii acopereau numai a treia parte din locuitori, era definitivă ca stat maghiar (Magyarország).

Liderii nemaghiari și negermani au afirmat cu curaj și în mod deschis în fața oamenilor de stat din acei ani că podul pentru trecerea înapoi la practicile guvernărilor trecute a fost rupt de „memorabilul martie 1848”, că Austria există, stă în picioare și funcționează doar dacă se restructurează definitiv pe baza principiilor egalei-îndreptățiri a tuturor popoarelor sale, iar dacă acesta va fi nesocotit, nu va exista în viitor nici fericire, dar nici pace și salvare pentru Imperiul Habsburgic.

În Studiul menționat am insistat asupra ideii că românii din Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina s-au atașat de Delegația Națională Română din Ardeal, care lucra la Viena pentru aplicarea Programelor naționale elaborate între 25 februarie 1849 – 10 ianuarie 1851, pe care au completat-o cu membri proprii din aceste ținuturi cu majorități românești, tocmai din motivul fundamental că Revoluția Română din Ardeal a fost în esența ei un Război Național în cadrul căruia Programul minimal de la Blaj, din mai 1848, valabil doar pentru ardeleni, a evoluat rapid spre cel maximal, ce-i cuprindea armonios pe toți românii din Monarhia Habsburgică.

O parte din elita politică românească din Banat, Crișana, Maramureș, deci din așa-numitele „părți unghurene”, administrate separat de Ardeal, în cadrele Ungariei, au ales ca tactică alianța cu guvernul și parlamentul maghiar, sperând sprijin împotriva jurisdicției Patriarhiei Sârbe de la Karlowitz, înființarea unei Mitropolii Române Ortodoxe care să administreze și să conducă bisericile și școlile emancipate din zonă. Apreciind libertățile sociale și egalitatea juridică dintre cetățeni, luați ca indivizi, acordate de legile unghurești, membrii acestei elite n-au renunțat la revendicările privind recunoașterea drepturilor naționale colective, formarea unui căpitanat român, cu funcționari și limbă oficială română, dar n-au fost capabili să obțină nimic concret în acest sens de la politicienii unghuri. Altă aripă a elitei românești din zonă nu este de acord cu această tactică, argumentând că în pofida conflictelor confesionale și școlare, a averilor bisericesti și mănăstirești, disputate cu ierarhia sârbă, principalul adversar și al unora și al altora era centralismul maghiar de stat. Aceștia au încercat să orienteze mișcarea spre solidarizarea cu românii ardeleni și cu celelalte națiuni nemaghiare din Ungaria, în confruntare directă cu guvernul Ungariei și politica lui față de nemaghiari.

Printre membrii marcanți ai acestei orientări s-au înscris Ioan Mocioni de Foeni, Lucian Mocioni de Foeni, Ioan Dobra, Constantin Pomuțiu, N. Capria, C. Udria, A. Atanasievici, I. Popovici, Traian Doda și ofițerimea de graniță din Banat sau Petru Cermena². Unii români din Banat, părțile Aradului, din Crișana, Maramureș insurecționează în octombrie 1848 contra Ungariei. Chiar subprefectul Jakabfy Kristof recunoaște că în Banat există puțini români care să se supună benevol autorităților legale maghiare. Aceștia se aflau sub influența mișcărilor revoluționare române din Transilvania (Ardeal) sau a comandantului cetății Timișoara, iar două companii de grăniceri români au plecat spre oraș pentru a-i ajuta pe sârbi, care luptau cu ungurii. Jakabfy, îngrijorat de situație, cere trupe pentru liniștirea comitatului Caraș și protejarea maghiarilor de aici.³ Nu mai puțin îngrijorat este subprefectul Vörös Antal, care raportează că printre românii de pe Mureș se află mii de răsculați împotriva guvernului Ungariei. Pentru a-i potoli pe cei din Șiria au fost trimise trupe care au folosit împotriva românilor artileria și le-au spânzurat conducătorii. Vörös cere încă o măsură de siguranță în plus, și anume propune trimiterea comisarului Teodor Serb pentru a domoli spiritele românilor.⁴ Însă satele românești Cutina și Răchita refuză să dea mai mulți recruți Ungariei, în pofida faptului că autoritățile l-au numit acolo comisar pe românul Pascu.⁵

Raportul militar al maiorului Gáál, ca și procesele-verbale ale Curților marțiale completează informațiile despre reprimarea răscoalei românilor din Șiria, unde s-au adunat 6 000 de oameni. Ofițerul certifică faptul că asupra lor s-au găsit diferite arme și muniții și a fost necesar să se instituie starea de asediu. Primarul Paul Petrovici și principalul instigator Deic Lăzărescu au fost puși sub urmărire, dar nu au putut fi găsiți. În schimb li s-au dărâmat casele și li s-au confiscat bunurile, însă

² Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar și mișcarea națională a românilor din Transilvania (1848-1867)*, București, 2000, p. 147 (în continuare *Antecedentele*).

³ Dragomir, *Studii și documente privitoare la Revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849. Documente din Arhivele statului (Budapesta) Arhiva Kossuth 1848-1849*, Cluj, 1946, p. 97-99; citat Suci, *Antecedentele*, p. 148.

⁴ *Ibidem*, p. 138-140; Suci, *Antecedentele*, p. 148.

⁵ *Ibidem*, p. 143-144, *Antecedentele*, p. 148.

Ștefan Verdje, Paul Borlea, Mihail Crâznic, Gheorghe Codreanu, Petru Toma și Nicolae Crișan au fost condamnați la moarte și executați imediat prin spânzurare.⁶ Maiorul Gáál a găsit nesupuși și în satul Covăsânt, unde a dărâmat casele primarului și ale juzilor comunali rebeli fugiți, cărora le-a confiscat averile. Iar pe Ioan Balint și Gică Marian, prinzându-i, i-a condamnat și i-a executat lângă primărie, unde s-a instituit un consiliu ad-hoc. Acestui consiliu i s-a spus limpede că dacă nu se va executa recrutarea în timp de 24 de ore, fiecare a zecea casă din sat va fi dărâmată.⁷

Comisarul român Mihály, atașat de politica Ungariei, raportează din Sighetul Marmației că românii din Borșa, ajutați de soldații grăniceri din Transilvania, au atacat trupele maghiare, dar au fost respinși.⁸ Comisarul Boczko Dániel raporta lui Vörös Antal despre colaborarea strânsă a românilor din Gura Văii, Aciuia, Dumbrava, Răstoci, Hălmagiu cu moșii lui Avram Iancu. Satul Hălmăgel, care a început revolta și colaborarea cu adjutanții lui Iancu și a întâmpinat trupele maghiare cu focuri de armă, a fost incendiat în întregime drept pedeapsă.⁹ Mai existau vreo 4 000 de răsculați concentrați în satul Țărmure, dar vor fi și ei împrăștiați, mai ales că se așteptau încă 400 de honvezi sub comanda maiorului Ritzkó.¹⁰

Maiorul Gáál se dovedește a fi meticulos și exact în rapoartele sale, precizând într-unul din ele că numai cu 8 obuze de tun au fost uciși 111 rebeli români din tabăra de la Gura Văii.¹¹ În decembrie 1848, maiorul Asboth Lajos raportează comisarului Vukovics despre respingerea a două companii de grăniceri și a câtorva mii de răsculați români, conduși de căpitanul Doda, care au încercat să atace Reșița.¹² Autoritățile

⁶ *Ibidem*, p. 156-164, *Antecedentele*, p. 148.

⁷ *Ibidem*, p. 164-167, *Antecedentele*, p. 148.

⁸ *Ibidem*, p. 180-182, *Antecedentele*, p. 148.

⁹ *Ibidem*, p. 196-199. Armata maiorului Gáál a împrăștiat lângă Gura Văii o tabără de 500 de moși, ucigând 115 dintre ei. Alți prizonieri au fost deferiți Curții Marțiale. Din cauza solidarității românilor din comitatul Aradului cu moșii, au fost incendiate parțial și satele Gura Văii, Aciuia, Dumbrava și Răstoci. Hălmagiu a fost cucerit de unguri.

¹⁰ *Ibidem*, *Antecedentele*, p. 149.

¹¹ *Ibidem*, p. 201, *Antecedentele*, p. 149.

¹² *Ibidem*, p. 237-238, *Antecedentele*, p. 149.

maghiare au întâmpinat alte greutăți, încă din toamna lui 1848, din partea miilor de români adunați la Remetea, ce ascultau de locotenentul grănicer pensionar Dâmbul. Acestora li se promisese amnistie generală dacă-l părăsesc pe ofițerul român rebel și se supun legilor Ungariei.¹³

Negustorii Alexie Popovici (64 de ani), Ognarii Costa (42 ani) și Dimitrie Popovici (27 ani) din Arad au aprovizionat cu cereale și alimente gamizoana imperială din cetate și au fost pedepsiți de autoritățile ungare. Preotul Arsenie Staicovici (50 ani) din Pecica a fost întemnițat 30 de zile, dar preotul Zamfir Pop (49 ani), șumarul (pădurarul) Gheorghe Jivănescu (40 ani), învățătorul Gheorghe Gurban (61 ani) din Șoimoș au fost împușcați de un pluton de execuție condus de căpitanul Astaloș. Evenimentul s-a petrecut în 28 noiembrie, iar în 13 noiembrie 1848, Kulterer Murany a ordonat spânzurarea preotului Jivan Petrovici din Sânicolaul Mare și executarea prin același procedeu a preotului Vasile Popescu din Alioș, care era frate cu Patrichie Popescu. În schimb, preoții Maximilian Caracioni, Vasile Boitor, Gheorghe Bila, toți din Pecica, au ținut cu guvernul Ungariei, au mobilizat în serviciul acestuia 400 de enoriași care s-au concentrat în tabăra de la Becicherec. Caracioni și-a pus în serviciul Ungariei și feciorii săi iar acest preot, împreună cu ceilalți doi, au fost judecați de Tribunalul militar din Timișoara, unde Caracioni, declarat vinovat, a fost condamnat la moarte pentru crima de les-maiestate. Însă autoritățile imperiale austriece au fost clemente, după 6 ani de pușcărie l-au amnistiat și, colac peste pupăză, a devenit și stareț de Bezdin.¹⁴

La 6 august 1849, husarii unguri i-au împușcat pe Perva Ștefan (38 ani), Nicolae Lambert (48 ani), german romano-catolic, care n-a știut să vorbească ungurește cu acești soldați, Toader Brânda (45 ani), Todor Bojan (30 ani), Igna Horga (34 ani), Jelina Perva (41 ani), văduvă, cu fiul ei Gheorghe (16 ani), Toma Arjan (60 ani), toți din Buteni, plus Ioan Faur (35 ani) din Chisindia și Zaharia Țurca (62 ani) din Bârsa. Aceștia s-au opus jafurilor comise de unguri. Zaharie Țurca nu i-a lăsat pe unguri să

¹³ *Ibidem*, p. 153, *Antecedentele*, p. 149.

¹⁴ Preot dr. Pavel Vesa, *Eparhia Aradului în pericada episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Arad, 2008, p. 235-237.

confiște un cal al lui Todorică Halic, fapt pentru care a fost împușcat în drumul satului, împreună cu consăteanul său Mihai Dinga. Birăii (primarii) satelor Iacobini (Zeldiș), Satu Rău, Mădrigești, Rista Vesa (46 ani), Băbuța Onu (43 ani), Van Stănilă (66 ani) au fost executați în 18 octombrie 1848 pentru că au primit scrisori din Ardeal și îndemnuri să se opună politicii Ungariei și să rămână fideli Împăratului. Toți au fost pârați de notarul Jimon Marton și judecați și condamnați de Gaál și Boțco. Tot la 18 octombrie 1848 a fost executat Ristea Tolci (22 ani) din Almaș, deoarece s-a opus recrutării lui în armata ungară. Preotul Simion Groza din Gurahonț, primind scrisori de la românii ardeleni, i-a îndemnat în biserică pe românii arădeni, i-a îndemnat în biserică pe credincioșii din parohia lui să se înarmeze și să intre în luptă deschisă cu ungurii. Pentru această faptă, ofițerii comandanți ai taberei maghiare Boțco și Gaál l-au condamnat la moarte prin ștreang. Ofițerii unguri i-au poruncit preotului Constantin Copian din Almaș să-l pregătească pe ultimul drum pe cel condamnat. Acesta l-a spovedit și l-a cuminecat cu Sfintele Taine pe fratele său în Christos, Simeon Groza, l-a însoțit până la locul execuției, unde i-a citit îngropăciunea destinată special preoților, după care celui condamnat ungurii „prin ștreang și spânzurători i-au ucis viața”.¹⁵

Când românii din Nădab s-au opus recrutării în oastea maghiară, trei dintre ei au fost executați, alții arestați și închiși la Arad, Seghedin, Oradea iar preoții din Pleșcuța, Poenari, Șteia, Vața de Sus au fost executați deoarece s-au opus politicii guvernului ungar. Între 23-30 octombrie 1848 au suferit represalii românii rebeli din ținutul Zarandului, unde au fost date pradă focului 450 de gospodării, dintre care 161 la Hălmăgel, 86 la Aciuța, 82 la Târnava. Preoți Sinesie Grozav (38 ani) din Aciuța și Pavel Farcaș din Pleșcuța au fost uciși deoarece au citit credincioșilor porunci împărătești trimise de Avram Iancu. Ei au fost trecuți din viață în moarte prin spânzurătorile improvizate la podul de peste Crișul Alb din Iosășel. Aceeași soartă au împărtășit-o preoții Eftimie Popovici (35 ani) din Hălmăgel, Iovan Jude-junior (26 ani) și Ioan Jude-senior din Poienari și filia Tohești și Pavel Feier din Șteia. În

¹⁵ *Ibidem*, p. 237-239.

Hălmăgel, proclamația lui Iancu a fost răspândită și de preotul Ioan Popovici în fața unor români veniți din mai multe sate. Acesta și Eftimie au fost trădați de Toda Șandor, duși la Hălmăgiu, dar la podul Băneștilor au fost spânzurați împreună cu alți preoți.¹⁶

Birăul din satul Dulcele, Gligor Sârb, a fost împușcat pentru că a îndemnat sătenii să se împotrivescă Ungariei și la fel a pățit-o Onu (Ioan) Popa (50 ani), tatăl avocatului George Popa, care a tras clopotele într-o dungă, ca la alarmă, pentru ca românii să lupte contra soldaților lui Kossuth. Ioan Balint (34 ani) și Gheorghe Marian (50 ani) din Covăsânț au fost împușcați deoarece au făcut cunoscut Manifestul antimaghiar trimis de generalul Bergher din cetatea Aradului. În 23 noiembrie, Toader Crișan (49 ani), Nicolae Moldovan (27 ani), Teodor Dehelean (38 ani), Pavel Rus (28 ani), Gheorghe Jivan (26 ani) din Bârzava au fost spânzurați în dealul Ciotului pentru că au incitat poporul contra ungarilor și din același motiv, la 27 noiembrie 1848, au fost executați preotul Ioan Faur (44 ani), țărani Teodor Jirj (52 ani), Toader Căprucean (39 ani) și Sofronie Faur (39 ani) din Căpruța. Dacă preotul Ioan Faur a fost spânzurat pe dealul Ciotului, fratele său care era primar (birău) a fost împușcat în dealul numit La Vie, între Căpruța și Monoriștea. George Ciucuța (61 ani) din Dumbrăvița a fost spânzurat la Bârzava, în 24 noiembrie 1848, deoarece a făcut propagandă în sat ca oamenii să respingă actele și poruncile ungurești și să le respecte numai pe cele imperiale austriece. Judele satului Dumbrăvița, Rusalim Bătuțan (37 ani) a scăpat mai ușor, fiind închis la Arad și ulterior la Sântana. Din satul Conop, doi români plugari, Vasile Merza (35 ani), Atanasie Olari (48 ani) și purcarul Antonie Iușca (39 ani) au fost spânzurați în dealul Pripor deoarece n-au ascultat de poruncile ungarului Nicolae Șperlak. La Sântana a fost închis Ioviță Morari, tot din Conop, care a murit în această temniță ungurească.¹⁷

Preotul Sabău Petru (35 ani) din Fânațe a transmis preotului Ioan Groza din Criștior o scrisoare în limba română expediată de Avram Iancu. Intenția era ca aceasta să fie transmisă mai departe către Popa

¹⁶ *Ibidem*, p. 241-244.

¹⁷ *Ibidem*, p. 245-251.

Nașului pe care Iancu l-a rugat să mobilizeze 10 000 români și să-i trimită în ajutor împotriva ungarilor care ardeau casele românilor ardeleni și îi ucideau. Petru Sabău, adus în fața tribunalului excepțional, a negat că are legături cu Avram Iancu, pe care nici nu-l cunoaște personal, iar scrisoarea era adresată fiului preotului Nașu din Criș și nu lui personal. Tribunalul l-a achitat deoarece n-a dispus de probe sigure împotriva lui. După alte mărturii însă, preotul Sabău Petru din Fânațe i-a trimis praf de pușcă lui Avram Iancu aflat la Băița, dar tribunalul n-a dispus de această informație. Ioan Groza a trimis și el praf de pușcă lui Iancu, iar românii din Râmet, Valea Iadului, Criștior, Călugări, Câmp, Fânațe, Sohodol, Vașcău, Topa de Jos i-au trimis alimente pentru soldații lui.¹⁸

Acei români care vorbeau public împotriva guvernului ungar și-i contestau autoritatea erau întemnițați și pe teritoriul aflat sub jurisdicția Vicariatului de Oradea, subordonat direct Episcopiei Ortodoxe a Aradului. În 28 octombrie 1848 a fost spânzurat Pantea Petru (55 ani) din Tulca, pe motiv că a vociferat în biserică spunând și rugându-se la Dumnezeu să nu-i ajute pe unguri și să-i aducă pe sârbi, că atunci românilor le va merge mai bine. Opunându-se recrutării feciorilor români în armata ungară, plugarul Pater Moise din Apateu a fost executat la 30 octombrie 1848. La fel au pățit-o și Turcuș Simion (43 ani) și Teodor Moșan (26 ani) din Peșteș, care au susținut că pruncii românilor nu trebuiau să intre în armata ungară și să se bată cu Împăratul.¹⁹

Aceste evenimente demonstrează elocvent că jumătatea de națiune română din „părțile ungurene”, Banat, Crișana, Maramureș, n-a ținut și n-a mers în întregimea și totalitatea ei alături de Ungaria, iar doar cealaltă jumătate, cea română din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) împotriva Ungariei. Situația a fost complicată și complexă întrucât și românii din Banat, Crișana, Maramureș, Partium au fost – sau mai precis o parte din ei – contra Pestei și s-au opus Ungariei, dar au fost repede și prompt reprimați, în timp ce alți români din zonă, conduși de o parte din elita lor, deputați, parlamentari, comisari, clerici români

¹⁸ *Ibidem*, p. 252.

¹⁹ *Ibidem*, p. 255.

au acționat din convingere, influențați de elita promaghiară, alături de guvernul ungar. Românii tineri din părțile ungurene recrutați în armata ungară au luptat după octombrie 1848 până în august 1849 împotriva austriecilor, croaților, sârbilor, slovacilor și contra fraților lor din Ardeal, deoarece considerați cetățeni ai unicei națiuni civile, maghiare, trebuiau să se supună legilor ungurești și statului ungar. Dar indiferent de opțiunile și convingerile proprii legate de sentimentul că aparții patriei maghiare, în caz că o slujeai benevol și cu credință luptând contra tuturor inamicilor ei sau, dimpotrivă, chiar dacă simțeai și considerai că aparții unei națiuni române ce dorea să-și croiască un stat autonom, și te simțeai solidar cu armata națională a legiunilor și prefecturilor românilor ardeleni, dar erai încadrat în tabere maghiare, tot trebuia să te supui legilor ungurești ale războiului și să-ți împuști conaționalii din Ardeal dacă-i întâlneai pe fronturile de luptă. Pentru cei din această categorie nu existau alte opțiuni decât respectarea regulii *à la guerre comme à la guerre*, deci ori te supui Ungariei, ori ești lichidat.

Pe de altă parte, tirania și reprimările ungurești i-au înfricoșat pe unii români din Banat, Crișana, Maramureș, care și-au ascuns și și-au reprimat ei înșiși sentimentele lor naționale și politice adevărate, pentru a nu fi descoperiți, dar după înfrângerea Ungariei kossuthiste se atașează strâns de Delegația românilor ardeleni de la Viena, o completează cu membri din sânul lor și acționează hotărât pentru înființarea Marelui Ducat al românilor din Banat, Crișana, Maramureș, Ardeal și Bucovina. Această schimbare a concepțiilor și a stării noi de spirit este atestată în numele românilor arădeni și orădeni de episcopul ortodox Gherasim Raț și episcopul baron Vasile Erdelyi greco-catolic, care acționează în acest sens, pledează pentru aplicarea integrală a Petiției-program din 25 februarie 1849 și ale celorlalte Memorii care i-au reiterat revendicările, iar în zonă până și economii (țăranii), birăii, dascălii, preoții erau pătrunși de necesitatea și dreptatea ca ei să aibă parte și să beneficieze de o „crăime română”.²⁰

²⁰ Suciu, *Antecedentele*, p. 150-152; Idem, *Evoluția programatică și alternativele tactice ale mișcării naționale a românilor din Transilvania între 1849-1967* în volumul în mss. *Structuri sociale și implicare politică și implicare politică Transilvania 1849-1867*. Coordonator Dumitru Suciu,

Dar această evoluție a gândirii și acțiunii politice românești nu a însemnat deloc că aripa promaghiară a elitei politice, care investea mai multă încredere în Pesta decât în Viena și era reprezentată de Sigismund Pop, nobilii români din familiile Man, Mihalyi, Eftimie Murgu și alții, a fost aruncată și risipită în eter. Ea a continuat să existe, să se manifeste în continuare, iar categoria de deputați români guvernamentali reappare în scurta și efemera Dietă de la Pesta (1861), în Dieta de Încoronare de acolo (1865-1868) și în ciclurile parlamentare ce au urmat-o și au continuat-o. După evenimentele sângeroase din 1848-1849 și drept consecință a politicii egoiste și dominatoare a regimului dualist, ponderea acestei aripi scade treptat, dar sigur, pe faze, până în 1918, când cei din această categorie devin un fel de *rara avis*, de excepții ce confirmă regula generală că a bătut ceasul ca și românii majoritari din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Partium să-și urmeze frații din Basarabia și Bucovina și aflați toți sub sceptrul protector al Regelui Ferdinand I cel Loial jurământului că va acționa neabătut pentru îndeplinirea destinelor națiunii române, să intre în marea familie a Statului tuturilor românilor.²¹

În Ardeal, încercările de a obține recunoașterea națiunii ca națiune politică au eșuat, arestările țăranilor și preoților care au fost la Marea Adunare Națională de la Blaj și s-au împotrivit centralismului maghiar de stat și recrutărilor s-au ținut lanț, s-au declanșat vărsările de sânge suferite de români la Mihalț, Vaida Cămăraș și alte localități, au fost executați prefecți și tribuni ai românilor la Târgu Mureș (Vasile Pop), Cluj (Baternai și Simoniș), secuii întreprind raiduri în sate soldate cu pierderi de vieți românești, incendieri și jafuri. Toate reprimările duc și conduc evenimentele la declanșarea Războiului Național din octombrie 1848 până în august 1849. În condițiile acestor triste dar incontestabile realități, Comitetul Național Român, adevărat guvern provizoriu revoluționar, era îndreptățit să afirme, prin Bărnuțiu și Barițiu: „Dar națiunea română, mărturisească istoria, n-a avut cuget rău niciodată în contra națiunii ungurești și în acest an încă s-a purtat cu o răbdare istoriei necunoscută,

autori Simion Retegan, Dumitru Suci, Daniela Deteșan, Mádly Loránd, Rigman Ciprian Mirela Popa Andrei, înaintat spre publicare Editurii Academiei Române, București.

²¹ Suci, *Monarhia și făurirea României Mari:1866-1918*, București, 1997.

până nu a scos-o din cumpăt fracțiunea cea teroristică, silind-o a se folosi de dreptul de apărare și de răzbunare... Ei au rupt iazul și au adus asupra-și potopul cerului răzbunător. Cine va fi de vină dacă se vor îneca?"²² Același guvern național român, întruchipat în Comitet cheamă prin August Treboniu Laurian, Simion Bărnuțiu, Nifon Bălășescu, Florian Micaș, Timotei Cipariu, Ioan Bran poporul la arme, deoarece: „domnii ungurești nu vreau să știe de naționalitatea română, nu vreau să recunoască că sunt și alte națiuni afară de cea ungurească, nici nu vreau să știe de constituțiuni ca aceea care dă dreptul nu numai națiunii ungurești, ci și altor națiuni. Ei vreau ca românii să nu mai aibe judecători și apărători din neamul lor, ci să fie pururea niște prunci fără părinți și să rățăcească ca turmele fără păstori. Alergați, drept aceea, la arme români tineri, pentru ca să vă luptați și pentru neamul vostru, căci pentru străinii cei nemulțumitori v-ați luptat destul”.²³

Izbucnirea Războiului Național româno-maghiar pentru Ardeal are loc în condiții mai favorabile când Viena nu mai recunoaște legitimitatea guvernului și parlamentului ungar și nici propriile semnături de sancționare a legilor ungurești efectuate de Regele constituțional al Ungariei, Ferdinand. Până în octombrie, națiunile nemaghiare: croații, sârbii, slovacii, românii au fost sacrificați dominației maghiare. Dar din cauza conflictelor survenite între cele două metropole, Pesta și Viena, care afectuau unitatea diplomatică și militară a Imperiului, regimul dualist parțial cade și aceste națiuni, grav afectate de centralismul maghiar de stat, luptă alături de trupele imperiale austriece contra Ungariei kossuthiste. În ambele faze de desfășurare a evenimentelor: martie – septembrie 1848, octombrie 1848 – august 1849, trebuia să se decidă dacă Transilvania, Slovacia, Voievodina Sârbă, Slovenia dintre Mura și Raab, Croația sunt simple puncte cardinale ale Ungariei Mari situate la răsărit, nord sau sud, iar nemaghiarii sunt simple lipituri sau umpluturi ai singurei și unicei națiuni politice și civile ungare sau constituie state naționale autonome înzestrate cu națiuni politice recunoscute legal și

²² Teodor V. Păcățianu, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 467-468.

²³ Barițiu, *Părți alese*, II, 1904, p. 307-308.

egal-îndreptățite în cadrul unui sistem federal, fratern, unde principiul naționalităților se aplica în mod egal pentru toate popoarele, și nu numai pentru unul sau două dintre ele, care se autointitulau ca fiind ele însele în mod exclusiv politice, istorice, cu culturi majore și cu acces la dreptul de a-și făuri state moderne, iar pe celelalte, considerate popoare de țărani, apolitice, anistorice, cu culturi minore, le încadra ca cetățeni și indivizi egali în drepturi juridice, sociale, spiritual-bisericești în categoria primelor state. Dar și nemaghiarii doreau și luptau să obțină, pe lângă libertățile juridice și sociale, și drepturi naționale colective, conform spiritului timpurilor moderne, când principiul naționalităților se afla în plină ofensivă în Europa Centrală și Orientală.

Războiul național ungaro-austriac (octombrie 1848 – august 1849) are un caracter democratic, autonomist și descentralizator din partea ungară, dar numai pe teritoriul în care poporul maghiar era majoritar, deci în cel etnic, deoarece maghiarii aveau tot dreptul să-și conserve ființa națională, să nu fie metamorfozați în germano-austrieci, să-și conserve structurile executive și parlamentare moderne de stat. Dar în teritoriul istoric al Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan acest război este nejust, de concurență între doi stăpâni care se băteau pentru a stăpâni în continuare teritorii cu majorități ce nu erau din punct de vedere etnic nici ungurești, nici austriece. Doar Războaiele Naționale susținute de croați, sârbi, slovaci, români contra centralismului maghiar de stat au avut un caracter rotund și complet democratic, deoarece au fost războaie de apărare, de conservare a teritoriilor pe care le locuiau în mod majoritar și a ființelor lor naționale, pentru a nu fi topite în Ungaria Mare și în unica națiune politică maghiară. Ideea de a fi sau de a constitui simple umpluturi sau lipituri la națiunea civilă maghiară sau la oricare alta care se pretindea unică însemna să-ți sapi singur groapa, să renunți la dreptul de a forma tu însuși propria ta națiune politică egală și coordonată cu toate celelalte, iar rezistența militară dârză a acestor popoare, sacrificiile umane și materiale suferite în aceste Războaie crâncene și grele pentru teritorii demonstrează elocvent că națiunile nemaghiare nu erau mai puțin politice decât cea maghiară.

Deosebirea esențială între aceste națiuni este că cele negermane și nemaghiare nu erau exclusiviste, respectau națiunile ungară și austriacă

pe teritoriile lor etnice și promovau în Programele lor necesitatea restructurării fundamentale a structurilor politice prin „elvetizarea” sau federalizarea etnică a Marii Austrii prin instituirea statelor autonome germano-austriac, ungar, cehoslovac, sârbo-croato-sloven, polon, italian, român, corelate toate cu guvernul și parlamentul central de la Viena. Formula benefică și de mare deschidere democratică era menită să respecte, să apere interesele specifice celor 32 261 000 de locuitori, atât pe plan european, permițând ca prin coordonarea și unirea tuturor eforturilor unor parteneri egali, fraterni și mulțumiți unii față de alții, acești europeni să se apere de o posibilă invazie și dominație rusă sau, eventual, prusacă în zonă. În epocă s-a și apreciat că peste 32 milioane de oameni liberi, cu voință fermă de a rămâne și ca cetățeni și ca națiune ca atare, pot să reziste cu succes celor 60 de milioane de „sclavi” politici din Imperiul rus. Pe de altă parte, personalități marcante ce proveneau din elitele politice nemaghiare și negermane și le reprezentau cu strălucire au afirmat că vremea guvernării majorităților de către minorități a trecut, că asemenea practici vechi, prăfuite și depășite nu erau compatibile cu substanța și mesajele democrației europene. Aceștia au susținut clar și răspicat că Austria, a cărei populație era germană a 5-a parte, nu mai putea subzista ca stat unde germanii dețin puterea și nici Ungaria, a cărei populație era a 3-a parte maghiară nu mai putea fi veșnic numai și numai Magyarország, în care ungurii dețin supremația și preponderența.

Memorabilul An 1848 a distrus podul pentru trecerea înapoi la asemenea practici și singura soluție pentru salvagardarea existenței Monarhiei Habsburgice era federalizarea etnică prin care devenea o asociație de națiuni eliberate, egale, coordonate și armonizate și nu subordonate uneia, alteia sau la două dintre ele. Politicienii unguri au considerat însă că Ungaria nu era obișnuită să ducă o viață de provincie – așa interpretau ei statutul autonom etnic propus de nemaghiari – că federalizarea Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan însemna despărțirea de ea însăși, iar feldmareșalul austriac Joseph Radetsky reflecta și el în același stil și cu aceeași mentalitate de stăpân că decât să vadă Austria despărțită de ea însăși – în cazul lui și de Ungaria – mai bine acceptă să se despartă de Confederația Germană, a cărei președinție o deținea. Această poziție și

atitudine de stăpân caracterizează politicile austriece și ungare și, în momentele în care se răfuiau și se băteau cap în cap și în vremurile când uitau de ce s-au bătut, ștergeau cu buretele pestan și vienez tot ce le-a despărțit, le-a învrăjbit și le-a pus față în față pentru ca împreună să conserve cu forțe unite statele lor istorice într-o Europă în care progresele principului naționalităților modifica geografia ei politică prin unificările italiană, germană și română de dincolo de Carpați. Anul 1848 și cei care l-au urmat pun pe ordinea de zi a Europei Centrale și Răsăritene lupta pentru teritorii dintre națiunile cuceritoare și cele cucerite, care la început se duce în cadrul conflictelor federalism versus centralism ungar sau centralism austriac de stat și federalism versus dualism, pentru ca ulterior lucrurile să evolueze spre armonizarea și democratizarea geografiei politice europene generale prin dispariția statelor istorice cuceritoare și completarea sau punerea în funcțiune a testurii structurilor statale din această zonă a statelor naționale libere, unitare și independente. Dacă națiunile occidentale posedau de secole state unitare, iar germanii și italienii le croiesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, memorabilul An 1918 extinde, ordonează și operează pe baza acelorași principii stabilirea frontierelor de stat în spațiul rămas după disparițiile Monarhiei Austro-Ungare și a Imperiului rus.²⁴

Între octombrie 1848 – august 1849, în conștiința colectivă a țăranilor români din Ardeal se întărește ideea că jurământul de le Blaj față de Împărat depus concomitent și împreună cu cel față de națiunea română sunt două lucruri identice care se îngemănează perfect, că Împăratul ține cu dreapta lor cauză, că ei nu mai ascultă de Guberniu, de fôispanii (comiții), alispánii (vicecomiții) și solgăbirăii ungarilor, ci de domnii lor de la Blaj, de „diata românească” de acolo la care vor face referire peste decenii, de Crăișorul Munților Iancu, de Axente, de domnișorii Dobra, Buteanu și de alți viceprefecți sau tribuni dintre care unii le erau și păstori sufletești ca Simion Balint, Nicolae Vlăduțiu, popa Simion Prodan, Ioan Antonelli etc. În condițiile Războaielor Naționale, ungerii get-beget, deci care erau ungeri și din punct de vedere genetic,

²⁴ Suciu, *Destine istorice. Românii transilvăneni spre Marea Unire. 1848-1918. Studii*, București, 2006 (în continuare *Destine*).

și politic, dar și „ungurii” care erau de voie sau de nevoie în mod legal din punct de vedere politic, dar de buze valahe sau slave și erau mobilizați în armata ungară, ucideau austriacul care vrea să le fure libertatea maghiară, dar și românul care acționează să le fure Ardealul, slovacul, croatul, sârbul care vor emanciparea teritoriilor pe care le locuiau în mod majoritar de sub focul centralismului maghiar de stat perceput ca mâncător de inimă și naționalitate nemaghiară. Lupta pentru teritorii între națiunea cuceritoare ungară și cele cucerite slave și română a fost teribilă și sângheroasă, tocmai fiindcă aceste Războaie Naționale pun pe scena istoriei problema esențială a restructurării fundamentale a statelor istorice pe baza principiului naționalității interpretat în sensul real și plenar al noțiunii, al emancipării celor cucerite și asupriți prin federalizare etnică și punere pe picior de egalitate cu națiunea ungară și cu cea austriacă dincolo de Leitha. Credem că, într-o oarecare măsură, Războaiele Naționale din 1848-1849 din Monarhia Habsburgică reproduc pe o scară mai mică ceea ce s-a întâmplat pe o scară mai mare în Primul Război Mondial. Militarii români și slavi recrutați în 1848 în armata ungară care implementa pe teren centralismul maghiar de stat împușcau pe românii și slavii din armatele populare nemaghiare care lucrau contra lui, dacă-i întâlneau pe fronturile de război, exact ca și ofițerii și soldații nemaghiari din armata austro-ungară care îi împușcau pe militarii din armatele Serbiei și României, intrate în război alături de Antantă contra Puterilor Centrale.

În 1848-1849, autoritățile maghiare de stat, considerând Ardealul ca parte estică integrantă a statului național maghiar unitar și legea uniunii ca perfect valabilă și obligatorie pentru toți cetățenii, au recrutat și români ardeleni, nu numai bănățeni, crișeni, maramureșeni în armata ungară, care au luptat împotriva conaționalilor ardeleni din legiunile și prefecturile naționale. Această practică a fost operată de guvern pe teritoriile controlate de el însuși prin armata și autoritățile maghiare de stat. Invers, Comitetul Național Român de Pacificațiune, cu rol de guvern românesc, prefecturile și tribunalele care au instituit o administrație românească în Marele Principat al Transilvaniei operau pe terenul controlat de ei recrutarea, mobilizarea, aprovizionarea și instruirea

armatei naționale române sau colaborau la înscrierea voluntarilor români în armata imperială austriacă a generalului Pfersman. Dar dacă pe teritoriul unde funcționa administrația românească existau și se manifestau români care se împotriveau recrutării în legiuni sau nu respectau ordinele de aprovizionare a taberelor naționale (lagăre, Landsturm românesc) ei erau prompt reprimați de prefecti și tribuni deoarece regulile războiului erau aceleași indiferent de taberele beligerante.

Precizăm din nou că ar fi nedrept să facem un proces de logică și de instanță moral-istorică oamenilor politici unguri, după peste 160 de ani de la evenimente pentru felul în care au gândit și au acționat. Ei au fost, au gândit și au acționat ca unguri, au fost crescuți și educați într-un complex instituțional și statal maghiar și, ca atare, au făcut politica maghiară a timpului și epocii respective, ca buni patrioți maghiari, apărători ai națiunii și ai statului ungar, pe care-l identificau cu cel istoric, croit cu sabia de strămoșii lor feudali. Nimeni nu poate pretinde – și ar fi absurd să o facă – ca Batthyány, Kossuth, Szemere etc. să facă altă politică decât cea maghiară. Noi am dorit un singur lucru, și anume, reconstituind programele, gândirea și acțiunea politică și națională proprie nemaghiarilor, prin excelență autonomistă și descentralizatoare, să evidențiem incompatibilitatea dintre ele, să constatăm că din moment ce au apărut și s-au manifestat cu tărie, aceste *Războaie Naționale* au fost necesare și obiective, fără să fim blamați că, procedând astfel, suntem cinici. Istoria a dovedit că problema națională, care în esența și substanța ei a fost o luptă pentru teritorii dintre cuceritori și cucerțiți, s-a manifestat cu prioritate pe scena Europei Centrale și Răsăritene și dacă ea n-a fost și n-a putut fi soluționată prin formulele propuse de majoritățile mereu respinse de minoritățile dominante, ea a fost tranșată și pusă la punct de Anul 1918, de data aceasta de către și pentru majorități, când acest lucru a devenit posibil și permisiv pe scena politică europeană. Puterea statelor ce au învins Germania și Austro-Ungaria a făcut posibil acest lucru.

Însă și aceste Războaie Naționale de la 1848-1849, ca oricare altele, n-au fost ferite de excese comise de ambele tabere beligerante, maghiară și nemaghiară, asupra civililor, indiferent de vârstă și sex. Luni de zile românii ardeleni au fost pașnici, au protestat fără arme împotriva unor nedreptăți, dar au fost reprimați cu armele, unii uciși, alții arestați, iar

mulțimea română, concentrată la un loc și înarmată începând din octombrie 1848, s-a răzbunat, acționând sub impulsul frustrărilor acumulate de secole, alimentate și revitalizate de asuprirea și intoleranța recentă a stăpânirii ungurești moderne. Când s-a declanșat conflictul, în psihologia colectivă a mulțimilor și-a făcut loc ideea că celălalt este periculos, dușman sau poate deveni, atunci sau mai târziu, un potențial inamic înarmat, deci trebuie lichidat, chiar dacă atunci când se producea faptele, nu era înarmat sau era chiar copil, dar de naționalitatea celuilalt, a adversarului. Pentru unguri, oricine nu se supunea statului și legilor ungare era inamic. Pentru neungurii care nu recunoșteau validitatea și competența legilor maghiare și se atașau de propria conducere națională, ungarul era considerat principalul inamic. Execuțiile au fost începute și comise de autoritățile ungare care au declanșat vărsarea de sânge și au devenit motive de răzbunare pentru români, care au trecut la dezarmarea și, acolo unde s-a opus rezistență, la lichidarea unor unguri. Faptele se transmite din nou, este preluat de armata ungară, care ucide nu numai pe câmpul de luptă, dar și în sate și orașe români neînarmați, așa cum au procedat și trupele române cu unii civili maghiari în octombrie 1848 sau mai târziu. Între decembrie 1848 – martie 1849 până în vară, Ardealul este cucerit de armata ungară, cu excepția Munților Apuseni, transformați într-o mică dar inexpugnabilă țară românească, de prefectii și tribunii lui Iancu. Astfel un vast teritoriu rămâne la discreția răzbnării armatei, a echipelor de vânatoare, a tribunalelor de sânge maghiare, dar și a unor funcționari civili maghiari.

În octombrie 1848, românii au ucis un grup de unguri la Sângătin, inclusiv femei și copii și altul la Presaca, format din 640 de unguri din Zlatna care se îndreptau spre Alba Iulia, dintre care 186 erau femei și copii.²⁵ Grupul de la Zlatna, ca și cel de la Sângătin, au afirmat la început că depun armele, după care au deschis focul împotriva românilor, sperând să-i ia prin surprindere, să-i facă să cedeze și să scape de dezarmare și eventual de prizonierat. După unele date, în Munții Apuseni au fost uciși 720 unguri, la Presaca și Zlatna 800, la Aiud 800, la Abrud 1 000, la Sângătin 170 și s-a estimat că pe teritoriul comitatului

²⁵ Idem, *Antecedentele*, p.170; *Studiu introductiv*, p. XV.

Alba de Jos ungurii au avut 5 204 morți, care au reprezentat 20% din totalul locuitorilor unguri din teritoriul comitatens și jumătate din numărul ungarilor militari și civili căzuți la nivelul întregului Mare Principat al Transilvaniei.²⁶ Unele estimări și sinteze românești timpurii, tipărite în germană și română, susțineau cifra de 40 000 de români căzuți, civili și militari, și de 29 268 000 florini de argint pentru paguba generală²⁷ iar în unele comentarii recente privind cifrele și relativitatea lor se afirmă că după estimările lui Czetz János, ungurii au pierdut și ei tot atâția morți ca și românii, incluzându-i și pe civili și pe cei sub arme (deci 40 000), în timp ce istoricul Egyed Akos estima că numărul total al românilor, ungarilor și sașilor căzuți în război sau civili nu depășește 14 000-15 000 de suflete.²⁸

În vâltoarea războiului au intervenit uneori anumite înțelegeri sau mici „pacte de neagresiune” între sate românești și maghiare, ca de pildă satele Ciberu de Sus și Ciberu de Jos cu satul maghiar Eremitu sau „acordul de pace” din 23 octombrie 1848 Vințu de Jos.²⁹ Au fost cazuri izolate sau excepții când unii români și-au ascuns în toiul luptelor prieteni unguri pentru a nu fi uciși de conaționali lor și invers, unii unguri și-au ascuns prietenii români în același scop. Dar aceste excepții n-au făcut decât să confirme regula fundamentală a durității generale a primului Război Național româno-maghiar pentru Ardeal. Acest prim Război s-a desfășurat în paradigma federalism și autonomism versus centralism de stat ungar, impregnat puternic de programele naționale românești și de politica guvernului și parlamentului Ungariei, care se băteau cap în cap și care s-au dovedit incompatibile. Ungurii din Ardeal, stăpânii locali clasici și tradiționali ai Marelui Principat al

²⁶ Vezi Szilágy Farkas, *Alsófélér vármegye 1848-1849-ben*, Nagy eneyed, 1898, p. 400-401 și Kemény Istvánbáró, *Emlékepjai...* cu alte liste de morți la paginile 8-11, 23-27, 38-39, 44-47, 50-51, 52-55.

²⁷ „Bucovina”, I, 1850, nr. 1 din 6 ianuarie 1850, Suci, *Destine*, p. 98-101. Neamțu, Cap. VIII, *Istoria României, Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1997, p. 920-954..

²⁸ Dan Berindei, Grigore Ploieșteanu, Mihai Sorin Rădulescu, *La violence et les Roumains aux XIXe et XXe siècles*, „Revue Roumaine d’Histoire”, XXXIX, 1-4, Bucarest, 2000, p. 174.

²⁹ Peter Moldovan, *op. cit.*, p. 17-18; Gabriela Mircea, Ioan Mircea, *Un moment de reconciliere în oremuri de tumult: acordul de pace din 23 octombrie 1848 de la Vințul de Jos*, „Apulum”, XLVI, 2009.

Transilvaniei și ai românilor ardeleni, au fost siderați și înspăimântați când prefectii și tribunii români le-au pretins să se supună lor și, strâns uniți în jurul fraților mai mari din Ungaria, au trecut la represalii dure împotriva acestora. În schimb, românii ardeleni i-au interpretat pe austrieci, în condițiile noi de după octombrie 1848, ca pe aliații și protectorii lor și unii i-au interpretat oarecum în mod strident și exagerat ca pe un fel de armată a lor națională. Adevărata lor armată națională, purtătoare și apărătoare a politicii și a intereselor majore românești, a fost Lansturmul românesc, constituit din prefecturi, legiuni și tribunate.

Considerăm că cele mai prețioase informații oferite de rapoartele preoților și protopopilor români privind pierderile de vieți românești și pagubele materiale suferite în războiul cu ungurii sunt cele care-i nominalizează pe românii căzuți sub arme. Aceștia au murit pentru apărarea și afirmarea ființei naționale și politice a poporului român și pentru promovarea Programului național de la Blaj, referitor la națiunea română din Ardeal și la cel cu orizont lărgit, din februarie 1849 și după aceea cu impact asupra tuturor românilor din Imperiul Habsburgic. Reiterăm afirmația că atașamentul românilor din Banat, Crișana, Maramureș, Partium, Bucovina la Programul ardelenesc pe care-l lărgesc și extind, se explică tocmai prin faptul că în Ardeal, Revoluția burghezo-democratică s-a manifestat clar și puternic ca Război Național. Românii din legiuni sau prefecturi au constituit – și au fost de fapt și de drept – soldații fără uniformă ai națiunii, care au dat un exemplu viu tuturor românilor de existență și viitori cum trebuie să lupte și să mori pentru apărarea și afirmarea ființei, a limbii și a naționalității românești din teritorii unde se vorbea mai mult această limbă, împotriva primejdiei și asupra străine de oriunde și din orice spațiu în care această voce se făcea auzită și trebuia respectată ca atare. Războiul Național româno-maghiar pentru Ardeal din 1848-1849 anunță, este într-un fel preludiul lansat peste timp și peste generații al Războiului de Eliberare și Întregire Națională din 1916-1919.³⁰

³⁰ Pe larg, despre Războiul de Eliberare și Întregire Națională, ca factor esențial care a condus destinele Regatului și a tuturor românilor sub cupola euro-atlantică victorioasă

O cercetare istorică de sau în adâncime trebuie să-i descopere pe acești soldați ai națiunii, să le cunoască numele și prenumele, vârsta, ocupația, locul și data unde s-au născut, au trăi și s-au jertfit pentru neamul lor, starea averii, numele văduvelor, al orfanilor pe care i-au lăsat în urma lor. Soldații neamului au rămas ca un simbol general în memoria colectivă a generațiilor ce i-au succedat în curgerea imuabilă a timpului, dar este nevoie de a-i rememora în mod concret și personal. Concentrările de trupe populare și militare românești din legiuni sau prefecturi sunt numite în epocă Landsturm-ul românesc, lagăr, lagăr militar, tabără.

Parohii Ioan Strâmbul, Gheorghe Moga, notarul Georgie Montan, judele Gheorghe Catfon și jurații Moise Pârâian, Gheorghe Chindea, bătrânii Dan Stroie, Gheorghe Chirica din satul Cuciulata (sat, com. Hoghiz, jud. Brașov) certificaau la 31 septembrie 1849 că localitatea lor a dat frontului militar național pe martirii Moise Buciuman, Ioan Bucurenciu, Ioan Mihăilă Mihai, căzuți toți la 10 februarie 1849 în lupta de la Hoghiz, unde a fost rănit și un alt combatant, tânărul Moise, unul din feciorii lui Gheorghe Lazăr. Văduva lui Moise Buciuman, pe nume Ana, a rămas cu 4 copii, avere o vacă, în câmpul de mijloc, de sus și din jos are moșie de 7 ferdele de grâu și mici loturi de fân. De Ioan Bucurenciu a rămas Veroana văduvită, amărâtă, și ea cu 4 copii, cu moșie de o găleată și 2 feldere de cereale, 2 văcuțe, 5 oi, dar n-are casă. Văduvită, cu 3 copii, fără moșie, fără vite, a rămas și Paraschiva, fosta muiere a lui Ioan Mihai Mihăilă, iar feciorul Moise a lui Gheorghe Lazăr, rănit la o mână, nu-și mai poate câștiga hrana cea de toate zilele. Preoții, notarul, judele și bătrânii satului adevereau cu sufletele lor exactitatea celor spuse și le întăreau, primii 3 cu semnăturile lor, ceilalți cu punerea degetelor, precizând în plus că în filia Cupșa nu s-au înregistrat niciun fel de pierderi.³¹

contra Puterilor Centrale, a făcut posibilă exprimarea voturilor din 15/28 noiembrie și 1 Decembrie 1918 de la Cernăuți și Alba Iulia, pe care tot Dinastia, Guvernul, Armata Regală Română le-a apărat cu concursul Antantei, în 1919, contra atacurilor bolșevice ungare și rusești la Suci, *Monarhia*, p. 193-257 și Idem, *Destine*, p. 350-381. Studiul XII.

³¹ P I, D. 46, Arhiva Mitropoliei Sibiu, Fond 12/Pr. 1848-1850. Morții în revoluție, biserici distruse, sate arse, ajutoare date, situații, rapoarte (fără filă sau număr).

Parohul Ilie Cojocariu din Roșia adeverea, la 2 noiembrie 1949, că din parohia lui au căzut pentru neam în luptă cu ungurii Gruia Pascu, ucis la Criș, în comitatul Zarandului, Avram George, tăiat de călăreții maghiari în Dealul Bejeașilor, lângă Abrud, și tot acolo și-a pierdut viața Giurgiu Ilie. Junele Vasenca Petru a participat la bătaia de la Lita (sat, com. Săvădisla, jud. Cluj) dar despre el nu se știe nimic, deoarece n-a mai venit acasă. Nevasta lui Gruia Pascu a rămas însărcinată, mai avea 3 copii săraci, dar a plecat din sat la Criș, unde bărbatul ei și-a găsit sfârșitul. Soția lui Avram Gheorghe n-are copii, n-are iosag, dar are casă și este de confesiunea greco-catolică. Giurgiu Ilie era văduv, cei 3 copii ai lui, orfani și sărmani, au rămas fără tată, fără mamă, mai ales că a doua soție, cu care n-a avut niciun prunc, i-a părăsit și a plecat cu soldații polonezi.³² Aceștia puteau fi sau în armata imperială rusă, sau în cea imperială austriacă sau ungară.

La 7 noiembrie 1949, parohul Ioan Popa din Perșani (sat, com. Șinca, jud. Brașov) atesta că Ioan Gheorghie Lup de 40 de ani a căzut în bătaia cu ungurii la 20 noiembrie 1848 desfășurată între Feldioara și Hoghig (Hoghig, cum îi ziceau sătenii). Cel ucis pe câmpul de luptă a fost plugar, cu o avere obișnuită, „de rând”, iar văduva a rămas cu 5 copii, 4 feciori și o fată, care erau „neajunși”, nevârșnici pentru a-și câștiga pâinea de toate zilele, fiind toți vrednici de milă. Și Adam Delean din Perșani, de 39 de ani, a luptat în aceeași bătaie și a fost rănit în aceeași zi în mâna stângă. Era plugar, „om de rând cu averea”, rămas neputincios, cu femeie și un copil „ajunși în starea ticăloșii”, deci săraci de tot.³³ Farkás Janós, jude cercual jurat, raporta din Cojocna, la 7 noiembrie 1849, că văduva lui Boșan Vasiliică a venit în fața lui Suciuc Alexandru, Bărean Iacob, Bărean Ioan și Rășinar Vasiliică, care au declarat că răposatul Boșan Vasiliică, imediat ce a izbucnit Revoluția în Transilvania, a ținut partea Maiestății sale Împăratul și i-a rămas fidel și după aceea. Ungurii l-au considerat, l-au capturat și l-au robuit ca inamic și în drum de la Cojocna la Cluj trei soldați unguri din trupa Silvaniei l-au executat, motiv pentru care văduva lui, cu 6 copii mici, a căzut

³² P I, D. 80, loc. cit.

³³ P I, D. 91, loc. cit.

într-o sărăcie atât de mare, încât singură nu se mai poate descurca. Funcționarul garanta veridicitatea informației prin credința lui oficială, iar parohul Ioan Boșan o adeverea prin dregătoria preoții sale, cu precizarea că execuția a fost făcută la 17 februarie 1849.³⁴

Ioan Petric, protopop și paroh la Brașov, adeverea la 10 noiembrie 1849, că în decembrie 1848, Ioan Tănăsie Boambu, aflat sub arme la lagărul de la Prejmer, care a fost atacat de unguri, a fost ucis în luptă și de la el a rămas văduva Maria, cu o casă slabă de lemn, 5 orfani și o datorie de 200 de florini, atestată cu document de la creditorii. Tot acolo a fost împușcat Constandin Zgranțea, de care a rămas văduva Elena, cu o casă de lemn, 3 orfani și o datorie de 300 florini, atestată de creditorii. Nicolae Hărmăneanu a căzut în lagărul de la Săcele, fiind împușcat de kossuthiști. Văduva Elena, cu 5 orfani, are casă de lemn, datorie de 300 florini atestată de creditorii și ca și cealaltă văduvă, Elena n-are altă moșie sau avere și nici meserie. La Săcele a căzut și Nicolae Hărățianu, iar văduva Bucura, sărmana, n-avea casă, nici altă avere. La 9 martie 1849, în timp ce fugea după soldații austrieci la Predeal, cu scopul de a se refugia cu ei în Țara Românească, Ioan Gavrilesco, fecior, a fost bătut de soldații kossuthiști, a pierdut un ochi și a fost prădat de mărfurile pe care le ducea cu sine, în valoare de 600 florini.³⁵ Parohul Ioan Chiujdea, judele Ioan Frit, jurații Matei Moga și Achim Frit din Berivoi Mici (sat desființat, înglobat la satul Berivoi, jud. Brașov), atestau la 10 noiembrie 1849 că în ziua de 20 februarie 1849 s-a jertfit în bătălia de la Hoghiz consăteanul lor Pătru Popa, de care a rămas muierea Fiica cu 3 copii, dintre care o fată era handicapată și chilavă din naștere. Văduva avea casă, o vacă, un porc și moșie, într-un hotar de 6 feldere, într-altul tot de 6 feldere. Toate cele însemnate s-au făcut pe baza mărturiilor văduvelor în cauză, ale căpitanilor de gărzi ai celor căzuți și ale creditorilor.³⁶

Parohul Ioan Almașan din Alma (sat, com. Ațel, jud. Sibiu) adeverește la 11 noiembrie 1849, că 15 dintre enoriașii săi, conduși de tribunul cu numele Petru Banta, au căzut în ziua de 23 octombrie 1848 în

³⁴ P I, D. 94, loc. cit.

³⁵ P I, D. 98, loc. cit.

³⁶ P I, D. 99, loc. cit.

bătaia de la Ogra (sat, comună, jud. Mureș) când ungurii din Târgu Mureș au năvălit pe Mureș în jos. Preotul nu amintește însă decât pe văduva Floarea Crăciun, cu 5 orfani, văduva Floarea a lui Baltoș Antonie, cu 4 orfani, văduva Rachira a lui Soporțean Andrei, cu 5 orfani, văduva Maria a lui Chiș Toader, cu 2 orfani și văduva Dan Măriuța, a lui Dan Ion, cu 4 orfani. Toate le-a scris cu dreptate, după cum și unde s-au întâmplat și după cum a fost înștiințat.³⁷ Din acest raport putem afla însă doar numele a 5 soldați ai neamului, iar ceilalți 10 n-au mai fost consemnați, probabil din motivul că erau văduvi, feciori sau bărbați neînșurați, care n-au lăsat în urma lor văduve și orfani. Ar fi fost însă util ca și numele acestor combatanți să fi fost menționate, pentru a fi trecute în listele de onoare ale martirilor naționali, care s-au jertfit pentru a demonstra contemporanilor și posterității că în Ardeal există și va exista conștiința și voința de a fi român și a fi respectat ca atare.

În raportul din Ruda (sat desființat, înglobat în satul Barza, com. suburbană Crișcior, orașul Brad, jud. Hunedoara), parohul Ioan Dicu, birăul Glava Ion și 4 martori nominalizează la 12 noiembrie 1849 numele celor uciși în confruntările cu ungurii rebeli pentru credința lor față de tronul Maiestății sale, Împăratul Austriei, fără să specifice locul bătăliilor, cu excepția unui caz. Cei uciși au fost: Leon Adam, de care a rămas văduva lui cu 3 prunci săraci, care n-au nimic, Adam Ionaș, care a lăsat în urma lui văduva cu 4 prunci și „tot găzdușagu pustiu”, Holța Ion, de pe urma căruia a rămas văduva cu 6 copii și „găzdușagu economiei pustie”. De Dan Petru au rămas 3 copii săraci și economia pustie, dar nu se specifică dacă cel căzut a avut soție pe mama copiilor care să fi rămas văduvă. În acest caz nu era exclus ca cei 3 copii săraci să fi rămas și fără tată, și fără mamă. O văduvă și 6 copii îl plângeau pe Sina Petru, altă văduvă cu 1 copil sărac pe Indreș Solomon, ambele foarte sărace. De băieșul Creț Nicolae, spânzurat de unguri, a rămas văduva cu 3 copii săraci, fără nimic, „ba încă cerșitoare”. Doar despre băieșul Mateaș Dumitru putem afla din raport că a fost ucis, „prin pușcătură la Șoimuș”. El a lăsat în urma lui văduva cu un copil sărac. Nu este exclus ca și ceilalți consăteni ai lui din Ruda să fi căzut tot la

³⁷ P I, D. 103, loc. cit.

Șoimuș sau în localitățile învecinate, unde s-au desfășurat luptele cu ungurii, țărani români fiind mobilizați în prefecturi, legiuni și tribunale, de obicei în zonele apropiate de satele lor.³⁸

Parohul Ioan Răfuleanu, judele Năftănăilă Ganea, bătrânul Năftănăilă Novac, juratul Năftănăilă Cornea din Berivoii Mari (veche denumire a satului Berivoi, com. Recea, jud. Brașov) certificau la 13 noiembrie 1849 că din satul lor au căzut în bătaia de la Hoghiz cu ungurii din ziua de 20 februarie 1849 David Comănici, de 31 ani, Bucur Chiojdea, de 36 ani, Neculaie a lui Neculaie Schita și Toader a lui Ion Chiojdea. De David Comănici a rămas Bucura, cu 2 copii, avere are 2 boi, o vacă, un porc, moșie în hotarul de sus de 4 găleți, în hotarul de jos tot de 4 găleți. De Bucur Chiojdea a rămas Fiica, cu 2 copii, fără casă, dar stă cu fratele soțului, are moșie mică de o găleată în hotarul de sus, o găleată în hotarul de jos, o vacă și un vițel. Neculaie a lui Neculaie Schita, de 19 ani a fost fecior necăsătorit. A lăsat în urma lui 2 părinți nemângâiați, iar mama lui era oarbă de 3 ani. Și Toader a lui Ioan Chiojdea a fost fecior necăsătorit, de 18 ani, și de el a rămas tatăl de 61 de ani, iar mama lui murise mai demult.³⁹

Parohul Popa Ioan din Dârlos (sat, comună, jud. Sibiu) adeverește la 14 noiembrie 1849 că dintre enoriașii săi au căzut în bătaia cu ungurii de la Ogra, în ziua de 23 octombrie 1848, Ioan Brătian, Ioan Vlăduț, Nicolae Solomon, Gligor Vasilie, Petru Opriș, Ioan Borza, Ioan a lui Ioan Cotlean, Toader Curcean, Vasilie Câmpean, Simion Câmpean, Matei Ursu. În cazul lui Ioan Brătian se face mențiunea că era cunoscut și numit „căpitanul de la Dârlos” și a murit chiar la începutul bătăliei. De el a rămas soția Oana, cu 2 feciori, unul căsătorit, altul nu, și împarte jumătate de moșie cu al doilea fecior. De Ioan Vlăduț a rămas soția Cătălina, văduvă cu 3 copii, un fecior și 2 copile, fără moșie. Ioan Vlăduț a fost pădurar, iar soția și copiii stăteau tot afară din sat, pe un loc în pădure dat spre folosință de nobilul ce l-a angajat. Familia locuia împreună cu tatăl celui ucis, socrul văduvei și bunicul copiilor. Soția Maria a lui Nicolae Solomon a rămas văduvă, cu un copil de țâță, dar o

³⁸ P I, D. 108, loc. cit.

³⁹ P I, D. 109, loc. cit.

întreținea tatăl ei, care are moșie. Văduvele Oana și Măriuța, ale lui Gligor Vasile și Petru Opriș n-au copii și sunt sărace, iar văduva lui Ioan Borza, tot fără copii, s-a prăpădit mai demult. Feciorul Ioan a lui Ioan Cotlean și-a lăsat părinții singuri, tatăl său și-a pierdut un ochi din copilărie și n-aveau nimic. Văduva lui Toader Curcean a rămas cu un copil de țâță, dar s-a dus la tatăl său în alt sat, la Fig. Maria, văduva lui Vasilie Câmpean, fără copii, s-a remăritat și stă în aceeași casă. Era săracă și văduva Anca a lui Simion Câmpean, fără copii, nu avea decât o casuță și o grădiniță. Feciorul june Matei Ursu a lăsat în urma lui o mamă „în starea bătrâneților”, care n-are nimic. Popa Ioan afirmă că toți sătenii din Dârlos care au căzut la Ogra au fost sub jurământ credincioși Împăratului, dar Vasilie a lui Matei, pândarul, a murit sub steag unguresc, iar despre Ioan a lui Ioan Baci nu se știe dacă mai trăiește sau nu, ca și despre Ioan a lui Ioan Prișcu, Ioan a lui Iovu Știopu, Toader a lui Ștefan, gornicul. Pe toți aceștia i-au luat ungurii în armata lor, după ce „au biruit țara”, deci au cucerit cea mai mare parte din Ardeal. Toți ceilalți au scăpat de recrutarea ungurească și au luptat pentru Împărat și națiune.⁴⁰

Atim Solomon și Oroș Avram din Săcădate au căzut în lupta de la Bălgrad (Alba Iulia). Primul n-are urmași, de al doilea a rămas soția Oroș Mărie cu fiica Sofia, cu o avere slabă de numai 50 de zloți. Alți doi săteni au fost răniți în bătaia cu ungurii de la Băița, lângă Brad, dar s-au vindecat. Când ungurii au intrat în Săcădate, au împușcat în mâini pe Brață Todor, care s-a tămăduit, și pe Laic Mărie, care a rămas invalidă (chilavă), după cum mărturisesc Avram Crăciun și Ioan Crăciun, diaconul și parohul din Stănița. Parohii Nicolae Vartolomeu și Ioan Manole din Șimon (sat, com. Bran, jud. Brașov), arată că dascălul Ion Bartolomeu, fiind „Comandant-căpitan de gardă”, și-a condus cu vitejie oamenii când generalul Puchner a ordonat dezarmarea secuilor din cordoanele Branului și și-a îndeplinit misiunea. Pomenitul dascăl a suferit însă răni aspre la burtă, la picior și la ochi, din care cauză parohii consideră că „anevoie se va putea hrăni” și are nevoie de ajutor. Ioan Cotârlea și Samoil Istrate din Șpring (sat, comună, jud. Alba) au rămas

⁴⁰ P I, D. 112, loc. cit.

morți pe câmpul de bătaie de la Blaj. De primul a rămas văduva Paraschiva cu 6 copii, are o jumătate de moșie, 2 vaci, 2 viței, 2 oi, „o călărie”(?!) și 3 porțiuni mici de vie. De al doilea a rămas văduva Floarea fără copii, două porțiuni mici de vie, 2 vite, oi și casa în care locuiește. Adeveresc parohul Neculae Crențan și 5 martori. Din satul Tătărăștii de Criș (sat, com. Vața de Jos, jud. Hunedoara) – localitate încadrată în „Varmegia” (comitatul) Zarandului –, au rămas pe câmpurile de luptă cu ungurii „ținând credința cătră Împăratul lor cel legiuit”: Lazăr Ursu, 42 ani, Capotă Toader, 43 ani, Nistor Ioan, 29 ani. Văduva lui Lazăr Ursu a rămas cu 3 prunci slabi și săraci, n-are cu ce trăi. Nici văduva Marița a lui Capotă Todor cu 2 prunci slabi n-are cu ce trăi și-și duce zilele, ea cu orfanii ei, de pe o zi pe alta. Văduva Mărie a lui Nistor Ion n-are prunci, este însă foarte săracă, n-are cu ce trăi și umbă a cerși, gata să piară. Popa Țăru Iovu de la Vața de Jos, ce ține de Protopopiatul Hălmajului Mare a Episcopiei Aradului, afirmă că despre cele scrise de el pot mărturisi toți oamenii din Tătărăști.⁴¹

Parohul Nicolae Batici din București (sat, comună, jud. Hunedoara) raporta că în parohia lui au rămas văduve Costea Marișca a lui Nicolae, 6 copii, Costea Agrișa a lui Petru, 1 copil, Batici Măgdalina a lui Petru, 1 copil, soția lui Baltă Ioan, 3 copii, a lui Tăbieș Nicolae, 2 copii, a lui Popa Nicolae, 3 copii, ultimele 3 neavând nici părinți în viață. În parohie mai erau văduvele Nircav Ilina a lui Indrei, soția lui Glava Nicolae, 4 copii și nevasta lui Pleșa Petru. Soții lor au pierit în bătaia de la Târnava de Criș (sat, com. Vața de Jos, jud. Hunedoara) iar în sat mai sunt și doi răniți, Domșa Iosif și Pleșa Gligor. În iunie 1849, Bău Ioan a lui Niculae din Vidra de Jos, om însurat, a căzut în lupta de la dealul Hărădului. Văduva s-a dus la părinții ei și în casă au rămas părinții cu un fecior mai mic. Tatăl văduvei, pe nume Bordea Alisandru, ca și părinții și fratele lui Bău Ioan „au câtva iosag”. Bău Ioan a lui Gheorghe, fecior neînsurat din Vidra de Jos, a primit moartea în bătaia de la Mărișel, părinții lui mai au încă doi feciori, dar petrec în sărăcie. Au totuși un pic de pământ, iar preotul raportor Gheorghe Sicu precizează că Bău Ion a lui Gheorghe a căzut în ziua de 21 iulie 1849. În ziua de 12 iulie 1849 a fost rănit în

⁴¹ P I, D. 116, 117, 118, 119, loc. cit.

bătaia de la Căpruța, lângă Abrud, Bordea Văsălie din Vidra de Jos, care trăiește sărac cu nevasta lui. La 20 noiembrie 1848, în loagărul de la Deasupra Petrii a căzut Țora Nicolae, de la care au rămas văduva cu 4 copii și n-au nimic. A mai fost rănit și Popa Petru din Vidra de Jos, care a rămas cu mâna ruptă și n-are nimic. Gheorghe Sicu trimite această adeverință „cu sufletească credință” și o întărește cu iscălitura numelui.⁴²

Oana Avram din Ponorel, „de religie și națiune română”, însurat a 2-a oară, de meserie donițar, a căzut în bătaia cu oștenii lui Kemeny Farkas, în ziua de 3 iunie 1849, în pădurea Serbina, lângă Abrud. Când a căzut la pământ, l-au văzut camarazii săi de arme: Burz Todor, Culda Gheorghe a Ursului, Coroi Gheorghe, Chirilă Martin. Oană Avram a avut o casă, fânaț de un car de fân și 2 măsurii de grâu. Dintre urmași, Oana Mărie, n. la 4 martie 1830, s-a măritat după Bobari Alexandru, dar Oana Ana a lui Avram, n. la 24 septembrie 1833, Oana Ioan, n. la 3 august 1840, Oana Rafila lui Avram, n. la 23 iunie 1843 au rămas prunci săraci, fără tată, fără mamă. Adeverința a fost semnată la 20 noiembrie 1849 de parohul Ioan Gligor din Ponorel (sat, com. Vidra, jud. Alba). Asemenea rapoarte sunt foarte importante nu numai pentru că atestă pe românul căzut în luptă pentru națiunea lui, dar și pentru faptul că prin martorii care l-au văzut luptând și murind, putem cunoaște și alți soldați fără uniformă din Landsturmul românesc. Pentru a fi mai exacti în ceea ce privește localitatea, precizăm că adeverința pe care semnatarul o denumește cu termenul de „Consignație” a fost eliberată pentru cei căzuți din satul Râului Mare (Albac, sat, comună, jud. Alba) din „Crângul Ponorel”. Coroi Gheorghe, „de religie și națiune român”, 50 ani, însurat în a doua căsătorie, a fost concentrat în 1848 în loagărul din Dealul Teiușului, unde a murit de foame și de frig. Martori au fost Culda Dumitru și Coroi Gavrilă „și mai mulți oameni”. Coroi Gheorghe s-a căsătorit cu a doua sa soție la 9 aprilie 1844. Văduva lui, pe nume Coroi Simtioana, era în vârstă de 34 ani și este sănătoasă și pruncii din amândouă căsătoriile sunt în viață și se numesc: Coroi Sofia lui Gheorghe, n. la 28 septembrie 1833, Coroi Ilie a lui Gheorghe, n. la 28

⁴² P I, D. 121, 122, loc. cit.

iulie 1837, Coroi Ana a lui Gheorghe, n. la 6 noiembrie 1840, Coroi Samfira, n. la 13 august 1843, Coroi Samfira(?!), n. la 3 ianuarie 1849. Parohul Gligor afirmă că „toți sunt nehamnici de a-și câștiga hrana vieții”.

Bărtan Gheorghe a Lupii, din Ponorel, și el „de religie și nație român”, însurat, de meserie văsar, în vârstă de 45 ani, a căzut în bătaia cu oștile lui Kemeny Farkas la 1 iunie 1849 în Dealul Cenușeștilor, lângă Abrud. Când a căzut, l-au văzut martorii Oandă Ion, Burz Gheorghe, Vesa Ignat și Burz Simtion. Bărtan Gheorghe a Lupii a avut o casuță, fânaț de un car de fân, 2 măsuri de grâu. El s-a căsătorit cu Bărtan Maria a lui Gheorghe în 8 octombrie 1833, care este în vârstă de 38 ani, „hârnicia e de mijloc și e sănătoasă”. Pruncii lor sunt în viață și se numesc: Bărtan Ana a lui Gheorghe, n. la 5 august 1834, Bărtan Simtioana a lui Gheorghe, n. la 24 decembrie 1836, Bărtan Ioan a lui Gheorghe, n. la 2 septembrie 1839, Bărtan Simeon a lui Gheorghe, n. la 10 martie 1845. Întrucât toți sunt nevârstnici, părintele Gligor încheie cu concluzia: „nehamnici sunt, cât nu-și pot câștiga hrana vieții”.

Miheț Alexandru din Ponorel, „de religie și nație român” în vârstă de 60 ani, însurat, de meserie econom (țăran plugar), a căzut în bătaia cu oastea lui Kemeny Farcas de la Capra, martor fiind Culda Dumitru. El a avut o casuță, fânaț de 3 porții de fân, sămănătură 10 cupe de grâu. Văduva lui, pe nume Miheț Simtioana, s-a măritat, prunci n-a avut, iar casa a rămas la fratele lui Alexandru, Miheț Todor. Coroi Gheorghe a lui Lup din Ponorel, neînsurat, de 24 de ani, a fost rănit în lupta de la Dealul Cenușeștilor cu oastea lui Hatvány, desfășurată în mai 1849, când un obuz de tun i-a rupt un picior. Martori au fost camarazii lui de arme, Coroi Ion, Coroi Dumitru și Coroi Gheorghe. Românul rănit este neputincios, „pe pat zace” și locuiește cu frații lui, Coroi Pătru, însurat, și Coroi Todor, june, iar tatăl lor a murit⁴³.

În octombrie 1848, când ungurii au intrat în satul Bărai (sat, com. Căianu, jud. Cluj) prinzând pe nefericiții Batemai Alexandru și Simoniș, pe care i-au dus la Cluj și i-au spânzurat, au împușcat și pe Chiscudean Toader, Mureșan Simion, Pistelean Petre și Buja Todor. De Chiscudean

⁴³ P I, D. 127, 128, 129, 130, loc. cit.

Toader a rămas văduva cu 2 prunci săraci și n-au nici o avere, și nici văduva lui Mureșan Simion, rămasă cu 2 orfani, n-are nicio avere. După Pistelecan Petre, văduv, a rămas o pruncă, fără tată, fără mamă și fără avere. Văduva lui Buja Todor a rămas cu un prunc sărac și n-are altă avere decât o vacă. Pop Todor, parohul locului, care semnează raportul, se plânge că rebelii unguri l-au păgubit de 3 000 de florini, deoarece „i-au dus tot atunci magyarii mai multe slămini, butii cu brânză, cisme și nenumărate altele”⁴⁴. Nu este exclus ca românii din Bărrăi, uciși de unguri, să se fi împotrivit arestării prefectului și tribunului lor.

Coroi Tim din Valea Verde (sat, com. Sohodol, jud. Alba), „de religie și nație român”, a căzut în bătaia cu Hatváni pe dealul Văratec, lângă Abrud, în 26 aprilie/8 mai 1849. Era în vârstă de 54 ani, de meserie „țimorman” (dulgher) și a avut o casă, fânaț de 2½ care, sămănătură 40 clăi de grâu de primăvară. Hodiș Ionuț, Sicoe Pătru și Drăgan Dumitru mărturisesc că după el au rămas nepoții Gheorghie, n. în 21 august 1836, Rafila, n. în 2 aprilie 1839, Pătru, n. în 20 iunie 1840, Sofia, n. în 20 martie 1847. Acești nepoți toată „chivernisirea” au avut-o de la bunicul lor, Coroi Tim, deoarece fiul său decedase cu 2 ani înainte. Numele copiilor și datele lor de naștere sunt trecute în „protocolul parohialnic”, după cum adeverește parohul Demitriu Năchiș, la 21 noiembrie 1849. Șarban German, de 45 ani, din Trâmboaietele (sat aparținând orașului Zlatna, jud. Alba), a murit la Zlatna. El a avut casă, grădină și locuri în afara satului și a lăsat în urma lui văduva de 40 ani și o fată mare de 20 de ani. Tot la Zlatna, în bătaia cu ungurii, a murit Tătar Bucur, june de 24 ani, de care au rămas părinții și 2 frați. Aceștia aveau casă, grădină și locurile din afară de grâu și de fân. Tot acolo a căzut Ivan Antone de 34 ani, de care a rămas văduva de 25 de ani, care s-a măritat după altul. Alt consătean din Trâmboaietele a fost ucis în bătaia de la Troian, avea 60 de ani, a lăsat după el o văduvă de 43 de ani și o fată măritată în casă. Ele au casă și iosag bun. Junele de 20 de ani, Troian Gheorghe, a căzut tot în bătaia Troianului cu ungurii și a lăsat după el o mamă, o soră mai mare care au casă și iosag. Când au intrat ungurii în satul Trâmboaietele, pe Mărginean Petru cu muierea sa Marina i-au împușcat în casa lor.

⁴⁴ P I, D. 131, loc. cit.

Aceștia au avut 60 de ani și au lăsat în urma lor un fecior însurat, de 30 de ani, cu casă și iosag. Despre toate adeverește la 21 noiembrie 1849 parohul locului Trâmboiaele, Ioan Sur. În bătaia de la Abrud din 4 mai 1849 au căzut Miță Ion și Lazăr Lazăr din Blăjeni. Văduva Rus Anica a lui Ion a rămas cu 4 copii slabi și săraci, fără iosag, fără bucate. Văduva lui Lazăr, Ana, a rămas și ea cu 3 fete sărace. În 3 mai 1849, când au intrat ungurii în Blăjeni, au omorât-o pe văduva Neag Mărinca, i-au aprins casa, iar pruncul Avram de 6 ani nu mai are pe nimeni pe lume. Tămaș Urs din Neagra (veche denumire a satului Poiana Vadului, com. Poiana Vadului, jud. Alba), „de religie român”, de meserie văsar, în vârstă de 45 ani, a căzut în fața dușmanului în bătaia cu Hatváni, de față fiind căpitanul Gheorghe Candrea. De el au rămas 4 feciori și 3 fete, cel mai mare este născut în 4 octombrie 1830, iar muierea văduvă, în vârstă de 40 de ani, este sănătoasă. Lodoabă Toma din Neagra, „de religie român”, în vârstă de 25 de ani, de meserie văsar, a căzut la Bălgrad (Alba Iulia) în joia de după Rusaliile greco-românești. În bătălie au fost de față căpitanii Stan Vasile și Gheorghe Candrea. Pe el îl plâng văduva, 2 prunci, tatăl și mama, bătrâni. Românul Jupa Alisandru, născut în Neagra, la 2 iunie 1828, de meserie văsar, a fost ucis la Abrud, în bătaia cu Hatváni. N-a fost însurat, dar de el a rămas o mamă neputincioasă.

Românul Pașca Ignat de 42 de ani, de loc din Gârda de Jos (azi înglobată în sat, com. Roșia Montană, jud. Alba), a fost rănit la mâna dreaptă în bătaia de la Abrud cu Hatváni, martori fiind căpitanii Stan Vasile și Candrea Gheorghe. Rănitul are casă și altceva nimic. Mărian Gavril, „de religie român”, născut în Neagra, în vârstă de 42 de ani a fost rănit în bătaie cu Kemény, are casă, fânaț de un car de fân, sămănătură de 1 găleată, iar soția lui era slabă și betegoasă. Stan Simion, tot din Neagra, a fost împușcat în șale, „unde și acuma zace glonțul în carne”. El a fost rănit tot la Abrud, din moment ce i-a avut ca martori pe căpitanii amintiți și mulți alții care au participat la bătălie. Belev Pătru, Hristea Ilie, Belev Gheorghe și mulți alții depun mărturie că 4 soldați maghiari din oastea lui Hatváni au încercat să-l prindă pe căpitanul Candrea Gheorghe care, împușcând pe unul din ei, a reușit să scape în fuga lui spre dealuri. Căpitanul a rămas însă cu o boală de piept, are și tată și mamă, dar sunt slabi și bătrâni. Alți soldați fără uniforme ai

neamului românesc din Ardeal, pe numele lor Avram Ion, Bortaș Todor, Candrea Vasilie și Iosif atestă faptul că în bătaia de la Bălgrad au fost împușcați caii căpitanilor Stan Vasilie și Candrea Gheorghe, fiecare în valoare de 60 de zloți de argint. Toată mărturisirea de mai sus este întărită cu semnăturile lui Ioan Candrea și a parohului Gheorghe Stan din Neagra, din 22 noiembrie 1849.

Bărtan Gheorghe a Tomii din Ponorel, „de religie și națiunea română”, de 28 de ani, însurat de 4 ani, a căzut în bătaie cu oștenii lui Kemény Farkas în pădurea Șerbina, lângă Abrud. El a fost „călăbaș” (negustor mărunț de cereale). Martori au fost camarazii lui de arme din Lansturmul românesc, Coroi Gheorghe a lui Ion, Petricilă Nicolae, Coroi Ion a lui Pătru și Oargă Nicolae a lui Constandin. Bărtan Gheorghe a Tomii a pierit în luptă în ziua de 3 iunie 1849. Nevasta lui s-a măritat, dar de el au rămas părinții Bărtan Toma, de 65 de ani și mama Samfira, de 60 de ani, slabi, neputincioși, incapabili să-și câștige pâinea cea de toate zilele. Depune mărturie în ziua de 22 noiembrie 1849 același Ioanes Gligor Dis Unitus Parochus Ponorensis.

Nicolae Veteșan, paroh în Boiu (sat component al com. suburb. Albești, municipiul Sighișoara, jud. Alba), fiind în sălaș la cinstitul părinte din Vânători (sat, comună, jud. Mureș), și-a adus aminte de omul lui din Rodeș (sat, com. Bunești, jud. Brașov), pe care l-au omorât ungurii în bătaia de la Archița (sat, com. Vânători, jud. Mureș). Numele lui este Gheorghe Gabri și a lăsat în urma lui pe văduva Ileana cu 5 copii pe care i-a întreținut, i-a îmbrăcat și i-a hrănit tatăl lor „cu lucratul la fier ca coaciu” (fierar). Acum mama copiilor îi crește și-i hrănește cu lucratul mâinilor sale, deoarece în afară de casa unde stau, n-au nimic altceva. Nicolae Veteșan a dat raportul său preotului din Vânători – pe atunci satul se numea Hașfalău – pentru a-l trimite mai departe la protopop.⁴⁵

David Petru al lui Filip din satul Dumbrava de Jos (sat, com. Ribița, jud. Hunedoara), pe atunci Juncu, a fost rănit la Dealul Abrudului în lupta cu ungurii, în ziua de 3 iunie 1849.

Preotul locului, Ioan Faur, i-a cercetat cu de-amănuntul mâna dreaptă și a constatat că era ruptă de la cot, nu o putea duce nici până

⁴⁵ P I, D. 133, 134, 135, 136, 137, 138, loc. cit.

la gură și nici nu mai era capabil să-și câștige hrana vieții. N-are avere, n-are tată, n-are mamă, este gata să piară și este cerșetor („umbăa a cere”)46. Vurz Ioan a lui Pătruț din Săcătura (veche denumire a satului Vadu Moșilor, com. Vadu Moșilor, jud. Alba), „de națiune și religie român”, de meserie văsar, a căzut în bătaia de la Dealul Căpruții și l-a văzut mort colegul său de loagăr, Crișan Ioan. Vurz Ioan s-a cununat cu soția sa Vurz Mărie la 13 iulie 1830 și pruncii lor sunt în viață: Sandira, n. în 23 octombrie 1834, Ana, n. în 8 septembrie 1840, Georgiu, n. în 22 aprilie 1845, Rafila, n. în 22 august 1849. Familia are o casă, fânaț de un car, de arat o măsură pe an. Rafila s-a născut la puțin timp după moartea tatălui său. Jurj Gheorghe din Săcătura, și el român de religie, a fost călăbaș care umbra cu calul prin țară să-și câștige pâinea sa și a familiei, a căzut în lupta de la Fântânele și l-a adus acasă Jurj Gavrilă. Jurj Gheorghe s-a căsătorit cu muierea sa, Jurj Simtioana, în 25 septembrie 1828 și pruncii lor, încă în viață, sunt: Rafila, n. în 5 noiembrie 1830, Mărie, n. în 7 august 1834, Ana, n. în 10 decembrie 1842, Teodor, n. în 8 februarie 1848. Din același sat au fost răniți în luptele cu ungurii Popa Nicolae a Anicii, care acasă n-are nimic, numai sufletul, Popa Todor, 28 ani, a Vili, acasă n-are nimic, numai sufletul, Colța Ioan Pătru, care are un car de fân pe an și pământ de semănătură de o măsură de grâu pe an. În bătaia cu Kemény Farkas de la Sohodol (sat, comună, jud. Alba) a fost rănit la amândouă mâinile Toader Alesandru de 25 de ani, însurat în 1849 cu Chirilă Simtioana. Au casă și fânaț de un car. Toată însemnarea a fost făcută de Nicolae Scrob, paroh la Săcătura.47

Parohul Țebei (sat, com. Baia de Criș, jud. Hunedoara), Ioan Mariș, nu raportează numele soldaților neamului care au căzut în bătaia de la Târnava, din 27 octombrie 1848, ci amintește doar pe văduvele lor. Acestea sunt: Simon Evuța, Barna Mărie, Măriuca, Dragotă Mărie, Ana, Pantea Rafila, Ilieș Mărie, altă Măriucă, Cristea Jura, Creștina, Evuța Mărie, Jude Trina, Lăzărenci Raveca, Olari Trefia, ceea ce înseamnă că satul a dat 15 morți pe câmpul de onoare al Războiului Național. La cei

46 P I, D. 141, loc. cit.

47 P I, D. 143, loc. cit.

mai mulți dintre aceștia le putem reconstitui, dacă nu prenumele, măcar numele de familie. Popa neunit Ioan Mariș raportează și pe românii bătuți și chilăviți (răniți) în ziua de 23 mai 1849, când ungurii i-au surprins în hotarul satului. Aceștia sunt: Trifan Ianăș, Măriuța, Marin Măriuța, văduvă cu prunci, Jude Barbara, Jude Raveca, Evuță Trefia, Oprișă Raveca. Toți înscrisii erau oameni săraci, cu prunci, care au trăit din lucrul „băișagului” (mineritului casnic) iar „armadiile ungurești” le-au luat tot ce au avut, le-au prădat, iar amărătele văduve stau gata să piară. Preotul raportor menționează că tot ce a așternut pe hârtie „pe bună dreptate se arată”.⁴⁸

Lazăr Perian, parohul din Crăciunești (sat, com. Băița, jud. Hunedoara) raporta la 28 noiembrie 1849 că Lupaș Dănilă și Băilă Ioan s-au stins din viață în bătaia de la Târnava. Văduvele Lupaș Maria și Băilă Marinca au rămas prima cu doi copii, a doua cu o fată mică și sunt foarte sărace. Pe bărbatul lui Oprean Mărișca l-au tăiat ungurii la 7 iunie 1849, când s-a dus după sare la Șoimuș (sat, comună suburbană, municipiul Deva, jud. Hunedoara). El a fost înmormântat acolo tot de unguri și a lăsat în urma lui 3 prunci săraci, mici, cel mai mare fiind în vârstă de doar 5 ani. Tot la Șoimuș a pierit în același mod Borca Ionuț, a cărui văduvă, Borca Evuța, a rămas cu 5 prunci mici pe care mama lor trebuia să-i crească și să-i hrănească. Când au trecut ungurii prin sat, l-au tăiat pe Lupaș Nicolae, pe care l-a pârât cineva din pismă și răutate și de el a rămas văduva Lupaș Evuța cu 5 prunci mici, dintre care cel mai mare avea 12 ani. La Șoimuș a pierit în aceleași condiții ca cei mai sus menționați și Iacob Simion, a cărui primă soție a murit mai demult. A doua soție, rămasă văduvă, se pare că a plecat și fiind „mașteră” (vitregă) i-a părăsit pe copii soțului din prima căsătorie, care acum n-au nici mamă, nici tată, sunt singuri, săraci „și fără de nici o puțință rămași”. În acest caz era vorba de doar 2 copii, dintre care cel mai mare avea 15 ani. Popa Lazăr Perian susține că tot ce a scris „cu adevărată mărturisire adevăresc”.⁴⁹

Kinda Hincu din Trestia (sat, com. Băița, jud. Hunedoara) a căzut în toamna lui 1848 la Brad, în bătaia cu ungurii, pentru credința lui față de

⁴⁸ P I, D. 148, loc. cit.

⁴⁹ P I, D. 149, loc. cit.

Împărat și patrie și „așa a rămas de dânsul muerea cu 2 prunci, în mare și amară sărăcie”. Aceasta era mărturisirea făcută în credința sufletului, fără să mai înmulțească sau să mai scadă cu ceva, de Ioan Perian, la 28 noiembrie 1849. În 27 și 28 octombrie 1848, în bătăliile de la Târnava și Brad au căzut Toma Avram, Groza Iosif și Onea Ianăș din Luncanii de Jos (Luncani, sat, com. Boșorod, jud. Hunedoara). În mai 1849, când ungurii au intrat în sat, au omorât pe Tod Pascu, pe Hărăguș Jufa cu o fată și pe Tot Susana. De Toda Avram a rămas o văduvă cu 1 copil, săraci, iar de Onea Ianăș, văduva cu 6 copii. Copiii lui Groza Iosif și Tod Pascu, câte 4 de la fiecare, adică opt copii, au rămas fără tată, fără mamă. Averile celor rămași le-au fost jefuite, iar ei umblă pe la ușile străinilor să cerșească. Atestatul este semnat de parohul locului, Petru Ivan, la 28 noiembrie 1849.⁵⁰

În februarie 1849, Iepșan Ștefan, cive (cetățean) din Aluniș (sat, comună, jud. Mureș), sat numit atunci Magyaró, a căzut în dealul Lucriului (Löver), în luptă cu soldații lui Ienei Josca, pentru credința față de legiuitul Împărat – și națiune –, rămânându-i văduva Timari Gaciția „în stare jalnică și mizeră”. Mărturisea, la 29 noiembrie 1849, în cunoștința sufletului, preotul român din Aluniș, Ștefan Branea.⁵¹ Reiterăm afirmația că în conștiința colectivă a preoțimii, dar și a enoriașilor, credința către Împărat se confunda cu credința către națiune, conform spiritului jurământului depus pe Câmpia Libertății de la Blaj, care s-a întărit și s-a generalizat după octombrie 1848, când Monarhii Habsburgi (Ferdinand și Francisc Iosif I) au intrat în război cu Ungaria.

Cu o zi înainte, în 23 februarie 1849, soldații lui Ienei Josca au intrat în satul Filea (sat, com. Deda, jud. Mureș), pe atunci Fületháza și au împușcat pentru credința lor către legiuitul Împărat pe Pitz Toma, de care a rămas văduva Rafila cu 5 prunci, Hulia Giorgie, de care a rămas văduva Ioana cu 3 prunci, Bundilă Pantelimon, de care a rămas văduvă Todora, fără copii. Cele trei văduve nu sunt capabile să se întrețină și primele două n-aveau cu ce să-și crească pruncii. Preot mărturisitor „cu cunoștința

⁵⁰ P I, D. 150, 151, loc. cit.

⁵¹ P I, D. 152, loc. cit.

sufletului” era Stoica Pavel, parohul filiei Fületháza, la 29 noiembrie 1849.⁵²

După 24 octombrie 1848, când ungurii au intrat în comitatul Zarandului, în bătaia de la Târnava au pierit din Săliște (sat, com. Băița, jud. Hunedoara) Mihăilă Toader, Duma Ieftimie, Feir Iosif, Mihăilă Toader cel tânăr, Medrea Ioan, Marian Nicolae, Dan Ianăș, Medrea Toader. De Mihăilă Toader a rămas văduva cu 3 copii slabi, de Duma Ieftimie, văduva cu 2 copii, de Mihăilă Toader cel tânăr, văduva cu 3 copii slabi, de Marian Nicolae, văduva cu 2 copii slabi, de Dan Ianăș, văduva cu 2 copii slabi. Medrea Toader de 30 de ani n-a fost căsătorit și a lăsat în urma lui mama, bătrână și slabă, cu 3 frați mai mici, pentru care a fost ca un părinte care le câștiga cele necesare traiului. În luna mai 1849, ungurii l-au împușcat în satul Băița, fără judecată, doar pe baza unor vorbe și suspiciuni, pe Ion Braica, de care a rămas văduva gravidă și 3 copii slabi. Preotul mărturisitor Nicolae Păcurariu face arătare că înainte de a fi uciși, acești români au avut stare bună, aveau boi, vite, bucate și alte bunuri câștigate de ei „pe dreptate” și cu multă muncă. Acum ei nu mai sunt în viață și din cele câștigate de ei au venit rebelii unguri și le-au jefuit sau pe cele rămase le-au lăsat în plata sorții văduvele care au fugit prin păduri cu copii lor sărmani „păzindu-i, ferindu-i și acoperindu-i, cum acoperă cloșca puii săi” să nu-i omoare ungurii. Parohul reflecta astfel asupra tristului lor destin: „Flămânzi ca vai de ei au fost, ca să nu pice și ei în mâinile tiranilor magiari, căci striga ca leii, răcnind și zice că nu vor să mai îngăduie viață la niciunul din nația română. Adecă să află într-o stare foarte tristă, la care numai cel de sus, care știe cele din lontru și cele din afară, este martor”. Nicolae Păcurariu și-a întocmit raportul la 17/29 noiembrie 1849 și a precizat că tot ce a scris, „cu toată scumpătatea și dreptatea am scris, care pururea cu toți sătenii locuitori în Săliște se poate dovedi”.⁵³

Iovan Samson din Căinel (nu știm de Jos sau de Sus; de Jos, sat component al com. suburb. Șoimuș, municipiul Deva, jud. Hunedoara; de Sus, sat, com. Băița, jud. Hunedoara) a căzut în 27 octombrie 1848 în

⁵² P I, D. 153, loc. cit.

⁵³ P I, D. 155, loc. cit.

bătaia de la Târnava. El a fost căsătorit de două ori și a avut de la ambele soții 6 copii, dintre care 4 de la prima căsătorie, n-au nici mamă, nici tată. Tot acolo a căzut consăteanul lui, Nicolae Hanăș, care a lăsat în urma lui văduva, 2 copii slabi și o maică bătrână și slabă. Alături de ei a fost împușcat de rebelii unguri Ioan Stanciu, rămânând după el casa săracă și muierea cu 2 copii. Aceste familii erau în stare bună, își câștigau înainte toate cele de lipsă pentru traiul vieții, cu sudoarea mâinilor, aveau boi, vaci, bucate, dar după dispariția capilor de familie care le asiguraseră bunăstarea, familiile au căzut în sărăcie. Chiar și românii ce au scăpat cu viață au fugit de frică de la casele lor și toți sătenii „petrec cu greutate și în lipsă mare, la care numai Atotputernicul Dumnezeu este martor, la toate care le-au văzut și vede”, încheia raportul, în stilul său propriu, parohul Nicolae Păcuraru din Sălișteța Zarandului, în ziua de 14/29 noiembrie 1849.⁵⁴

Moise Ețan a căzut în 10 iunie 1849 la Abrud, lăsând după el văduva Similinică Ețan, cu 4 copii, aflați în sărăcie, încât abia trăiesc de pe o zi pe alta, după cum adeverea la 1 decembrie 1849 parohul Ioanisie Popovici din Ribicioara⁵⁵, (sat, com. Ribița, jud. Hunedoara). Nicolae Zachî Drăgușin, din Ucea de Sus, districtul Făgărașului, june necăsătorit, a fost rănit la picior în lupta de la Feldioara (sat, com. Ucea, jud. Brașov), în ziua de 18 noiembrie 1848. N-are avere, dar trăiește cu părinții săi. Nica Bonas, din Ucea de Sus, era în cordonul de aprovizionare de la Sâmbăta de Sus în marș spre Făgăraș, dar a căzut în ciocnirea cu oastea ungurească în martie 1849. A rămas văduva Maria cu 2 feciori, dar sunt însurați. Văduva este săracă și se hrănește din lucru mâinilor sale. Șerban Stan a pierit în ziua de 25 noiembrie 1848 în bătaia de la Căpeți (localitate componentă a orașului Sovata, jud. Mureș), pe atunci Chepeț, iar văduva sa Eva a lui Ion cu 3 prunci trăiesc din cerșit. Popa Ion a trecut din viață în moarte prin glonț, în noiembrie 1848, în bătaia de la Racoșul de Sus (sat aparținând orașului Baraolt, jud. Covasna). Era originar din Breaza, ținutul Făgărașului, iar văduva lui, Ana, cu 3 prunci mici, avea o avere de 200 de florini. Mărturisitor era viceprotopopul Spiridon Jurcovan, care-și semna

⁵⁴ P I, D. 156, loc. cit.

⁵⁵ P I, D. 165, loc. cit.

raportul din 21 noiembrie /3 decembrie 1849 în satul Drăguș⁵⁶ (sat, com. Viștea, jud. Brașov).

În lagărul de la Măgheruș (sat, probabil comuna Nadeș, jud. Mureș) a pierit în noiembrie 1848 Matei Pavel Frâncu din Comana de Sus, în vârstă de 47 de ani. Văduva Eva, bolnavă, nu este în stare să-și aducă nici apă de băut, a rămas cu 2 fete în păr, necăsătorite, fără moșie, cu excepția unor loturi mici de 5 găleți, răspândite „în toate câmpurile” și 2 boi. Darea capului (capitația) este fixată la 3 zloți, „bani buni” după cum adeverește la 3 decembrie 1849 parohul Ioan Comănici din Comana de Sus⁵⁷ (sat, com. Comana, jud. Brașov). Satul Părău (sat, comună, jud. Brașov) a înmulțit șirul soldaților fără uniformă jertfiți pentru neamul românesc cu 6 săteni, și anume: Ion Păcurariu, 27 ani, Iacov Părău, 28 ani, Ioan Părău, 56 ani, Iacov Păcurariu, 20 ani, June, Irimie Candrea, 17 ani, June, Gheorghie Pridon, 17 ani, June. De Ioan Păcurariu au rămas văduva Ecaterina, 1 copil, fără moșie, fără avere. De Iacov Părău a rămas văduva Domnica, 2 copii, săracă, fără avere, fără vite. De Ion Părău au rămas văduva Bucura, 2 copii, fără avere. Toți acești români au căzut la Hoghiz în 20 februarie 1849, după cum au mărturisit parohii Matei Bota, Gheorghe Bota, judele Gheorghie Oană, jurații Ioan Manciualea, Adam Boeriu, Zosim Pârveu, David Noreh, David Crețu. Ei precizează că atunci când consătenii lor „au luat sfârșitul vieții din mâinile rebelilor”, s-au opus trecerii Oltului de către soldații unguri. Raportul adaogă și faptul că filia Șercaia n-a înregistrat niciun omor din partea ungarilor.⁵⁸

Răposații Roșca Ispas, Matei Nicolae au fost împușcați „de năimiții și vrășmașii unguri” la Abrud, în ziua de 20 iunie 1849, de ei rămânând văduva Roșca Floare cu 6 prunci mici, fără găzdușag, numai cu „biata casă” și văduva Matei Ana, fără copii, dar slabă, șchioapă, n-are nimic în afară de sufletul din oase. Așa mărturisește la 5 decembrie 1849 parohul Abrudului, Petru Roșca.⁵⁹ Satul Toderița (sat, com. Mândra, jud. Brașov)

⁵⁶ P I, D. 169, loc. cit.

⁵⁷ P I, D. 170, loc. cit.

⁵⁸ P I, D. 171, loc. cit.

⁵⁹ P I, D. 172, loc. cit.

și-a dat obolul la Războiul Național prin 13 morți și 1 rănit, după cum urmează: Ioan Gheorghe Aldea, 25 ani, Gheorghie Mitrea Vlad, 34 ani, Iacov Țibelea, 24 ani, Samoilă Țibelea, 36 ani, Ioan Broica, 37 ani, Ioan Avram, 30 ani, Ioan Șerban, 28 ani, Ioan Moise Rentea, 30 ani, Ioan Juganu, 50 ani, David Mija, 28 ani, Jeca Tudor, 42 ani, Gheorghe Bălăban, june, 16 ani, Nicolae Iacov, june, 16 ani. Toți au căzut în 20 februarie 1849 în bătaia de la Hoghiz. Tot acolo a fost rănit Gheorghe Mija de 39 de ani. De Aldea au rămas văduva Sofia, 2 copii, moșie de 5 găleți, 2 boi, de Mitrea văduva Marica, 1 copil, moșie de 4 găleți, 1 vacă, de Țibelea I. văduva Elena, 1 copil, moșie de 4 găleți, 2 vaci, de Țibelea S. văduva Viroana, 1 copil, moșie de 4 găleți, 1 vacă, de Broica văduva Marica, 3 copii, moșie de 4 găleți, 1 vacă.

Văduva Elena a lui Ioan Avram nu avea copii, deținea o moșie de 5 găleți, 1 vacă, văduva Marica a lui Ioan Șerban avea 1 copil, moșie de 6 găleți, 1 vacă, văduva Rahira, a lui Ioan Moise Rentea, avea 2 copii, fără moșie, fără vite, văduva Elena, a lui Ioan Juganu avea 3 copii, moșie de 6 găleți, 4 vaci, văduva Bucura a lui David Mija avea 2 copii, moșie de 2 găleți 2 vaci. De Iacov Tudor au rămas văduva Rahira, 4 copii, moșie de 6 găleți, 2 vaci. La junii de 16 ani Gheorghe Bălăban și Niculae Iacov Bride nu este trecut nimeni și nimic, deși probabil au avut părinți și frați în viață cu ceva sau fără avere. Rănitul Gheorghe Mija avea 2 copii, moșie de 2 găleți, 2 boi. Adevereau după cunoștința sufletelor lor parohul Toderiței, Gheorghe Mija, iar din protopopiatul Făgărașului, tractul al II-lea, juzii Iacov Pavel, Ioan Mija, juratul Ioan Zbâmec și goșmanul Pavel Zbâmec la 5 decembrie 1849. Mărturisitorii subliniau că ar fi de dorit ca pentru văduvile rămase fără soți, sărace și pentru pruncii orfani, ai căror părinți s-au jertfit „pentru patrie și Monarh să li se mijlocească oareșcare rebonificare din cassa statului”⁶⁰. Ioan Irimie, gardist național, păzea poarta Gușteriții la 11 martie 1849, când ungurii au ocupat Sibiul și l-au omorât. Văduva Maria, cu 5 prunci săraci (1 băiat și 4 fete) n-au nimic decât o căsuță în care stau, iar hrana și îmbrăcămintea, pe care nu mai era cine să le-o câștige, o procurau cu cerutul sau cu lucrul mâinilor, pe la alți creștini. O jalbă a fost întocmită

⁶⁰ P I, D. 176, loc. cit.

către Excelența sa Guvernatorul civil și militar al Ardealului, baronul Ludvig de Wolgemut, pe care preotul Ioan Panovici din cartierul Iosefstadt al Sibiului o atașează, stilizată și în original, în scrisoarea către protopopul său, cu rugămintea să intervină și acesta „ca zisa văduvă, dimpreună cu pruncii săi să capete ajutor din visteria statului, fiind vrednică de mila Monarhului, pentru care s-a jertfit bărbatul”.⁶¹

La Ludești (veche denumire a satului Ludeștii de Jos, com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara), ungurii l-au împușcat în iunie 1849 pe Pavel a lui Gheorghe din Pleșa (probabil un cătun înglobat azi la satul Râmreț, jud. Alba). Pavel a fost singur la părinți, care sunt oameni slabi, bătrâni, neputincioși și săraci. Bătrânul nici nu se poate mișca din casă, așa că el și soția lui sunt vrednici să primească ceva milă împăratească pentru feciorul lor. Gheorghe Spătescu din Ludești era „iagăr pușcaș bun”, mobilizat în loagărul de la Sibiu, a luptat contra ungarilor, dar după ce aceștia au ocupat orașul s-a retras cu oștile împăratești austriece în Țara Românească, unde a stat până ce rușii (muscalii) au venit în Ardeal. Atunci Spătescu a revenit cu ei până la Brașov, unde s-a îmbolnăvit și a murit. De el au rămas văduva, 5 copii, din care cel mai mare are 13 ani, toți sunt săraci, n-au decât niște capre și niște oi și trăiesc din munca palmilor, „fiind vrednici de o milă de la stat”. Preot mărturisitor era Nicolae Lobonț al Lobonților care-și semna raportul la 10 decembrie 1849. Nicolae Bodea din satul Mărtinești (sat, comună, jud. Hunedoara) era „măieraș la Măeritea Bercinții, la apa Streiului, nu departe de podul Simerii”, unde l-au împușcat ungurii. A rămas văduva cu 3 copii mici, cea mai mare de 12 ani, sunt sărace, mama trăiește cum poate din lucrul mâinilor sale și din ajutorul tatălui său. Parohul Petru Muntean din Mărtinești este convins că văduva este „vrednică de milă și ajutorarea statului”⁶².

Ispas Vășii din Romoșel (sat, com. Romos, jud. Hunedoara) fusese în loagărul românesc din fața Orăștiei, a luptat împotriva lui Bem și a taberei lui, dar a fost ucis de un obuz de tun. Au rămas văduva, 2 fete, una de 15 ani, alta de 9 ani, fără casă, fără moșie, trăiesc de pe o zi pe

⁶¹ P I, D. 177, loc. cit.

⁶² P I, D. 184, 185, loc. cit.

alta, cu munca pălmilor și sunt vrednice de milă de la stat. În luna iunie 1849 ungurii l-au împușcat în Orăștie pe Nicolae Cătănici din Romoșel pentru că a fost căpitan în loagărul românesc de la Romoșel. De el au rămas văduva cu 5 copii mici, cel mai mare de 8 ani, doi gemeni de 6 ani, al 4-lea de 4 ani și cel din urmă încă n-a împlinit 1 an. Văduva, săracă, n-are nimic, se hrănește pe sine și pe copiii săi cu munca pălmilor, „încât rabdă și foame și-i vrednică de milă de stat” după cum mărturisea la 10 decembrie 1849, parohul Avram Nasta⁶³. Cu prilejul bătăii de la podul Simeriei, desfășurată în februarie 1849, au căzut din această localitate Iancu Spinean, Adam Brândușescu și Adam Borițăian. Lui Iancu Spinean îi murise soția, așa că cei 2 copii ai săi au rămas fără tată, fără mamă „și între alții de milă sunt săracii și vrednici de milă și ajutorul statului”. Adam Brândușescu, fiind bolnav, n-a căzut în luptă, dar a fost împușcat de unguri în sălașul său, rămânându-i văduva cu un copilăș în aceeași stare. De Adam Borițăian au rămas văduva, o copilă de 13 ani, sărace, vrednice de milă, după cum mărturisea la 10 decembrie 1849 parohul Manasie Todor⁶⁴.

După bătaia de la Ocna cu oastea lui Bem, o parte a trupelor rebele, fiind urmărită de trupele imperiale austriece, au încercat să scape spre Deva, dar românii aflați sub arme i-au întâmpinat și după o luptă vitează și îndrăzneată, susținută sub comanda centurionilor lor, i-au respins spre Sebeș, unde au căzut robi (prizonieri) la oastea imperială condusă de domnul Ritmeister contele Alberti, împreună cu câteva tunuri și multe care cu muniție. La această confruntare româno-maghiară a participat și Ilie Mihăilă din Vinerea (localitate componentă a orașului Cugir, jud. Alba) care după bătaia de la Strei câștigată de unguri și după ce soldații imperiali s-au retras spre Sibiu, Ilie Mihăilă cu mai mulți săteni au fugit la munte ca să-și mântuie viața din mâinile rebelilor unguri care-i căutau ca turbați pe toți românii care li s-au împotrivit. Mihăilă Ilie și Dumitru Lazăr, cu alți ortaci ai lor, au fost prinși și știm sigur că Ilie a fost dus la Orăștie și executat. De Ilie Mihăilă a rămas văduva Domnica și 4 prunci, Paraschiva, Raveca, Magdalina și

⁶³ P I, D. 186, loc. cit.

⁶⁴ P I, D. 188, loc. cit.

Maria, dintre care Paraschiva era căsătorită, celelalte 3 necăsătorite, adică Raveca de 11 ani, Măgdălina de 7, Maria de 5. Acestea din urmă nu sunt capabile să-și câștige hrana și sunt vrednice de milă și de ajutor. Starea averii zisei văduve și a pruncelor rămase după Ilie Mihăilă nu era la „cea mai de pe urmă sărăcie”, dar au moștenit o datorie de la Casa alodială și de la alți creditori, care dacă s-ar scădea din avuție, familia îndoliată ar cădea „la mare lipsă și sărăcie”. Văduva Domnica suferea de o boală și de o slăbiciune la ochi, cele trei prunce erau „nevârstnice și nehamice a se hrăni” și de aceea părintele raportor Ioan Herlea din Vinerea conchide: „cu drept se poate socoti că ar fi totdeauna vrednice a li să mijloci milă și ajutorință din visteria statului” și afirmă că la 10 decembrie 1849 când și-a întocmit scrisoarea a făcut „dreaptă arătare”⁶⁵. După toate probabilitățile, nu este exclus ca și alți ortacii ai lui Ilie Mihăilă să fi fost executați la Orăștie, dar parohul Herlea era obligat prin instrucțiunile guberniale și episcopale să se ocupe doar de cei căzuți, de văduvele și orfanii din propria lui parohie, indiferent de locurile și câmpurile de luptă unde s-au jertfit pentru Împărat, patrie și națiune. Menționez și reiterez faptul că Programele politice românești susțineau în substanța și conținutul lor că Ardealul trebuia să înceteze a mai fi patria maghiară a celor puțini, structurată pe sistemul 3+4 și să devină patrie română a celor mulți, unde se respectau în mod proporțional și drepturile minorităților etnice.

Floarea Iovu din satul Râșca, cercul Zarandului, a căzut la 26 mai 1849 în bătaia de la Abrud, a avut 32 de ani și este plâns de văduva Șara, cu 3 fete, care sunt atât de sărace „de sunt gata și de foame a peri” după cum adeverea cu credința lui preoțească și sufletească, la 10 decembrie 1849, parohul Nicolae Henț⁶⁶. În revoluția ungarilor, din Feldioara au murit românii: Andrei Bucșa, Ioan Șerban, Ioan Avram, Ștefan Cloșca, Ioan Popa, Ilisie Precup, Ilisie Telia. Văduva lui Andrei Bucșa avea 2 copii, unul de 17 ani, șchiop, celălalt de 3 ani și averea (găzdușagul) lor este estimat („biciulit”) de jurații satului la 100 florini argint. Văduva lui Ioan Șerban, care a avut 48 de ani când a murit în luptă, a rămas cu 2

⁶⁵ P I, D. 190, loc. cit.

⁶⁶ P I, D. 189, loc. cit.

copii, de 12 și 6 ani, iar „judecătorii” satului, de fapt tot jurații, le-au biciulit averea la 200 florini argint. Ioan Avram de 56 de ani este plâns de văduva lui cu 2 fete măritate și averea lor este de 150 florini argint. Ștefan Cloșca de 50 de ani, a lăsat în urma lui văduva cu 5 copii, 3 feciori și 2 fete, toți mici, și avere de 100 fl. Văduva lui Ioan Popa avea 2 prunci, de 16 și 10 ani, și avere de 200 florini. La Ilisie Precup, fecior de 22 de ani, nu sunt trecuți nici părinții, nici frații, iar după Ilisie Telia a rămas văduva cu 1 prunc de un an și avere de 100 florini argint. Adeverința este semnată la Feldioara în ziua de 11 decembrie 1849 de parohii Nicolae Stanciu, Dionisie Avram, judele Ilisie Crăciun și jurații Nistor Miclia, Ștefan Măeru, Ioan Bojolia, Achim Jelcan, Andrei Silea, Nicolae Miclia⁶⁷. Menționăm că mărturisitorii n-au fost exacti, deoarece n-au precizat locurile bățăliilor, ziua, luna, anul, martorii care i-au văzut pe românii respectivi în momentul când au fost uciși, după cum pretindeau formularele oficiale care trebuiau completate integral, la toate rubricile. Dacă erau incomplete rapoartele preoților, tot așa rămâneau și cele ale protopopilor și de aici în sus și cele de la Episcopia Română Ortodoxă din Ardeal. Precizarea că acești români au căzut în „revoluția ungarilor” era prea generală.

Din Șesuri (sat, com. București, jud. Hunedoara) au pierit în bătaia de la Târnava din 27 octombrie 1848: Dărăbanțu Opra, 48 ani, Dărăbanțu Mihăilă, 42 ani, Arimie Onu, 44 ani, Tăbeș Nicolae, 31 ani, Zirco Onuțu, cantor al bisericii, 35 ani, Laslău Ioan, 39 ani, Zirco Dumitru, 16 ani, Tăbeș Filip, 38 ani, Stan Petru, 37 ani, Codrean Petru, 36 ani. De Dărăbanțu Ona a rămas un prunc, dar este însurat, nu era sărac de tot și avea avere de mijloc, dar de Dărăbanțu Mihăilă a rămas 5 copii săraci, fără tată, fără mamă. Văduva lui Arimie Onu a rămas cu 7 copii săraci, numai cu casa goală, fără avere, iar văduva lui Tăbeș Nicolae a rămas și fără copil, care a murit la scurt timp după tatăl său, dar nu era săracă, având avere de mijloc. Văduva lui Zirco Onuțu cu 4 prunci, mereu bolnavă, n-avea din ce să trăiască, dar văduva lui Laslău Ioan cu 2 prunci, s-a măritat din nou și are cu ce trăi, ea și copiii ei. De Tăbeș Filip au rămas 4 prunci săraci, fără tată, fără mamă, „și toți micuți

⁶⁷ P I, D. 192, loc. cit.

și neputincioși”. Văduva cu 2 prunci ai lui Stan Petru s-a măritat, dar copiii au rămas săraci și neputincioși. De Codrean Petru au rămas 3 copii săraci, fără tată, fără mamă și „neavând cu ce petrece” sunt „gata să piară”.

În 23 mai 1849, soldații unguri, pomind de la Băița, au întreprins un raid în satul Șesuri și i-au împușcat pe Stan Iosif, 32 ani, pe care-l plâng 3 copii săraci care cerșesc pe la ușile oamenilor, Dărăbanț Solomon de 78 ani, de care „n-a rămas sărăcie” în urma lui, la fel ca și după Codrean Pavel de 62 de ani. În aceeași zi militarii unguri i-au ucis pe copiii Laslău Avram de 4 ani, Dărăbanțu Aron de 3 ani, Dărăbanțu Istina de 6 ani. A mai fost ucisă și o mamă tânără de 22 ani, Laslău Ana, al cărui prunc mic s-a stins repede după mama lui. După Codrean Istina de 38 de ani, ucisă tot în ziua de 23 mai 1849, au rămas 3 prunci săraci, dar după Glava Vironică de 28 de ani, omorâtă în aceeași zi, n-au rămas copii.

În băcăliile de la Târnava și din Lunca Băiții au fost răniți la picioare Zirco Simioanu, la Târnava, Bălașa Nicolae la Lunca Băiții, iar când au venit ungurii de la Băița în sat l-au împușcat într-o mână pe Tăbeș Simioan. Toți trei sunt gata de pierit, n-au cu ce trăi, după cum se adeverește în Conscrierea sa parohul Ioan Popov din Șesuri, la 15 decembrie 1849⁶⁸.

În ziua de 27 octombrie 1848, în bătaia de la Târnava s-au jertfit pentru neam, din satul Mesteacăn, Luca Ioan, 38 ani, muiera Elina rămâne cu 3 prunci, Trifa Ioan, muiera Măriuca rămâne cu 5 copii, Sim Pom, 31 ani, muiera Sana rămâne cu 5 copii, Săeni Ioan, 25 ani, muiera Mărie rămâne cu 1 copil, Dușan Lazăr, 26 ani, muiera Simziana rămâne cu 1 copil, Căzan Pavel, 33 ani, muiera Samfira este săracă cu 4 copii, Bogdan Ianoș, 35 ani, lasă muiera Trefia cu 1 copil, Dan Ioan, 34 ani, muiera Ana rămâne cu 1 copil, Balșa Ioan, 30 ani, rămâne muiera Raveca fără copii. Pe Pârva Ianoș, 38 ani, îl plâng muiera Safta, 2 copii, pe Dușa Iosif, 37 ani, muiera Maria, 1 copil, pe Căzan Ianoș, 48 ani, muiera Mariuca, 2 copii, pe Pârva Lazăr, muiera Raveca, fără copii, pe Dușan Adam, 24 ani, muiera Ana, fără copii, pe Dușan Precup, 35 ani, muiera Măria cu 1 copil, pe Gheman Nicolae, 38 ani, muiera Susana, 1 copil, pe

⁶⁸ P I, D. 200, loc. cit.

Gherman Iov, 39 ani, muierea Safta, 3 copii, pe Supuș Petru 30 ani, muierea Mărie fără copii, pe Gherman Petru, 40 ani, muierea Ilona cu 1 prunc. Toate văduvele menționate sunt sărace și n-au din ce trăi.

Când au intrat soldații unguri în satul Mesteacău au mai ucis pe Trif Ioan, 45 ani, de care au rămas Mărinca și 2 copii, Dumitru Toader, 36 ani, de care a rămas Kașa cu 4 copii, acesta fiind dus din sat la Brad, unde a fost spânzurat de o salcie la 14 aprilie 1849. A fost împușcat și preotul Ioan Cazan de 55 ani și în locul lui a rămas feciorul, dar averea le-a fost jefuită de unguri. Au fost uciși și Trifa Lazăr, 37 ani, rămâne Maria cu 1 copil și Simedrea Ioan, 32 ani, rămâne Măriuța cu 3 copii. În afară de Dumitru Toader, toți ceilalți români din Mesteacău și-au găsit moartea în raidul maghiar din 23 iunie 1849. La toți sătenii li s-au jefuit bunurile mișcătoare și nemișcătoare, au fost arse toate casele din sat, cu excepția a două case și a unei șuri. Ungurii au mai împușcat 15 români din sat, dar preotul raportor Ioan Căzan junior consideră că nu trebuiau menționați, pe motiv că nu aveau nicio „slăvie” (urmași)⁶⁹.

Românii din Lășchia (sat, com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș), împreună cu alți conaționali din satele înconjurătoare, au ieșit înarmați înaintea ungarilor și s-au bătut cu ei la Făurești (sat, com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș). Acolo a căzut Vasile Pașca, de care a rămas văduva și 2 copii, feciorașul Tănăsie de 5 ani și prunca Anisie de 2 ani. În afară de o vacă, n-au altă avere. La Făurești a fost împușcat și Iosiv Dotița, de care au rămas văduva și 3 prunci: Ioan de 9 ani, Ion de 14, Gafia de 12 ani. Au 2 boi, 2 junci și o vacă. Tot la Făurești a fost rănit la ambele mâini Vasile Dotița, care nu poate lucra lucruri grele, nu-și poate asigura casa cu hrană pentru muierea și copila lui de 1 an, fiindcă, în afară de o vacă și 2 oi, n-are nimic altceva. Adeverește în cunoștința sufletului, cu propria mână, parohul Vasile Țocaș, din Lășchia, la 21 decembrie 1849 și șapte oameni din sat au pus în dreptul numelor scrise de preot mâinile lor și „spre mai mare încrezământ scrisoarea cu cruce, o au întărit”. Aceștia au fost: Gavril Filip, Georgie Ilieș, Dimitrie Pașca, Filip Dotița, Ioan Dotița și Iacov Pașca⁷⁰.

⁶⁹ P I, D. 208, loc. cit.

⁷⁰ P I, D. 217, loc. cit.

În lupta de la Târnava, din 27 octombrie 1848, din satul Cărăstău (sat, com. Baia de Criș, jud. Hunedoara) au căzut: Luca Todor, 50 ani, au rămas văduva Drăghina și 5 prunci, Luca Moise, 28 ani, au rămas văduva Trina și 2 copii, Lățânc Gheorghe, 60 ani, văduv, au rămas 2 copii fără tată, fără mamă, Lățânc Blag, 51 ani, au rămas muiera Marica cu 3 prunci, Banci, feciorul văduvei Banci Crișca, care a rămas fără sprijin și „umblă a cerși”, Pătruș Ionaș, 70 ani, rămâne feciorul Pătruș Alexandru, Banci Ianc, 62 ani, rămâne un fecior, Lup Toader, 75 ani, rămâne muiera Mărie, cu o fată. Pe Marc Lepădat, de 51 de ani, îl plâng muiera Josana și 4 prunci, pe Țirca Toader, 45 ani, muiera Marinca, pe Țirca Iosif, 23 ani, îl plâng 2 prunci slabi care i-au fost frați, pe Luca Sip, 53 ani, văduv, îl plânge un prunc rămas fără tată, fără mamă. În 13 din 14 cazuri de urmași se specifică faptul că aceștia n-au din ce trăi. Despre enoriașii săi care au căzut la Târnava, adeverește cu credință preoțească Iosif Morar, administrator în Cărăstău.

Tot el raportează că în 26 mai 1849, când ungurii au intrat în sat, au omorât la casele lor pe: Luca Iov, 62 ani, a rămas văduva Marinca cu 2 prunci, Luca Gheorghe, 69 ani, a rămas Trina fără copii, Pătruș Iosif, 81 de ani, a rămas muiera Creștina, Iacob Avram, 61 ani, a rămas muiera Ana, Hanga Alexandru, 46 de ani, rămâne muiera Sumedreana cu 3 prunci, Țănele Marc Mărie, 45 ani, Blăgăiță Boriță, muiera de 35 ani, rămâne bărbatul Iosif cu 3 prunci. Toți urmașii nu au din ce trăi, deoarece în raidul unguresc și-au pierdut vitele, hainele, le-au jefuit – averile, le-au ars sălașele până la cocina cea mai mică – după cum adeverește la 22 decembrie 1849 același administrator⁷¹.

Din satul Curechiu (sat, com. București, jud. Hunedoara) au mai căzut în bătaia de la Târnava: Iuga Toader, 62 ani, au rămas văduva și un prunc, „nu-i cu ce trăi”, Iulian Gheorghe, 32 ani, rămâne văduva și un prunc, săracă, „nu-i cu ce trăi”, Nicoară Petru, 35 ani, rămâne văduva și 3 prunci, săracă, „fără nici o rânduială a trăi”, Brad Nicolae, 78 ani, rămân văduva, neputincioasă, cu 2 copii, Nicula Simion, 56 ani, rămân văduva și 6 prunci săraci, „nu-i cu ce trăi”, Oprișa Anghel, 46 ani, rămâne o văduvă săracă, Boloț Anghel, 27 de ani, rămâne văduva

⁷¹ P I, D. 221, loc. cit.

săracă, Fodor Petru, 25 ani, rămâne văduva săracă și neputincioasă, Nicolae Zaharie, 32 ani, rămân „3 prunci săraci, fără tată, fără mamă și fără casă, numa în ușile oamenilor”, cum mărturisea „după direptate” și cu credința sa preoțească parohul local Aron Tudor, în ziua de 22 decembrie 1849⁷². Într-un fel este enigmatic și uimitor pentru noi faptul că țărani români ca Lup Toader de 75 de ani, Pătruș Ioan de 70 de ani, Brad Nicolae de 78 de ani au fost capabili să poarte arme și să lupte pe frontul național. Singura explicație plauzibilă este că se bucurau de o sănătate de fier și la asemenea vârste, respectabile în epocă, dar și acum, dacă ar fi fost contemporanii noștri.

Din satul Fântâna (sat, com. Hoghiz, jud. Brașov) s-au jertfit la 20 februarie 1849, în lupta cu ungurii de la Hoghiz: Andron Ciuleiu, 37 ani, Bucur Pleșa, 29 ani, iar Ioan Ticușan, 43 de ani, a fost trăitor în filia Hoghizii. De Andrei Ciuleiu a rămas văduva Ana a lui George Neacșu cu 3 prunci, loc de arat de 7 gălete și altul de 2 feldere, loc de fân de 1 car, are 2 vite și 2 oi. De Bucur Pleșa a rămas văduva Paraschiva a lui Ioan Costea, cu 1 prunc, loc de arat de 4 găleți, altul de 1 felderă, loc de fân de 2 care, 2 vite, 2 oi, 2 capre, 4 porci. De Ioan Ticușan a rămas Bucura a lui Adam Boțiomănuș, cu 2 prunci, are loc de 2 care de fân, 2 vite, 10 oi și 2 porci. Se menționează că văduvele Ana și Bucura trebuie să plătească cu 2 vaci datoriile rămase de la soții lor. Adeverește din cunoștința sufletului cu iscălitura și pecetea lui parohul Ioan Maniu din Fântâna, la 24 decembrie 1849, cu specificarea că tot ce a așternut pe hârtie „cu mare dreptate am scris”⁷³. Este interesant că în acest sat porecele sau mai precis numele văduvelor nu se dădeau după soți, ci după tații lor, adică nu Ana a lui Andron Ciuleiu, ci a lui George Neacșu, nu Paraschiva a lui Bucur Pleșa ci a lui Ioan Costea, nu Bucura a lui Ioan Ticușan, ci a lui Adam Boțiomănuș.

O soartă amară și tragică a avut-o familia Iga din Țărățal (sat aparținând orașului Brad, jud. Hunedoara). Iga Pătru a lui Iakeșuț, 30 ani, a fost ucis în bătaia din 28 mai 1849 de la apa Blejinilor, dar ungurii au împușcat-o și pe soția sa, Ana, pe copilul Nicolae și alte două fete

⁷² P I, D. 222, loc. cit.

⁷³ P I, D. 229, loc. cit.

când au intrat în sat, așa că a rămas doar maica Iga Ianăș cu un prunc sărac, care n-au din ce trăi. În bătaia de la apa Blejinilor, a căzut și Atim Todor, 25 ani, de care a rămas văduva Marișca fără mijloace de trai. Cei rămași „sunt în statul peririi cu cât li s-au jăfuit și li s-au ars toate câte au avut, dimpreună cu satul”. Cu o zi înainte de bătaia de la apa Blejinilor, soldații unguri au intrat în satul Țărățul și i-au omorât pe Oprean Dănilă, 50 ani, muiera sa Marina, 30 ani, de care au rămas 4 prunci cu numele Niculae, Blagu, Măriuța, Perestea, săraci, „n-au cu ce trăi”, pe Atim Avram, 60 ani de care au rămas Iakeș, Măria, Evuța și Trina, fără posibilități de trai, Iga Petru, 60 ani, de care a rămas soția Ioana, și ea săracă. De românul Iga Adam, 30 ani, ucis și el în 27 mai, n-a rămas nimeni, de Miclia Avram, 35 ani, a rămas soția Iosana și copilul Petru, de Bogăruț Mărișca, împușcată acasă n-a rămas decât bărbatul ei neputincios, fără casă, deoarece ungurii i-au dat foc. Mărturiseau cu dreptatea sufletului, la 25 decembrie 1849, parohul Nicolae Toda și poporeni Floruță Petru, Floruță Toader, Lup Grozav, Toderuță Toader, Grama Paic, Galea Avram, Iga Petru⁷⁴.

În bătaia de la Târnava, din 27 octombrie 1848, satul Lunca (sat, com. Băița, jud. Hunedoara) a dat 16 eroi căzuți în luptă și 2 răniți. Lada Onuț, 55 ani, este plâns de 2 fete sărace, Sanda Petru, 60 ani, de văduva Mărișcă, Boz Ioan, 40 ani, de Măriuța cu 4 copii, Boz Toader, 42 ani, de Catrina cu 2 fete, Borca Tănase, 32 ani, de Creștina cu 2 copii. Mama Oana, slabă și fără ajutor, își plânge feciorul Borca Petru, 24 ani, Petre Toader, 48 ani, a lăsat în urma lui pe văduva Vuța, Dilă Iosif, 28 ani, pe muiera Mărinca cu 3 copii, Dilă Fim, 56 ani, pe văduva Ana, Dilă Crăciun, 23 ani, pe văduva Marina, săracă, cu o fată, dar s-a măritat după altul, ca și văduva Vuța cu 4 copii, a lui Broz Gheorghe, 45 ani. De Boz Ioan a Iancului, 46 ani, rămâne Ana cu 2 copii, de Vălean Arsenie, 48 ani, Marınca și 2 copii, de Dilă Arsenie a Trukii, 24 ani, Sofia, cu 2 copii. Pe Loliș Nea, 29 ani, îl plâng soția Ilona cu 3 copii, pe Siprișa Iosif, 24 ani, îl plânge tatăl său, Ioan, sărac și fără ajutor, pe Siprișa Onu, 24 ani, muiera Mitra. Răniții în bătaia de la Târnava au fost Oprișa Sim, 46 ani, Borca Petru, 50 ani, și atât ei, cât și urmașii celor căzuți, n-au cu ce

⁷⁴ P I, D. 235, loc. cit.

trăi, după cum mărturisește, la 28 decembrie 1849, parohul locului, Arsenie Lazăr⁷⁵.

Din Birtin, (sat, com. Vața de Jos, jud. Hunedoara) au căzut în lupta de la Târnava 13 români, și anume: Șuca Slugan, 50 ani, a rămas văduva Șara cu 3 copii, Logojan Grozav, 51 ani, a rămas văduva Simziana cu 1 copil, Trec Ion, 22 ani, a rămas Anița cu 3 prunci, Vaca Șofron, 45 ani, a rămas văduva Marica cu 3 copii, dar, spre deosebire de văduvele mai sus menționate și de cele următoare, este singura care are cu ce trăi. Totuși, se pare că și văduva Brița cu un prunc, rămași de Mocan Avram, 59 ani, se descurcau cumva, deoarece aveau o vacă, 3 capre și puține bucate. Brintușa și 2 prunci, au rămas de Mușa Iov, 36 ani, Măriuța, văduvă săracă, a rămas de Coman Crăciun, 49 ani. Saveta cu 2 copii îl plângeau pe Vaca Crăciun, 31 ani, mama săracă Mărie cu 2 prunci îl plângeau pe Stanci Arsenie, 32 ani; 2 prunci săraci, fără tată, fără mamă, îl plângeau pe Barna Toader, 45 ani. De Mic Iov au rămas soția și mama, iar de Mic Iosif, 41 ani, văduva Racila cu 2 prunci, pentru toți mărturisitor fiind parohul locului, Ioan Morari⁷⁶.

Tot în bătaia de la Târnava s-au jertfit și câțiva români din Prihodiște (sat, com. Vața de Jos, jud. Hunedoara), și anume: Mursă Pătru, 25 ani, îl plâng Călara cu 2 fete, n-au cu ce trăi, Mursa Tănăsie, 50 ani, îl plânge văduva Raveca, are cu ce trăi, dar este slabă, ca și Raveca, văduvă a lui Cuș Tănăsie, 25 ani, care este însă sănătoasă. Văduva Vuța cu o fată săracă au rămas de Râmboi Toader, 23 ani. Ionea Toma, fecior de 18 ani, necăsătorit, a lăsat în urma lui pe tata Ionea și mama Mărina, săraci, cu casa arsă, care stau în câmp. Despre acești 5 români, parohul mărturisitor Feier Iovu din Vața de Jos, protopopiatul Hălmajului Mare ce se ținea de Episcopia Aradului, afirmă sigur că toți au pierit la Târnava, dar mai adaugă încă 4 români din Prihodiște uciși de unguri, fără să precizeze locul sau ocazia, împrejurările în care s-a consumat evenimentul. Aceștia sunt: Mursa Mănăsie, 30 ani, a rămas Marinca și 2 prunci, Mihailă Solomon, 35 ani, a rămas Oana cu 3 prunci, Trif Perea, 20 ani, a rămas Marta fără prunci, Mihailă Nicolae, fecior de 18 ani, de care a rămas unchiul său Mihailă Iov,

⁷⁵ P I, D. 247, loc. cit.

⁷⁶ P I, D. 248, loc. cit.

care zace de mai mulți ani pe pat. Preotul specifică faptul că tot ce a scris în raport „s-au scris după spusa oamenilor”⁷⁷.

Mera Georgie, băieș bătrân, a murit în bătaia de la Abrud cu soldații maghiari veniți din Ungaria, în frunte cu Hatváni. De el au rămas soția Eva, slabă, bolnavă, și 3 prunci care nu puteau chivernisi moșia și nici să-și câștige hrana vieții. În aceeași bătaie a căzut Borza Nicolae, băieș bătrân, de care au rămas soția sa Sofia și 2 prunci mici, cu moșie puțină. Pe băieșul Sturza Nicolae, căzut tot la Abrud, în ziua de 25 aprilie 1849, îl jelesc văduva Rahila și 2 prunci mici, fără moșie, iar mama „nici mintea la loc nu are”, ceea ce înseamnă că era bolnavă psihic. Toți românii omorâți la Abrud în ziua de 25 aprilie 1849 s-au ținut de parohia satului Abrud.

Din satul Agriș (sat, com. Iara, jud. Cluj), pe atunci Ruha-Agriș, a fost împușcat la 12 februarie 1849, în lupta de la Iara, Copil Petru, muierea sa a murit de frică, așa că pe cei doi prunci săraci rămași de părinții lor îi hrănesc creștinii. Luca Dănilă, împușcat în luptă în același loc și în aceeași zi, fără soție, a lăsat în urma lui 2 prunci mici, fără tată, fără mamă și fără moșie. La Iara a căzut și Spătar Simion, june, care a lăsat în urma lui o mamă oarbă pe care o hrănesc creștinii. În lupta de la Turda a fost împușcat, la 16 iulie 1849, Moisi Nat și de el au rămas muierea văduvă și 6 prunci mici. La 23 februarie 1849 a fost omorât în hotarul Trascăului Drăgan Gavrilă din Bedeleu, de care au rămas muerea și 2 prunci mici, cu avere puțină. În aceeași zi și în același loc a fost omorât Mulea Irimie, de care au rămas muerea și 2 prunci mici, fără moșie, iar mama nu-și poate hrăni pruncii. În hotarul Ierii, în ziua de 20 iunie 1849, ungurii i-au împușcat pe Boca Ioan, Roșa Simion, Zac Andrei, Căbulea Mihail, toți români din Poșaga de Jos (sat, reședința com. Poșaga, jud. Alba). De Boca au rămas văduva și 4 prunci cu moșie puțină, de Roșa văduva și 5 prunci, de Zac văduva și 5 prunci cu moșie puțină, de Căbulea, muerea și 2 prunci cu moșie puțină. Mărturisitorul, protopopul Lupșii, Absolon Popovici, însuma 13 căzuți, 10 văduve, 36 orfani și o mamă oarbă, în 6 ianuarie 1850⁷⁸.

⁷⁷ P I, D. 251, loc. cit.

⁷⁸ P I, D. 266, loc. cit.

Subcomisarul adjunct cezaro-regal George Tudor elibera, la 20 mai 1850, o adeverință bazată pe jurământul depus „după orânduiala legii” de Toader a lui Samuilă din Vâlcele (sat, comună, cu reședința în satul Araci, jud. Covasna). Acesta i-a relatat că a fost recrutat în armata maghiară, fiind „silit de țivilii magiari” și împreună cu el a fost recrutat și Ilie Olteanu, amândoi fiind duși în Brașov și de acolo în Țara Ungurească. În bătaia de la Timișoara, câștigată de armata cezaro-regală austriacă, ostașii împărătești l-au tăiat pe Ilie Olteanu, iar Toader a lui Samuilă l-a văzut când a căzut la pământ, fiind la doar doi pași distanță de el. Pe cei morți i-au îngropat soldații imperiali, iar fata lui Ilie Olteanu, din Hoghiz, care venise până în tabăra la Timișoara, a confirmat că și-a văzut tatăl când a fost îngropat⁷⁹. Autoritățile, dar și preoții, erau obligați să consemne pe cei căzuți în tabăra maghiară, deoarece se preconiza ca de ajutoarele cezaro-regale să beneficieze și văduvele și orfanii acestora. De aceea în anumite rapoarte parohiale apar și românii recrutați în armata maghiară și urmașii lor⁸⁰.

Toader Todor Creț, fost soldat imperial, „fiind de nație și religie român”, de 60 de ani, a murit în loagăr la Cricău, în noiembrie 1848, n-a avut prunci, doar o nepoată care are din ce trăi și este măritată. Purcel Sântion din Arăța, „de religie și nație român”, lucrător cu securea, 29 de ani, a fost comandant în răzbel (război) și a căzut în lupta cu ungurii în bătaia de la Traniș (sat, com. Năpradea, jud. Sălaj) în ziua de 25 noiembrie 1848, martori fiind și alți camarazi de luptă, și anume: Mateș Gheorghe, Sușici Nicula Ion, Sântion Nicolae. A rămas muiera cu 3 copii, are pământ de fânaț de 1 car, de arat de o găleată. Tot la Traniș a căzut Oneț Nistor din Arăța (Araci, reședința com. Vâlcele, jud. Covasna), „de nație și religie român”, în vârstă de 45 de ani, de meserie plutaș, văduva a rămas cu o casă, pământ de fânaț de 1 car, de arat o găleată și jumătate. Han Georgie din Arăța, 24 ani, însurat, de meserie văsar, a fost omorât în bătaia Jurcuții, în ziua de 28 mai 1849, de soldații lui Vasvari. A rămas muiera cu fata numită Parastiva de 5 luni, dar tatăl ei a fost proprietar, împreună cu bunicii, pe ceva pământ, și fata a

⁷⁹ P I, D. 285. AMS, Fond Arhiepiscopesc, vol. I, 1848-1860.

⁸⁰ P I, D. 112, loc. cit. Fond Morți.

rămas probabil în grija bunicilor și a mamei, în aceeași casă. La 22 mai 1849, soldații lui Vasvari l-au ucis în bătaia de la râul Căbuții pe Sânt Marc din Araci, de 38 de ani, de care au rămas văduva, 2 copii și o mamă neputincioasă care au o casă, pământ de fânaț de 2 care, de arat de 1 găleată. În bătaia cu Vasvari de la Fântânele, în ziua de 24 iunie 1849, au căzut Lazăr Dumitru a Pașcului, de 20 de ani, vâsar, Oneț Pătru a lui Vasile, 18 ani, rășinar, ambii originari din Araci și „de nație și religie români”⁸¹.

Există un raport privind numele și paguba morților din Arini (sat, com. Măieruș, jud. Brașov) întâmplată la 2 martie 1849, care înregistrează 38 de morți, 33 de văduve, 66 de orfani și o pagubă de 3 662 florini. Nu se specifică modul în care cei 38 și-au pierdut viața, adică în luptă deschisă cu ungurii sau au fost victime ale raidurilor organizate de armata maghiară în zonă. Au fost păgubiți și cei rămași vii din Arini, care și-au pierdut boii, vacile, caii, oile, obiectele din casă, în valoare totală de 8 783 de florini⁸².

În bătaia de la Lita Ungurească (veche denumire a satului Litenii de Sus, înglobat în satul Liteni, com. Săvădisla, jud. Cluj), din decembrie 1848 au căzut băieșii Capra Ioan, 53 ani, Fornade George, 43 ani, Filip Mihai, 34 ani, toți originari din Baia de Arieș (sat, comună, jud. Alba). De Capra Ioan a rămas văduva Maria, 38 de ani, are o casă „și alta nimica”, de Fornade Georgie a rămas văduva Floare, 26 ani, are casă, fânaț de un car, pământ de grâu de o găleată, de Filip Mihai a rămas văduva Lina, 25 ani, 4 prunci, n-au nici casă, nici altă agoniseală⁸³.

Mulți români originari din Brad au căzut la 27 octombrie 1849 în bătaia de la Târnava. De Ban Trif, 32 ani, au rămas 4 prunci săraci, de Faur Ioan, 20 ani, văduva cu 2 prunci, de Mihăuț Avram, 38 ani, a rămas văduva care mai are cu ce trăi, de Copos Ioan, 50 ani, văduva care are cu ce trăi. Pe Ban Ionuț, 25 ani, îl plâng văduva și 3 prunci slabi, pe Stan Ionuț, 59 ani, îl plâng văduva și 2 prunci, dar au „cu ce petrece”, iar de Stan Ionaș, 44 ani, n-a rămas nimeni, ca și de Indrei Petru, 16 ani, Fărcaș

⁸¹ P I, D. 296, loc. cit.

⁸² P I, D. 297, loc. cit.

⁸³ P I, D. 298, loc. cit.

Ion a lui Nicolae, 18 ani, Petka Pătru, 24 ani, Fărău Dumitru, 18 ani, Fărău Toader a lui Samson, 24 ani, Fărău Precup, 23 ani, Onea Solomon, 35 ani, Cărămari Toader, 18 ani, Suciu Adam, 31 ani. La Târnava au căzut și Flore Adămuț, 34 ani, de care au rămas 3 prunci care „au cu ce petrece”, Fărău Solomon, 56 ani, au rămas văduva și 5 prunci săraci, dar „tot ceva au”, de Borog Ion, 46 ani, au rămas 2 copii cerșetori, de Cleț Iosif, 38 ani, au rămas 3 copii, dar „pot petrece”, de Cleț Adam 2 copii pe cale de a deveni cerșetori, de Bolcu Pătru, 36 ani, văduva cu 5 prunci săraci, de Bolcuț Pătruț, 39 ani, a rămas un copil sărac, de Călimari Toader, 45 ani, 2 prunci, dar „au cu ce petrece”. În data de 29 octombrie 1848, ungurii au spânzurat la Baia de Criș pe Golea Adam, 35 ani, de care a rămas văduva cu un prunc sărac, Petrovici Nicolae, a rămas văduva cu un prunc, „poate petrece”, Demeter Dumitru, 25 ani, n-a rămas nimeni, Pain Hubăr, 47 ani, „hopșitaș cătană” de care iarăși n-a rămas nimeni; ca și de Silaci Gheorghe, 33 de ani.

Tot în bătaia de la Târnava au căzut Golea Precup, 21 ani, Fărău Copos, 28 ani, Fărău Toader, 27 ani, Golea Dumitru, 29 ani, Golea Ioan, 29 ani, Herța Nicolae, 35 ani, Trandafir Nicolae, 27 ani. În schimb, de Cărămari Toader, 46 ani, au rămas 3 prunci săraci, de Tuduran Ioan, 41 ani, văduva cu 3 prunci cerșetori, Fărău Ion, 41 ani, văduva cu 3 prunci, „pot petrece”, de Golea Ioan, 29 ani, un prunc, de Gorță Vasilie, 29 ani, 2 prunci, „pot petrece”, de Împărat Ioan, 29 ani, văduva cu o fată, „pot petrece”, de Feher Visalom, 27 ani, văduva cu un prunc, care și ei „pot petrece”, ca și văduvele lui Căzan Gheorghe, 27 ani și Pitariu Avram, 26 ani. De Irhaș Arsenie, 53 ani, au rămas 2 copii care pot trăi, dar în urma lui Almășan Ianoș, 39 ani, căzut tot la Târnava, au rămas văduva cu 3 copii săraci, orfani, care n-au cu ce trăi, sau, după cum sună vorba de peste timpuri, duioasă și dureros de expresivă, „n-au cu ce petrece” într-o lume zbuciumată, plină de jale, de nevoi și de dureri.

La Abrud rebelii unguri l-au omorât pe Atim Adam, 29 ani, de care au rămas văduva și 3 copii săraci. În zilele de 24, 27 și 28 mai 1849, ungurii au întreprins raiduri în Brad și în împrejurimi. Cu această ocazie i-au omorât la hotar pe Grof Pătru, 27 ani și, în casa lui, pe Miheț Urc de 80 de ani, de care n-a rămas nimeni. Pe Miheț Ioan, prunc de 1 an și jumătate l-au omorât în pătuțul lui, ca și pe Banci Ion, prunc de 2 ani. Pe Feier

Cătuța, de 4 ani, au aruncat-o în foc soldații unguri cu ocazia altui raid, din 29 martie 1849. În mai 1849 au mai fost uciși Bocăescu Flore, 61 ani, omorât pe talpa cășii, apoi aruncat în foc, de care a rămas văduva, Banci Coste, 45 ani, omorât în casa lui, au rămas văduva, 4 prunci săraci și economia pustie, Copos Avram, 48 ani, omorât în casa lui, au rămas văduva, 2 fete și economia pustie, Banci Pătru, 49 ani, au rămas văduva și 5 prunci săraci. Pe Faor Nistor de 63 ani și pe muieră sa i-au omorât ungerii la holdă, pe Suci Adam, 37 ani, în pivnița casei lui. În casele lor au mai fost împușcați Andrei Sav, 26 ani, au rămas văduva, 2 prunci, economia pustie, Indrei Solomon, 37 ani, au rămas văduva și 3 prunci orfani, pe Călămar Avram, de 57 ani, bolnav pe pat, l-au omorât ungerii și a rămas de el văduva cu economia pustie. Călămari Gheorghe, 21 ani, a fost împușcat în grădina lui, Corindan Ion, 57 ani în casa lui, Martin Pătru, 18 ani, a fost omorât când săpa pământul, Golce Solomon, 80 ani, în fața casei lui, Botoș Torică, de 62 ani a fost aruncat în foc de viu, Căzan Ioan, 73 ani, omorât în fața casei lui, dar de aceștia n-a rămas nimeni.

În schimb, de Golce Ianoș, 72 ani, împușcat înaintea cășii, a rămas văduva slabă, de Herța Pătru, 42 ani, împușcat în timp ce lucra la gard, au rămas văduva, 2 prunci și economia pustie, de Păscanu Moise, 45 ani, omorât în timp ce mergea la piață, au rămas văduva, 3 prunci și economia pustie, de Toader Truță, 41 ani, executat când tăia lemne la casa lui, a rămas văduva, de Faur Toader, 31 ani, ucis în timp ce săpa, au rămas văduva și 3 cerșetori. Pe Truță Avram, 81 ani, l-au omorât ungerii în timp ce-și cârpea ciorapii („ciocii”)(!) și a rămas de el o văduvă slabă. Ungurii, după ce l-au împușcat în picioare pe Fărău Toader, 64 ani, l-au aruncat de viu în foc, i-au ars casa și de el au rămas „3 copii a cere”, deci cerșetori. Noaptea, ungerii l-au împușcat pe Onea Pătru, 48 ani, a rămas văduva și economia pustie, pe Văsin Solomon, 82 ani, în timp ce se încălzea la foc, de el n-a rămas nimeni, pe Griguț Ionuț, 28 ani, l-au împușcat în grădină și l-au aruncat în foc, de el a rămas văduva și economia pustie, pe Core Evuță, 47 ani, aproape oarbă, au împușcat-o în hotarul Bradului. În fața casei au fost împușcate Rășcam Simdreaana, 76 ani, Drag Mărie, 67 ani, neputincioasă, care umbra cu bâta, Luncan Dotița, 62 ani, omorâtă în timp ce torcea, Faur Ighița, 62, în timp ce cerșea, dar de ele n-a rămas nimeni. Miheș Sofia a fost împușcată cu

pruncul în brațe, n-a rămas nimeni din familie. Dotița Lazăr, 32 ani, a fost împușcată și ea cu o fătuță în brațe, dar de ea au rămas 3 copii săraci, pe Mărtin Anișca, 41 ani au aruncat-o ungerii în foc „de s-a prefăcut în cenușă”. lăsând în urma ei o fată săracă. Au mai fost omorâte Mărtin Borită, 81 ani, Copos Marița, 47 ani, Colinga Infana, 63 ani, Martin Marinca, 51 ani, de care n-a rămas nimeni.

În raidul din 29 martie 1849, Miheț Dotița, 51 ani, a fost străpunsă cu lancea și apoi aruncată în foc, dar de ea n-a rămas nimeni. În schimb de Bolog Măruța, 31 ani, împușcată cu fătuța în brațe, au mai rămas 2 copii săraci, iar de Fărcuș Măruța, 43 ani, omorâtă în hotarul Bradului, 3 copii săraci, gata de cerșit. În 29 martie 1849, ungerii i-au scos ochii lui Tudoran Agrișa, 57 ani, după care au omorât-o, rămânând după ea un copil sărac și au omorât-o și pe Călămar Gorița de 93 de ani, pe care au aruncat-o în ascuțișul parilor. Tot atunci a fost sugrumată Borde Mărie, 47 ani, care a lăsat în urma ei 2 copii săraci, a fost împușcată, cu pruncul în brațe, Filip Anișca, 37 ani, care au fost mâncate de fiarele câmpului, Obădău Măruța, 51 ani, a fost împușcată și ea cu copilul în brațe, dar un copil a rămas în viață. Ungurii au aruncat în văpaia focului pe Macra Ana, 32 ani, fără urmași, iar pe Suciu Sara, 32 ani, au ucis-o în grădina cășii și pe cei 2 copii ai ei i-au aruncat în foc, ca și pe copila de 4 ani, Feier Cătuța, deja amintită⁸⁴.

Raportul din Brad este calificat de autorul lui, desigur un protopop sau un preot, ca fiind „Scriere spețifișă”, deci precisă, ceea ce era adevărat, întrucât au fost trecuți atât românii care au căzut în lupte cu ungerii și n-au avut urmași, cât și cei care s-au bătut cu ungerii și au lăsat în urma lor văduve, copii orfani, iar unii feciori și părinți bătrâni și neputincioși. Dar din păcate alți preoți i-au uitat pe cei din prima categorie. Mențiunile complete au fost extinse și la românii neînarmați căzuți în timpul raidurilor soldaților maghiari. Credem că intensitatea și duritatea reprimărilor de acest gen a fost direct proporțională cu zonele unde românii mobilizați și concentrați sub arme au rezistat contra ungerilor. La Târnava de Criș, la Băița, Brad, în 1848 s-au dat lupte

⁸⁴ P I, D. 300, loc. cit. Referiri la *Istoria României. Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1997, p. 905-907 (pe viitor *Transilvania*).

grele, rezistența românească a fost dură, represiunea militară ungară din 1849 pe măsură de cumplită și sângeroasă. Privind și interpretând lucrurile la nivelul întregului Ardeal și în funcție de atacurile, contraatacurile, înaintările și retragerile ce însoțesc asemenea războaie, dacă românii vedeau sau auzeau că români de ai lor au fost uciși, ucideau și ei unguri din aceeași localitate sau din alte sate și la fel procedau și ungurii aflați sub arme. Răzbunările curgeau unele după altele în valuri, greu de stăpânit, chiar dacă unii prefecti români sau comandanți unguri ar fi dorit să atenueze omorurile în rândul civililor. Și românii au ucis femei maghiare și copii. De pildă la Zlatna și Presaca, din 800 de unguri uciși, 186 erau femei și copii și, desigur, printre cei uciși la Aiud, Abrud, Sângătin sau în alte localități și-au găsit sfârșitul și femei și copii maghiari.

Am văzut că unii preoți ortodocși raportori îi calificau pe enoriașii lor „de religie și nație română”, ceea ce înseamnă că, în percepția lor, ortodoxia din Ardeal se confundă cu națiunea. Dar și cei de „religia” unită erau tot români angajați în lupta centralismului maghiar de stat, care au căzut alături de ceilalți în Războiul Național româno-maghiar pentru Ardeal din 1848-1849. Pe de altă parte aici n-a fost vorba de religie, ci mai degrabă de confesiune. Și inamicii unguri erau creștini, ca și românii, dar de alte confesiuni: catolici de rit latin, reformați, unitarieni, iar sașii, fie pro, fie anti maghiari, erau luterani. Dar când psihozele colective generate de un Război Național de asemenea proporții pătrund vertiginos în sate și orașe, și factorul confesional este de natură să adâncească conflictul cu celălalt, care este altfel, diferit și dușman nu numai pentru că este ungar sau român, ci fiindcă este de altă confesiune decât tine.

Ungurii îi înjurau pe români de Sfinții, de Evanghelia lor, le aprindeau bisericile, iar în unele cazuri le profanau, inclusiv prin faptul că duceau în ele fecioare („vergure”) române pe care le violau, ceea ce înseamnă că nu respectau biserica și nu se temeau de Dumnezeu celuilalt. În cadrul unei psihoze colective plină de ură și de răzbunări, imaginea celuilalt era de dușman ce trebuie lichidat și până și Dumnezeu, Marele Creator, și unic pentru toți, era împărțit între taberele beligerante. Soldații unguri, când intrau și deteriorau bisericile

adversarilor români, îi înjurau și afirmau că Dumnezeu românilor a murit. Astfel parohii Nicola Popovici, Georgie Dan, învățătorul Simeon Popovici, curatorul Nicolae Tămăduș și ctitorii Ioanăș Danci, Mihuți Simbaș, Nicolae Moisin, Nicolae Boțiu, Nicolae Muntian, George Nemeș, ultimii prin punerea degetelor și cu semnul crucii, mărturiseau la 11 decembrie 1849 că în ziua de 30 mai/11 august 1849, surpătorii de Dinastie unguri, soldați și civili, printre care judele primar Buci Mihai, Ioan Kleinhauer, Bradu Laios – strojameșterul din Feledinți, Becas Antal, beți, au intrat în biserica din Hunedoara, au spart și au stricat icoane și multe lucruri, au înjurat pe Dumnezeu și Maica Precesta a românilor și au spus că Dumnezeu românilor a murit⁸⁵. Ungurii au comis această profanare din ură contra națiunii române, după spusele românilor mărturisitori.

Ciocârlie Iosif, 28 ani, căsătorit, cărăuș la coh (atelier de făcut cărbune) a căzut în bătaia cu ungurii de la Iara, din 4 ianuarie 1849, a avut moșie destulă, văduva lui s-a măritat. Faptul este adeverit de judele Suci Matei și alții. Cătană Ștefan, 28 ani, căsătorit, econom, a căzut la Teiuș, după Rusalii, în 1849, a avut o casuță slabă, grădină, pământ de cucuruz de câteva cupe, fânaș de un car, sămănătură de 1 felderă de grâu. Martori în privința morții lui Cătană Ștefan erau căpitanul Surdea Alexi și alții. De el au rămas Ioan de 5 ani și Vasilie de 2 ani, mama lor i-a părăsit și s-a măritat cu altul. Pruncii îi crește moașa Cătană Rusanda, după cum adeveresc judele Suci Matei și cantorul Lobonea. Ciocârlia Simion, 41 ani, căsătorit, aurar, a căzut la 6 ianuarie 1849 în bătaia de la Litta Ungurească. A avut o casuță slabă, pământ de cucuruz de o cupă, altceva nimic, și de el au rămas văduva Dotița, 32 ani, orfanele Marie, 11 ani, Sofia 3 ani, după cum mărturisesc Suci Matei și mulți alții. Lobonea Costandin, 42 ani, căsătorit, cărăuș la coh, a degerat în lagărul de la Ciucea și apoi a murit. De el au rămas văduva Safta, 43 ani, cu o moșie de mijloc. Surdea Savu, 35 ani, căsătorit, econom, a rămas infirm, deoarece retrăgându-se de la Ciucea, l-au ajuns ungurii și l-au rănit pe dealul Feleacului. El și soția Maria, 32 ani, aveau casă, grădină, arătură de cucuruz de 2 cupe, fânaș de un car pe an, pământ de 2 feldere de

⁸⁵ P I, D. 193, loc. cit. Referiri la *Transilvania*, I, p.903-904.

grâu pe an. Lobonea Filip, june, 27 ani, a fost rănit în satul Conuțiș (veche denumire a satului Comșești, com. Tureni, jud. Cluj), pe când se retrăgea de la Ciucea. Moșia aduce un venit pe an ca să trăiască 3 oameni, dar ea trebuia împărțită în 6 părți. Hurtoi Crăciun, căsătorit, 36 ani, econom, s-a întors de la Ciucea bolnav de frig și a murit acasă, lăsând în urma lui pe văduva Ioana și pe orfanii Filip, 8 ani, Marie, 6, Costandin 4 ani. Aceștia au casă, grădină de cucuruz de 2 cupe, fân de un car, sămănătură de grâu de 2 feldere pe an. Toți erau din satul Brădești (sat, com. Râmeț, jud. Alba) și au fost consemnați în raportul întocmit de parohul locului, Gherman Moisa⁸⁶.

Tomuș Nicolae, din Bucium, a primit un glonț în picior în lupta de la Bălgrad (Alba Iulia) și a murit repede după ce s-a întors acasă. A avut fânaț de un car de fân și o căsuță. De el au rămas Sofia Duma, cu care s-a căsătorit în 1847 și orfana Maria, născută în 1848. Tomuș Ioan din Bucium, 50 ani, căsătorit, a fost rănit prin glonț în bătaia cu Hatváni, după cum mărturisesc Tomuș Gyica și Jurca Nicolae, care l-au adus din Valea Poenii. Tomuș Ana, muierea lui în vârstă de 36 de ani, este sănătoasă și împreună au o casă și fânaț de 3 care de fân. Aceștia erau originari din Buciumul ce ținea de Crângul Cerbu, după cum adeverea parohul locului, Alexandru Dan⁸⁷.

Crușiță Ioan, 35 ani, căsătorit, de meserie metalurg, a servit în Landsturm ca lăncer și a căzut în bătaia de la Iara din 4 ianuarie 1849. De el au rămas văduva Parastie, 29 ani, orfanii Ioacov, 13 ani, Georgie, 1 an și au o căsuță slabă, o sămănătură de 1 cupă de cucuruz și alta nimic. Pentru cel căzut depun mărturie căpitanii Vasilie Rus, Rațiu Petru, căprarul Rus Filip, Melaje Vasilie, Baci Georgie, Rus Petru, toți combatanți în bătălia de la Iara. Tot ei au fost martori și pentru Rus Antonie, 39 ani și Baci Gavrilă, 20 ani, căzuți în aceeași zi și în aceeași bătălie. De Rus Antonie au rămas văduva Nastasia, 27 ani, o fetișoară Dotia de 13 ani, un fecior de 20 de ani și au căsuță, grădină, pământ de 2 cupe de cucuruz, fânaț de ½ car de fân, sămănătură de 6 feldere de grâu pe un an. De Baci Gavrilă n-a rămas văduvă, dar în casa părintească au rămas 2 fete, una Floarea, 20 ani,

⁸⁶ P I, D. 301, loc. cit.

⁸⁷ P I, D. 302, loc. cit.

măritată, și alta Maria de 11 ani, probabil surorile defunctului. Ele au casă, grădină de cucuruz de 2 cupe, fân de un car pe an, sămănătură de 4 feldere de grâu pe an. Și Rus Antonie și Baci Gavrilă au servit în Landsturmul român ca lăncieri și au fost originari din satul Boerești (veche denumire a satului Cioara de Sus, com. Baia de Arieș, jud. Alba), după cum preciza parohul Teodor Rusu⁸⁸. Deci trupa militară română avea căpitani (V. Rus, P. Rațiu), caporal (P. Rus), dovadă că era organizată după sistemul clasic al timpului.

În bătaia de la Târnava au căzut din satul Crișcior (sat, comună suburbană, orașul Brad, jud. Hunedoara) Roman Ghiorghie, de care a rămas o văduvă săracă „numai a cere”, deci în pragul de a deveni cerșetoare și Creț Ianoș, de care n-a rămas nimeni. Pe Olăriu Toni, tot din Crișcior, l-au prins soldații unguri în Hălmași și l-au spânzurat, rămânând de el o văduvă săracă. Consăteanul lor, Blidean Beneam, ucis în bătaia de la Târnava, a lăsat în urma lui văduva, dar în stare bună. Igna Nicolae, împușcat în picior, trăiește, are 3 copii săraci și este cerșetor. În satul București a fost ucis Toda Avram, de care au rămas văduva și 2 copii, iar ungurii le-au luat tot. A mai fost împușcat Pantea Nicolae, de care a rămas mama săracă, cerșetoare. Într-o stare grea se află și rănitul Țurca Ilie, cu 4 copii săraci. Acasă la ea a fost împușcată în 9 martie 1849 Truța Florinca, de care n-a rămas nimeni, ca și de Coran Măriucă, omorâtă în hotarul Crișciorului, sau de Mitra Iocta. Depun „dreaptă arătare” parohul Crișciorului, Nicolae Tofiu, „în ființa noastră de față cu jurații satului”, care sunt: Pop Loanți, Feir Dănilă, Olar Avram, Hurdea Iosif, Toda Dănilă, Toc Dumitru, Perca Ionuț⁸⁹.

În bătaia de la Apața (sat, com. Vulcan, jud. Brașov) din 16 decembrie 1848 din satul Holbav (sat, com. Vulcan, jud. Brașov) au căzut: Ion Nica, Bucur Stoiki Sulica, Gheorghe Jugariu, Ioan Ferariu și a fost rănit Ioan Ioan Ferariu. Ioan Nica a avut 48 ani, a lăsat în urma lui pe Ana cu 4 copii săraci, fără avere, Bucur Stoiki Sulica a avut 40 ani, îl plâng văduva și 6 copii care au un deal sec și 5 oi, Gheorghe Jugariu a avut 37 ani, îl plâng văduva și 3 copii mici, dintre care unul mut, care au

⁸⁸ P I, D. 304, loc. cit.

⁸⁹ P I, D. 305, loc. cit.

2 boi, Ioan Ferariu a avut 50 ani și a rămas de el văduva și 3 copii care n-au nimic. Ioan Ioan Ferariu n-are avere, dar s-a vindecat de rana de la picior. Preotul raportor Samoilă Mizsa precizează că toți au luptat la Apața, pe atunci Apaza, păzind un cordon (convoi de căruțe cu aprovizionare de hrană și muniție)⁹⁰.

Protopopul Ioan Orbonaș din Tractul Ilia alcătuiește și el o „Conscriere” bazată pe rapoartele preoților subordonați. Preotul Petru Foarcoș din Sârbi (sat, com. Ilia, jud. Hunedoara), care administrează și parohia vacantă Bretea de Mureș, i-a raportat că au căzut în bătaia cu unghurii din câmpul Bradului, comitatul Zarandului, Petru Covaci din Bretea Mureșului, de care au rămas fără ajutor văduva săracă și 3 prunci slabi și Nistor Campoș, văduv, pe care unghurii l-au luat în „forșpan” (convoi de căruțe pentru aprovizionare) cu caii și boii săi și după ce a ajuns în tabăra lor l-au executat. Au rămas de el patru prunci săraci, fără tată, fără mamă. Românul Nicolae Babă din satul Sârbi a fost dus la Deva și prin „judecată rebelă” a fost executat. Ioan Oprea, preotul din Boz (sat, com. Brănișca, jud. Hunedoara) arată că armata ungară l-a luat pe Mihai Dodă cu carul și boii lui, l-au dus în tabăra lor la Mediaș și l-au executat, de el rămânând văduva cu 2 prunci slabi. Același preot l-a informat că doi români din satul Târnăvița (sat, com. Brănișca, jud. Hunedoara), Solomon Giura și Iancăș Cătană, au fost judecați și executați la Deva, de primul a rămas văduva cu 4 prunci slabi, de al doilea văduva cu 3 prunci. Preotul din Bărăștii Hațegului (sat, com. Sântămăria-Orlea, jud. Hunedoara) raportează că românii Ioan Pârvan și Petru Onțaș din satul Luncoșoara (sat, com. Vorța, jud. Hunedoara) au fost împușcați de unghuri când s-au dus la Șoimuș (sat, comună suburbană, municipiul Deva) după sare. De primul au rămas văduva și un prunc, de al doilea văduva și 7 prunci, mama lor fiind oarbă de un ochi.

Tot în Șoimuș, unghurii au împușcat alți 2 români din Visca (sat, com. Vorța, jud. Hunedoara), pe nume Solomon Bisorcă și Nicolae Coslăvan, de care au rămas văduvele și câte 2 orfani. Parohul din Glodghilești (sat, com. Burjuc, jud. Hunedoara), care administrează parohia vacantă de la Cerbia (sat, com. Zam, jud. Hunedoara) și

⁹⁰ P I, D. 307, loc. cit.

Pogănești (sat, com. Zam, jud. Hunedoara) atestă că în bătaia de la Zam, cu ungurii, au căzut Rista Mădăluță, de care au rămas văduva și 4 prunci slabi și Irimie Bucur, de care au rămas văduva și 5 prunci, amândoi fiind din Cerbia, iar din satul Pogănești a căzut la Târnava Iosif Pui, care a fost cătană invalid; de el a rămas un prunc sărac de 7 ani. (Este de remarcat că, deși invalid, fostul soldat imperial Iosif Pui s-a angajat în Războiul Național antiungar) unde și-a găsit sfârșitul, lăsându-și fiul singur pe lume. Preotul Constandin Radovici din Certeiu de Jos (sat, com. Vorța, jud. Hunedoara) arată că frații Moişă Marian și Ioan Marian au căzut în bătaia cu ungurii de la Criș și au lăsat în urma lor o văduva cu un prunc, alta cu 2 și un tată bătrân și orb de amândoi ochii. Soldații unguri au ars o parte din sat, iar pe Ioan Niculae l-au omorât, rămânând de el văduva cu 6 prunci slabi și casa arsă. Rebelii unguri i-au judecat în Dobra (sat, comună, jud. Hunedoara) pe Petru Buda, Dimitrie Colibaș și Iosif Ciocan „cătană hopiștas” din Ilia și i-au executat pe toți trei. Curțile de judecată din Deva au pronunțat condamnări la moarte pentru Ioan Maier, Adam Oniță, Tănase Turc, Iosif Motu, din Branișca (sat, comună, jud. Hunedoara). De primii doi au rămas văduvele cu câte 2 prunci, de al treilea văduva cu un copil, de al patrulea numai văduva. În drumul țării a mai fost împușcat alt român din Branișca, pe nume Gheorghie Maier, de care a rămas doar văduva, iar în timpul bătăii de la Zam, ungurii au împușcat-o în picioare pe văduva Varvara Ionaș, care a rămas infirmă cu 4 prunci slabi⁹¹.

Din Luncanii de Sus (probabil Luncani, sat, com. Boșorod, jud. Hunedoara) au căzut în lupta de la Târnava următorii români: Petru Amăroiu, a lăsat în urma lui văduva săracă, 2 copii, economia pustie, Dud Dumitru, au rămas 5 copii cerșetori, Dud Toader, au rămas văduva, 3 copii, economia pustie, Ivan Crăciun lasă după el văduva cerșetoare și a fost rănit Dan Pătru, dar s-a tămăduit. În raidul din 9 iunie 1849, ungurii au ucis pe Dud Sim, când săpa la holdă, plâns de văduvă și 2 copii săraci, pe Sas Pătru, săpând la holdă, plâns de văduvă și 3 copii săraci, pe Boldură Solomon, în fața casei sale, a lăsat după el 2 copii săraci, Popa Nicolae, în casa birăului omorât, rămân văduva și 4

⁹¹ P I, D. 308, loc. cit.

copii săraci. În raidul din 23 martie 1849 a fost înțepat cu panganetul (baioneta?) Motocea Pătru, care nu mai poate munci și a fost împușcată în fața casei sale Motocea Darica, de care a rămas casa pustie și 2 prunci săraci, Lazăr și Maria. Arată „după toată dreptatea” parohul locului Samoilă Poenaru, cantorul satului Popa Ioan și jurații Baic Nicolae, Lazăr Sofron, Dud Vasilie și Lazăr Pătru⁹².

Alți soldați fără uniformă, luptători pentru afirmarea românilor ardeleni ca națiune politică și civilă aparte în Marele Principat al Transilvaniei și pentru negarea calității lor de simple umpluturi și lipituri la cea maghiară impusă de centralismul maghiar de stat, au provenit din Muncel (sat, com. Cățcău, jud. Cluj). Renty A. Dumitru, 45 ani, căsătorit, băieș pe lângă apă, a căzut la Iara în 4 ianuarie 1849 și este plâns de văduva Nastasie de 37 de ani. Au avut o fată Nastasie, de 24 de ani, măritată și plecată din casă și au o avere formată din casă, grădină de cucuruz de o cupă, fân ca de o sanie și altceva nimic. Martori pentru momentul jertfirii lui Dumitru stau căpitanul Hărduțiu Todor și alții care au fost de față și au luptat la Iara. Tot ei depun mărturie pentru Râncea Simion de 25 ani, căsătorit, econom, căzut de glonț în bătaia cu Kemény Farkaș, plâns de văduva Sava, care are casă, grădină de cucuruz de 4 cupe și altceva nimic. Lui Piticu Macavei, econom, i-a degerat un picior în Dealul Craiului, pe care l-a pierdut pe jumătate, văduvă nu are și stă cu feciorul Ioan, însurat în casă, după cum adevăresc sătenii din Muncel. Ei au casă, moșie de cucuruz, grâu și fân „cam de mijloc” ca avere. În bătaia cu Kemény Farkas a fost împușcat în picior, glonțul ieșindu-i prin șold, Jurjiu Pavel, june de 22 de ani, care trăiește pe lângă părinții lui foarte săraci. Despre rănirea lui Pavel adevăresc Hărduțiu Todor, căpitanul, și alți săteni. Preot raportor era Pitic Vasilie, parohul Muncelului⁹³.

Clement Câmpean, paroh român din Pătrânjeni (sat aparținând orașului Zlatna, jud. Alba) și Nicolae, capelan și paroh în Valea Bulzului (sat desființat, înglobat în orașul Zlatna, jud. Alba) raportează și ei pe românii din parohiile lor căzuți în lupte sau uciși de unguri. Ioan

⁹² P I, D. 309, loc. cit.

⁹³ P I, D. 310, loc. cit.

Plăcintă, 60 ani, cărbunar pensionar, a căzut prin glonț de pușcă lângă casa lui Iacob Elek în opidul Zlatna, când ungurii, după ce au pus armele jos, le-au ridicat din nou de la pământ și au tras „după noi toți”, după cum afirmau Clement Câmpean și Nicolae. Ioan Plăcintă a fost „örserég” și de el au rămas văduva Teodosia, 60 ani și Ioan, feciorul lor de 35 de ani, cu 2 prunci mici, dintre care unul este infirm. Despre eveniment depun mărturie judele și parohul satului, împreună cu toți sătenii, cu specificarea că feciorul abia și-a recunoscut tatăl, deoarece a fost „ars și de foc, după cum au ars Zlatna”. Urmașii lui Ioan Plăcintă au casă de locuit și o grădină de două care de cucuruz lângă casă, altceva nimic. La Zlatna a fost împușcat după cap Ioan Câmpean a Iancului, 60 ani, necăsătorit, țăran care a murit la o săptămână după ce a fost rănit și n-are urmași. El a avut o căsuță mică de locuit cu o grădină de cucuruz, altceva nimic. Simion Berbece, 25 ani, june, țăran, a fost împușcat la Zlatna, glonțul a intrat pe la spate și i-a ieșit prin față, feciorul murind după 2 săptămâni în satul lui și n-are urmași.

Când ungurii au năvălit spre Zlatna, l-au împușcat în grădina casei lui pe Pătruțiu Irimie, 50 ani, căsătorit, econom. Tristul eveniment s-a petrecut la 4 aprilie 1849 și de el au rămas văduva Sofia, 30 ani și urmașii Alexandru, născut și botezat în 27 septembrie 1837, Costandin, născut în 1839, Daniil, născut în 1831 și Filip, născut în 1830. Urmașii au o casă de locuit cam slabă și puțină moșiută de grâu, fân și cucuruz. Rebelii unguri l-au împușcat la Piatra cea Mare din satul Pătrânjeni, în postul Sfântului Petru, pe Pătruțiu Turcu, 60 ani, căsătorit, econom. De el au rămas văduva Iliana, 30 ani, orfanele Sofia, născută în 1841, Maria, născută în 1839, care au o casă de locuit și puțină moșie de grâu și cucuruz. Pe Pătruțiu Turcu l-au mâncat câinii la Piatra cea Mare a satului, după cum mărturisesc în cazul lui și al celorlalți judele satului cu mai mulți săteni. Matri sau Timotei Irimie, 61 ani, „obsitaș soldat fără plată” a fost împușcat în Dealul Furilor, unde l-au mâncat câinii. Văduva Cătălina, 75 ani, căsătorită a treia oară și doi feciori însurați au cu ce trăi, având „casă de locuit și moșie de tot felul”. În postul Sfântului Petru a fost împușcat, înaintea casei lui, și Antoniu Banda, 80 ani, văduv, țăran de care a rămas Ioan, însurat, care are casă de locuit, moșie de grâu cucuruz și fân. Nu departe de casă, în pădure, ungurii au

împușcat-o pe Susana Avram, 15 ani, iar sora ei mai mică, Samfira de 8 ani, a murit tot acolo „de groaza soră-sii și de fum”. Au lăsat în urma lor, nemângâiați, un tată de 60 de ani și o mamă de 45 de ani. Din Pătrânjeni au fost răniți la Zlatna Nicolae Câmpeanu, 40 ani, căsătorit cu Anisia, 60 ani, Gligor Păcurariu, june de 20 ani și Vasilie Zaharie, 20 ani, țăran căsătorit cu Eva de 25 de ani⁹⁴.

Marcu Alexe, căsătorit, 50 ani, econom, a murit în septembrie 1848 de moarte firească în lagărul de la Rimetea. El era originar din Sartăș (sat, com. Baia de Arieș, jud. Alba) și era plâns de văduva Teodora, 45 ani, și de orfanii Varvara 15, Safta 12, Maria 10, Ioana 5, Adam 5, Văsălie 3 ani. Urmașii au casă, moșie de grâu 1½ gălete pe an, cucuruz 8 cupe, fân de 2 care pe an. Se pun martori Todor, Andrica, Gavrilă și alți români din sat. Boca Todor, căsătorit, 40 ani, econom, a căzut în luptă cu ungurii în ziua de 4 ianuarie 1849 și este plâns de văduva Todora 35 ani și de 3 prunci orfani: Georgie, n. 1843, Todor, n. 1846, Ioan, n. 1849, care a apărut pe lume după moartea tatălui său. Văduva n-are casă, nici moșie de grâu sau cucuruz; pentru ea se pun martori aceiași Todor, Andrica, dar și Dumitru, Crăciun și Toader. Junele de 20 de ani Andrica Vasilie a căzut în ianuarie 1849 în bătaia de la Lita și n-are urmași. Lui Pleșca Iacob, căsătorit, 46 ani, econom, i-au degerat picioarele la Dealul Craiului, după cum mărturisesc Fornade Ioan, judele Sartășului, Pleșca Todor și „alți săteni conlocuitori”. El și soția Tatiana, 40 ani, au o căsuță slabă, moșie de ½ găleată grâu, un car de fân pe an, 2 cupe cucuruz anual. Tot la Dealul Craiului a fost rănit Pleșca Ioan, care are o căsuță foarte slabă, pământ de ½ gălete de grâu, 2 cupe de cucuruz, fânaț de 1 car de fân anual. În bătaia de la Lita Ungurească a fost rănit și nu se mai poate hrăni junele Marcu Vasilie, 21 ani, iar în bătaia de la Crișu, la Brad, a fost rănit Dondoș Gheorghie, june, 30 ani, care nici el nu se mai poate hrăni, după cum adeverează, pentru toți românii din Sartoș, parohul Dimitrie Precup⁹⁵.

În bătaia de la Feldioara din 18 noiembrie 1848 au căzut românii Gheorghe Aldea Cucu, 43 ani, Moise Șerbănuț, 44 ani, Ioan Solomon, 37

⁹⁴ P I, D. 311, loc. cit.

⁹⁵ P I, D. 314, loc. cit.

ani, Gheorghe Coldea, 27 ani. Numai Ioan Ursu de 42 de ani a căzut în bătaia de la Hoghiz, din 20 februarie 1849. De Gheorghe Aldea Cucu au rămas văduva Zavina și 6 orfani care au moșie de 5 găleți, 3 vite, de Moise Șerbănuț, văduva Rahira și 6 orfani care au moșie de 4 găleți, fără vite, de Ioan Solomon văduva Ana și 4 orfani, care au moșie de 3 găleți fără vite, de Gheorghe Coldea, văduva Eva și 2 orfani, cu moșie de 4 găleți și 2 vite, Ioan Ursu este plâns de văduva Bucura și 3 orfani care au moșie de 3 găleți, fără vite. Parohul Șercăiții, Ioan Bărbat adeverește că acești români și-au aflat sfârșitul vieții la Feldioara și Hoghiz, când s-au ținut tare în bătălii ca ungurii să nu treacă Oltul, în ziua de 18 noiembrie 1848, iar raportul preotului este întărit de judele Lazăr Bărbat și jurații Gheorghe Ioan Popa și Gheorghe Moise Bărbat⁹⁶.

Protopopul Nicolae Petrovici din Orăștie îl anunța pe episcopul Andrei Șaguna că pe parohul Ioan Santei l-au spânzurat ungurii de o salcie în orașul Deva⁹⁷. Am văzut că mulți parohi raportori includ împreună pe aceleași liste atât pe românii căzuți în luptă cinstită, față în față cu ungurii, cât și pe cei uciși în timpul raidurilor maghiare, care erau civili neînarmați, în manierele deja menționate, adică mai mult sau mai puțin riguros și precis în privința celor fără urmași, cu excepțiile notabile și benefice amintite mai sus. Protopopul Iosif Basia, venit la fața locului în Mesteacăn pentru a asista și a controla cum se desfășoară o candidație de preot, consideră că era imposibil să descrii pe scurt „trista stare” a acestor români zărândeni pe care, pe lângă faptul că „barbarii maghiari” i-au jefuit de tot ce au avut, le-au prefăcut satul și biserica în cenușă, împușcând 45 de bărbați, muieri și prunci, împreună cu parohul lor. Acesta a fost mai întâi chinuit într-un fel în care „nici firea omului nu poate socoti”, apoi împușcat și astfel necăjiții oameni „au rămas în ghearele ticăloșiei și nemângâiați, batăr în cele duhovnicești”⁹⁸. Parohul Iovu Hodoș din Morăreni raportează că soldații unguri au întreprins mai multe raiduri în sat, în toamna lui 1848 și în februarie 1849, iar în acesta din urmă i-au prins, i-au legat și i-au dus dincolo de Mureș pe

⁹⁶ P I, D. 315, loc. cit.

⁹⁷ P I, D. 59, loc. cit.

⁹⁸ P I, D. 62, loc. cit. Referiri la *Transilvania*, I, p. 1038-1039; Păcurariu, *op. cit.*, p. 133.

Vaidacuțan Ioan, Șerban Iacob cu feciorul lui mai mare, Toader, unde i-au împușcat între Ungheni (sat, comună, jud. Mureș), pe atunci Nirașteu și Vidrasău (sat, com. Ungheni, jud. Mureș). Muierea lui Șerban Iacob a rămas cu 4 copii orfani, o datorie de 400 de zloți pe care ea și pruncii trebuie să o plătească, și au 2 vaci și 10 oi. De Văidăcuțan Ioan au rămas văduva și cu 2 feciori, unul neputincios, cu o datorie de 600 florini și au 2 vaci. A scris drept și a întărit cu pecetea lui, la 28 octombrie 1849, amintitul paroh din Malomfalău⁹⁹.

Când au năvălit ungerii dinspre Mediaș, l-au omorât în bătaie, în ziua de 5 ianuarie 1849, pe Nicolae Marian din Velt, care stătea liniștit la un fâgădău în drum, în fața casei sale, deoarece se știa un om drept, care n-a făcut rău nimănui. El a mai supraviețuit o zi după bătaie, murind în 6 ianuarie și lăsând în urma lui pe văduva Oana, necăjită, și tot ce are este scris „în datorie și în dare (bir) de la bărbat rămase”, după cum mărturisește parohul din Velt (sat, com. Bazna, jud. Sibiu) la 28 octombrie 1849¹⁰⁰. Pe românii Mărginean Petru, Tekereu Vasile, Santa Chifor, Berar Gligorie, Szebezan Ioan, Todica Ispazu, Mărginean Savu, Mărginean Ilie, Crișan Iuon, Ciuca Sav, Moldovan Gavrilă, Varga Iuon din Iclandu Mare (sat, com. Iclănzul, jud. Mureș) i-au omorât ungerii după amiazi, la ora 4, în ziua de 3/15 martie 1849. Evenimentul s-a petrecut când ungerii i-au prins pe acești români, i-au dus legați în curtea lui Szatsvai Imre, i-au bătut și i-au chinuit „tirănește”, după care, la porunca lui Szabo Lajosca, „szászadoc”, deci căpitan peste 100 de soldați și al ungerilor Csato Pál din Săcalu de Pădure (sat, com. Brâncovenești, jud. Mureș), Reteghi Sándor din Șăulia (sat, comună, jud. Mureș), Boer Carol din Copșa Mică (oraș, jud. Sibiu), Kovaci Carol din Zau de Câmpie (sat, comună, jud. Mureș), Benzencei din Copșa Mică, Majorosán István din Saschiz (sat, comună, jud. Mureș) și al altor unguri i-au executat pe unii în Iclandu Mic, către hotare, pe alții în Pănet (sat, comună, jud. Mureș) în ziua precizată mai sus.

De Mărginean Petru a rămas „vidua” (văduva) cu 5 prunci orfani: o fată de 6 ani, un fecior de 4 ani, 2 fete gemene de 2 ani și una de 10 luni

⁹⁹ P I, D. 71, loc. cit.

¹⁰⁰ P I, D. 72 loc. cit.

și n-are nimic. De Tekereu Vasile a rămas văduva cu un fecior însurat și o fată de 9 ani, răpindu-i ungurii lucruri în valoare de 56 florini, dar mai are 550 florini, de Santa Chifor a rămas văduva, dar „mașteră” (vitregă) la 7 copii, un fecior de 23 de ani, o fată de 16, un fecior de 14, unul de 12, altul de 8, o fată de 6 ani, alta de 6 luni. Ungurii le-au luat lucruri în valoare de 68 florini, dar mai au 840 fl. Pe Berar Gligorie îl plâng văduva și un prunc de 4 ani, care au 120 florini, pe Szebezan Ioan, văduva cu un fecior care este cătană voluntar, un fecior de 14, altul de 12 ani, care au 140 florini, pe Todica Ispazu, văduva cu 3 copii, un fecior de 5 ani, 2 fete gemene de 2 ani, ungurii le-au răpit 18 florini, n-au nimic și au fost aruncați afară din casă. Văduva lui Mărginean Savu, cu o fată de 22 ani, n-au nimic, ungurii le-au luat 34 florini, văduva lui Mărginean Ilie cu un fecior de 3 ani au 220 florini, de Crișan Iuon a rămas maica lui cu un fecior de 14 ani, ungurii le-au răpit 140 florini, le-au mai rămas 640 florini, dar au fost și ei alungați din casă. De Ciuca Sav au rămas văduva și 6 copii, un fecior de 18 ani, unul de 16, o fată de 14, un fecior de 12, unul de 9, altul de 6 ani, ungurii le-au luat 30 de florini, dar mai au 130 de florini. Pe Moldovan Gavrilă îl plâng o fată de 12, alta de 8 ani, la care le-au rămas 130 florini, de Varga Iuon au rămas un fecior de 14 ani, o fată de 10, alta de 6 ani, însă fetele sunt în voia lui Dumnezeu „chilave” (infirmе), ele sunt întreținute și hrănite de bunicul lor și au 100 de florini.

Pe Deac Ioan l-au împușcat ungurii când fugea din sat. De el au rămas o fată de 6, alta de 4 ani, care au 50 de florini. Dicher Ioan era ascuns în pădurea Oarba, unde l-au prins ungurii, l-au executat și de el au rămas un prunc de 5, altul de 2 ani și mama lor, de la care ungurii au răpit 385 florini, nu i-a mai rămas nimic și a fost alungată din casă, împreună cu copiii ei. În „fuga siculorum”, deci încercând să scape cu fuga din calea secuilor, Moldovan Ioan a fost ajuns din urmă, a fost omorât; a lăsat după el un prunc de 5 ani, de la care ungurii au luat 750 florini, mai are 100, dar a fost alungat din casa părinților. Pe Nalbeș Ștefan l-au omorât ungurii în Iernut, de el a rămas văduva fără nimic, iar pe Todea Isailă l-au bătut așa de rău ungurii, încât nu mai poate lucra, în plus i-au împușcat unicul fecior pe care l-a avut și l-au alungat și din casă. Raportul este întărit cu propria semnătură și cu obișnuita

pecete a preotului greco-răsăritean Zenovie Hodoș, din Iclandul Mare, cercul Reteagului, în ziua de 1 noiembrie 1849¹⁰¹.

În ziua de 15 ianuarie 1849 în Apahida (sat, comună, jud. Cluj) a intrat „amadia ungurească” condusă de 2 domni din Cluj, Vespreniu Lászlo și Corodie Iános și în hotarul satului au împușcat „biraele” (membrii antistiei comunale) satului și anume pe Roșcaș Ioan, Ticuș Gavril, Gliga Ioan, Pătruț Nicolae, Oltian Nicolae, Morășan Ioan, Maxin Vasile, Maxin Ioan, Maxin Irina și pe încă 3 români din Oșorhiel (sat, comuna Bobâlna, jud. Cluj). Românii Coznâma Ioan, Mărginian Ioan, Dan Nicolae au fost executați la Cluj, Abrudan Dimitrie și Pușcal Ioan lângă Simiclăuș-Sânnicoară (sat, com. Apahida, jud. Cluj) unde au intrat soldații unguri conduși de Kobuj Miși și domnul Kojor din Cojocna. Toți pomeniții de mai sus și-au pierdut viața, așa cum se vede și cum certifică raportul din 2 noiembrie 1849 de la Apahida¹⁰². În bătaia de la Mediaș, grănicerii români conduși de un ofițer imperial baron-locotenent i-au alungat pe unguri din oraș, dar aceștia au contraatacat cu furie și grănicerii s-au retras, temându-se că vor fi bătuți. Cu această ocazie, santinelele ungurești l-au prins pe Ioan Proștean, care fugea de frica maghiarilor. Aceștia l-au considerat spion contra lor și l-au executat în hotarul Mediașului, la locul numit Sub Lună, către satul Blăjel (sat, comună, jud. Sibiu). Au rămas de el văduva cu 3 copilași micuți și orfani, unul de 6 ani, o copilă de 4 și un copilaș de un an și jumătate, iar mama lor, „tare amărâtă și mult bolnăvicioasă” are totuși norocul că este sprijinită de părinții bărbatului ei, după cum mărturisește, la 2 noiembrie 1849, parohul neunit al Mediașului, Gheorghie Gavril¹⁰³.

Parohii Ioan Aleman și Antonie Schiau din Topârcea (sat, aparținând orașului Ocna Sibiului, jud. Sibiu) adevereau că după ce ungurii au pierdut bătălia de la V. Ognă (Viszokna – Ocna Sibiului), au intrat în satul Topârcea și au luat drept călăuze până la Miercurea pe românii Dumitru Cătană, 69 ani, și Zaharie Hoceată, 30 ani, dar când au ajuns în Apolduri i-au executat, unul fiind român unit, celălalt român neunit. De Dumitru

¹⁰¹ P I, D. 76, loc. cit.

¹⁰² P I, D. 77, loc. cit.

¹⁰³ P I, D. 79, loc. cit.

Cătană neunit au rămas văduva și 6 feciori, toți căsătoriți; averea a rămas la feciori cu acea înțelegere ca fiecare să dea mamei lor câte o găleată de bucate până va trăi. De unitul Zaharie Hoceată au rămas văduva cu 2 prunci, unul de 6, altul de 3 ani, mama lor n-are decât o căscioară și o grădină, după cum mărturiseau cu cunoștință preotească, întăreau cu numele și pecețile lor parohii amintiți, în ziua de 5 noiembrie 1849¹⁰⁴. Gligor Stănuț din Ruși a fost lovit în 5-6 locuri la cap și la mâini de soldații unguri intrați în sat, n-are copii, este însurat a doua oară, iar pe un fecior de suflet l-au luat sașii la cătane. Astfel Gligor a rămas sărac, infirm, fapt confirmat și în actele elaborate de sași și n-are pe nimeni. Pe Toma Topolog l-au prins ungerii afară din sat, l-au tăiat cu săbiile și a zăcut mort pe câmp 2 săptămâni, fiind îngropat doar după plecarea ungerilor. De el au rămas văduva și un fecior de 20 de ani, săraci de tot, după cum mărturisea la 5 noiembrie 1849 parohul Dimitrie Șerb din Ruși. Parohul neunit al Someșenilor (lângă Cluj), Georgiu Prodan, adeverește cu cea mai mare credință și sub jurământ preotesc că ungerii au spânzurat 4 români de care au rămas văduva Motroș Sofia, 2 prunci săraci, au 6 oi și o vacă, altceva nimic, Bigu Maria, săracă, Marica Baltă, singură, săracă, Ioana Nastasia, are un prunc și nimic altceva. Preotul a arătat lucrurile așa cum sunt, nu le-a exagerat în niciun fel, deoarece a respectat ordinul episcopal care specifica faptul că cei ce vor face rapoarte false își vor pierde patrafirul pe toată viața¹⁰⁵.

Ungurii l-au bătut rău, l-au jefuit pe preotul Coroș Vasilie din Căpâlna de Sus (sat, com. Mica, jud. Mureș) și i-au mutilat pe Coroș Ioan, Marian Ștefan, Pavel Nicolae, pe un român din filia Micii l-au omorât, pe fiul lui l-au rănit la mâini, în filie a fost rănit și Coroș Gheorghie¹⁰⁶. În data de 2 ianuarie 1849, domnul Gegö Iános din Lăureni (sat, com. Miercurea Nirajului, jud. Mureș) a intrat în satul Berghia (sat, com. Pănet, jud. Mureș) cu 7 cătane ungurești, care, la ordinul lui, l-au arestat pe Cizmaș Gheorghie și l-au împușcat la 300 de pași în afara satului. Au rămas soția lui și 4 copii în amară sărăcie, doi feciorași de 8 și 4 ani și 2 fetișoare de 10

¹⁰⁴ P I, D. 86, loc. cit.

¹⁰⁵ P I, D. 88-89, loc. cit.

¹⁰⁶ P I, D. 101, loc. cit.

și 2 ani. Mama și copiii au fost alungați din casă și „necăjește cu 4 copii sub acoperișul altora”. Au mai fost bătuți alți 3 români din sat și ungurii au a prins casa preotului, dar focul a fost stins. În fața preotului Gheorghe Hodoș au depus mărturie, sub jurământ, că așa s-au întâmplat lucrurile, Lăzăruț Todor, Mocean Petru, Pop Conu, Oltean Ștefan, „toți oameni cu nume bun” din Berghia¹⁰⁷.

În 23 aprilie 1849, ungurii l-au luat din câmp pe Ilisie Avam din Viișoara (sat, comună, jud. Mureș), pe atunci Hundorf, din slăvita varmeghie (comitat) a Cetății de Baltă, cercul de Sus și l-au împușcat fără judecată, pe motivul că duce mâncare a tribuni. De el au rămas văduva și doi copii săraci. În 23 mai 1849, ungurii l-au executat pe Ioan Marcovici, după ce l-au ținut în temniță 13 săptămâni. De el au rămas văduva și 7 copii săraci. Pe cel mai mare, care putea întreține familia, fiind măcelar, pe nume Vasilie, l-au adus „pe numărăuș” (tragere la sorti) cătană la Împărat. În 30 martie 1849 a fost împușcat în Grănești (sat, comună, jud. Mureș) Toader Hudea, originar din Hundorf, de care au rămas văduva și 6 copii săraci, jefuiți și de arendașul Pop Ianos Ciorovici. Kokos Goji din Oșorhei l-a împușcat în aprilie 1849 pe Nicolită Șarban din Domald (sat desființat, înglobat în satul Viișoara, jud. Mureș) care a lăsat în urma lui muiera și 4 copii săraci. În 23 aprilie a fost judecat și executat de ungurul Sforți din Domald românul David Honți, de care a rămas muiera cu un fecior handicapat. Aceasta a fost jefuită de moșie, i s-au luat boii, oile și bucatele și ungurii i-au lăsat doar 2 cupe de făină. Tot în acea zi a fost împușcat și Banciu Gheorghie, dar vina lui nu se cunoaște, însă pe Curuțiu Dimitrie din Domald ungurii l-au împușcat pentru că a fost la Blaj. El a fost întemnițat imediat ce s-a întors de la Blaj, dar a fost eliberat de loagărul românesc din închisoarea de la Sânmărtinul de Câmpie (sat, com. Râciu, jud. Mureș) Eliberat de românii lui, Curuțiu s-a întors acasă, dar a mers și s-a înrolat în „loagărul cel românesc”. După ce au biruit din nou ungurii pe români, Curuțiu a fugit în pădure, unde l-au prins dușmanii, după care a fost dus la Hoghilag (sat, comună, jud. Sibiu), a primit 155 de bice și a fost executat, luându-i-se și un cal. În 9 martie era programat la execuție și diacul Ioan Popovici din Hundorf, dar acesta a reușit să fugă dintre

¹⁰⁷ P I, D. 106, loc. cit.

străjerii unguri și a scăpat viu. Tot în 23 aprilie 1849 au fost executați încă 2 români din Domald, Crișan Honți și Gerih Gheorghie. De primul au rămas văduva și 2 copii, dar cel mai mare era voluntar înscris în armata cezaro-regală, iar mama și ceilalți doi copii au vii, moșie și au din ce trăi. Tot așa și muiera lui Gerih Gheorghie cu 4 copii are vii, moșie și are din ce să trăiască. Pe ultimii români din Domald i-a împușcat ungurul Bonk Ferenti. Toate aceste triste întâmplări sunt adevărate și mărturisite, sub proprie semnătură, de parohul neunit al Hundorfului, Gheorghie Rotariu, în ziua de 13 noiembrie 1849¹⁰⁸.

Pe baza mărturisirii drepte a sătenilor neinteresați Tămaș Petrea, Surd Crăciun, Pop Gligor, Tămaș Neculai și în dreapta cunoștință a preoției sale, parohul Hodoș Ioan din Bandu de Câmpie (veche denumire a satului Band, com. Band, jud. Mureș) adevărește că insurgenții unguri din Cașinu Nou (sat, com. Plăieștii de Jos, jud. Harghita) l-au prins pe Tămaș Gheorghie, l-au bătut într-o noapte, după care l-au adus acasă cu carul, unde a murit imediat („minteni”) în ziua de 15 noiembrie 1848. De el au rămas văduva și 4 copii, doi feciori, două fete, dintre care feciorul cel mai mare are 16 ani, cel mai mic 4, fetele, una de 13, alta de 9 ani. Ungurii i-au jefuit de o avere mobilă de 60 florini, dar mai au 250 florini și casa în care locuiesc¹⁰⁹. În dreapta cunoștință a preoției sale și după dreapta mărturisire a sătenilor neinteresați Oneț Iuonuț, Coman Vasilică, Ceșțian Iuonuț și Cheșțian Ignat din Luduș (oraș, jud. Mureș), parohul locului, Gregorie Mărginean, descrie cu lux de amănunte trista soartă a 15 români uciși de rebelii unguri în octombrie 1848. Pe Girca Nuțiu l-au prins ungurii la podul Kutulului, l-au adus legat în sat, după care l-au dus înapoi și l-au tăiat în bucăți. Așa l-au găsit românii ludușeni, i-au înștiințat părinții și sora, care în ianuarie 1849 i-au adus rămășițele în cimitirul satului, unde a fost îngropat creștinește. Oprea Vasilică a fugit de secui, dar a fost prins de aceștia la locul Kurekiște și adus în sat, de unde a fost scos și omorât de secui la Cioarda vitelor. După 8 zile a fost găsit de săteni, în timp ce-l mâncau câinii, a fost adus în sat și îngropat. Au rămas văduva, 3 copii (2 feciori și o fată), un fecior de 17, celălalt de 3 și o fatuță

¹⁰⁸ P I, D. 111, loc. cit.

¹⁰⁹ P I, D. 114, loc. cit.

de 12 ani. Familia îndoliată a fost jefuită de 180 florini, dar mai are 80 de florini.

Pe Gherasim Ioan l-au adus de acasă doi secui în curtea domnului baron Rudak, șeful lor, de unde l-au scos în drum, lângă poartă, și l-au omorât. A rămas muierea văduvă, infirmă de un picior, cu doi copii, un fecior de 17, fata de 12 ani, cu o pagubă de 55 florini și le-au rămas doar 10 florini.

În mai 1849, după Paști, doi secui, la porunca inspectorului Zamler György, l-au luat de acasă pe Morari Filip, l-au dus în fața inspectorului de la Bogata (sat, comună, jud. Mureș), l-au bătut „tirănește” și l-au dus în închisoarea din Turda, unde a murit, lăsând în urma lui o văduvă care a fost jefuită de o avere în sumă de 1700 florini, dar mai are 900, șade în mijlocul satului și are moșie de frunte. Pe Sălcudean Vasiliică l-au luat secuii în octombrie 1848 de la căsuța lui, cu doi copii în brațe, și l-au dus la mai marele lor, baronul Redak, unde a fost executat la drumul țării și a fost îngropat. De frica secuilor au murit soția acestuia și doi copii, supraviețuind o fătuță de 4 ani, pe care o întreține bunica după mamă, care trebuie să-și hrănească și un fecior neputincios, fără vedere și este văduvă. Mortul a avut o pagubă de 150 florini, „altă bunătate nici nu au avut, nici are copila orfană rămasă”. A șasea jertfă românească a fost Braika Ștefan, bolnav, ucis înaintea porții lui Redak, în octombrie 1848, de care au rămas văduva, 4 copii, toți feciori, de 16, 14, 10 și 7 ani, cu o avere de 90 florini, din care ungurii i-au jefuit 40 de florini. Familia stă într-o căsuță („hurubuție”) făcută de văduvă, deoarece a fost aruncată afară din casa în care a locuit. De Șerban Ioan, văduv din Luduș, ucis de secui în octombrie 1848, dincolo de Mureș, a rămas o fătuță, fără tată, fără mamă, care crește pe la ușile oamenilor, neavând nicio avere, deoarece tatăl ei a fost slugă la Chețian Ignat. În fața porții lui Redak au fost omorâți frații Șerban Iosif și Șerban Vasiliică; de Iosif a rămas văduva fără averea ei de 80 de florini jefuită de unguri, iar de Vasiliică, fecior „junișan”, n-a rămas nimeni și avere n-a avut. Văduva lui Iosif stă într-o hurubă.

Pe Chețian Toader secuii nu l-au mai dus la Redak, ci l-au omorât imediat ce au intrat în sat, în octombrie 1848. De el au rămas văduva și 5 copii, unul a murit și au rămas 3 fete și 1 fecior. Fecioru-i de 13 ani, fetele

de 14, 7, 4 ani, iar mama lor s-a măritat. Chețian Toader a fost al doilea soț, văduva cu 3 copii ai săi s-a mutat la noul bărbat, iar fata lui Chețian Toader a fost luată de unchiul ei, Chețian Ignat. Avea mortului a fost de 800 de florini, din care ungerii au jefuit 500, dar în casa lui nu mai stă nimeni, iar moșia era bună. Pe Ioan Petrișor l-au găsit secuii afară din sat, deasupra cimitirului, unde l-au omorât în octombrie 1848. De el au rămas doi feciori, unul însurat, altul junișan, dar și acesta s-a căsătorit. Avea de 400 florini a fost jefuită în întregime, iar feciorii stau în casa tatălui lor, lângă marginea satului, către Turda. Secuii au aprins casa pe Mocan Gabor, care s-a topit în casa lui în octombrie 1848 și a lăsat în urma lui doi feciori de 21 și de 18 ani, care s-au băgat în cătănie tot în octombrie 1848, când li s-a ars casa și părintele. Au fost jefuiți de 150 de florini, dar le-au rămas tot atâția.

Pe Nicoară Ghiorghe l-au omorât secuii în hotarul Bogății, împreună cu un alt român din Bogata. De Nicoară au rămas văduva, un fecior de 18 ani și o fată de 10 ani, au fost jefuiți de 400 de florini, dar mai au 1000 de florini. Secuii l-au omorât pe Mohor Simion în hotarul Bogății, în locul numit Capu Loșului și pe el îl plâng văduva neputincioasă și o fatuță de 8 ani, care umblă pe la ușile oamenilor. Au fost jefuite de toată averea lor, în sumă de 100 florini, alungate din casă și stau pe unde pot. Buta George, fără de tată, fecior junișan de 24 de ani, a fost împușcat și el de secui, lăsând în urma lui pe maică-sa și 4 frați, unul de 20, două fete de 17 și 14 și un frate de 8 ani, fără avere și fără casă, din care au fost alungați după Sfântul Gheorghe. În hotarul Ludușului a fost omorât Ones Dumitru, de care au rămas văduva și 2 fete, dar văduva a decedat și ea, iar fetele, una de 17, alta de 14, umblă pe la ușile oamenilor, deoarece casa le-a fost arsă și averea jefuită. Aceste relatări au fost scrise după cum s-au întâmplat, iar raportul este semnat și întărit cu pecetea amintitului paroh al Maroș-Ludușului, în 15 noiembrie 1849¹¹⁰.

Parohul Daniel Socaciu din Bahnea (sat, comună, jud. Mureș) adeverește la 16 noiembrie 1849 că în ziua de 9 martie 1849 cătanele ungurești l-au scos pe Holom Dumitru în rât, unde i-au tăiat capul și de el

¹¹⁰ P I, D. 115, loc. cit.

au rămas 2 copii, unul însurat, altul holtei, în casă cu moșie. Pe Suci Ioan din filia Bernadea (sat, com. Bahnea, jud. Mureș) l-au împușcat unghurii în Gâmbuț (sat, com. Bichiș, jud. Mureș) în Săptămâna Patimilor, de el au rămas văduva și 6 copii, cel mai mare de 12 ani, și toți stau în casă cu moșie¹¹¹. Nefiind preot în Cornățel (sat, com. Roșia, jud. Mureș), dascălul Mihail Oroian, parțial „în dreapta conștiință a dregătoriei mele soartă” și pe de altă parte „după dreapta mărturisire a locuitorilor neinteresată” Sz. György Petru, Sz. György Sandu și Brezsa Onisie, raportează că unghurii i-au prins pe Intze János și pe sluga lui, Fekete Pătru, și i-au dus în casa domnului Szente Ferentz din Nazna (sat, com. Sâncraiu de Mureș, jud. Mureș), unde s-a instituit scaunul de judecată. De aici au fost duși legați în Pănet, dezbrăcați de haine și executați de Mezei István, Barthá János, Sico András, locuitori din Pănet, și de Sándor Peter, Kis Antal „idöseb” Török István (senior) și „ifjobb” (junior) Török István din Nazna. Porunca și sentința execuției a fost dată de domnul Zaiza din Pănet, Kovács Zsigmond din Bandul de Câmpie și domnul Déak Károly din Nazna. Execuția a avut loc în ziua de 16 mai 1849 și de Incze János a rămas văduva cu o datorie de 300 florini, fără casă, săracă, fără avere mobilă¹¹².

Parohul Iacob Teșa, sătenii Duka Ion, Babletek Vasile și Hidoș Dumitru adevăresc că pe birăul satului Nazna, Farago Petru, l-au chemat Sándor Peter și Káli István cu lista dărilor împărătești pentru control. A fost legat și judecat la porunca domnului Déak Károly, ca „hadnagy” (căpitan), Blasi János, notariușul satului și Zaiza din Pănet; Farago Petru a fost ținut închis 3 zile, după care Márton János și Bartha János l-au scos afară din sat și l-au executat în ziua de 12 mai 1849. De el au rămas văduva, un fecioraș de 5 ani și o fată de 5 luni. Ungurii le-au răpit 450 de florini, le-au rămas 120, dar n-au casă unde să șadă¹¹³. La 24 noiembrie 1848, unghurii l-au prins în satul Turcheș (sat, comună, jud. Brașov) pe Radu Băzălea, l-au dus pe câmp și l-au executat. De el au rămas văduva Maria cu 3 copii, are o casă de lemn, dar este plină de datorii și n-are nicio meserie. Marin Ozov a dorit să scape cu averea la Brașov, dar unghurii l-au

¹¹¹ P I, D. 120, loc. cit.

¹¹² P I, D. 123, loc. cit.

¹¹³ P I, D. 124, loc. cit.

prins, i-au luat averea și l-au omorât. Este plâns de văduva Maria cu 5 prunci orfani, care au o casă de lemn stricată, mama Maria n-are nicio meserie. Marin Ozov a fost omorât în ziua de 7 decembrie 1848. În ziua de 19 decembrie 1848, ungurii l-au împușcat pe Cârstea Țiței, de care a rămas văduva Paraschiva cu 4 prunci orfani. Trăiesc într-o casă de lemn stricată, văduva este plină de datorii și n-are meserie¹¹⁴.

Ungurii au ucis 6 români din satul Vidacut (sat, com. Săcel, jud. Harghita) și anume pe Ioan Costea, Ilie Kirpărău, Ioan Rus, Mihăilă Boica, Ioan Maior, Dumitru Kâmpean de care au rămas 6 văduve cu 19 orfani săraci. Vitele celor morți au fost duse și până la data de 24 noiembrie 1849, când parohul Dragoș Cătană își scria raportul, nimeni nu știa unde au fost duse. Una din văduve a fost chilăvită (rănită) de unguri¹¹⁵. Parohul Ioan Manea din Crișan (sat, com. Ribița, jud. Hunedoara), pe atunci Vaca, relatează că intrând „varvarii” unguri în sat, au omorât 4 români cu parii, pe unul l-au împușcat în casa lui, pe unul l-au bătut rău, dar s-a vindecat, încă trăiește și este neputincios. De aceștia au rămas văduva Tulia Costintenoaie, un copil mic, n-au din ce să trăiască, văduva Cor Niculiasă cu 2 prunci, unul de 13, altul de 4 ani, n-au din ce să trăiască, văduva Galda Petriasă cu un prunc de 14 ani, dar ea s-a măritat, s-a mutat la casa soțului nou, deoarece casa în care a stat cu primul soț a fost arsă. Ea are o stare bună și poate trăi. De Indrei Samson, a cărui casă a fost arsă, a rămas un copil de 12 ani, care nu poate trăi din lucrul mâinilor sale. Nica Chilăvitul, a cărui casă i-a fost arsă, este foarte sărac, văduva rămasă de Tulea Constantin are casa arsă, dar cea care a rămas de Avram Midre are casa nearsă. Văduva lui Kor Nicolae n-are casă și petrece pe la străini¹¹⁶. În octombrie 1848, când au intrat ungurii în Șoimuș (sat, com. Coroisânmartin, jud. Mureș) din Varmeghia Cetății de Baltă de Sus, i-au ucis pe Moldovan Gherman, de care a rămas văduvă Măriuța cu 4 prunci, cel mai mare de 14 ani, Simion Cătană, „horsitaș”, fără urmași. Pe Voilă Toader, diacul satului, l-au aruncat din turnul bisericii, de el rămânând văduva Voila Todora cu

¹¹⁴ P I, D. 125, loc. cit.

¹¹⁵ P I, D. 140, loc. cit.

¹¹⁶ P I, D. 144, loc. cit.

copii mici. Pe Moldovan Petru l-au prins, l-au dus la Târgu Mureș, l-au bătut și când a venit acasă a murit. Măriuța, văduva lui, a rămas cu un copil și moșie. Într-a doua revoluție, în 1849, ungurii l-au închis pe Libei Mihăilă 6 săptămâni, după care l-au dus la Gherla, dar a fost împușcat pe drum, rămânând după el văduva în casă, fără copii. Din filia Homorod Szent Marton au fost omorâți Nicolai Kurutz și Prezgirli Ignat; de primul a rămas văduva, au alungat-o din casă, stă pe la ușile oamenilor, de al doilea a rămas văduva cu 4 copii, cel mai mare de 12 ani, în casă, fără moșie. Pentru toți semnează și pune pecetea Ioan Făchățici, parohul Șoimoșului¹¹⁷.

În 31 mai 1849, când au intrat rebelii unguri în Izvorul Ampoiului (sat aparținând orașului Zlatna, jud. Alba) l-au luat de acasă pe Ighian George, 64 ani, necăsătorit, econom, l-au dus în biserică și l-au împușcat. A trăit într-o casă mică și slabă. Pe Ilie Kugetyan, 37 ani, țăran, care nu era originar din Izvoru Ampoiului, l-au împușcat în fața casei. Vasile Luka, 28 ani, țăran băieș, a fost spânzurat de un măr, au rămas mama și fratele lui, cu grădini de cucuruz, de fân și o casă. Vasile era slab de minte, după cum mărturisea parohul Nicolae Popescu. Porcoiu Teodosia de 39 de ani, necăsătorită, bolnavă, n-a putut fugi, au împușcat-o ungurii în casa ei, n-avea nimic, dar avea un frate însurat, de 42 de ani. Feciorașul George Pelea de 15 ani a fugit de frica ungarilor, dar un glonț unguresc l-a ajuns și l-a ucis. A avut mamă și 5 frați care au o casă, o grădină în care samănă 5 cupe de cucuruz și un rât de fân de 10 clăițe. Toți acești români și-au pierdut viața în ziua de 31 mai 1849. În 6 aprilie 1849, rebelii unguri au împușcat-o acasă pe văduva Kociomoate Maria de 73 de ani, de care au rămas Ioan, 38 ani, Solomon, 29 ani, ambii căsătoriți. De la mama lor au rămas 2 grădini în care se samănă 20 cupe de cucuruz, 4 ferdele de grâu și 8 clăițe de fân, iar casa au ars-o ungurii. Ei l-au tăiat cu săbiile și pe Popa Ioan, 87 ani, căsătorit, țăran băieș, aflat în casa lui și de el a rămas o nepoată chilavă, fără părinți, Elena, de 24 de ani, necăsătorită. De bătrânul Ion au rămas casa și o grădină în care se samănă 20 cupe de cucuruz. Vasile Danci, pușcaș în loagăr, țăran băieș, în vârstă de 37 ani, holtei, a căzut la 21 iulie 1849 în bătaia Troianului cu ungurii, martori fiind

¹¹⁷ P I, D. 146, loc. cit.

camarazii lui de luptă și aceia care l-au și înmormântat. A rămas de el o casă și o grădină de 20 de cupe cucuruz. Aflând-o acasă pe micuța Meteșanu Elena, de numai 2 ani, au tăiat-o ungurii cu sabia, părinții au avere puțină, iar pe copila omorâtă au văzut-o vecinii care depun mărturie. Moartea ei a survenit la 31 mai 1849. Pe două fete fără de minte, Paula Maria și Paula Ana, de 27 ani, le-au omorât ungurii în 31 mai 1849. Acestea au părinți și părinții lor au avere.

Lăncierul Brudaciu Ioan, văduv, de 39 de ani, țăran băieș, a căzut în lupta de la Zlatna din 11 octombrie 1848 și de el au rămas Sofia, născută în 1834, Văsălie, născut în 1839, Nicolae, născut în 1841. Urmașii, fără tată, fără mamă, au rămas fără nimic, deoarece tot ce au avut le-a fost luat de creditorii tatălui lor.

În 31 mai 1849, a fost împușcat, la fântâna Pelii, Macavei Pelea, 52 ani, econom, de care au rămas văduva Maria, orfanii Ștefan, n. 1828, Ioan, n. 1830, neputincios, Ana de 12 ani, Susana de 8, Paraschiva de 6 ani. Urmașii au o casă, o grădină unde samănă 5 cupe de cucuruz, un loc de fân de 10 clăițe. Tot în 31 mai 1849 a fost împușcat Onuț Ilie, 58 ani, văduv, țăran econom. Execuția a avut loc în biserică și de el au rămas fără tată, fără mamă, Sofia, născută în 1834 și Zamfira, născută în 1839, care au casă, o grădină unde se samănă 20 cupe cucuruz, moșie de fân de 12 clăițe. Lăncierul Roșca Petru, căsătorit, 39 ani, băieș, a fost rănit la picior în 11 octombrie în bătaia de la Zlatna, are muiere de 35 de ani, un fecior de 24 de ani, căsătorit, au avere ca să se poată hrăni. La 21 iulie 1849 la Zlatna a fost rănit pușcașul Dubașiu Simon, căsătorit, 34 ani, are soție pe Ana și copiii Marina, n. 1840, Elena, n. 1844, Elisabeta, n. 1846, au casă, grădină unde samănă 10 cupe cucuruz. Lăncierul Velku Onu, 37 ani, căsătorit, țăran, a fost rănit la Zlatna în bătaia din 11 octombrie 1848, are soție pe Maria, 32 ani și pe feciorul George, născut în 1834. Ei posedă o casă, o grădiniță în care samănă 6 cupe cucuruz, 2 clăițe de fân.

În bătaia de la Dealul Krișanului, din 6 aprilie 1849, a fost rănit pușcașul Hedeș Ion, 38 ani, căsătorit, țăran econom, are ca soție pe Rafila, 32 ani, cu care au 8 copii, cel mai mare de 20 de ani, încă 2 feciori și 5 fete. Familia a venit de curând în Izvorul Ampoiului și posedă o avere de mijloc. Pușcașu Fisteru Nicolae, 24 ani, căsătorit, băieș și țăran, a fost rănit („plesurit”) la Zlatna, în 11 octombrie 1848, are ca soție pe

Paraschiva, 21 ani, au pe copilul Ioan de 6 luni și o avere de mijloc. Lăncierul Brânzeiu Sofron, 57 ani, căsătorit, țăran și băieș, a fost rănit în bătaia de la Zlatna din 19 iunie 1849 în locul numit Coastele Troianului, are ca soție pe Paraschiva, 50 ani, au 4 feciori, 2 însurați, 2 neînsurați și posedă o casă, o grădină de 10 cupe de cucuruz, o găleată de grâu și un lot de 3 care de fân. Lăncierul Rusu Ionuț, 31 ani, căsătorit, țăran și băieș, a fost rănit în bătaia de la Abrud, în locul numit Dealu Mare, în ziua de 21 mai 1849, pe soția lui o cheamă Marica, 30 ani, n-au copii, posedă o casă, o grădină de 4 cupe de cucuruz, de fân de un car, de grâu de o găleată. La 11 octombrie 1848 a fost rănit la Zlatna și lăncierul Corpade Petru, 29 ani, căsătorit, țăran și băieș, cu avere de mijloc. La 11 octombrie 1848 la Zlatna a fost rănită la picior Paul Glipina, 39 ani, care are pe soțul ei Ștefan de 41 ani și pe feciorul Ioan, de 22 de ani, căsătorit, averea lor este de mijloc. Pușcașul Crișan Ioan, 25 ani, căsătorit, băieș, a fost rănit în 11 octombrie 1849 la Zlatna, pe soția lui o cheamă Elena, 20 ani, au părinți și avere de mijloc¹¹⁸.

Iacob Kristurian, paroh în Cristești (sat, comună, jud. Mureș), elabora la 30 noiembrie 1849 o „dreaptă adevărată”, subscrisă și întărită cu pecetea lui, în care relatează că în 11 octombrie 1848 unghurii l-au împușcat pe Iacob Păcurariu în hotarul Unghenilor (sat, comună, jud. Mureș), pe atunci Nirașteu, rămânând de el văduva, un fecior de 16 ani, cu o avere de 60 de zloți. Moldovan Gligor a fost împușcat la podul Moreștilor (sat, com. Ungheni, jud. Mureș), pe atunci Malomfalău, după care unghurii l-au aruncat în Mureș. De el au rămas văduva, 3 fete, de 18, 8 și 3 ani, care n-au nimic, nici măcar casă unde să stea. Preotul a avut ca martori ai acestor întâmplări pe Moldovan Gligor, Szóts Simion, Șipoș Iacob, toți locuitori ai Cristeștilor¹¹⁹.

În satul Ibănești (sat, comună, jud. Mureș) unghurii l-au împușcat pe fiul văduvei Petra Vasilica, care-i câștiga pâinea și acum nu mai are nimic. Fiul său a fost omorât la podul satului. Tot acolo a fost executat Pintilie, de care au rămas văduva Petra Nastasie și 1 orfan, care n-au nimic, nici măcar haine, deoarece le-au luat maghiarii. Cu un orfan a

¹¹⁸ P I, D. 157, loc. cit.

¹¹⁹ P I, D. 158, loc. cit.

rămas Todoran Todora, văduva lui Todoran Mihăilă, care au 2 viței, 1 vacă, iar ungurii i-au dus 20 de oi și hainele din casă. Mihăilă a fost executat tot la podul satului, ca și Petra Ioan, de care a rămas văduva Petra Pelaghie cu un fecior rănit de insurgenții unguri. De la ei ungurii au dus tot ce au avut, 8 vite mari și straiile. Toți au fost uciși în raidul din 15 martie 1849, când a mai fost împușcat Leontie, de care au rămas văduva Gliga Tinica, 6 orfani, care au 10 oi, 2 boi, 1 iapă, iar ungurii le-au răpit 3 vite mari, un car fără cal și toate hainele. În ziua de 11 februarie 1849, ungurii l-au împușcat în satul Dumbrăvioara (sat, com. Ernei, jud. Mureș), pe atunci Saromberk, pe Gliga Ioan Gori, de care au rămas 7 orfani. Aceștia au 10 oi, 2 boi, o vacă și ungurii le-au luat 2 cai și hainele din casă. În ziua de 7 martie 1849, la podul satului, a fost ucis și Todoran Onea, de care au rămas văduva și 4 orfani, fără avere. În aceeași zi și în același loc au fost executați Sfărmuș, a rămas văduva Chirteș Ioana a lui Sfărmuș, și un orfan fără avere, Gliga Vasilică, au rămas văduva Gliga Dafina a Vasilichi și 2 orfani, au 2 boi, 10 oi, 1 vacă și a fost rănit Mate Mihăilă, care are un orfan de mamă, n-are vite, deoarece ungurii i-au dus 2 boi, 1 vacă, hainele și bucatele pe care le-a avut. Raportul din 30 noiembrie 1849 al parohului Dimitrie Cornia se încheie astfel: „Aceste omoruri toate s-au împlinit prin vitejii soldați ai lui Jenei și prin bizuitul lui, Macscási Ferenc Login, care și eu cu propria mea scrisoare adevăresc”¹²⁰.

Pe bătrânul Togyă Ioan, de 80 de ani, din Căianu (Mare sau Mic?, jud. Bistrița-Năsăud) l-au executat ungurii pentru că s-a dus la Năsăud, după pajura imperială și i-a îndemnat pe românii din sat să țină cu Împăratul și să-și țină jurământul. El a fost executat în săptămâna postului Sfintei Maria, la hotarul Sovatului, n-a avut nici urmași, nici avere. Din același motiv a fost executat Cistuian Ioan de 70 de ani, de care a rămas văduva care are casă, moșie și o vacă¹²¹. În 25 martie 1849 nemeșii proprietari și locuitori în satul Cornățel (probabil sat, com. Roșia, jud. Sibiu) Csongradi Miklós cel bătrân și Csongradi Miclós cel tânăr au intrat în sat cu o comisie, cu mai multe cătane ungurești, l-au

¹²⁰ P I, D. 159, loc. cit. Referiri la Neamțu, cap. VIII, *Transilvania*, p. 942.

¹²¹ P I, D. 161, loc. cit.

luat pe Andrei Gireșanu de 32 de ani și l-au împușcat într-o grădină. De el au rămas văduva și două prunce pe care mama le hrănește cu lucrul mâinilor. Csongrai tânărul l-a căutat în sat și pe Onea Toader Pora de 33 de ani, l-a bătut rău pe un unchi al acestuia și după ce l-a găsit pe Pora l-a executat, de el rămânând văduva cu 4 prunci mici, foarte săraci. Mama se hrănește pe ea și pe copilașii ei de azi pe mâine, iar puținii bani pe care i-a avut i-au luat ungurii. La ordinul lui Csongradi junior, cătanele maghiare l-au bătut și l-au executat pe Onea Pinty, 32 ani, de la care au luat și 100 florini obținuți din vânzarea a doi bouleni. Ungurii i-au bătut și pe văduvă și pe orfanii lui Pinty, de la care au cerut bani în plus. Mama cu cei 4 prunci sunt „gata numai de a cerși”. Csongradi junior i-a ordonat lui Onea Mancu de 36 de ani să iasă din casă, după care cătanele l-au dus într-o grădină și l-au împușcat, luându-i și 50 de florini. De el au rămas văduva și 3 prunci, gata să cerșească.

Ungurii l-au căutat pe Onea Trifon, 30 de ani, au bătut-o pe mama lui să spună unde se ascunde, după care s-au dus la sora lui unde l-au amenințat cu moartea pe soțul acesteia dacă nu le spune unde este Onea Trifon. Acesta s-a predat imediat și a fost executat pe loc cu trei focuri de armă. Văduva a rămas cu 2 prunci săraci și este ajutată de alți săteni. Nicolae Stănilă de 25 de ani a fost arestat la Sibiu de cei doi Csongradi, a fost bătut și a fost adus mai mort și plin de sânge în sat, unde a fost împușcat în curtea lui Oprea Mihai. Peste puțin timp a murit și tatăl lui, iar văduva a rămas cu un prunc de țâță, împreună cu soacra ei, amândouă sărace de tot. Toma Filimon, 30 ani, a fost trecut pe o listă, a fost luat din casă și împușcat în grădina lui, după care i-au zdrobit și capul, iar văduva lui a rămas cu un prunc mic și cu mama ei, amândouă sărace. În grădina lui a fost împușcat și Nicolae Nikop, 52 ani, iar cea de a doua soție a lui, neînțelegându-se cu feciorii lui Nicolae, se hrănește pe la casele străinilor. Feciorii lui Nikop au o stare materială bună. Ungurii au poruncit ca pe acești opt români să nu-i aducă familiile în casă, să nu se tragă după ei clopotele, cum cerea obiceiul creștinesc, ci să fie lăsați pradă câinilor și ciorilor. După plecarea ungarilor, sătenii i-au îngropat noaptea, fără de preot și slujbe.

Preotul Iacob Laurian își mărturisește singur soarta afirmând că a fost arestat, i-au luat tot ce ea avut în casă și în afara cășii și a fost ținut 3

luni în temnița (Stockhaus) din Sibiu. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, a venit oastea rusească și i-a biruit pe unguri, preotul a fost eliberat și trăiește slab din slujba patrafirului său. Vasile Stretya de 42 de ani a fugit de acasă de frica ungarilor, și-a pierdut mințile și l-au găsit mort între holde, după care a murit și nevasta lui, dar n-au urmași. Soldații unguri i-au „onorat” pe Nicolae Danci, Onea Pavel, Lazăr Popa, Ioan Simionas, Pavel din Deal, Toma Danci, Onea Pastul, Pavel Văsii, Iordănel Popa, Onea Marcu cu multe toiege, între 50, 70, 90 și 100, iar Onisie Nicoi, după multă bătaie, a fost străpuns cu baioneta (panganetul) într-o coastă. A doua comisie ungurească i-a bătut pe Toma Popii și Dragomir Bratu. Toți acești români se plâng de dureri interioare care pot fi dovedite numai de doctori. Au mai fost duși în robie la Stockhaus-ul din Sibiu Onea Many Gyurca, Ioan Dobrotă a Linii, Onea Aron, Onica Dobrotă, Ioan Nicop, Georgie Bolog, dintre care Ioan Nica n-a mai venit acasă deoarece a murit în spital la Sibiu. Bieții români au fost jefuiți de bani, bucate, vite, haine. Iacob Laurian, parohul locului, Nicolae Danci, Onia Pavel Moga, Onea Many Gyurka, Oprea Mișu, Nicolae Macriș, Vasilie Mișu, jurații satului Comățul din slăvitul scaun al Sibiului își încheiau, la 8 decembrie 1849, astfel raportul lor: „Pentru acestea cu lacrimi și dintru adâncul inimii suspinuri plecând jenunchele inimii către Prea Înălțatul și bunul nostru Monarh și alte înalte și cuviincioase locuri, rugăm ca părintește căutând spre muncile și mai nemaipomenitele noastre patimi să se milostivească după obicinuita milostivire a ne mângâia. Și noi încă totdeauna și până la vărsarea sângelui a sta drept credincioși pe lângă Prea Înalta Dinastie ne obligăluim”¹²².

Popa Ianoș, paroh în Sântandrei (sat aparținând orașului Simeria, jud. Hunedoara) și substituit de popă în Petreni (sat, com. Băcia, jud. Hunedoara) adeverea în 8 decembrie 1849 că în primăvara anului 1848 Ioan Săntei, parohul Petrenilor, a fost spânzurat de unguri la Deva, într-o salcie. Pe el îl plâng preoteasa, văduvă cu 3 copii, iar averea lor a fost confiscată de unguri. Filip Porcolean din Petreni a fost împușcat în sat, lăsând după el pe văduva Ana și averea lor a fost luată toată de unguri. La Deva a fost executat Achim Hârpențiu din Petreni, care este

¹²² P I, D. 178, loc. cit.

plâns de văduva Eva și 3 copii mici, cu averea luată de unguri. Tot la Deva a fost executat Nicolae Bârsan, plâns de tata și mama lui, slabi și bătrâni, de văduva Evuța și un copil. Raportul parohului este întărit de mărturiile oamenilor bătrâni din satul Petreni: Ioan Gruescu, Avram Zolinoi, Simion Dușorean, Iosiv Duncanu, Adam Gurliște, Popa Mihai, Simion Duncanu¹²³. Într-o zi de vineri, înaintea Paștilor, mai mulți români din Bințiinți (veche denumire a satului Aurel Vlaicu, com. Geoagiu, jud. Hunedoara) și-au încărcat carele cu bucate, haine, și-au mânat vitele pe lângă care și au trecut Mureșul, fugind de frica ungarilor și s-au ascuns în tufișurile pădurilor. Totul a fost însă în zadar, deoarece ungurii i-au găsit în aceeași zi, i-au împușcat și le-au luat tot ce au găsit asupra lor. Așa au pierit Nicolae Suci, a rămas văduva Raveca cu un prunc, săraci, Gherasim Unițescu, a rămas văduva Raveca cu 3 prunci, săraci, Man Chirilă, a rămas văduva Paralia, singură și săracă, George Groza, au rămas muiera Raveca și un prunc, săraci, Sârb Ioan, a rămas muiera Costandina cu 3 prunci, săraci. Pe Petru Olari îl plâng muiera Mărina cu 4 prunci săraci, pe Darie Tot, muiera Ioana, săracă și singură, pe Damian Dumbravă, muiera Măria cu 2 prunci, săraci. A fost împușcat și junele Dumbravă Marcu. Pe Constandin Herța îl plâng muiera Dosia cu 3 prunci săraci, pe Boda Lazăr, muiera Fiica cu 2 prunci săraci, pe Iosif Șerban, văduva Ioana cu 2 prunci săraci. Tot în aceeași zi a pierit și feciorul neînsurat Pantilie Mutu și pentru toți a depus adeverință la 11 decembrie 1849 Iosiv Bota, parohul Bințiinților¹²⁴.

În 22 martie 1849, fugind din calea ungarilor, a fost prins și executat și Oprean Toader, de care a rămas o văduvă săracă, dar cu speranța că poate primi o pensie după bărbatul ei. Tot armata maghiară, când a trecut prin satul Ormindea (sat, com. Băița, jud. Hunedoara), l-au împușcat în ziua de 2 aprilie 1849 pe Popa Ioan, de care a rămas văduva cu o fată, văduva s-a măritat. În 19 aprilie 1849 insurgenții unguri l-au prins și pe Lazăr Mihail, l-au dus la Brad în comitatul Zarandului, unde l-au spânzurat. De el au rămas văduva, 2 copilași, vitele au fost duse de unguri, dar mai au puțin porumb. Tot în 19 aprilie 1849 a fost prins

¹²³ P I, D. 179, loc. cit.

¹²⁴ P I, D. 191, loc. cit.

Oprean Ioan cel bătrân, a fost spânzurat la Brad, de el rămânând văduva, jefuită de avere, „numai cu casa pe ea”. În 25 aprilie 1849 a fost prins Oprean Ioan cel tânăr, a fost împuşcat la Băița. De el au rămas văduva și 3 copilași, care nu au altceva decât puțin porumb. Pe David Anghel, tot din Ormindea, l-au dus tiranii maghiari cu carul cu boi să facă transport pentru tabăra ungară, l-au bătut și după ce s-a întors acasă a răposat în satul lui în ziua de 9 iunie 1849. De el au rămas văduva și 6 copilași, au 2 boi, o vacă, 4 porci, puțin cucuruz. Totul este mărturisit „după adevărata cunoștința sufletului” de Anghel Krișan, parohul din Ormindea, la 15 decembrie 1849¹²⁵.

Când a intrat armata ungurească în Valea Bradului (sat aparținând orașului Brad, jud. Hunedoara), în ziua de 28 ianuarie 1849, au fost prinși Ionuț Petru și alți 7 români pe nume Kriș Dumitru, Ionuț Floare, Kriș Mihai, Opra Tănăsie, de 55 de ani, Kriș Ghiorghie, Kolța Ioan, 15 ani. Aceștia au fost duși la Brad, unde ungurii i-au omorât cu parii, ca pe porci. Dintre aceștia Petru, Floare, Mihai, Ghiorghie și Dumitru aveau între 25 până la 30 de ani. De Ionuț Petru au rămas văduva și 3 prunci, o fetișoară avea 10 ani, alta 7 și un pruncuț de 5 ani. Casa lor a ars, n-aveau altă avere decât o vacă. De Kriș Dumitru au rămas văduva și un prunc de 2 ani, casa le-a fost arsă, n-au din ce trăi, de Ionuț Floare, văduva și 3 prunci, o fetișoară de 7 ani, alta de 5, un pruncuț de 2 ani, casa a ars, au o vacă și n-au din ce să trăiască. Pe Opra Tănăsie îl plâng văduva și 5 prunci, între 19 și 2 ani, n-au din ce trăi, au doar 2 bouți mici și 5 capre. Văduva lui Kriș Ghiorghie cu un pruncuț de un an n-au din ce trăi, stau pe la ușile altora și casa le-a fost arsă. De feciorașul de 15 ani, Kolța Ioan, au rămas mama lui cu un frate harnic și au cu ce să trăiască. Despre toate cele întâmplate adeverește la 16 decembrie 1849 parohul locului, Nicolae Tulea¹²⁶. Petru Borz, parohul Mihăilenilor (sat, com. Buceș, jud. Hunedoara), Todea Pătru, Klej Ion, Mezeu Avram, Cristea Pătru, Petre Vila adevereșc că ungurii au împuşcat 11 oameni din satul lor (7 femei și 4 bărbați). În câmpul hotarului au fost împuşcați Tomuța Petru, au rămas văduva, 3 copii săraci, economia pustie, Pavel Dumitru,

¹²⁵ P I, D. 199, loc. cit.

¹²⁶ P I, D. 202, loc. cit.

împușcat la pârâul podurilor, au rămas un fecior și o fată, au din ce trăi, Pavel Ioan Albu, 65 ani, împușcat în grădina casei sale, fără urmași, Bocșeru Floare, 45 ani, împușcat în grădina casei sale, de care au rămas văduva și 2 copii săraci. Rebelii unguri au împușcat în casa sa pe Poenaru Iovuța, 42 ani, de care a rămas o fată care are din ce trăi, pe Poenar Ileană, 45 ani, executată în grădina casei, fără urmași, pe Bocșer Ana, 40 ani, împușcată în satul Buceș (sat, comună, jud. Hunedoara), fără urmași. În apa Ogăjenilor a fost împușcată Kreț Florica, 28 ani, despre care nu se menționează dacă are sau nu urmași. Pe Trifa Mărinca, împreună cu o fătută de-a ei pe care o ținea în brațe, le-au împușcat rebelii maghiari și le-au aruncat în apa Crișului, iar pe Todea Mărie, 65 ani, au executat-o în grădina lui Jurcă Vilă¹²⁷.

În ziua de 12 martie, când insurgenții tirani au intrat în satul Zdrapț (sat component al com. suburb Crișcior, oraș Brad, jud. Hunedoara) i-au supus la o „crâncenă moarte” pe 54 de români și românce. Atunci au pierit Tomuța Antonie, 68 ani, fără urmași, boii și toate dobitoacele au fost duse de unguri, Adămuț Manasie, 92 ani, au rămas un fecior căsătorit, o fată necăsătorită, barbarii au dus toate dobitoacele, Hurde Mihai, 53 ani, de care au rămas o fată măritată și una mai mică sărântoacă, jefuită de unguri. Văduva lui Tomodan Petru, 80 de ani, cu un fecior însurat, a rămas fără boi și fără de alte dobitoace jefuite de unguri, dar tot are din ce trăi, văduva lui Grebleț Antonie, 35 ani, s-a măritat, fata lui Grebleț Ionaș, 45 ani este chilavă (infirmă), săracă și jefuită de unguri, o fată săracă a lui Ștefan Ioan, 43 ani, a rămas și ea singură pe lume, un fecior însurat al lui Mate Iosif, 68 ani, a rămas fără boi și fără alte dobitoace pe care le-au dus maghiarii, două fete sărace și jefuite au rămas de Petru Doncea, 58 ani, un copil sărac de 15 ani a rămas de Mate Dănilă, 58 ani, văduva lui Ștefan Mihai, 32 ani, s-a măritat. Hurde Avram, 45 ani, Juda Toader, 53 ani, au lăsat în urma lor două văduve și 7 copii orfani și săraci, văduva lui Nicolae Dogan, 32 ani, s-a măritat, iar de holteiu Ana Tănăsie n-a rămas nimeni. Trei copii săraci a lăsat în urma lui Șandoi Toma, 50 ani, și în sat a fost împușcat și un copil de 7 ani al lui Morari Ioan. Văduva lui Kumuțan Ioan, 35 ani,

¹²⁷ P I, D. 223, loc. cit.

cu doi copii, s-a măritat, ca și văduva lui Josan Dimitrie, 35 ani, care avea un copil.

Nicolae de 38 de ani a fost găsit mort pe hotar, ucis de rebelii unguri, de el au rămas văduva și 3 copilași săraci, de Juda Aron, 50 ani, văduva și 3 copii, dar au cu ce trăi. Pe Sofia Tomuța, 30 ani, au împușcat-o ungurii în satul Mihăileni, n-are urmași, pe Iuga Marișca, 40 ani, au executat-o ungurii în sat, au rămas bărbatul și un copil, de Adămuț Trina, 48 ani, n-a rămas nimeni. În aceeași zi tragică pentru satul Zdrapți, ungurii au omorât mai mulți copii, și anume: Ștefan Maria, 12 ani, Toader Juda, 12 ani, Susan Ștefan, 9 ani, Ștefan Nicolae, 7 ani, Ioan Juda, 1 an, Eva Dărăbanț, 16 ani, Turcin Nistor, 3 ani, Ioan Hurde, 5 ani, Ștefan Nicolae, 8 ani, Juda Toader, 7 ani, Țite Sofia, 2 ani, un copil al lui Rus Floare de 5 ani, Hurde Ioan, 1 an, Hurde Eva, 3 ani, Tomodan Iosif, 9 ani, Moda Petru, 1 an, Moda Petru al lui Toader, 1 an, Mate Susana, 1 an. De Ștefan cel tânăr, june de 25 ani, a rămas un tată slab, de Ștefan Evuța a lui Ioan, 35 ani, o fată săracă, de Mărie Hure, 32 ani, n-a rămas nimeni, de Ileana Turcin, 34 ani, a rămas bărbatul și doi copilași mititei, dar soțul s-a căsătorit, de Moț Ioan, 32 ani, au rămas văduva și un copil sărac, au avut 7 capre, dar și pe acelea le-au dus ungurii și femeia s-a măritat. La Poenari Todor, 30 ani, Tomodan Adam, 40 ani, nu se specifică dacă au sau nu urmași, dar de Adam Hurde, 43 ani, a rămas văduva jefuită de unguri, de Marica Codrea, 45 ani, soțul și o fată care s-a măritat, de Juda Sofia, 50 ani, n-a rămas nimeni. Nicolae Komșa, parohul neunit al Zrapților, își încheia astfel tristul raport, în ziua de 22 decembrie 1849: „Aceștia mai sus scriși oameni, fămei, fii și fiice, cu toții prin pușcături de tirani magiari și prin crâncenă moarte și-au luat sfârșitul vieții lor în 12 martie la anno 1849. Și acestea toate sunt scrise după adevărul sufletului meu”¹²⁸. Unele adevăruri elaborate de preoți erau retumate de protopopii lor pe motiv că nu erau complete și erau redactate superficial. Dimitrie Șonăr, paroh în Vânători, (sat, comună, Mureș), pe atunci Hașfalău, redacta la 25 decembrie 1849 al doilea raport, deoarece protopopul i-a scris că primul n-a fost bun. Parohul a rechemat pe jurații satului, Simion Savu, Nonu lui Ion

¹²⁸ P I, D. 225, loc. cit.

Moraru, Dumitru Soni, Dumitru Koman, Nonu Milca, Nonu Felețianu, Nonu Gherghel și au estimat a doua oară averile și veniturile urmașilor celor uciși de rebelii unguri. Lui Ion Mișu, omorât de unguri, i s-au calculat veniturile („hasna”) pământului în bani care fac 275 de zloți, de el au rămas 2 prunci, unul muț, și muierea, care au 2 boi, 2 vaci, 10 oi, 2 capre și 2 porci, care fac 434 de zloți. Lui Dumitru Văsuc, ungurii i-au omorât feciorul Văsălie. Aici au rămas doi părinți bătrâni și nevasta care stă cu ei în casă. Venitul pământurilor este de 300 de zloți, au 2 boi, 2 junci, 2 vaci, 1 vițel, 10 oi, 4 porci, care fac 564 zloți. Lui Anuța a lui Văsuc Cornu i-au omorât ungurii feciorul, pe Pătru Kriș, și a rămas Anuța singură, bătrână și săracă. Veniturile pământului nu trec de 75 de zloți, are o vacă și un vițel care fac tot 75 de zloți. Lui Cătană Toader ungurii i-au omorât feciorul de suflet, Dumitru, au rămas doi părinți bătrâni, venitul pământurilor este de 50 de zloți, altceva n-au nimic. Lui Lazăr Sucs i-au omorât ungurii feciorul, pe Moise, au rămas 2 părinți bătrâni, fără moșie și săraci. Ungurii l-au omorât și pe țiganul Nonu, de care au rămas muierea și un copil care n-au nimic. De Nonu Gornu, pe care l-au omorât ungurii, a rămas vara lui și 3 copii, care n-au casă, n-au moșie, „fără umblă în ușile oamenilor” și cerșesc¹²⁹.

Apreciem că acest al doilea raport era mai bun doar în privința estimării valorilor averilor urmașilor, dar este inexact deoarece nu specifică dacă cei uciși au căzut în lupte directe cu armata maghiară sau au fost victime ale unor raiduri întreprinse de aceasta, ca să nu mai vorbim că lipsesc datele (ziua, luna anul) când au fost uciși. Putem doar bănui că dacă nu s-au scris localitățile unde s-au dat bătăliile cu armata ungară, probabil românii din Vânători (Hașfalău) au căzut victime ale unui raid maghiar. Nu este exclusă însă nici cealaltă eventualitate, dacă ținem seama că cei uciși erau tineri, probabil mobilizați în Landsturmul românesc, care au lăsat în urma lor părinți bătrâni și săraci. Aceste improbabilități se datorează stilului nesigur, neclar, superficial în care își redactau rapoartele unii preoți ortodocși din epocă. Protopopul Zaharia Matei raporta episcopului Șaguna că preoții săi au întocmit rapoartele („consignațiile”) „precum au priceput” fiecare, iar Iosif Ighian,

¹²⁹ P I, D. 234, AMS BM, Fond 12/Pr., 1848-1860. Morți.

protopopul Zlatnei, îi mărturisește lui Șaguna că unele rapoarte ale preoților săi, incomplete și nesigure, au fost întregite de el. Protopopul era mâhnit și se jeluia că preoții subordonați erau neascultători, demoralizați, din care cauză nu trimiteau consignațiile cerute, sau le redactau în grabă și superficial.

La a doua venire în Albești (sat, comună suburbană, municipiul Sighișoara, jud. Mureș), pe atunci Feriház, ungurii l-au ucis pe unul din bătrânii satului, la hotar, în ziua de 4 februarie 1849. De el, care a fost și juratul bisericii, au rămas văduva Maria, „soția silnic răposatului Florea Niag”. După ce l-au prins pe Florea Niag la hotar, ungurii l-au adus tot în bățai, l-au străpuns pe drum până la capul din sus al satului, unde a căzut jos și a fost omorât. Văduva era bătrână și neputincioasă, iar cei trei feciori ai ei nu o puteau ajuta cum se cuvine pe maica lor, deoarece toate averile lor au fost mistuite prin foc de unguri. În aceeași zi de 4 februarie, ungurii l-au prins în capul satului pe Nicolae Lopa, l-au împușcat pe loc și văzând că se tăvălea pe pământ, unul din acei nemiloși ostași unguri l-a croit și cu sabia, după care i-a tăiat capul. Soția Palaghia a rămas cu 5 prunci mărunți, are moșie întregă, care, bine cultivată, ar aduce un venit anual de 100 florini de argint. Dar acum, când pământul a rămas necultivat și puținele roade s-au călcat prin război, cele 6 persoane nu sunt capabile să se hrănească, casa lor a fost arsă și din cenușa ei și-au construit un bordei în care locuiesc. Pe Nicolae Baciu l-au scos ungurii afară din sat și l-au împușcat la un pârâu. Soția Ana cu 2 fete și un ginere au o moșie care, împărțită în patru, face pe an un preț de mijloc, 25 florini de argint, dar și acești urmași sunt păgubiți prin foc. Văduva a mai avut 2 boi, dar fiind lipsită, i-a vândut și din prețul obținut s-au hrănit până acum mama și fetele ei. Familia mai are o vacă și puțin cucuruz din vara trecută, care le ajunge pe jumătate.

Pe drumul ce duce de la Sighișoara la Târgu Mureș, ungurii l-au împușcat pe Pavel Dămian, de care a rămas soția Ana cu 5 prunci mărunți. Văduva n-are moșie deoarece soțul ei a fost crâșmar la făgădăul grofilor Haller. Acest făgădău era pus pe pământ de dare și a fost luat cu sila de grof de la săteni în urmă cu 16 ani și exploatat de către acesta. Crâșmarul Pavel Dămian a cultivat (în arendă?) pământul de eclesie de la biserica românească și din acest motiv rebelii unguri i-au dat foc casei,

biata văduva n-are altceva decât 2 văcuțe slabe, n-are nimic pentru hrana vieții și este cu adevărat săracă. Țiganul Gheorghe Solomon a fost împușcat de insurgenți în câmp, nu departe de sat, în ziua de joi în Săptămâna Albă. Văduva Angilina a rămas cu 4 prunci mici, are pământ de 5 găleți și de un car de fânaș pe an, care în preț de mijloc face 40 florini de argint. Urmașii au casa nearsă, bucate pe jumătate de ajuns și altceva nimic. În același loc și în aceeași zi, odată cu țiganul Gheorghe Solomon, a fost împușcat românul Ioan Maniu, de care a rămas văduva Savina cu 4 fii, are moșie care, dacă este bine cultivată, aduce un venit de 100 de florini anual, are 4 vite de jug, 2 viței și 10 oi. Casa n-a fost arsă, au bucate pe un an, dar o parte din vite, bucate și haine le-au fost jefuite de unguri.

Gheorghe Pinte a fost prins în Vinerea Patimilor, dus la judecată în Sighișoara, împreună cu alți consăteni, alături de care, în Sâmbăta Mare, au fost duși la curtea domnească din Albești, au fost scoși afară la hotar, anume în dosul unui pârâu, unde au fost executați. Soția Ioana, fiind gazdă bună, a rămas cu moșie bună care aduce un venit anual de 120 florini argint, are 2 boi, iar alți 2 boi i-au luat insurgenții și din 25 oi i-au mai rămas 8, restul fiind luate de unguri. Ioana are 5 prunci, cel mai mare în vârstă de 18 ani, din averea bună ce au avut-o s-a pierdut mult prin jafuri și foc, dar le-au rămas bucate puține din vara trecută. Împreună cu Gheorghie Pinte a fost dus la judecată, în Sighișoara, apoi la curtea domnească de la Albești, și Ionicie Stoian și alți săteni. Aceștia au fost duși în luncă, după curtea Țăpii, la Cornul Târnăvii, unde au fost împușcați și aruncați în Târnava. Soția Ana a lui Pinte are o moșie care, cultivată bine, aduce un venit de 110 florini, are 6 prunci, 2 boi, 2 vaci și 2 viței. Este păgubită prin jaf și foc, i s-au luat 2 boi și mai are puține bucate din vara trecută. Împreună cu Gheorghe Pinte și Ionicie Stoian a fost dus la Sighișoara și Nicolae Frăguș, de acolo în curtea proprietarului Haller Iosif din Albești și apoi în dosul pârâului, pe câmp, a fost împușcat. El a fost pădurar, n-avea moșie cu dare, casa din pădure n-a ars, multe lucruri au fost duse în curtea lui Haller, care i-a dat înapoi văduvei Elena doar ce a vrut. Văduva cu 6 prunci mărunți este săracă și nu mai are hrană pentru copii.

În Joia Patimilor a fost împușcat Gheorghe Drăguș, de care a rămas soția Ioana, ofticoasă, împreună cu o soră a bărbatului ei, care nu sunt

harnice a se hrăni (în sensul că, bolnave fiind, nu pot munci). Preotul raportor dă amănunte în legătură cu românii aduși de la Sighișoara în Albești și cu fazele arestării lor. Ungurul Haller Iosif i-a dus legați între puștile ostașilor unguri pe Gheorghie Pintea, Ionicie Stroian, Nicolae Frăguș, până la casa lui Filimon Șchiop, care n-a fost arsă și unde se afla și protopopul Zaharia Boiu, venit pentru a-i împărtași pe săteni cu Sfintele Paști. Haller l-a somat pe Filimon Șchiop să iasă afară din casă, deoarece a ieșit cu capul gol l-a trimis înapoi după șapcă și l-a dus împreună cu ceilalți consăteni menționați în curtea lui, apoi la dosul pârăului precizat mai sus, unde au fost executați. Filimon Șchiop a avut a doua muiere pe Sofia din Boiu Mare (sat, comună, jud. Maramureș), care a rămas cu 4 prunci, 2 ai săi și 2 ai răposatului, toți din primele căsătorii, dintre care o fată mai vârstnică era deja măritată. Familiei i-au rămas toate vitele, bucatele binișor, moșia produce 18 găleți care fac anual 100 florini argint. Moșia este revendicată însă exclusiv de fiicele răposatului, neavând tatăl lor fii sau fiice cu mama vitregă (mașteră). Văduva a avut o pagubă mică din partea ungarilor, de numai o vită și un cal cumpărat cu 58 florini schimbători. Pe Ion Marcoman, păstorul satului, l-au ucis ungurii în casa sa păstorească, înainte de a aprinde satul, și acesta a fost găsit acolo mort. Văduva Ioana nu are moșie, chiar dacă are 3 feciori, aceștia sunt săraci, slujesc, se hrănesc cum pot, iar mama lor își câștigă pâinea cu furca. Țiganu Savu Hiru a fost împuns cu baioneta(!) – „polgaletu” – prin gură de i-a ieșit în vârful capului, în ziua de joi în Săptămâna Albă. Soția lui, Maria, a scăpat de foc, trăiește în casa unui fiu al său, căsătorit, are o moșie de 5 găleți care fac pe an 20 florini argint. Văduva bătrână Ana a lui Mihai Pintea a ieșit din sat cu niște furci în brațe când ungurii au aprins casele, dar nu departe de sat a fost ucisă și după ea nu plânge nimeni. Trei oameni din sat: Ion Bogolea, Zahiu Rujoiu și Gligor Varvaria au fost răniți cu săbiile, dar s-au vindecat și sunt zdraveni. Toate aceste triste întâmplări au fost relatate, pe baza mărturiilor unor oameni vrednici de crezut, de parohul Ferihazului, Ioan Ioanovici, în ziua de 19/31 decembrie 1849³⁰.

Același paroh, Ioan Ioanovici, care slujea și la Glodeni (sat, comună, jud. Mureș), pe atunci Șarpatok, raporta în aceeași lună că ungurii l-au

³⁰ P I, D. 239;215, loc. cit., Morți... despre nemulțumirea lui Iosif Ighian.

prins în Vinerea Patimilor pe Loghin Cristea din Glodeni, l-au dus în arest la Sighișoara, de acolo la curtea lui Haller din Albești, după care, împreună cu Ionicie Stoian, a fost împușcat în luncă, la locul numit curtea Țopii și au fost aruncați în Târnava, „unde până astăzi sunt înmormântați” (deci nu au fost găsite trupurile). Văduva Floarea are trei copii, pe feciorul cel mare l-a căsătorit în „fărșangul de toamnă” și se mângâie cu cei mai mici ai săi fii. Au o moșie în două hotare de 10 găleți, pământul este în gradul de mijloc și în gradul din urmă, dacă este bine îngrijit aduce un venit de 60 florini argint anual, există și puțină avere, dar nu de ajuns. Ioan Cristea, grănicer invalid cu 5 creițari de argint pe zi (probabil pensie de la Împărat) a fost prins de unguri la 4 săptămâni după Paști, dus la Sighișoara „împreună cu patintul (dovada pensiei de grănicer) cu tot” și de atunci nu l-a mai văzut nimeni. Bătrâna lui soție are 2 nepoți, al căror tată a fost și el împușcat de unguri, este săracă, are moșie de doar 3 găleți în preț de 12 florini argint. Ioan, fiul lui Ioan Cristea, a fost prins de sătenii unguri și de soldații insurgenți maghiari, a fost dus la Odorhei, unde a fost închis, după care a fost transportat la Miercurea Ciuc și de atunci nu l-a mai văzut nimeni. Văduva era a doua muiere a lui Ioan Cristea cel tânăr, cu care a avut alți doi fii, n-are moșie, n-are casă deoarece a fost alungată din ea de rebelii unguri și în acea casă s-a mutat ungurul Zaboli Miklos. Văduva Sofia s-a tras lângă soacră-sa, Ana, amândouă hrănesc 4 prunci din lucrul mâinilor. În același fel a fost dus la Miercurea Ciuc Mitrea Moisan, care „a încetat de a mai fi”, deci a dispărut fără urmă, iar văduva lui, Ioana, a rămas cu 4 prunci și cu puțină avere pe care a avut-o. 2 vite tinere, comute, le-au dus rebelii, are casă, o moșie de 10 găleți, care fac pe an 42 florini argint. Acești bani, în vremea de față nu ajung pentru hrana vieții. Tot la Miercurea Ciuc a dispărut pentru totdeauna Ilie Hoisan, soția lui Maria s-a măritat în Daia după Petre Moldovan, iar fiul său, Kristian, a rămas în Glodeni, la bunicul său după tată. În Glodeni a fost prins și preotul Ioan Rus din Feleag (sat, com. Vânători, jud. Mureș). El a fost prins prin spionajul ungarilor („spionir”) din Glodeni și a avut aceeași soartă cu românii mai sus amintiți, dispărând și el fără urmă la Miercurea Ciuc. A rămas de el preoteasa, în cenușă, cu 5 prunci mici”. Parohul Ioan Ioanovici specifică faptul că adevărul despre cele scrise îl cunoaște și îl

dezvăluie după cum a mărturisit și a adeverit „comunitetul român” (antistia comunală) din Șarpatok¹³¹.

Pe Rusalin Trif l-au împușcat rebelii unguri la Dobra, în ziua de 30 martie 1849, când au ocupat ținutul, fără nici o judecată. El era din satul Mihăilești (sat, com. Dobra, jud. Hunedoara), iar văduva sa Maria are avere puțină, trăiește slab și are doar o vacă. Petru Sălășan era la „fortspan” (convoi de transport) în Brad și, când ungurii au aprins Bradul, a ars și el acolo. Văduva Ilona are 2 junci, datorii, e săracă de tot, cu o fetiță. Petru Sălășan fusese locuitor în Bocșani (probabil Bocșa Mare sau Mică, sate, com. Certeiu de Sus, jud. Hunedoara). Pe Ioan Furdui l-au împușcat insurgenții afară din satul său Tisa (sat, com. Burjuc, jud. Hunedoara), iar văduva Maria, săracă de tot, trăiește slab cu o fetiță. Pe Isaie Farco din Brâznic (sat, com. Ilia, jud. Hunedoara), grănicer la husarii secuii, l-au tăiat în cap soldații insurgenți unguri în timp ce le dădea apă să bea, dar văduva lui se află în stare bună. Moartea lui Isaie Farco a intervenit la 25 aprilie 1849. În acest caz este clar că soldații unguri nu aveau încredere în grănicerii români încadrați în regimentele secuiești, motiv pentru care l-au executat pe Isaie Farco, bănuindu-l sau că a dezertat, sau că ținea cu „valahii” lui (dacă nu cumva era pensionar).

În 28 aprilie 1849 soldații unguri i-au prins pe Alexandru Pojogan și Ion Simon din Teiu (sat, com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara) în timp ce veneau cu plugurile din câmp, i-au dus la Dobra, unde i-au executat fără judecată, spunând că sunt spioni. Pe Iosif Nandra l-au bătut ungurii în Dobra cu 200 de bețe pe pielea goală, în ziua de 6 mai 1849, deoarece acest român, pe când era în Ilia, în februarie 1849, într-o luptă cu maghiarii a luat un convoi de provizii, care cu pâine de la soldații rebeli unguri, le-a împușcat un ofițer, căruia i-a luat și pușca. Văduva Mitra a lui Iosif Nandra din Dobra e slabă, săracă, cu 2 prunci, văduva Paraschiva a lui Alexandru Pojogan, și ea cu 2 prunci se află în cea mai slabă stare, e săracă, văduva Anița a lui Ion Simon din Teiu, cu un copil, se află în cea mai slabă stare și este șchioapă.

Pe Iosif Kalamariu din Dobra l-a lovit, în bătaia de la podul de la Piski, din februarie 1849, un glonț de tun care i-a rupt pulpa de la un

¹³¹ P I, D. 240, loc. cit.

picior, a fost dus la spitalul din Alba Iulia, unde a murit. Văduva lui Iosif Kalamariu a murit și ea în iunie 1849, așa că a rămas o pruncă de patru ani, fără tată, fără mamă, la bunica ei și moașa e și ea săracă, bătrână și slabă. Aceste întâmplări au fost relatate la 1 ianuarie 1850 de protopopul Dobrei, Nicolae Krainic¹³². Se pare că în lumea satului românesc din Ardeal, moașele erau considerate un fel de rude ale copiilor și la necaz se apela la ajutorul acestora pentru creșterea pruncilor, dacă acest lucru era posibil. Rapoartele redactate de Ioan Ioanovici și Nicolae Crainic erau corecte și exacte, dar protopopul Nicolae Ghiaja se plângea la 21 ianuarie 1850 lui Șaguna că unii dintre preoții săi subordonați i-au trimis adeverințe incomplete, pe care le-a trimis înapoi cu indicații precise pentru completarea lipsurilor, dar aceștia nu s-au oboșit să le îmbunătățească, trimițându-i-le tot în formele dintâi, pierzându-se astfel un timp prețios. Protopopul își cere cu umilință iertare dacă unele rapoarte sunt incomplete și vor trebui returnate din motivele amintite¹³³.

În ziua de 15 iunie 1849, ungurii l-au scos afară din satul Leinic pe David Turc, l-au împușcat fără judecată și l-au aruncat în Mureș. Au rămas văduva Ileana și 3 prunci, starea averii era de mijloc. După ce ungurii au câștigat în ziua de 7 februarie 1849 bătălia de la Podul de la Piski (Simeria), au intrat în Deva și i-au împușcat pe Giula Ianăș, Predeștean Petru, Nicolae Nicoară, Iovan Mihail, alt român cu numele de Mihail, Gulaci Giu Iosiv, Kușcă Dian Dimitrie, Gog Ignat. Văduva Anica a lui Giula Ianăș s-a măritat, văduva Ileana a lui Predeștean Petru n-are copii, văduva Rozalia a lui Nicolae Nicoară are un băiat și 2 fete, văduva Nana a lui Iovan Mihail are 2 băieți și 4 fete, văduva Maia a celui alt Mihail n-are copii, văduva Veronica a lui Gulaci Giu Iosiv are un băiat și 2 fete, văduva lui Kușcă Dian Dimitrie are un băiat, iar de Gog Ignat a rămas tatăl său, care „umblă a cere”. Toți urmașii se află în cea mai slabă stare și sărăcie. În ziua de 19 martie 1849, ungurii i-au prins la Mureș pe Gheorghie Bara și Mihail Muntean din Șăulești (sat aparținând orașului Simeria, jud. Hunedoara), i-au împușcat și i-au aruncat în apă. Văduva Ana a lui Gheorghie Bara are 2 băieți, văduva

¹³² P I, D. 261, loc. cit.

¹³³ P I, D. 268, loc. cit.

Agafia a lui Mihai Muntean, 1 băiat și 3 fete și amândouă se află într-o stare slabă. În 7 februarie, la lovirea cu ungurii de la Podul lui Piski au fost împușcați Nicolae Popa și Avam Pârva din Șăulești. De Nicolae Popa a rămas văduva Juja, fără copii, de Avram Pârva, văduva Maria cu 2 băieți și 1 fată, amândouă aflându-se în cea mai jalnică stare, deoarece insurgenții unguri au aprins satul.

Când a fost „lovirea” din 7 februarie 1849 la Podul de la Piski, ungurii au aprins satul Sântandrei (sat aparținând orașului Simeria, jud. Hunedoara) și au împușcat și rănit mai mulți români și românce. În aceea zi au fost executați Murari Anuța, de care a rămas văduva Mihail cu 1 băiat și 1 fată, Nicolae Kokoș, de care a rămas văduva Juja cu 3 băieți, Mihail Husti, de care a rămas văduva Juja cu 1 băiat și 1 fată, Iosif Husti, de care a rămas văduva Juja cu 1 băiat și 1 fată, de Petru Păcurariu, văduva Juja cu 1 băiat și 1 fată. Pe Petru Tirilă îl plânge văduva Kăta, 1 băiat și 1 fată, Petru Sâncrăian era chilav, Mihail Murariu și el chilav, avea cu soția Jodrea 3 copii. De Ștefan Șandor a rămas văduva Eva, fără copii, de văduva Șerban Kăta a rămas copilul David, fără tată, fără mamă, singur pe lume, de Ioan Muntean a rămas 1 copil, tot singur pe lume. Toți urmașii românilor uciși de unguri în satul Sântandrei se află în cea mai slabă și mai mizeră stare, deoarece soldații unguri au aprins satul în aceeași zi de 7 februarie 1849, când au fost executați Mihail Muntean și Ioan Ignat din satul Halm, și acesta aprins de insurgenți. Văduva Susana a lui Mihail Muntean are 1 băiat și 2 fete, văduva Ana a lui Ignat Ioan are 2 băieți. Din același sat erau Muntean Avram, Gheorghie Mărcuș, uciși în 7 februarie 1849, iar Ianăș Știrb a rămas chilav (infirm). Văduva Anișca a lui Muntean Avram are un băiat, de Gheorghie Mărcuș a rămas 1 băiat, singur pe lume și se află în cea mai slabă stare. Cu ocazia năvălirii ungarilor în Deva au fost executați în 6 februarie 1849 românii Teodor Efrem și Zaharie Pădureanu din Peștișu Mare (sat aparținând municipiului Hunedoara). Văduva lui Efrem Teodor s-a măritat, are 3 băieți și 1 fată, văduva lui Zaharie Pădurean s-a măritat, are 1 băiat și 1 fată și amândouă se află în cea mai slabă stare. Pe Aron Momat din Kristur (sat aparținând municipiului Deva, jud. Hunedoara) l-au spânzurat insurgenții unguri la Deva, în ziua de 24 mai 1849, de el au rămas văduva și 2 fete, în cea mai slabă stare. Grănicerul

Gheorghie Hărți, originar din Almașu Mic (sat, comuna Peștișu Mic, jud. Hunedoara) a căzut în bătaia de la Vaislova din ziua de 19 martie 1849. De grănicerul Gheorghie Hărți au rămas văduva, 5 băieți, 4 fete, în cea mai jalnică stare. Ianăș Păcurariu din Archia (sat aparținând municipiului Deva, jud. Hunedoara) lucra în cetate la Deva și în ziua de 2 august 1849, când a fost spartă (ocupată!), a fost omorât. Văduva lui, cu 1 băiat și 3 fete, se află în cea mai slabă stare. Tot în ziua de 2 august, a căzut în cetatea Devei Petru Roman din Archia, văduva lui s-a măritat, are 1 băiat și 2 fete și se află în cea mai slabă stare. Ioan Marișcă din Bătrâna (sat, comună, jud. Hunedoara) a fost executat de insurgenții unguri când s-a efectuat năvălirea de la Deva, noaptea, în 6 februarie 1849. Văduva Salomie a rămas cu 2 băieți și 3 fete, în stare slabă. În august 1849 a fost împușcat în satul Cerbăl (sat, comună, jud. Hunedoara) Petru Kosta, de care a rămas văduva, 1 băiat, 2 fete care se află în stare slabă. Protopopul Nicolae Krainic estima în raportul său din 22 ianuarie 1850 că în urma evenimentelor relatate, în zonă s-au înregistrat 29 văduve, 42 băieți și 41 fete orfani¹³⁴.

S-au ivit anumite dificultăți în legătură cu efectuarea canonică a cununiilor văduvelor românilor recrutați în armata maghiară, duși în Țara Ungurească, care doreau să treacă la a 2-a căsătorie. În general despre acești soldați nu existau probe și mărturii directe, și credibile legate de locul și de data unde au căzut în lupte și exista posibilitatea ca unii dintre acești soldați români din armata ungurească să fie în viață, ceea ce însemna că nu se putea trece la a 2-a căsătorie, iar dacă aceasta totuși se efectua, nu era validă din punct de vedere canonic. Ioan Moga, protopopul Hidvegului – Podenilor, îi raporta la 10 mai 1850 episcopului Șaguna că mai multe femei din tractul său vor să treacă la a 2-a căsătorie. Bărbații lor au fost duși cu sila în oastea maghiară, au luptat pe diferite fronturi în Ungaria și până atunci nu s-au mai întors acasă, dar despre unii „se aude vorbă că ar fi căzut în război” (dar nu există probe) și afirmă protopopul – „însă adevărat nu putem ști”. Numai văduva lui Ilie Brânză din Araci (sat, reședința com. Vâlcele, jud. Covasna) a adus adevărul clară despre moartea soțului ei. Fiind pus în dificultate și bombardat de

¹³⁴ P I, D. 269, AMS, Fond 12/Pr., Morți..., 1848-1850.

cererile mai multor văduve care „tot întruna năzuesc la acest Scaun protopopesesc spre a-și dobândi slobozenie de a trece la altă căsătorie”, Ioan Moga cere instrucțiuni episcopale pentru rezolvarea acestor situații presante¹³⁵. George Tudor, comisar adjunct cezaro-regal de subcerc a elaborat la 20 mai 1850 o dovadă oficială privind mărturia lui Toader a lui Samoilă din Vâlcele, depusă sub jurământ, în fața lui, așa cum cere orânduiala legii. Toader a afirmat că a fost silit de civilii maghiari să se înroleze în cătănie la armata ungară. Pe el și pe Ilie Olteanu i-au dus la Brașov, unde au fost repartizați între militarii lui Matiaș și au fost trimiși în Ungaria. În lupta de la Timișoara, câștigată de oastea cezaro-regală, Ilie Olteanu a fost ucis, iar Toader a lui Samoilă, fiind la numai doi pași depărtare, l-a văzut când a căzut la pământ și nu s-a mai ridicat. Morții au fost îngropați, iar răniții adunați și duși la Ujpest la spital. Decesul lui Ilie Olteanu a fost confirmat și de fata lui, care era la Timișoara, și a văzut când a fost îngropat¹³⁶. În acest caz, văduva lui Ilie Olteanu putea să treacă la a 2-a căsătorie legală și canonică.

În raidul din 2 martie 1849, unгурii au ucis 38 de români din satul Arini (sat, com Măieruș, jud. Brașov) în urma cărora au rămas 33 de văduve, 66 orfani, cu o pagubă de 3 662 florini. A fost luat sau mâncat și taurul satului, care făcea 250 de florini. 99 de români au fost jefuiți de boi, cai vaci, cai, oi, de bunuri din căși, în valoare totală de 8 783 florini¹³⁷.

Cu toate imperfecțiunile de care suferă anumite rapoarte sau adevărințe parohiale, semnalate mai sus, conscripțiile protopopești, adevărate microsinteze tractuale sau zonale, oferă totuși multe informații valoroase despre evenimente legate de Războiul național româno-maghiar din Ardeal din 1848-1849. Conscripția protopopiatului Albei de Sus, întocmită de Nicolae Ghiaja, conține 8 sate cu parohii lor, episcopii care i-au hirotonit, dacă preoții au sau nu au singhelie, care biserici au suferit prădăciuni din partea unгурilor și care nu, ce pagube și ce umilințe au suferit satele, câți au murit de moarte firească (30 bărbați și 57 femei) și silnică (48 bărbați români, din care 5 erau uniți, 3 sași și 1 femeie), situația

¹³⁵ P I, D. 284, AMS, Fond Arhiepiscopesc, vol. I, 1848-1860.

¹³⁶ P I, D. 285, loc. cit.

¹³⁷ P I, D. 297, Fond 12/Pr., Morți.

școlilor, numărul gazdelor pe sexe, suma totală a sufletelor enoriașilor pe parohii.

Pe preotul Iov Roman din Bârghiș l-a hirotonit în 1822 episcopul Vasile Moga, are singhelie, dar i-au luat-o rebelii odată cu cărțile bisericești. Kocsis János și alți maghiari au intrat în biserică, au stricat un policandru și candelile în preț de 9 florini. Fiecare român din sat a primit 100 sau peste 100 de bețe, iar pe sat ungurii au pus un bir (birșag) și cheltuieli în valoare de 840 florini. Obștea închiriează anual o casă pentru școală, copii au dascăl și umblă la școală. În sat sunt 231 gazde bărbați, 237 gazde femei, suma totală a sufletelor 468. În satul Cuieșd, care are o filie în Bârghiș, capelan este Eftimie Roman, are singhelie de la episcopul Pavel Avacumovici, dar s-a pierdut, biserica n-a pătit nimic, tot insul în sat a primit peste 100 de bețe pe spate, satul a fost supus la un birșag de 594 florini și 10 creițari. De moarte firească au murit 5 femei, de moarte silnică 9 bărbați, în tot anul poporul închiriează o casă pentru școală, există dascăl și copiii umblă la școală. În sat sunt 247 gazde bărbați, 224 gazde femei, totalul sufletelor: 471. În Ighișdorful Român paroh este Ieremie Constantin, are singhelie din 3 februarie 1829 de la episcopul Vasile Moga, biserica n-a pătit nimic, pe 21 inși i-au bătut ungurii cu peste 100 de bețe, satul a fost supus la un „birșag” de 1404 florini și la alte jafuri. De moarte firească au murit 4 bărbați și 4 femei, de moarte silnică 5 bărbați și 1 femeie, nu există școală, dar dascălul învață copii în casa sa, în sat există 315 bărbați gazde, 297 femei gazde, totalul sufletelor 612. În Zlatna, la filia Ighișdorfului, capelan este Neculae Borza, are singhelie de la episcopul Vasile Moga, dar au prăpădit-o rebelii unguri, comisia rebelă ungară a stricat cutia bisericii, a luat din ea 3 florini și 32 creițari, a bătut 2 inși, pe fiecare cu 100 de bețe, și a luat de la sat un „birșag” de 404 florini. De moarte firească au murit 7 bărbați, 5 femei, de moarte silnică nimeni, în filie nu există nici dascăl, nici școală, prin urmare copii nu învață nimic. Există 298 gazde bărbați, 280 gazde femei, totalul sufletelor 578.

În Vecerdea, paroh este Ioan Popovici, are singhelie de la episcopul Vasile Moga, primită în 9 martie 1828, comisia rebelă a luat din biserică al doilea „kop” (nu știm ce reprezintă) și untdelemn în preț de 1 florin și 36 creițari, a bătut pe tot insul din sat cu 100 de bețe, aproape de moarte,

birșagu și cheltuielile împreună fac 984 florini și 20 creițari, de moarte firească au murit 5 bărbați, 11 femei, de moarte silnică 4 bărbați. În sat există școală și dascăl, copiii umblă la școală, există 298 gazde bărbați, 280 gazde femei, totalul sufletelor 578. În Chijasa de Jos, preot este Nicolae Pandrea, în 19 aprilie 1842 a primit singhelie de la episcopul Vasilie Moga, biserica n-a pățimit nimic, satul a plătit comisiei rebele ungurești un birșag de 250 florini, cheltuieli de 122 florini, a suferit și alte jafuri, de moarte firească au murit 19 bărbați, 19 femei, de moarte silnică 6 bărbați. În casa școlii locuiește o preoteasă văduvă, dascăl este, dar copiii n-au unde învăța carte, în sat există 377 gazde bărbați, 382 gazde femei. În Veseuș paroh este Neculae Comșa, a primit în 3 aprilie 1840 singhelia de la episcopul Vasilie Moga, biserica n-a pățimit nimic, satul a plătit un birșag de 250 florini, de moarte firească au murit 5 bărbați, 8 femei, de moarte silnică au murit 6 români și 2 sași. În sat există școală și dascăl, copii umblă la școală, 259 gazde bărbați, 239 gazde femei, totalul sufletelor 498. În Nucet, paroh era Constantin Filip, a primit în 12 mai singhelia de la episcopul Vasilie Moga, ungurii au luat din biserică potirul și niște năfrâmi, satul a plătit un birșag de 500 florini, de moarte firească au murit 6 bărbați și 4 femei, de moarte silnică 10 bărbați. În sat există școală și dascăl, dar dascălul este incompetent și copiii nu învață nimic. În sat există 382 gazde bărbați, 382 gazde femei, totalul sufletelor 764¹³⁸.

Conscripția protopopiatului Albei de Jos, întocmită de protopopul Gregoriu Raț conține 38 de sate, cu preoții lor. În Diod există 2 parohii păstorite de Ieremie Popovici, care are singhelie, hirotonit în 18 decembrie 1832 și Toma Toth, hirotonit în 25/13 aprilie de episcopul Vasilie Moga, dar n-are singhelie, biserica a fost jefuită de 500 ferii vin și odoare, ungurii rebeli au ars 32 de case cu tot ce era în jurul lor, au jefuit 65 vite comute, bucate și alte bunuri, de moarte firească au murit 10 bărbați, 15 femei, de moarte silnică 32 bărbați, în sat nu există nici școală, nici dascăl. Numărul gazelor bărbați 570, gazde femei 579, total 1149. Preotul Triphon Papp din Diomal a fost hirotonit în 12 august 1834, are

¹³⁸ P II, D. 1.ABM Fond 13/Pr. Tabloul parohiilor, preoților și familiilor din Arhiepiscopie; pagube și torturi în 1848-1849.

singhelie, biserica a fost jefuită, apoi cu turm cu tot și clopote a fost arsă de rebeli, de au rămas numai zidurile. În sat au fost arse 97 de case cu toate cele din jurul lor, ungerii au luat vite și toate bunurile, de moarte firească au murit 2 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 19 bărbați, casă de școală nu este, dascăl este, trăiesc 298 gazde bărbați, 281 gazde femei, totalul sufletelor 579. În Geoagiu de Sus, cu 2 parohii, păstoresc Nonifatie Papp, hirotonit în 29 iunie/11 iulie 1826, are singhelie, și Nicolae Repede a cărui singhelie a ars odată cu casa. Biserica a fost jefuită de cărți și odoare, ungerii au jefuit și au ars 86 de case, de moarte firească au murit 5 bărbați, 9 femei, de moarte silnică 11 bărbați, 2 femei, casa de școală a fost arsă, dascălul a murit. Trăiesc 382 gazde bărbați, 382 gazde femei, totalul sufletelor 764.

În Gârbova de Sus, peot era Dimitrie Popovici, hirotonit în 14 iunie 1809 de episcopul Aradului, Pavel Avacumovici, are singhelie, biserica și-a pierdut cărțile și odoarele, satul a fost jefuit de bucate și alte bunuri, de moarte firească au murit 12 bărbați, 18 femei, de moarte silnică 4 bărbați, nu există dascăl și școală, trăiesc 219 gazde bărbați, 204 gazde femei, total 423. În Mușina nu există paroh, biserica, după ce i s-a luat odoarele, a fost arsă, ungerii au ars 140 de case cu toate edificiurile din jurul lor, au jefuit vite, bucate, averi, de moarte firească au murit 9 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 18 bărbați și 11 femei, nu există școală și dascăl, în sat trăiesc 268 gazde bărbați, 262 gazde femei, total 530. Filia Văleni ținea de Poiana, biserica a fost arsă și jefuită de rebeli, care au ars 21 de case, au dus 4 boi, 2 cai, 10 porci, de moarte firească au murit 1 bărbat, 1 femeie, nu există școală și dascăl, trăiesc în filie 90 bărbați, 102 femei, total 192. În Ighiu preot era Moisi Cetian, a fost hirotonit de episcopul Vasilie Moga, singhelia au jefuit-o rebelii care au luat odoarele, odăjdiile din biserică și tot ce au găsit în casa parohială, au jefuit bunuri din case, au luat mai multe vite. De moartea firească au murit 4 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 12 bărbați, 2 femei, nu există școală și dascăl. În sat trăiau 146 gazde bărbați, 167 gazde femei, total 313.

În Lunca Ampoiței (Meteșd) preot era Ioan Ursa, hirotonit în 28 iunie 1821, are singhelie, biserica a pierdut odoarele și odăjdiile, ungerii au ars 26 case, au dus 9 vite comute, 10 cai, de moarte firească au murit

12 bărbați, 8 femei, de moarte silnică 5 bărbați, 2 femei, nu există școală și dascăl. În sat trăiau 302 gazde bărbați, 299 gazde femei, total 601. La Ampoița, paroh era Ioan David, hirotonit în 28 iunie 1821, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, ungerii au ars 8 case, au dus 38 vite comute, 5 cai, mai multe oi, capre și porci, de moarte firească au murit 5 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 7 bărbați, 1 femeie, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 295 gazde bărbați, 258 gazde femei, total 553. În Poiana, paroh era Thoma Thoma, a fost hirotonisit în 2 iulie 1815, are singhelie, biserica a fost arsă de unguri, care au aprins 70 de case, au luat 70 vite comute, 7 cai și alte bunuri, de moarte firească au murit 6 bărbați, 7 femei, de moarte silnică 4 bărbați, 1 femeie, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 205 gazde bărbați, 213 gazde femei, total 418.

Preotul Dimitrie Papp păstora în Tăuți, a fost hirotonit în 8/20 februarie 1826, are singhelie, biserica a fost arsă, ungerii au pus foc la 70 de case, au dus 23 boi, 61 vaci, 648 oi, 283 capre, 11 porci, 8 cai, de moarte firească au murit 3 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 8 bărbați, 3 femei, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 194 gazde bărbați, 181 gazde femei, total 375. Preotul Ioan László păstora în satul Cetea, a fost hirotonit în 21 mai 1831, biserica a fost jefuită de 250 ferii de vin, 15 ferii de vinars, din sat s-au luat vite comute, oi și cai, de moarte firească au murit 28 bărbați, 12 femei, de moarte silnică 1 bărbat, școală nu este, dar este dascăl. În sat trăiesc 473 gazde bărbați, 492 gazde femei, total 965. Gregoriu Rațiu păstora în satul Țelna, a fost hirotonit în 25 decembrie 1821, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, în sat au ars 7 case, ungerii au dus vin, bucate, un cal, 200 oi și au jefuit 300 florini, de moarte firească au murit 13 bărbați, 1 femeie, de moarte silnică 14 bărbați, 4 femei, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 374 gazde bărbați, 377 gazde femei, total 751. Preotul Iacob Popovici păstora în Ighiel, a fost hirotonit în 18 iulie 1828, are singhelie, bisericii i-au fost luate odoare și cărți, ungerii au ars 9 case, au jefuit vite mari și mărunte, de moarte firească au murit 9 bărbați, 8 femei, de moarte silnică 6 bărbați, 2 femei, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 253 gazde bărbați, 247 gazde femei, total 500.

În Cricău, preot era Petru Trutza, a fost hirotonit în 26 februarie 1839, are singhelie, ungerii au luat cărți, odoare, au stricat ușile, au dus

vite, au jefuit case, de moarte firească au murit 10 bărbați, 32 femei, de moarte silnică 18 bărbați, 3 femei, este școală și dascăl. În sat trăiesc 342 gazde bărbați, 344 gazde femei, total 686. În Craiva au fost jefuite averi din case, vite comute și mărunte, de moarte firească au murit 3 bărbați, 1 femeie, de moarte silnică 4 bărbați, biserica n-a pățit nimic. În sat trăiesc 134 gazde bărbați, 144 gazde femei, total 278. În Bucerdea Vinoasă Ungurească și Bucerdea Vinoasă Românească păstora preotul Michael Papp, a fost hirotonit în 9 august 1844, în biserică a fost tăiat un român, au fost stricate cărțile și odoarele, în sat au fost arse 27 de case, au fost luate vite, de moarte firească au murit 29 bărbați, 33 femei, de moarte silnică 14 bărbați, 1 femeie, casă de școală nu este, dar este dascăl. În sat trăiesc 335 gazde bărbați, 329 g femei, total 664. Preotul Vasilie Papp păstora Mesentea, a fost hirotonit în 18 decembrie 1827, are singhelie, biserica a fost jefuită de 300 florini bani gata, 150 ferii de vin, satul a pierdut bani, bucate, vin, de moarte firească au murit 4 bărbați, 2 femei, de moarte silnică 5 bărbați, nu este școală și dascăl. În sat trăiesc 112 gazde bărbați, 118 gazde femei, total 230. Preotul Dimitrie Sandru păstora în Tibor (Tibru), a fost hirotonit în 9 februarie 1834, are singhelie, biserica a avut o pagubă de 16 florini și 20 creițari, ungruii au ars 15 case, au dus vite, de moarte firească au murit 11 bărbați, 17 femei, de moarte silnică 3 bărbați, 1 femeie, casă de școală există, dascăl nu. În sat trăiesc 245 gazde bărbați, 233 gazde femei, total 478.

Preotul Ioan Giulai păstora creștinii ortodocși din Oarda de Jos, a fost hirotonit în 21/9 iulie 1835, are singhelie, din biserică au rămas numai zidurile, tabăra maghiară a fost asediată aici timp de 5 luni și soldații au mâncat de la săteni tot ce au avut, de moarte firească au murit 25 bărbați, 13 femei, de moarte silnică 4 bărbați. În sat trăiesc 251 gazde bărbați, 279 gazde femei, total 530. Preotul Nikolau Kodeu păstora în Pâclișa, a fost hirotonit în 2 iunie 1837, singhelia i-au luat-o ungruii, din biserică au rămas doar zidurile, din sat au fost duse 45 vite comute, 13 cai, 150 porci, peste 300 de oi, în afară de miei și porci, de moarte firească au murit 1 bărbat, 2 femei, de moarte silnică 4 bărbați, 1 femeie, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 346 gazde bărbați, 324 gazde femei, totalul sufletelor 670. Ioachim Băcilă păstora parohia ortodoxă din Alba Iulia (Károly Fejervár, Karlsburg), a fost hirotonit în

29 august 1836, are singhelie, biserica a fost jefuită de odoare scumpe, au fost arse câteva case, s-au luat vite, bani, bucate, haine, de moarte firească au murit 4 bărbați, de moarte silnică 21 bărbați, 1 femeie, casa de școală a fost deteriorată de unguri, dascăl este. În parohie trăiesc 157 gazde bărbați, 154 gazde femei, total 311.

În Maieru păstora Nicolau Muntean, a fost hirotonit în 3 august 1838, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, câteva case au fost arse, s-au luat vite, bani, bucate, haine, de moarte firească au murit 17 bărbați, 11 femei, de moarte silnică 5 bărbați, este școală și dascăl. În parohie trăiesc 157 gazde bărbați, 154 gazde femei, total 374. În Cristești păstora Ioan Ivásk, a fost hirotonit în 22 iunie 1813, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 3 bărbați, 1 femeie, de moarte silnică nimeni. În sat trăiesc 174 gazde bărbați, 179 gazde femei, total 353. În Mihălț păstora Candid Moldovan, a fost hirotonit în 28 septembrie 1849 de episcopul Andei Șaguna, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, a fost arsă și jefuită o casă, de moarte bună au murit 12 bărbați, 8 femei, de moarte silnică 5 bărbați, satul are o pagubă de 4557 florini, nu există școală, nici dascăl. În sat trăiesc 256 gazde bărbați, 267 gazde femei, total 523. Ilie Ciorbea păstora în Ponor, a fost hirotonit în 21 aprilie 1832, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 2 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 5 bărbați, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 466 gazde bărbați, 476 gazde femei, total 942. Preotul Georgiu Moldovan păstora în Tăuți, a fost hirotonit de episcopul Vasilie Moga, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, satul are o pagubă de 1500 florini, de moarte firească au murit 7 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 3 bărbați, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 256 gaze bărbați, 267 gazde femei, total 523. În Daia păstora Vasilie Macarie, a fost hirotonit de episcopul Gherasim Raț al Aradului, are singhelie, biserica și satul n-au pățit nimic, de moarte firească au murit 5 bărbați, 3 femei, de moarte silnică 5 bărbați, nu există școală și dascăl. În Valea Barnii păstora Nicolae Burlutz, a fost hirotonit de episcopul Vasile Moga, în 5 septembrie 1840, are singhelie, biserica și satul n-au pățit nimic, de moarte firească au murit 8 bărbați, 9 femei, de moarte silnică nimeni, nu există școală și dascăl.

Filia Mămăligani a Mogoșului este înregistrată doar cu 6 bărbați, 5 femei decedați de moarte firească, 2 de moarte silnică, în cătun trăiau 245

gazde bărbați, 278 gazde femei total 523. Moisi Popovici păstora în Remetea, a fost hirotonit de episcopul Vasile Moga, singhelia a fost arsă, biserica a fost arsă, în sat au fost arse 128 case cu toate cele din jurul lor, de moarte firească au murit 7 bărbați, 11 femei, de moarte silnică 5 bărbați, 5 femei, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 326 gazde bărbați, 307 gazde femei, total 633. La Râpa păstora Vasilie Popovici, a fost hirotonit de episcopul Vasile Moga, nu are singhelie, biserica a fost jefuită de tot ce a avut în interiorul ei, în sat au fost arse 2 case ale preotului, de moarte firească au murit 1 bărbat, 3 femei, de moarte silnică 1 bărbat, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 92 gazde bărbați, 90 gazde femei, total 182. În Valea Uzii păstora Mihail Popovici, a fost hirotonit în 12 iunie 1803 de episcopul Pavel Avacumovici al Aradului, are singhelie, odăjdiiile și odoarele din biserică au fost jefuite parțial de rebeli, parte au fost deteriorate, în sat au fost arse 27 de case cu toate din jurul lor, după ce inițial au fost jefuite de lucrurile din case, de moarte firească au murit 2 bărbați, 1 femeie, de moarte silnică 1 bărbat, nu există școală și dascăl. În Cheia păstora Ioachim Bomba, a fost hirotonit de episcopul Vasilie Moga, nu are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 4 bărbați, de moarte silnică 2 bărbați, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 89 gazde bărbați și 87 gazde femei, total 176. În Brădești păstora Ioan Brade, a fost hirotonit în 19 aprilie 1812, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 8 bărbați, 2 femei, de moarte silnică 2 bărbați, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 279 gazde bărbați, 235 gazde femei, total 514. În Miclești-Mogoș păstora Macavei Mikle, a fost hirotonit în 1 iulie 1843, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 11 bărbați, 3 femei, de moarte silnică 5 bărbați, nu există școală și dascăl. În sat trăiesc 507 gazde bărbați, 544 gazde femei, total 1051. La Râmeți-Olteni, ca și la Râpa, păstora Vasile Popovici, prima localitate fiind filie, biserica a fost jefuită, s-au ars 14 case cu tot ce a fost în jurul lor, de moarte firească au murit 2 bărbați, 2 femei, de moarte silnică nimeni, nu există școală și dascăl. În filie trăiau 33 gazde bărbați, 29 gazde femei, total 62. După calculele protopopului Gregoriu Raț din tractul Albei Inferioare, per total au murit de moarte firească 301 bărbați, 271 femei, de moarte silnică 267

bărbați, 46 femei, în protopopiat trăiau 9 696 gazde bărbați, 9 777 gazde femei, total 19 468¹³⁹.

În 13 noiembrie 1849 își redacta Conscriptiția și Terentie Bogat, protopopul Bârgăului. Din Rusenii Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundul Bârgăului, Bistrița Bârgăului, ungurii au luat sume însemnate de bani, i-au jefuit pe români de averi, care au trebuit să contribuie și la hrana armatei ungare, și au fost supuși la tot felul de chinuri. În toate aceste sate militarești există case de școală în stare bună și dascăli competenți. Doar dascălul din Susenii Bârgăului a fost omorât de unguri. În Rusenii Bârgăului, preot era Teodor Buzding, a fost hirotonit la 29 martie 1828 de Moga, are singhelie, biserica n-a pățimit, de moarte firească au murit 25 bărbați, 23 femei, de moarte silnică 1 bărbat. În sat trăiau 850 suflete. În Josenii Bârgăului, preot era Bazil Schutt, a fost hirotonit în 1 noiembrie 1836, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, de moarte firească au murit 26 bărbați, 23 femei, de moarte silnică 1 bărbat, în sat trăiau 1123 suflete. În Mijlocenii Bârgăului oficiau preotul Terentius Bogath și capelanul Andreas Orban. Bogath a fost hirotonit în 7 noiembrie 1810 de episcopul Pavel Avacumovici din Arad, are singhelie, Orban la 18 decembrie 1848 de episcopul Andrei Șaguna, are singhelie de capelan. Doi insurgenți unguri au intrat în biserică, au spart lacra (cutia cu bani) și au luat 5 florini. De moarte firească au murit 16 bărbați, 19 femei, de moarte silnică 2 bărbați, 1 femeie, în sat trăiesc 915 suflete. În Susenii Bârgăului, paroh era Simion Glemund, a fost hirotonit în 25 aprilie 1847 de episcopul Gherasim Raț, nu are singhelie, biserica a fost jefuită de 10 florini din lacră, de moarte firească au murit 18 bărbați, 38 femei, de moarte silnică 1 bărbat, 1 femeie. În sat trăiau 571 suflete. În Prundul Bârgăului păstorea Theodor Kâmpean, a fost hirotonit în 1818 de Moga, are singhelie, protocoalele bisericesti și un Molitvenic au fost arse de unguri, de moarte firească au murit 35 bărbați, 44 femei, de moarte silnică 1 bărbat, 1 femeie. În sat trăiau 1351 de suflete. În Bistrița Bârgăului păstorea Bazil Pavel, a fost hirotonit în 15 mai 1832 de Moga, are singhelie, biserica n-a pățimit, de moarte firească au murit 16 bărbați, 16 femei, de moarte silnică nimeni. În sat trăiesc 1132 suflete.

¹³⁹ P II, D.2, loc. cit.

În Jad-Livezile, filie la Rusenii Bârgăului, păstora Theodor Buzdiug, biserica n-a pățimit nimic, de moarte firească au murit 2 bărbați, 2 femei. În filie trăiesc 202 suflete. În localitățile Cușma, Dorolea, Budac, Orheiul Bistriței, Simonești, Budacu de Jos, Bârla, Șieu, Viile Tecii, Würbuch nu au fost prădate nici bisericile nici satele. În Cușma, preot era Ioan Hasnes, a fost hirotonit în 18 august 1848 de episcopul Andrei Șaguna, nu are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbați, 2 femei, de moarte silnică 3 bărbați. În sat trăiau 360 suflete. În Budac preot era Theodor Popovici, a fost hirotonit de Vasilie Moga la 27 martie 1832, are singhelie, de moarte firească au murit 10 bărbați, 7 femei, de moarte silnică nimeni. În sat trăiesc 600 suflete. Orheiu Bistriței era păstorit tot de Theodor Popovici, dar aici trăiau doar 34 de suflete, iar la Simonești postul de preot era vacant, deoarece preotul Ștefan Moga ce slujea și la Budacu de Jos a fost împușcat de unguri. La Simonești de moarte firească au murit 10 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 5 bărbați, în sat trăiau 265 suflete, în Budacu de Jos de moarte firească au murit 2 femei, în filie trăiau 51 suflete, în Bârla preot era Eremit Schteu, hirotonit în 11 martie 1838, n-are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbați, 2 femei, de moarte silnică nimeni, în sat trăiesc 156 suflete. În Șieu păstora Niulay Kam, hirotonit la 21 noiembrie 1841, n-are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 8 bărbați, în sat trăiau 410 suflete. În Viile Tecii preot era Thoma Rusz, a fost hirotonit în 1833, are singhelie, de moarte firească au murit 2 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 12 bărbați, în sat trăiau 320 suflete, iar în filia Würbuch (!) 35 de suflete, unde au murit de moarte firească 2 bărbați. Pentru aceste sate se menționează că există case de școală, dar ar trebui renovate.

La Galații Bistriței preot era Grigore Brits, hirotonit în 14 mai 1817, n-are singhelie, acoperișul bisericii și protocoalele au ars, odăjdiiile preotești au fost rupte de unguri, care au furat pecetea și două linguri de argint, satul n-a pățimit nimic, de moarte firească au murit 16 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 4 bărbați, 2 femei, în sat trăiesc 796 suflete. În Chintelnic păstora Basil Sigmirean, hirotonit în 25 iunie 1832, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit, de moarte firească au murit 17 bărbați, 16 femei, nu există școală și dascăl, în sat trăiesc 575 suflete. Bisericile și satele Șieu-Sfânt, Căila, Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus,

Tărpiu, Setmir (!) n-au pătimit nimic și nu există școli și dascăli. În Sieu-Sfânt păstorea Ioan Mora, hirotonit de Moga în 25 martie 1841, n-are singhelie, de moarte firească au murit 7 bărbați, 6 femei, de moarte silnică nimeni, în sat trăiau 255 suflete. În Căila preot era Ioan Sigmirean, hirotonit de episcopul Aradului, Gherasim Raț, de moarte firească au murit 7 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 3 bărbați, în sat trăiau 443 suflete. În Blăjenii de Jos preot era Ioan Kifa, hirotonit în 28 decembrie 1831 de Moga, are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbați, 2 femei, în sat trăiesc 306 suflete. În Blăjenii de Sus, preot era Basil Popovici, hirotonit în 20 august 1840, de moarte firească au murit 3 bărbați, 5 femei, de moarte silnică nimeni, în sat trăiau 352 suflete, în Tărpiu 29, în Setmir 31 de suflete. Per total, protopopul Terenti Bogath susține că de moarte firească au murit 224 bărbați, 246 femei, de moarte silnică 33 bărbați, 5 femei, totalul sufletelor era de 111 358 credincioși¹⁴⁰.

În 5 decembrie 1849 își redacta raportul protopopul Petru Gherman al tractului Brașov III. În cetatea regească liberă numită Corona sau Brașov erau 3 stații parohiale și o stație de diacon. Ioan Popasu, paroh și protopop al tractului Brașov I, a fost hirotonit de Moga și are singhelie de hirotonisire ca preot și paroh la Biserica cea mare. Această biserică a avut 6 piue cu care se trăgea la Paști, la Bobotează, la praznice mari, în curtea bisericii, pe care le-au luat ungurii, dar alte pagube nu sunt. Prețul răpitelor piue este de 60 florini. Locuitorii rămași în oraș sub stăpânirea ungară au întreținut cu hrană ostașii rebeli unguri și în special negustorii români din Brașov care și-au încărcat căruțele cu ce au avut mai bun în casele lor, au vrut să treacă în România, au fost ajunși de unguri și au suferit pagube de milioane de florini. Soldații unguri le-au luat carele așa cum erau, le-au dus la Sfântul Gheorghe și le-au vândut cu doba la secui. Pentru calcularea pagubelor era nevoie de o comisie specială care să se ocupe de această problemă. În parohie au murit de moarte firească 70 bărbați, 25 femei, de moarte silnică 28 bărbați. În praepubiul I românesc de la Biserica cea mare slujesc Petru Gherman, paroh și protopop al Tractului III al Brașovului, a fost hirotonit de Moga în 4 februarie 1823, are singhelie de paroh, Ioan

¹⁴⁰ P II, D.3, loc. cit.

Petric, paroh și protopop titular, a fost hirotonit în 17 iulie 1838 și are singhelie de paroh la Brașovul vechi, însă cu „îndorsăție” din 1 octombrie 1839 pentru Biserica cea mare unde slujește, Iosif Barac, hirotonit în 27 august 1840, tot de Moga, are singhelie. În praepubiul II românesc de la Biserica cea nouă slujesc Bonifație Pitiș, paroh, hirotonit de Moga în 20 iulie 1838, are singhelie, Dumitru Orghidan, capelan, are singhelie din 21 mai 1846 de la Moisi Fulea. Biserica lor n-a pățimit nimic, în Brașov există școli cu 3 învățători competenți pentru prunci, un învățător bun pentru prunce și școlile sunt întreținute în bună orânduială. La biserica greacă slujea arhimandritul Theodosie care a fost odată „resignat”, biserica n-a suferit nimic, școală este, dar nu este dascăl. În parohia de la Biserica română din cetate, preot era Thoma Vasilescu, hirotonit de Moga, are singhelie din 8 octombrie 1841, biserica a pățimit o pagubă de 318 florini, de moarte firească au murit 76 bărbați, 40 femei, de moarte silnică 28 bărbați; școală este, dar fără învățător.

În Brașovul vechi existau două parohii în care slujeau Iacov Balchel și Ioan Dumbravă, hirotonișiți de Vasile Moga la 9 iulie 1839 și 16 decembrie 1840, biserica n-a pățimit nimic, nici parohia, de moarte firească au murit 1 bărbat, 2 femei. Parohia Brașovului vechi a avut o pagubă de 27 676 florini, 6 crețari, după calculele lui Ioan Dumbravă. Parohul George Irimie păstorea satul Stupini, a fost hirotonit de Moga în 28 aprilie 1843, are singhelie, satul și biserica n-au pățimit nimic, există școală și dascăl. Parohul Nicolae Odor, hirotonit de Moga la 18 aprilie 1831, păstorea satul Baci-Săcele, are singhelie, biserica a fost păgubită de 1 496 florini, în sat ungerii au jefuit în valoare de 61 350 florini, de moarte firească au murit 2 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 1 bărbat, 2 femei, școala este bună și înzestrată cu învățător. În acest sat mai există o parohie păstorită de Ioan Moga, hirotonit de Moga în 16 iulie 1837, care are și el singhelie. Turcheșul avea două stații parohiale unde slujeau doi preoți, și anume Alexandru Odor, hirotonit de Moga la 23 octombrie 1835, are singhelie, și Ioan Odor, hirotonit în decembrie 1848 de episcopul Andrei Șaguna, care n-are singhelie. Înainte a slujit Oprea Odor care a „resignat” (renunțat) probabil de bătrânețe, ca să lasă locul fiului său, care și-a adus pe lângă el tot pe fiul său, întemeind o dinastie de preoți, fenomen obișnuit și în alte

parohii ale Ardealului. După calculele lui Ioan Odor, biserica a suferit o pagubă de 2 283 florini, satul de 64 502, de moarte firească au murit 119 bărbați, 2 femei, există școală și învățător.

În Cernat slujeau Oprea Verzea, hirotonit în 8 decembrie 1811, are singhelie, Ioan Verzia, hirotonit în 4 noiembrie 1826, are singhelie, Ioan Grecu, hirotonit în 9 decembrie 1849 de Andrei Șaguna, are singhelie. Satul a avut o pagubă de 70 344 florini, biserica de 2 942 florini, de moarte firească au murit 2 bărbați, 9 femei, de moarte silnică 8 bărbați, 3 femei, școală și dascăl este. În Satulung, biserica veche, slujea Alexie Verzea, paroh și protopop al tractului Brașov II și Barbu Verzea, preot, primul hirotonit de Moga în 4/16 ianuarie 1813, al doilea tot de Moga în 25 octombrie 1843, seniorul cu singhelie, juniorul fără, biserica are o pagubă de 3 990 florini, satul luat în întregime cu cele două parohii de la biserica veche și nouă, are o pagubă de 1 200 000 florini, după calculele făcute de Irimie Verzea și Neagoe Popea, parohul Satulungului, biserica nouă. În Satulung I, de moarte firească au murit 21 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 20 bărbați, 2 femei, școala este deteriorată de unguri, dascăl este.

Pe Neagoe Popea l-a hirotonit Moga în 6 august 1831, are singhelie, pe Ioan Martinovici tot Moga în 20 mai 1835, are singhelie, biserica din Satulung II, cea nouă, are o pagubă de 9 201 florini, de moarte firească au murit 18 bărbați, 122 femei, de moarte silnică 63 bărbați, 7 femei, este școală și dascăl. Gherasim Bratovici, paroh în Târlungeni, a fost hirotonit de episcopul Ardealului, Gherasim Adamovici, la 15 decembrie 1791, singhelia este la Episcopie, paguba bisericii este de 1 089 florini și 36 creițari, a satului de 15 079 florini și 53 creițari, de moarte firească au murit 6 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 4 bărbați, școala construită de lemn se află în stare slabă, învățător nu este. Preotul Gherasim Bratovici păstora în Târlungeni de 59 de ani, ceea ce înseamnă că era în vârstă și se apropia de 80 de ani. În Purcăreni păstora Georgie Bogdan, senior, hirotonit de Moga în 1 ianuarie 1839, are singhelie, biserica are o pagubă de 66 florini, 30 creițari, satul de 900 florini, 27 creițari, de moarte firească au murit 5 bărbați, 11 femei, de moarte silnică nimeni, este școală și dascăl. Georgie Bogdan junior păstora în Zizin, a fost hirotonit de Moga în 8 septembrie 1837, are singhelie, biserica are o pagubă de 23 florini, 48 creițari, satul de 590 florini, 37 creițari, de moarte firească au murit 3 femei, de moarte

silnică nimeni, este școală și dascăl. În Dumbrăvița Țintari păstora parohul Ioan Popovici, hirotonit de Moga în 8 septembrie 1837, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, satul are o pagubă mică, de doar 91 florini, 50 crețari, de moarte firească au murit 8 bărbați, 18 femei, de moarte silnică 2 bărbați, școala este bună și este înzestrată cu învățător. Per total, protopopul Petru Gherman arată că în tract au murit 212 bărbați, 170 femei de moarte firească, 93 bărbați și 8 femei de moarte silnică¹⁴¹. În acest protopopiat mai bogat, situația școlilor, cu o mică excepție, este bună, pe când în alte protopopiate excepția, adică lipsa școlilor și a învățătorilor, constituie, din păcate, regula. Pe acest teren s-a lucrat intens după 1849, pentru depășirea unei situații grele, nedorite, care apăsa greu și negativ destinele națiunii române¹⁴².

Alexie Verzea, protopopul tractului Brașov II și asesor consistorial raportează că în Bod păstora Dimitrie Popovici, are singhelie din 1831, din biserică ungerii au luat doar o cădelniță de argint și un potir, satul a suferit jefuiri în bani, bucate, vite și alte averi, de moarte firească au murit 4 bărbați, 1 femeie, este școală, dar învățătorul este incompetent. În Feldioara, parohi sunt Iordache Ștefan și Ioan Moraru, primul are singhelie, de la al doilea au luat-o ungerii, din biserică au luat potirul, a treia parte din sat a fost mistuită prin foc, s-au făcut pagube în bani, vite, bucate, de moarte firească au murit 6 bărbați, 8 femei, de moarte silnică un bărbat, școala este deteriorată, slabă, dar învățătorul este bun. Parohul Iachim Dimitrie, cu singhelie dovedită din 1821, păstorește în Rotbav, ungerii au luat potirul din biserică, satul a fost jefuit de bani, bucate, vite, de moarte firească au murit 6 bărbați, 8 femei, școala este bună și are dascăl. Parohul Gheorghie Ștefan are singhelie din 7 august 1837, păstorește acum în Măgheruș, biserica și satul au avut pagube ca în Feldioara și Holbav, de moarte firească au murit 8 bărbați, 5 femei,

¹⁴¹ P II, D. 4, loc. cit.

¹⁴² Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania. 1800-1867*, București, 1971; Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școli. 1850-1867*, Cluj-Napoca, 1994; Idem, *Sate și școli românești din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea, 1867-1875*, Studiu introductiv, Ediție îngrijită, note și comentarii de Simion Retegan, Cluj-Napoca, 1994; Idem, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania 1849-1875. Mărturie documentare 1849-1875*, Cluj-Napoca, 2006.

școala este rău deteriorată, iar dascălul, fiind bogat și gazdă mare, este nevoit să muncească mai mult pe moșia lui, nu se îndeletnicește cu învățatul copiilor după cum s-ar conveni și astfel s-a ajuns ca școala să fie părăsită și dărăpănată. Parohul Gheorghe Ștefan păstorește și satul Apața, unde biserica n-a fost păgubită cu nimic, satul jefuit ca cele precedente, de moarte firească au murit 5 bărbați, 7 femei, există școală și dascăl. În acest caz se menționează că poporul român este sărac, asupra din toate părțile: și din partea consătenilor secui și din partea sașilor. În Crizba păstoria Ioan Marin, are singhelie de la Moga, biserica n-a pățit nimic, satul ca celelalte, de moarte firească au murit 6 bărbați, 8 femei, există școală dar nu există dascăl pentru prunci. Ioan Marin are și filia Noua, în aceeași situație cu biserica, satul și școala ca în Crizba, protopopul Alexie Verzea calculând că în tract au murit de moarte firească 48 bărbați, 45 femei, de moarte silnică 5 bărbați¹⁴³. În acest protopopiat pagubele nu sunt estimate în bani, se dau doar date generale că ungurii au luat bani, vite, bucate, alte averi fără nici o precizare privind numărul și valoarea lor, de unde derivă faptul că nici protopopul nu putea să relateze altfel lucrurile, decât le-au raportat în mod superficial preoții subordonați.

În 3 decembrie 1839, Petru Gherman trimitea raportul la Episcopie, pentru tractul Brașov III, unde era titular, dar tot el a redactat și Conscripția din 5 decembrie pentru protopopiatul Brașov I, unde protopop de drept era Ioan Popasu, membru al Delegației Naționale Române din Viena, care n-a fost la fața locului când s-au desfășurat evenimentele din zonă ale Războiului Național româno-ungar pentru Ardeal. Conscripția protopopiatul al III-lea al Brașovului conține 20 de sate cu parohii lor, unde de moarte firească au murit 83 bărbați, 111 femei, de moarte silnică un bărbat, trăiau 8732 bărbați, 8784 femei, totalul sufletelor 17516. Preoți erau Gheorghe Sântion, Iacob Balcheș, Gheorghe Dragoș, Petru Vlad, Nicolae Popovici, în satul Cristian nu exista preot, Ioan Nan, Rudolf Petric, Nicolae Rădoiu, Stan Băncilă, Nicolae Baiul, Nicolae Comșa, Ioan Dan, Ioan Tiței, Ioan Tătulea, Nicolae Balca, Ioan Pușcaș, Nicolae Vartolomeu, Ioan Mănoiu, Bucur Cărbacea, Ioan Pârșoiu,

¹⁴³ P II, D. 5, ABM, Fond 13/Pr, Tabloul.

Nicolae Tarța, Atanasie Ciurea, Constandin Tișcă, Bucur Moșoiu, Iosif Moșoiu, Gheorghe Țăposu, Ioan Țăposu, Bucur Cozan, Gheorghe Cozan, capelan, Alexandru Runcea. În unele parohii slujeau câte doi parohi, sau mai mulți, în altele doar câte un paroh.

În Zămești slujeau Nicolae Baiul, Nicolae Comșa, Ioan Dan, Ioan Tipei, în Vlădeni, Iacob Balcheș, Gheorghe Dragoș, în Râșnov Ioan Man și Rudolf Petric, în Sohodol Ioan Pușcaș, dar exista un loc vacant, în Șimon Nicolae Vartolomei și Ioan Mănoiu, în Moeciu de Jos Bucur Cărbacea și Ion Pârșoiu, în Moeciu de Sus Atanasie Ciurea și Constantin Tișcă, în Fundata Bucur Moșoiu și Iosif Moșoiu, în Șimnia Gheorghe Țăposu și Ioan Țăposu, în Peștera Bucur Cozan și Cozan capelan-junior. În unele parohii apare clar fenomenul „dinastii de preoți”, iar parohii cu un singur preot erau: Hălchia – Gheorghe Sântion, Ghimbav – Nicolae Popovici, Vălcani – Nicolae Rădoiu, Tohanu Nou – Stan Băncilă, Predeal – Ioan Tătulea, Poarta-Bran – Nicolae Balca, Cheia – Nicoale Tarța, Măgura – Alexandru Runcean. Cei mai mulți preoți mai vârstnici au fost hirotonisiți și au singhelie de la episcopul Moga, dar unul mai bătrân, Nicolae Vartolomeu, de la Pavel Axecumovici, episcopul Aradului, din 12 ianuarie 1802, iar câțiva mai tineri, Nicolae Popovici, Ioan Dan, Ioan Tipei (!), Iosif Moșoiu, Cozan-junior au fost hirotonisiți de episcopul Andrei Șaguna.

Bisericile din Hălchia, Vlădeni, Codlea, Ghimbav, Cristian, Râșnov, Vălcani, Zămești, Sohodol, Cheia, Moeciu de Sus, Șimnia, n-au pățimit nimic. Biserica din Tohanu Nou a fost păgubită de 120 florini, la Predeal cu 27 florini, la Șimon biserica și școala împreună, 300 florini, la Fundata ungerii au luat o cruce de argint în valoare de 30 florini, la Peștera au luat protocolul bisericesc și au provocat o pagubă de 20 florini. Satul Vlădeni a fost păgubit în valoare totală de 34 620 florini, 4 creștari, Codlea 1 113 florini, 10 creștari, Ghimbav 150 florini, Cristian 480 florini, 4 creștari, Râșnov, 5 767 florini, 27 creștari, Tohanu Nou, 1 058 florini, 18 creștari, Zămești 2 643 florini, 48 creștari, Predeal 441 florini, 10 creștari, Poarta 1 970 florini, 10 creștari, Sohodol 1 954 florini, 35 creștari, Șimon 9 605 florini, Moeciu de Jos 11 000 florini, cheia 2 050 florini, Moeciu de Sus 1 402 florini și 32 creștari, Fundata 5 262 florini, Șimnia 600 florini, Peștera 562 florini, Măgura 725 florini. Situația școlilor este diversă și

nesigură, Hălchia, fără școală și dascăl, Vlădeni școală slabă cu dascăl, Codlea școală slabă, dascăl neplătit, Ghimbav are școală nouă, dar n-are dascăl, deoarece a fost sfințit preot, Cristian are școală, dascăl neplătit, Râșnov are școală și dascăl bun, dar mai are nevoie de un dascăl primar, Vălcani, școală există, unde dascăl este cantorul, Tohanu Nou are școală fără dascăl, Zărnești, școală slabă, dascăl bun, Predeal n-are școală, dar cantorul este dascăl și învață copiii în altă clădire, Poarta are școală, n-are dascăl, Sohodol are două școli, un singur dascăl, dar este competent și bun, Șimon are și școală și dascăl, Moeciu de Jos, există dascăl, dar școala este deteriorată de unguri, Cheia are dascăl, dar n-are școală, la fel și Moeciu de Sus, Fundata are școală în construcție, cu dascăl, Șimnia nu are școală, dar dispune de un dascăl bun și competent, Peștera și Măgura au școli slabe, fără dascăli¹⁴⁴.

Petru Chetanovici își încheia Conscriptia la 18 decembrie 1849, în calitate de protopop al Cetății de Baltă de Jos. Adămuș era filie la Cornești, preot n-a fost, dar de la 15 noiembrie 1849 oficia slujbele capelanul Dionisie Chețan, hirotonit de episcopul Andrei Șaguna, biserica și filia n-au suferit nimic, nu există școală și dascăl. În Boianul de Jos paroh era Petru Chețanovici, hirotonit de Pavel Avacumovici la 29 iunie 1804, are singhelie, biserica a suferit o pagubă de 1 florin, satul de 8 206 florini, 23 creștari, de moarte firească au murit 19 bărbați, 11 femei, de moarte silnică 4 bărbați; nu există școală și dascăl. La Băla păstoria Patrichie Boi, hirotonit de Moga la 12 aprilie 1839, are singhelie, biserica a păgubit 4 florini, satul, prin foc și alte jafuri, 20 802 florini, nu este școală și dascăl. În Cetatea de Baltă păstoria Vasilei Popovici și Mihail Copcean, primul hirotonit în 1812 de Moga, are singhelie, al doilea n-are, biserica are o pagubă de 5 florini, satul de 3 475 florini, 34 creștari, de moarte firească au murit 4 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 2 bărbați, dascălul este slab, școala este slabă. În Cuștelnic păstoria Socaci Ioan, hirotonit în 1817 de Moga, are singhelie, biserica a avut o pagubă de vin de 45 florini, satul 2 000, de moarte firească au murit 3 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 6 bărbați. Păučișoara este filie la mater Sub Pădure, n-are preot, a păgubit în total

¹⁴⁴ P II, D. 6, loc. cit.

2 384 florini, de moarte firească au murit 4 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 2 bărbați, nu există școală și dascăl. Preotul Ioan Montanovici, hirotonit în 16 decembrie 1829, cu singhelie, păstora în Păucea, care a avut paguba toată de 1 147 florini, 30 creițari, de moarte firească au murit 5 bărbați, 2 femei, de moarte silnică 10 bărbați, satul n-are școală, n-are dascăl.

Preotul Georgie Opre, hirotonit la 7 decembrie 1822, cu singhelie, păstorește Susenii, paguba toată este de 891 florini, 36 creițari, de moarte firească au murit 5 bărbați, 5 femei, satul n-are școală, n-are dascăl. Preotul Ștefan Popovici, foarte bătrân, a fost hirotonit în 1795 de episcopul Gherasim Adamovici, care împreună cu episcopul Ioan Bob, a dus Supplex-ul la Împăratul Leopold al II-lea, are singhelie, păstora Bobohalma, biserica are o pagubă în vin și odăjdii de 361 florini, 12 creițari, satul prin foc și vite luate 12 336 florini, 42 creițari, de moarte firească au murit 9 bărbați, 7 femei, de moarte silnică 6 bărbați, satul are dascăl, dar n-are școală. Preotul Georgie Tămaș, hirotonit în 1836, cu singhelie, păstora Deagul, biserica a fost păgubită în vin și clopot 58 florini, 24 creițari, satul de 1 862 florini, 10 creițari, de moarte firească au murit 12 bărbați, 10 femei, nu există școală și dascăl. Preotul Ioan Coste, hirotonit la 15 ianuarie 1815, cu singhelie, păstora în Sub Pădure, bisericii i s-a luat clopotul în valoare de 12 florini, 48 creițari, satul a fost păgubit în valoare de 448 florini, 48 creițari, de moarte firească au murit 5 bărbați, 2 femei, de moarte silnică 1 bărbat, satul n-are nici școală, nici dascăl.

Preotul Vasilie Popovici, bătrân, hirotonit de Pavel Avacumovici în 1801, cu singhelie, păstora la Chinciuș, biserica a avut o pagubă în clopot și odăjdii de 60 florini, satul de 216 florini, de moarte firească au murit 6 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 7 bărbați, în sat există dascăl, școală nu-i. Preotul Daniil Roman, păstora în Cerghid, a fost hirotonit în 25 octombrie 1848 de episcopul Andrei Șaguna, n-are singhelie, biserica a avut o pagubă de 127 florini, satul 6 950 florini, 58 creițari, de moarte firească au murit 18 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 2 bărbați, dascăl este, există și școală, dar în stare slabă. În Cucerdeia păstorește Vasilie Baci, hirotonit în 1843, cu singhelie, paguba bisericii este de 237 florini, 30 creițari, satul de 6 289 florini, 326 creițari, de moarte firească au murit 18 bărbați, 12 femei, de moarte silnică 7 bărbați, în sat există școală și dascăl,

în stare slabă, fără venit. În Sălcud slujește bătrânul Atanasie Grindean, hirotonit în 1801 de Pavel Avacumovici, cu singhelie, ajutat de capelanul Atanasie Suci, hirotonit de Șaguna la 15 noiembrie 1849, biserica este păgubită în clopot și în altele de 50 florini, satul de 6 348 florini, 48 creițari, de moarte firească au murit 4 bărbați, 5 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat nu-i școală, nu-i dascăl. Ioan Oros, hirotonit în 1811, 17 august, de Pavel Avacumovici, cu singhelie, păstorea în Vidrasău, biserica are în odăjdii o pagubă de 85 florini, satul a ars în întregime, de moarte firească au murit un bărbat, 3 femei, de moarte silnică 14 bărbați, o femeie, în sat este dascăl, dar școală nu-i. Nataniel Opre, hirotonit de Șaguna la 16 noiembrie 1849, cu singhelie, păstorea la Crăciunești, biserica are o pagubă în clopot de 80 florini, satul de 1 403 florini, 36 creițari, de moarte firească au murit 7 bărbați, 7 femei, de moarte silnică 2 bărbați, în sat nu-i școală, nu-i dascăl. În Chesler păstorește Ioan Manovici, hirotonit la 1 decembrie 1824 de Moga, cu singhelie, biserica n-a pățimit nimic, satul are o pagubă de 94 florini, 40 creițari, nu există nici dascăl, nici școală. Protopopul Petru Chețanovici, care și-a redactat raportul în satul Boian, estimează că bisericile au suferit o pagubă de 1 097 florini, 24 creițari, satele 74 138 florini, 31 creițari, de moarte firească au murit în protopopiat 129 bărbați, 101 femei, de moarte silnică 77 bărbați, o femeie, totalul sufletelor era de 9 023¹⁴⁵.

În Cetatea de Baltă de Sus, întocmită de Ioan Făcățici, de moarte firească au murit 119 bărbați, 71 femei, de moarte silnică 78 bărbați, 14 femei, erau gazde 3 836 bărbați, 3 883 femei și trăiau 77 719 suflete, după calculele protopopului raportor. La Șoimuș păstorea chiar Ioan Făcățici, hirotonit de Gherasim Raț la 21 iunie 1847, fără singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 36 bărbați, 24 femei, de moarte silnică 4 bărbați, în sat dascăl este Bonta Matei, dar nu există școală. În Laslău, păstorea Mihăilă Popovici, hirotonit în 1841, n-are singhelie, satul și biserica au fost jefuite, de moarte firească n-a murit nimeni, de moarte silnică 15 bărbați, 6 femei, în sat dascăl este Tolan Ion, există școală și pruncii învață carte. La Suplac păstorea Petru

¹⁴⁵ P II, D. 7, loc. cit. Despre simbolistica clopotelor, vezi Crinela Holom, *Sunet și sensibilități colective. Funcția socială a clopotelor în comunitățile românești din Transilvania (sec. XIX-XX)*, Cluj, 2006.

Tolan, hirotonit în 1835, singhelia au dus-o ungurii, satul și biserica au suferit jefuiri mari, de moarte firească au murit 5 bărbați, 7 femei, de moarte silnică 5 femei, dascăl este Tolan Toader, satul are școală. Vasile Copos, hirotonit la 15 februarie 1828, cu singhelie, păstora în Căpâlna, biserica și satul au fost jefuite, de moarte firească au murit 2 bărbați, 3 femei, de moarte silnică un bărbat, o femeie, satul n-are dascăl, n-are școală. Daniil Sokaci, hirotonit în 1815, singhelia i-a fost răpită de unguri, păstora în Bohnea, biserica și satul au fost jefuite, de moarte firească au murit 4 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 3 bărbați, o femeie, dascăl este Vasile Popovici, școală este, dar copiii nu o frecventează. Nicolae Necșa, hirotonit în 26 martie 1827, are singhelie, păstora în Lepindea, biserica și satul au fost jefuite, de moarte firească au murit 4 bărbați, 2 femei, dascăl este Norea Iosif, școală se face. În Dârlos, păstora Ioan Popovici, hirotonit la 25 martie 1818, are singhelie, biserica și satul au fost jefuite, de moarte firească au murit 5 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 13 bărbați, dascăl este Ioan Popov, dar nu există casă de școală. În Alma păstora Ioan Almășan, hirotonit din 23 decembrie 1847, are singhelie, de moarte firească au murit 11 bărbați, de moarte silnică 14 bărbați, o femeie, există dascăl și casă de școală. În Ernea păstora Nicolai Costan, hirotonit la 1 iunie 1831, are singhelie, de moarte firească au murit 11 bărbați, 9 femei, de moarte silnică, un bărbat, dascăl este Nicolae Popov, există casă de școală.

În Viișoara, preot este Gheorghe Rotari, hirotonit în 20 septembrie 1821, biserica este jefuită de un clopot, de moarte firească au murit 10 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 7 bărbați, dascăl este Ioan Popovici, școală există. Muhilă Bon, hirotonit în 11 octombrie 1813, cu singhelia răpită de unguri, păstora la Hețiuș, de moarte firească au murit 8 bărbați, 9 femei, de moarte silnică un bărbat, dascăl este Ion Zaharie. Ioan Oros, hirotonit la 10 mai 1836, cu singhelie, păstora în Nadăș, de moarte firească au murit 5 bărbați, de moarte silnică un bărbat, dascăl este Nicolae Oroiu, există școală. În Ban există două parohii păstorite de Alexandru Ioanovici, hirotonit în 1832, Ilie Ioanovici, hirotonit în 29 mai 1835, amândoi cu singhelie, de moarte firească au murit 5 bărbați, de moarte silnică 9 bărbați, este dascăl, școală nu-i. Zaharie Crișan, hirotonit în 12 februarie 1834, cu singhelie, păstora în Șoard, de moarte

firească au murit 6 bărbați, 2 femei, de moarte silnică un bărbat, școală nu-i, dascăl nu-i. Dimitre Păloșan, hirotonit în 13 iunie 1834, cu singhelie, păstora în Săcel, de moarte firească au murit 2 bărbați, nu există școală, nici dascăl. În Videcuț, sat fără dascăl, fără școală, păstora Nastan Dragoș, hirotonit în 18 iunie 1825, are singhelie, de moarte firească au murit 2 bărbați, de moarte silnică 6 bărbați. În Jac, sat fără școală, fără dascăl, popa Nicolae Stoica este în robie la austrieci, de moarte firească au murit 3 bărbați, de moarte silnică 2 bărbați. Toate aceste sate au fost jefuite, ca și bisericile lor¹⁴⁶. Conscripția protopopiatului Cetății de Baltă de Sus este plină de generalități, deoarece preoții și bătrânii satelor nu s-au obosit să calculeze în bani valoarea pagubelor suferite de bisericile și satele lor, mulțumindu-se cu expresii ca „jăfuire din toate satul are”, „jăfuire mare”, „o jăfuit”. În schimb sunt nominalizați dascălii din sate, acolo unde existau și funcționau ca atare.

În satul Berința din protopopiatul Cetății de Piatră (Kövár-ului) păstora Daniel Vaida, hirotonit în 1815, din biserică soldații unguri au luat clopotele, din sat vitele, de moarte firească au murit 11 bărbați, 17 femei. În sat există dascăl, dar casa dascălului unde învață pruncii este în stare slabă. Aici trăiesc 250 gazde bărbați, 261 gazde femei, totalul sufletelor 511, este necesar să se despăgubească clopotele bisericii și să se construiască școala din vistieria statului, după mulțimea sufletelor. În Ciocotiș păstorește Grigorie Bărbos, hirotonit în 2 februarie 1842, n-are singhelie, maghiarii au luat clopotele din biserică, au făcut pagubă în vitele sătenilor, de moarte firească au murit 9 bărbați, 10 femei, este dascăl, dar casa dascălului care servește drept școală este în stare slabă. Românii din Ciocotiș doresc îndeplinirea aceluiași dorințe ca cei din Berința. În Vima Mică păstorește Ioan Roman, hirotonit în 18 iunie 1839, are singhelie, de la biserică s-a luat clopotul, satul a pierdut vite, de moarte firească au murit 2 bărbați, nu există școală, dar există casa dascălului în cea mai slabă stare. Și aici românii doresc răscumpărarea clopotului și școală clădită din vistieria statului. Într-un sat din zonă (Fânațe) păstora Pavel Moroșan, hirotonit în 27 februarie 1835, cu singhelie, de la biserică ungurii au luat două clopote, satul a pățimit

¹⁴⁶ P II, D. 8, loc. cit.

jefuiri, de moarte firească au murit 36 bărbați, 15 femei. În sat nu există școală, nici dascăl, obștea este săracă și prin putere proprie nu există nici o nădejde să se construiască școală. În sat trăiesc 350 gazde bărbați, 354 gazde femei, total 704, sătenii doresc să se ridice școală din vistieria Camerei împărătești. În Ciocotiș trăiau 265 gazde bărbați, 289 gazde femei, total 554, în Vima Mică 358 gazde bărbați, 240 gazde femei, total 598. În Cărbunari păstora Ilie Trif, hirotonit în 3 februarie 1829, cu singhelie, de la biserică s-a luat un clopot, de moarte firească au murit 36 bărbați, 15 femei, în casa dascălului se ține școală în stare de mijloc. În sat trăiesc 309 gazde bărbați, 310 gazde femei, total 619, dorirea obștei este să aibă un dascăl învățat.

În Cărpiniș păstora Teodor Pop, hirotonit în 7 noiembrie 1820, cu singhelie, de la biserică rebelii unguri au luat un clopot, de moarte firească au murit 4 bărbați, 5 femei, în casa dascălului se ține școală în stare slabă, în sat trăiesc 120 gazde bărbați, 310 gazde femei, total 430, dorirea obștei este ca în locul dascălului de acum să se pună un alt dascăl, cu purtare mai bună. În Curtuiușu Mic preot este Procopiu Ponde, hirotonit în 17 mai 1833, de la biserică s-au luat toate clopotele, de moarte firească au murit 2 bărbați, o femeie, nu există școală în sat care nu-i capabil să și-o construiască, nu este nici om învățat de dascăl. În sat trăiesc 150 gazde bărbați, 130 gazde femei, total 280 iar locuitorii fiind foarte săraci nu mai pot să-și facă alte clopote la biserică și doresc să și le plătească din despăgubirea primită de la stat. În Făurești, parohul bătrân Nechita Ioancea ce fusese hirotonit de Moga în 7/19 aprilie 1840, a decedat și acum slujea ca administrator Gregorie Zocaș, paroh cu singhelie la Plopiș. De la biserică ungurii au luat clopotul cel mare, au pus foc și au sărăcit două gazde din sat, există școală separată de casa dascălului, luată în arendă, elevii au cărți, dascălul primește lemne din pădurea bisericii. De moarte firească au murit 6 bărbați, 5 femei, în sat trăiesc 230 gazde bărbați, 242 gazde femei, total 472, comunitatea dorește despăgubire pentru clopot, transferarea dascălului din Surduc Copalnic, promite că va plăti dascăl învățat și va construi școală nouă. În Trestia păstorește Pantelimon Șovre, hirotonit în 31 mai 1829, de la biserică s-au luat toate clopotele, satul a fost jefuit, de moarte firească au murit 15 bărbați, 18 femei, școala se ține în casa dascălului

care se află în cea mai rea stare, în sat trăiesc 190 gazde bărbați, 199 gazde femei, total 389, dorirea obștei este să obțină despăgubire pentru clopote și așezarea școlii într-o rânduială mai bună. În Lăschia paroh era Vasilie Zokaș, hirotonit de Gherasim Ratz, în 3 septembrie 1846, n-are singhelie, de la biserică s-au luat toate clopotele, satul a pățimit „jăfuire mare și robie peste măsură”, de moarte firească au murit 7 bărbați, 10 femei, de moarte silnică 2 bărbați, școala se ține în casa deteriorată a dascălului, în sat trăiesc 200 gazde bărbați, 202 gazde femei, total 402, dorințele comunității sunt identice cu cele ale locuitorilor din Trestia.

Preotul Ioan Horvath, hirotonit în 9 aprilie 1836, cu singhelie, păstora în Finteușul Mare, de la biserică s-a luat un clopot, satul a fost jefuit, de moarte firească au murit 36 bărbați, 26 femei, în casa dascălului se ține școală în stare de mijloc. În sat trăiesc 340 gazde bărbați, 310 gazde femei, total 650, satul dorește ca după numărul poporului să se așeze școală bună și dascăl învățat. Gregorie Ciokaș păstora în Plopiș, de la biserică s-a luat un clopot, oamenii au fugit în păduri de frica ungarilor, preotul a fost jefuit, de moarte firească au murit 2 bărbați, două femei, în sat trăiesc 116 gazde bărbați, 119 gazde femei, comunitatea simte nevoia mare de dascăl, deoarece în sat nu există învățător sau om învățat care să fie dascăl harnic și competent pentru copii. La Văleni preot este Gheorghie Lupuț, hirotonit în 29 martie 1828, cu singhelie, de la biserică s-au luat toate clopotele, satul a suferit jefuire foarte mare și s-au aprins două case, de moarte firească au murit 10 bărbați, 12 femei. În sat trăiau 501 gazde bărbați, 301 gazde femei, total 802, obștea dorește despăgubire pentru clopote și pentru bunurile care au fost arse. Parohul Vasilie Bot din Săcătura a murit în temniță năpăstuit de unguri, în sat slujea Petru Roman, fără singhelie, de la biserică s-au luat clopotele, satul a suferit jefuire foarte mare și s-a pus foc la două gazde, nu există școală, nici dascăl. În sat trăiesc 108 gazde bărbați, 104 gazde femei, total 212, obștea dorește despăgubire, ajutor pentru văduve (de moarte silnică au murit 5 bărbați) și pentru construirea unei școli. Petru Pop păstorește în Sălnița, este hirotonit în 19 ianuarie 1819, de la biserică s-au luat clopotele, de moarte firească au murit 3 bărbați, o femeie. În sat trăiesc 123 gazde bărbați, 124 gazde femei, total 247, comunitatea dorește dascăl și școală. În Surduc-Copalnic slujește preotul supranumerar Gheorghie Mikle, fără

singhelie, deoarece parohul Gheoghie Onofrei a fugit în satul Cornia, la uniți, și s-a lepădat de parohia Copalnicului. De la biserică s-au luat clopotele, de moarte firească au murit 4 bărbați, 7 femei, școală se ține în casa dascălului care până atunci a fost plătit cu 20 florini din fondul sidoxial. În sat trăiesc 229 gazde bărbați, 203 gazde femei, total 431, obștea dorește dascăl mai bun care să învețe copiii și în alte limbi, nu numai românește¹⁴⁷.

Raportul lui Ioan Cocorade, administratorul protopopiatului Cincu Mare este semnat în 20 ianuarie 1850 în Merghindeal. Aici păstoria Ioan Cocorade hirotonit în 3 ianuarie 1841, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 11 bărbați, 6 femei, nu există școală, dar copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 222 gazde bărbați, 222 gazde femei, total 444. Ioan Moldovan, hirotonit în 22 mai 1830, cu singhelie, păstoria la Agnita, biserica și satul n-au pățimit, de moarte firească au murit 8 bărbați, 13 femei, nu este școală, nici dascăl, în sat trăiesc 323 gazde bărbați, 311 gazde femei, total 634. Ioan Grecu junior, hirotonit în 5 august 1841, cu singhelie, păstoria la Ruja, satul și biserica n-au pățimit, de moarte firească au murit 7 bărbați, 6 femei, școală nu există, dar copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 188 gazde bărbați, 106 gazde femei, total 294. Ioan Grecu senior, hirotonit în 31 decembrie 1827, cu singhelie, păstoria în Proștea, biserica n-a pățimit nimic, din sat s-au dat bani la comisiile ungurești, de moarte firească au murit 7 bărbați, 6 femei, de moarte silnică un bărbat, școală nu este, copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 228 gazde bărbați, 225 gazde femei, total 453, pe Gheorghie Chendi l-au măcelărit ungurii în hotarul Mununei (Munundorf). Kirion Rotariu, hirotonit în 5 august 1841, cu singhelie, păstoria la Sâniacob, satul și biserica n-au pățimit, de moarte firească au murit 6 bărbați, 4 femei, școală nu este, copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 135 gazde bărbați, 150 gazde femei, total 285. În Noistadt păstorește Nicolae Căprița, hirotonit în 1837, cu singhelie, biserica și satul n-au pățimit, de moarte firească au murit 2 bărbați, două femei, școală nu este, copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 80 gazde bărbați, 85 gazde femei, total 165. În Movile păstorește

¹⁴⁷ P II, D. 9, loc. cit.

Ioan Soaclă, hirotonit din 17 octombrie 1837, are singhelie, biserica și satul n-au pătimit, de moarte firească au murit 2 bărbați, o femeie, în sat este școală și dascăl, trăiesc 145 gazde bărbați, 141 gazde femei, total 286. Gheorghe Bugneriu, hirotonit în 13 noiembrie 1829, cu singhelie, păstora în Sălișteat, biserica și satul n-au pătimit, de moarte firească au murit un bărbat, 3 femei, nu este școală, copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 145 gazde bărbați, 141 gazde femei, total 286. În Borcut, probabil filie a Noistadtului, păstorește tot Nicolae Căpriță, de moarte firească a murit o femeie, în filie nu este școală, nici dascăl, trăiesc 24 gazde bărbați, 25 gazde femei, total 49. Parohul Iosif Pecineală, hirotonit în 18 ianuarie 1843, are singhelie, păstorește în Șoarș, biserica și satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 4 bărbați, 3 femei, școală nu-i, copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 201 gazde bărbați, 180 gazde femei, total 381. În Boholt, păstorește Ioan Joița, hirotonit de Șaguna la 10 decembrie 1849, are singhelie, biserica și satul n-au pătimit nimic, școală nu este, dar copiii învață în casa dascălului, în sat trăiesc 400 gazde bărbați, 446 gazde femei, total 846, de moarte firească au murit 4 bărbați, 6 femei. Per total, după calculele administratorului protopopesc Ioan Cocorade, în protopopiatul Cincului Mare, de moarte firească au murit 52 bărbați, 51 femei, de moarte silnică un bărbat, trăiau 2 105 gazde bărbați, 2 019 gazde femei, total. 4 124¹⁴⁸. Românii din acest protopopiat au dus o viață liniștită și normală și în timpul Războiului Național din 1848-1849, cu excepția aceluși nefericit și nenorocos Gheorghie Chendi surprins în hotarul unei comune străine, unde era dus probabil la muncă și ucis de unguri.

În 12/24 ianuarie 1850 își semna în Cara raportul Procopie Prodan, protopopul districtului Clujului de Jos. Georgiu Prodan păstora în Someșeni, era hirotonit în 1833, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul a suferit foc și jafuri repetate, de moarte firească au murit 30 bărbați, 31 femei, de moarte silnică 4 bărbați. În sat nu există școală, nici dascăl, trăiesc 325 gazde bărbați, 400 gazde femei, total 725, concentrate în 160 familii. În Apahida păstora Vasilie Bălan, hirotonit în 1833, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul a fost jefuit de mai multe ori, de moarte

¹⁴⁸ P II, D. 10, loc. cit.

firească au murit 15 bărbați, 13 femei, de moarte silnică 18 bărbați, în sat nu există școală, nici dascăl, trăiesc 400 gazde bărbați, 329 gazde femei, total 729, concentrate în 160 familii. În Cara păstorea protopopul Procopie Prodan, hirotonit în 1817, are singhelie, satul și biserica n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 19 bărbați, 17 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat nu este școală, nici dascăl, trăiesc 284 gazde bărbați, 281 gazde femei, total 565, concentrate în 108 familii. La Cluj-Mănăștur păstorea Ioan Bojan, hirotonit în 1830, are singhelie, satul și biserica n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 15 bărbați, 15 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat nu este școală, nici dascăl, trăiesc 366 gazde bărbați, 440 gazde femei, total 806, concentrate în 189 familii. Preotul Nicolae Moldovan, hirotonit în 1846 de episcopul Gherasim Raț, fără singhelie, păstorea în Căianu, biserica și satul n-au pățimit, de moarte firească au murit 12 bărbați, 13 femei, de moarte silnică 3 bărbați, nu există școală și dascăl, în sat trăiesc 380 gazde bărbați, 213 gazde femei, total 593, concentrate în 160 familii. Preotul Theodor Papp, hirotonit în 1831 de Moga, cu singhelie, păstorea în Băraii, biserica și satul n-au pățimit nimic, nu există școală, nici dascăl, de moarte firească au murit 14 bărbați, 11 femei, de moarte silnică, 4 bărbați, în sat trăiesc 239 gazde bărbați, 253 gazde femei, total 495, concentrate în 92 familii.

În Suatu păstorea Ioan Lukaci, hirotonit în 1839, are singhelie, biserica și satul n-a pățimit nimic, de moarte firească au murit 7 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 3 bărbați, în sat nu există școală și dascăl, trăiesc 150 gazde bărbați, 136 gazde femei, total 286, concentrate în 58 familii. La Moci păstorea Ioan Chețan, hirotonit de Moga în 1836, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte firească au murit 20 bărbați, 25 femei, de moarte silnică 3 bărbați, în sat există școală în stare slabă și dascăl incompetent, trăiesc 349 gazde bărbați, 400 gazde femei, total 749, concentrate în 173 familii. În Soporu de Câmpie păstorea Macarie Bucur, hirotonit în 1814, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit, de moarte firească au murit 7 bărbați, 4 femei, în sat nu este dascăl și școală, trăiesc 227 gazde bărbați, 217 gazde femei, total 434, concentrate în 92 familii. În Frata postul de preot este vacant, biserica n-a pățimit, satul a suferit jefuire silnică, de moarte silnică au murit 9 bărbați, în sat nu există școală și dascăl, trăiesc 200 gazde bărbați, 220 gazde femei, total 420, concentrate în

94 familii. În Nădășel păstora Manasie Moldovan, hirotonit în 1835, are singhelie, biserica și satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit un bărbat, o femeie, de moarte silnică 10 bărbați, în sat nu există școală și dascăl, trăiesc 168 gazde bărbați, 210 gazde femei, total 378, concentrate în 73 familii. După calculele protopopului Procopie Prodan în tractul districtului Clujul de Jos de moarte firească au murit 140 bărbați, 136 femei, de moarte silnică 55 bărbați, per total trăiesc 3 088 gazde bărbați, 3 099 gazde femei, concentrate în 1 367 familii¹⁴⁹.

În 21/8 noiembrie 1849 își termina la Cluj raportul Grigorie Gal, parohul bisericii greco-răsăritene din Cluj și protopop al Clujului, tractul de Sus. În Luna de Sus păstora Toma Stan, hirotonit în 1835, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, în timpul revoluției maghiare poporul român a suferit o pagubă de 300 florini pe sat, de moarte firească au murit 6 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 4 bărbați, în sat nu există școală, trăiesc 140 gazde bărbați, 136 gazde femei, total 276. Din păcate pentru următoarele 8 sate din „Conspectul conscripției” se menționează că nu sunt școli. În Stolna păstora tot Toma Stan, biserica n-a pătimit nimic, satul a fost jefuit de două ori de către maghiari, a suferit o pagubă de 1 000 florini, de moarte firească au murit 5 bărbați, 4 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat trăiesc 65 de gazde bărbați, 57 gazde femei, total 112. Petru Teotelecan, hirotonit în 1833, cu singhelie, păstora în Someșul Rece, biserica n-a pătimit, satul a fost păgubit în valoare de 3 600 florini, ungurii au ars 28 case, de moarte firească au murit 6 bărbați, 7 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat trăiesc 215 gazde bărbați, 144 gazde femei, total 359. În Muntele Someșului Rece păstora același Petru Teotelecan, biserica n-a pătimit nimic, satul a avut o pagubă de 8 000 florini, de moarte firească au murit 8 bărbați, 6 femei, de moarte silnică 4 bărbați, o femeie, în sat trăiesc 260 gazde bărbați, 252 gazde femei, total 512. În Someșul Cald păstora Ioan Stan, hirotonit în 1839, fără singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 1 735 florini, de moarte firească au murit 4 bărbați, 5 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat trăiesc 225 gazde bărbați, 223 gazde femei, total 448. Petru Fodor, hirotonit în 1847 de Gherasim Raț, fără singhelie,

¹⁴⁹ P II, D. 11, loc. cit.

păstora în Mărișel, biserica a fost arsă de unguri, pagubă de 5 000 florini, satul cu 270 case ale sale a fost ars, pagubă 100 000 florini, de moarte firească au murit 10 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 38 bărbați, 26 femei, în sat trăiesc 1 236 gazde bărbați, 1 279 gazde femei, total 2 542. Ilie Bogdan, hirotonit în 1830 de Moga, a pierdut singhelia, păstora în Măgura, biserica n-a pățimit nimic, poporul din sat a suferit o pagubă de 16 000 florini, de moarte firească au murit 4 bărbați, 3 femei, de moarte silnică 30 bărbați, 20 femei, în sat trăiesc 766 gazde bărbați, 734 gazde femei, total 1 500. Vasile Vereș, hirotonit de Moga în 1816, are singhelie, păstora în Agârbiciu, biserica n-a pățimit nimic, satul are o pagubă de 1 200 florini, de moarte firească au murit 10 bărbați, 8 femei, în sat trăiesc 280 gazde bărbați, 272 gazde femei, total 552. În Gârbău păstora Ioan Vereș, hirotonit în 1836 de Moga, n-are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, 3 săteni au fost jefuiți de unguri în valoare de 480 florini, de moarte firească au murit 4 bărbați, 9 femei, de moarte silnică 2 bărbați, în sat trăiesc 98 gazde bărbați, 78 gazde femei, total 176. În Straja păstora tot Ioan Vereș, biserica n-a pățimit, poporul a fost jefuit în valoare de 1 127 florini, de moarte firească au murit 3 bărbați, 2 femei, școala a fost luată de proprietari (probabil era casă de școală luată pe chirie), în sat trăiau 99 gazde bărbați, 86 gazde femei, total 189.

Luca Teutelecan, hirotonit în 1820 de Moga, are singhelie, păstora în Panticeu, ungurii rebeli au jefuit biserica în valoare de 14 florini, satul în valoare de 4 227 florini, de moarte firească au murit 6 bărbați, 5 femei, nu există școală și dascăl, în sat trăiesc 162 gazde bărbați, 147 gazde femei, total 1 309. În Bedeciu, Dânc și Lăpuștești păstora Vasilie Teutelecan, hirotonit în 1834 de Moga, singhelia i-au prădat-o ungurii, biserica din Bedeciu și Dânc (Dângău) a suferit jefuire, cea din Lăpuștești a fost arsă, cele trei comunități au suferit o pagubă în sumă de 8 256 florini, de moarte firească au murit 16 bărbați, 11 femei, de moarte silnică un bărbat, o femeie, nu există școală și dascăl, în sat trăiesc 458 gazde bărbați, 411 gazde femei, total 869. În Mănăstireni păstora Ioan Condor, hirotonit în 1837 de Moga, are singhelie, de la biserică s-a jefuit un clopot de 86 funți, în preț de 86 florini, nu se cunoaște curat suma jefuită de rebeli de la sat, de moarte firească au murit 30 bărbați, 30 femei, în sat există școală, dascăl este Grigorie Fodor, în sat trăiesc 464

gazde bărbați, 462 gazde femei, total 926. Ioan Popovici, hirotonit în 1802, are singhelie, păstoria în Mănăsturul Român, biserica n-a pătimit nimic, comunitatea a fost jefuită, nu se cunoaște suma, de moarte firească au murit 14 bărbați, 13 femei, nu există școală și dascăl, în sat trăiesc 422 gazde bărbați, 410 gazde femei, total 832. Gavriil Todoruț, hirotonit de Moga în 1818, are singhelie, păstoria în Bika, biserica n-a suferit, satul a fost jefuit, nu se știe suma pagubei, de moarte firească au murit 5 bărbați, 5 femei, de moarte silnică 2 bărbați, nu există școală și dascăl, în sat trăiau 235 gazde bărbați, 228 gazde femei, total 463.

În Finciu păstoria Simion Muntean, hirotonit în 1826 de Moga, are singhelie, biserica a fost jefuită de un clopot de 50 funți, valoare 50 florini, satul jefuit în valoare de 1283 florini, de moarte firească au murit 6 bărbați, 7 femei, în sat nu există școală și dascăl, trăiesc 141 gazde bărbați, 113 gazde femei, total 254. Tot Simion Muntean păstoria în Vășești, biserica a fost jefuită de un clopot de 65 funți, valoare 65 florini, satul a fost jefuit de maghiari în valoare de 207 florini, de moarte firească au murit 12 bărbați, 14 femei, de moarte silnică doi bărbați, nu este școală și dascăl, în sat trăiesc 141 gazde bărbați, 118 gazde femei, total 259. Nici în următoarele 13 sate nu existau școli și dascăli. Dimitrie Marcu, hirotonit în 1843 de Moga, singhelia prădată de rebeli, păstoria în Râu, biserica a fost arsă de tot, paguba 1 000 florini, maghiarii au ars satul cu toate edificiile sale, paguba urcă la 83 207 florini, de moarte firească au murit 6 bărbați, 4 femei, de moarte silnică 3 bărbați, două femei, în sat trăiesc 167 gazde bărbați, 147 gazde femei, total 314. În Gurguța păstoria tot Dimitrie Marcu, biserica a fost arsă de tot de rebelii maghiari, paguba urcă la 600 florini, maghiarii au ars întreg satul, paguba suie la 3 000 florini, de moarte firească au murit 7 bărbați, două femei, de moarte silnică doi bărbați, două femei, în sat triau 99 gazde bărbați, 98 gazde femei, total 197. La Călățele păstoria Ioan Lucaciu, hirotonit de Moga în 1836, are singhelie, bisericii i-au luat ungurii un clopot de 150 funți, preț 150 florini, satul a fost păgubit de maghiari în sumă de 4 947 florini, de moarte firească au murit 15 bărbați, 20 femei, în sat trăiesc 228 gazde bărbați, 226 gazde femei, total 484.

Gavriil Moldovan, hirotonit în 1823 de Moga, are singhelie, păstoria la Călata și Damiș, biserica a fost arsă de tot, paguba suie la

16 000 florini, satul cu 170 case a fost mistuit de foc, paguba 58 000 florini, de moarte firească au murit 57 bărbați, 49 femei, de moarte silnică 12 bărbați, 11 femei, aici trăiesc 450 gazde bărbați, 435 gazde femei, total 885. Ioan Todoruțu, hirotonit de Moga în 1844, are singhelie, păstoria în Buteni, paguba bisericii 320 florini, a satului 1 944 florini, de moarte firească au murit 15 bărbați, 19 femei, în sat trăiau 205 gazde bărbați, 207 gazde femei, total 412. Gavriil Gal, hirotonit de Moga, are singhelie, păstoria în Rogojel, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 600 florini, de moarte firească au murit 12 bărbați, 10 femei, în sat trăiau 300 gazde bărbați, 289 gazde femei, total 589. Ilie Lung, hirotonit de Gherasim Raț în 1847, are singhelie, păstoria în Valea Drăganului, ungerii au luat gardurile de la biserică, crucile din cimitir, satul are o pagubă mare dar n-a fost estimată, de moarte firească au murit 13 bărbați, 13 femei, de moarte silnică un bărbat, o femeie, în sat trăiesc 541 gazde bărbați, 522 gazde femei, total 1 063. La Nadășu, sat, com. Izvorul Crișului, jud. Cluj, păstoria Grigorie Popovics, hirotonit de Gherasim Adamovici în 1794, are singhelie, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 3 020 florini, de moarte firească au murit 25 bărbați, 19 femei, de moarte silnică 7 bărbați, în sat trăiau 291 gazde bărbați, 174 gazde femei, total 465. Ioan Popovics, hirotonit de Moga în 1835, n-are singhelie, păstoria în Dâncu, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 279 florini, de moarte firească au murit un bărbat, 4 femei, în cătun trăiau 132 gazde bărbați, 131 gazde femei, total 263. Ieremie Roșca, hirotonit de episcopul Pavel Avacumovici în 1810, are singhelie, păstoria în Tămașa Mare, biserica n-a păgubit nimic, satul are o pagubă de 950 florini, de moarte firească au murit un bărbat, o femeie, în sat trăiesc 294 gazde bărbați, 276 gazde femei, total 570.

Grigorie Câmpean, hirotonit de Pavel Avacumovici în 1811, are singhelie, păstoria în Jimbor, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 541 florini, de moarte firească au murit 16 bărbați, 9 femei, în sat trăiesc 290 gazde bărbați, 302 gazde femei, total 592. Ioan Boboș, hirotonit de Moga în 1818, are singhelie, păstoria în Cubleș, biserica n-a pătimit nimic, maghiarii au făcut o pagubă satului în valoare de 446 florini, de moarte firească au murit 3 bărbați, două femei, în sat trăiau 149 gazde bărbați, 161 gazde femei, total 310. În Cetatea Clujului

păstorea Grigorie Gal, protopopul, hirotonit de Moga în 1829, are singhelie, biserica a fost cercetată și investigată de unguri, dar nu i-au făcut nici un rău, poporul român, împreună cu ceilalți concetățeni, au purtat multe greutăți estimate la 600 florini, de moarte firească au murit 13 bărbați, 12 femei, de moarte silnică doi bărbați, în parohie trăiau 163 gazde ortodoxe bărbați, 158 gazde femei, total 321. Paguba satelor din întregul protopopiat a fost calculată de Grigorie Gal la suma de 311 249 florini, de moarte firească au murit 114 bărbați, 65 femei, de moarte silnică 65 bărbați, 1 femeie, gazde bărbați 8 743, gazde femei 8 303, total gazde 17 046. Reflecția protopopului a fost următoarea: „Fiindcă în acest conșpect nu s-au putut scrie toate lucrurile circumstantialiter în ce chip s-au păgubit fieștecare comunitate, mai pre larg să va putea cunoaște din Conscripțiile singulare a fieștecăruia popor lângă acest conșpect anexate. Ar fi de lipsă ca toate comunitățile păgubite de către maghiarii rebeli să capete mângâiere iar mai întâi sunt vrednice de milă comunitățile cele arse și zidirea bisericilor care s-au prefăcut în cenușă. Căci fără de casă de rugăciune și casă de locuință, poporul, și sufletește și trupește, este ca mort de jumătate”¹⁵⁰.

Mărișelul a avut 64 de morți (38 bărbați, 26 femei), Măgura 50 (30 bărbați, 20 femei), Călata și Damiș 23 (12 bărbați, 11 femei) și au avut cel mai mult de suferit din acest punct de vedere. Ni se pare însă inexactă sau confuză rubrica „moarte silnică”. Este clar că în concepția preoților, protopopilor, a enoriașilor, moartea prin glonț, ștreang, sabie, bătăi crâncene este silnică, dar moartea pe câmpurile de luptă, față în față, sub arme, cu dușmanul ungar, nu este silnică, ci mai degrabă eroică, reprezentând sacrificiul suprem, adus existenței, supraviețuirii și afirmării națiunii și limbii române. Silnică a fost doar uciderea românilor fără arme, bărbați, femei, copii, după cum tot atât de silnică a fost și uciderea ungarilor neînarmați, bărbați, femei, copii, în acest Război Național româno-maghiar. Reiterăm însă afirmația că războiul român din Ardeal, dus însă și pentru Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina a fost drept și democratic, de apărare și afirmare politică și statală a unei majorități etnice evidente, iar războiul ungarilor în și

¹⁵⁰ P II, D. 12, loc. cit.

pentru aceste teritorii, unde ungurii erau minoritari, era nedrept, reacționar și exclusivist, care urmărea prelungirea dominației ungurești asupra românilor din aceste ținuturi. Doar războiul unguresc de pe teritoriul etnic maghiar, și nu de pe cel istoric al Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan, contra Austriei și Vienei, susținut după octombrie 1848, a avut un caracter democratic și defensiv. Desigur, preoții, protopopii, care nominalizau pe cei căzuți în lupte, îi calificau „de nație și religie român”, specificau în rapoarte, conștanții, conscrieri specifice cu trupele căror comandanți unguri au căzut, unde, când și ce martori au avut, erau perfect conștienți că aceștia au murit pentru națiunea română și Împărat, conform jurământului de la Blaj, din mai 1848 depus pe Câmpia Libertății. Totuși n-au fost destul de scrupuloși ca pentru cei căzuți pe câmpul de luptă să deschidă sau să-și imagineze o altă rubrică, să nu-i includă ca pe cei neînarmați la capitolul „moarte silnică”, ci să-i înregistreze în categoria morți în bătăliile cu rebelii unguri, cu ungurii vrăjmași ai națiunii și Imperiului, în luptele cu ungurii sau în alte formule asemănătoare care să exprime același conținut.

În Cristur, Almașu Mic, Archia, din protopopiatul Devei, păstora Nicolae Giula, hirotonit în 25 octombrie 1832 de Moga, are singhelie, bisericile n-au pățimit nimic, Cristurul a fost jefuit în valoare de 100 florini, de moarte firească au murit 22 bărbați, 11 femei, de moarte silnică doi bărbați, în cele trei sate nu există școală și dascăl. În Cristur trăiesc 212 gazde bărbați, 207 gazde femei, total 419. Biserica din Almașu Mic n-a suferit, satul a avut o pagubă de 50 florini, de moarte firească au murit doi bărbați, în sat trăiau 89 gazde bărbați, 88 gazde femei, total 177. În Archia biserica n-a pățimit, satul a avut o pagubă de 45 florini, de moarte firească au murit doi bărbați, 4 femei, de moarte silnică doi bărbați, în sat (mai degrabă cătun) trăiau 53 gazde bărbați, 52 gazde femei, total 105. Nestor Socaci, hirotonit în 13 iunie 1834 de Moga, are singhelie, păstora în Biscaria și Săulești, unde bisericile n-au pățimit nimic, primul sat a avut o pagubă de 400 florini, al doilea tot atâta. În Biscaria, de moarte firească au murit 9 bărbați, 6 femei, trăiau 161 gazde bărbați, 144 gazde femei, total 302. În Șăulești de moarte firească au murit 3 bărbați, 4 femei, de moarte silnică doi bărbați, trăiau 128 gazde bărbați, 128 gazde femei, total 256. Ambele sate erau lipsite de școli și de

dascăli. Bisericile din Bârcea Mică, Hărăpea, Batca, SântCrai, Călan, Josani, Peștișu de Sus, Almașu Sâc, Cozia, Valea Nandrului, Nandru, Tâmpa, Băcica, Peștișu Mare, Buituriu, Găunoasa, Cutin, Ciulpău, Mănerău, Răcăjdia, Poienița Tomii, Merișor și Runku Mic n-au suferit nici o pagubă din partea maghiarilor. Bisericile care au avut pagube au fost cele din Vișea 100 florini, Lejnic 42 florini, Sânt Andras 232, Muncelu Mare 15, Muncelu Mic, 10, Deva 300, Ferești 6 florini iar biserica din Boia a rămas fără protocolul morților. Satele au fost și ele afectate într-o formă sau alta. În afara pagubelor sătești menționate mai sus, Bârcea Mică a avut o pagubă de 400 florini, Vișea 200, Hărăpea 200, Batca 227, SântCrai 100, Călan 100, Josani 400, Peștișu de Sus 100, Almașu Sec 260, Cozia 275, Lejnic 3 000, Deva 3 000 florini. Protopopiatul a înregistrat 50 de bărbați și 12 femei la rubrica moarte silnică. Satele Cristur, Almașu Mic, Archia, Biscaria, Săulești, Vișea, Hărăpea, Batca, SântCrai, Călan, Josani, Peștișu de Sus, Lejnic, Dumbrăvița, Valea Nandrului, Nandru, Sânt Andraș, Sânt Halm, Tâmpa, Băcia, Peștișu Mare, Buituru, Găunoasa, Cutin, Ciulpău, Muncelu Mare, Boia, Muncelu Mic nu aveau nici școli, nici dascăli. La Bârcea Mică dascălul învăța copiii în casa lui, fiind plătit în porumb și lemne. Almașu Sec și Cozia aveau școli militare și dascăli plătiți în bucate și lemne. În orașul Deva dascălul era plătit cu 80 florini din fondul școlii și mai primea de la fiecare copil câte 48 de creițari. La Mănarău, Răcăjdia, Poienița Tomii, Ferești, Merișor, Runcu Mic existau școli și dascăli plătiți în bucate și lemne.

Pe lângă preoții amintiți, în protopopiatul Deva mai funcționau Beniamun Kiș (Bârcea Mică), Avram Lupșa (Vișea), Ștefan Șinca (Batca), Ioan Șinca (Sânt Crai și Călan), Mihail Popovici (Josani și Peștișu de Sus), Adam Stoica (Almașul Sec și Cozia), Adam Lungescu (Lejnic și Dumbrăvița), Gheorghie Șerdan și diaconul Petru Șerdan (Valea Nandrului și Nandru), Isaie Dehelău (Sânt Andraș și Sânt Halm), Nicoale Ghiorghion (Tâmpa și Băcia), Gheorghie Efrem (Peștișu Mare și Buituriu), Ioan Toma (Găunoasa, Cutin, Ciulpău), Petru Alexandru (Muncelu Mare, Boia, Muncelu Mic), în orașul Deva postul figurează vacant. Cei mai mulți preoți erau hirotoniți de episcopul Ioan Moga care a păstorit între 1810-1846, dar au existat și excepții, ca, de pildă, Adam Lungescu, hirotonit în 27 aprilie 1848, de Andrei Șaguna, fără singhelie,

Isaie Dehelău, hirotonit în 9 mai 1847 de Gherasim Raț, episcopul Aradului, sau veteranul Ioan Toma, hirotonit de alt episcop al Aradului, Pavel Avacumovici (sârb), în 4 ianuarie 1799 care are singhelie și Aaron Popovici, hirotonit tot de Pavel Avacumovici în 17 mai 1810, și el cu singhelie¹⁵¹.

Până acum am reconstituit aproape matematic conscripțiile, conscrierile, rapoartele protopopiale în extensiunea lor, cu toate rubricile componente, în intenția clară de a incita și a îndemna și pe specialiștii în demografia istorică, de pildă, să cerceteze amănunțit volumul nostru și să tragă concluzii privind populația românească pe parohii și protopopiate, numărul gazdelor pe sexe, totalitatea sufletelor, numărul membrilor pe familii ortodoxe, rata mortalității pe sexe de la cei ce au decedat de moarte firească etc. Volumul conține și furnizează date concrete și numeroase privind valoarea caselor, cât au valorat în bani bisericile, prețul cailor, boilor, vacilor, porcilor, al carelor și al diferitelor unelte și alimente, întinderea și valoarea în bani a pământurilor de arătură și de fânaț, care pot – și sperăm cu certitudine – că vor fi valorificate de specialiștii în istoria economico-financiară rurală și urbană. Teologii pot urmări exact starea și averea parohilor și protopopilor, mișcarea de cadre ecleziastice pe teren, unii preoți din zona Aradului furnizând cadre și pentru bisericile ortodoxe din Ardeal (Marele Principal al Transilvaniei), pot stabili numărul credincioșilor pe comunități sătești sau obști ortodoxe pe sexe, totalul sufletelor pe protopopiate și acolo unde protopopii nu s-au obosit să calculeze totalul să-l reconstituie prin adunarea sufletelor date pe fiecare parohie în parte, să fixeze după numărul enoriașilor parohiile mari, mijlocii sau cele mici, sau cel al credincioșilor din filiile ortodoxe.

Pentru a nu supraîncărca această modestă reconstituire cu atâtea cifre și amănunte, de altfel interesante și relevante în multe privințe, vom renunța să ne mai referim direct la rubrici ca bărbați-femei decedați de moarte firească, numărul gazdelor bărbați-femei pe sate, totalul gazdelor și sufletelor pe sate și ne vom restrânge să le dăm pe cele calculate în totalitatea lor pe protopopiate, acolo unde ele există. Este un motiv în plus

¹⁵¹ P II, D. 13, loc. cit.

ca specialiștii invocați de noi să recurgă direct la volumul amintit care le va oferi cu generozitate toate datele necesare pentru a reconstitui multe aspecte și realități din lumea satelor românești ardelenene de la mijlocul secolului al XIX-lea implicate în neuitatul „an al asaltului”, 1848, din Monarhia Habsburgică. Era vorba de asaltul împotriva inegalității politico-naționale, de asaltul națiunilor cucerite, umilite și asuprite de secole de cele cuceritoare cu mentalități de națiuni-stăpâne, de eforturile și sacrificiile umane și materiale pentru ca toate aceste națiuni din Europa Centrală și Răsăriteană, în număr de peste 32 milioane de oameni, situate la același nivel de egalitate și fraternitate, să trăiască într-un sistem statal federal și democratic care s-ar fi obținut – dacă s-ar fi auzit, respectat și aplicat vocile majorităților etnice nemaghiare și negermane – numai și numai prin „elvetizarea” statului Marii Austrii federale. Românii s-au încadrat în coordonatele acestor mari acțiuni politice europene din spațiul Monarhiei Habsburgice.

La 29/17 noiembrie 1849 își semna raportul pentru protopopiatul Dăbâca, tractul de Sus, cercul Dejului, Grigorie Gal, protopopul Clujului. El a calculat că în acest protopopiat, de moarte firească au murit 197 bărbați, 164 femei, de moarte silnică 49 bărbați, o femeie, numărul total al gazdelor era de 4 758 gazde bărbați, 4 747 femei, cel al sufletelor 9 495. În Sân Petru, de moarte silnică au murit 11 bărbați, în Hida 7, în Racoș 17, în Unguraș o femeie, în Păușa 3 bărbați. Biserica din Dolu n-a suferit pagube, doar preotul Vasile Părea a avut o pagubă de 106 florini. Bisericele din Miluani, Sân Petru, Hida, Baica, Racoș, Gălpaia, Romița, Jacu, Stâna și Ciumărna, Bazna, Sântă Măria, Bașcapău nu au suferit nici o pagubă. Biserica din Bălan a avut pierderi în valoare de 60 florini iar preotul Dumitru Jorda de 1 055 florini, biserica din Unguraș a scăpat nevătămată, dar preotul Truștan a fost păgubit în valoare de 80 florini și 40 creițari. Biserica din Trăznea a estimat pierderile sale la 50 florini, iar preotul Irodion Labo la 80 florini. Biserica din Păușa a fost profanată de unguri care l-au spânzurat și pe popa Ignat Kure, a cărui pagubă suie la 660 florini din avutul familiei sale. Satul Dolu a avut o pagubă de 298 florini, 40 creițari, Miluani 326 florini, 24 creițari, Sân Petru 2 338 florini, 18 creițari, Hida 3 947 florini, Baica 443 florini, 10 creițari, Racoș 2 746 florini, Bălan 212 florini, 19 creițari, Gălpaia 248

florini, 30 creițari, Romița 581 florini, Jacu 1 497 florini, 40 creițari, Stâna materă și Ciumărna filie, prima 565, a doua 628 florini, Unguraș 1 108 florini, 22 creițari, Trăznea 2 786 florini, 45 creițari, Bozna 737 florini, Bodia 1 546 florini, 30 creițari, Sântă Măria 12 664 florini, 12 creițari, Păușa 2 077 florini, 40 creițari, Bașcapău 2 216 florini. Suma totală a pagubelor provocate de unguri în sate era de 27 468 florini, 30 creițari, cea suferită de biserici și preoți de 2 095 florini.

În protopopiatul Dăbâca, tractul de Sus, cercul Dejului, păstoreau Vasilie Părea (DoI), Ioan Demșea (Miluan), Petru Roșca, administrator (Sân Petru), Leontie Pușcaș (Hida), Andrian Domșa (Baica și Racoș), Dumitru Jorda, Simeon Jorda (Bălan), Ioan Toth (Gălpaia și Romița), Gheorghie Olariu (Stâna materă, Ciumărna filie), Vasilie Trurștan (Unguraș), Irodion Labo (Trăznea), Vasilie Hodiș (Bozna), Ștefan Bikan (Bodia), Vasilie Moroșan (Sântă Mărie), fostul preot Ignat Kure (Păușa), Gregorie Kure (Bașcapău). Toți acești preoți au fost hirotoniți de episcopul Vasilie Moga între 1820-1844 cu excepția lui Petru Roșca despre care protopopul Grigorie Gal, adresându-se în raport direct lui Șaguna, specifica faptul că a fost hirotonit direct de „Preasfințit Măria Ta, la anul 1848”¹⁵².

În 29 noiembrie 1849 își încheia Conscriptia protopopul Nicolau Krainic al tractului Dobrii. După calculele lui, numărul pe protopopiat al gazdelor bărbați era de 4 794, al gazdelor femei 5 068, total 9 862 în 26 sate, unde de moarte firească au murit 113 bărbați, 135 femei, de moarte silnică 16 bărbați. În 24 sate din 25, bisericile n-au fost păgubite cu nimic de unguri, iar Gura Dobra nu avea biserică. Doar biserica din orașul Dobra a fost jefuită în valoare de 1 000 florini. Satul Lăpușnic a fost jefuit în valoare de 700 florini, Băgulești 140, filia Stregoanea 400, mater Săcătaș 500, filia Stănțești-Ohaba 40, Bâznic 500, Tisa 500, Lăpușul de Jos 600, Ohaba 400, Fintoag 407, Coșiești 300, Baștea 160, Molde 100, Teiu 261, Lăsău 120, Grind 60, Panc 60, Săliște 50, Mihăilești 200, Făgețel 60, Bocșani 300, Lăpușiu de Sus 300 florini, orașul Dobra 1 000 florini, unde ungurii au pus foc, Abucea 20, Stretea 70, Gura Dobra 200 florini. La rubrica moarte silnică Bâznic figurează cu un bărbat, Coșiești cu 3, Teiu

¹⁵² P II, D. 14, loc. cit.

cu doi, Panc cu 1, Mihăiești cu 1, Bocșani cu 4, Lăpușiu de Sus cu 1, orașul Dobra cu 3.

Parohii din protopopiat erau Iosif Suiagă (Lăpușnic), Petru Hăgan (Băgulești, filia Stregoaena), Petru Popovici (mater Săcătaș, filia Stâncești-Ohaba), Dionisie Radovici (Bâznic), Damaschin Furdui (Tisa), Constantin Crișan (Lăpușul de Jos), la Coșiești și filiile lui, postul era vacant, Iosif Dorog (Holde și Baștea), Aaron Ilie (Teiu, Lăsău, Grind), Dionisie Furdui (Panc, Săliște), Iosif Ogmean (Mihăiești, Făgețel), Dionisie Ogmean (Boșcani), la Lăpușu de Sus unde paroh a fost Iosif Lascovici, parohia este vacantă, Nicoale Krainic (Dobra, Abucea, Stretea, Gura Dobra). Majoritatea preoților au fost hirotoniți de Vasile Moga cu excepția parohilor Petru Hogan și Petru Popovici, hirotoniți în 4/16 octombrie 1848 și în 1 noiembrie 1849 de episcopul Andrei Șaguna și toți preoții din protopopiat au singhelie. În afară de Dobra unde există școală, dar dascălul este compromis, în celelalte nu există nici școli, nici dascăli¹⁵³.

În 28 noiembrie 1849 își semna Conscriptia protopopul Petru Popescu, al tractului Făgărașului I. Numărul total al gazdelor bărbați era de 8 204, gazde femei 8 474, total 16 678 credincioși gazde. În sfârșit, acest protopop inteligent, selectiv și scrupulos, deși îi include pe soldații fără uniforme la capitolul „moarte silnică”, deoarece așa era rubrica formulată în formularul-tip fixat de Episcopie și alta nu avea la dispoziție, ține să precizeze foarte clar că la acest capitol sunt incluși românii înrolați în lagăre, sub arme, care au căzut în lupte deschise cu ungurii, în afară de un român din Cuciulata, judecat de un tribunal militar rebel, condamnat la moarte și „prin plumb împușcat”. La românii morți de moarte firească au fost trecuți cei decedați de-a lungul întregului an. De moarte firească pe protopopiat au murit 136 bărbați, 153 femei, de moarte „silnică”, dar în luptă față-n față cu dușmanul 40 de bărbați, plus unul executat. Românii căzuți în lupte au provenit unul din Recea, unul din Hârșeni, unul din Berivoiu Mic, 4 din Berivoiu Mare, 13 din Toderița, 4 din Holbav, 3 din Cuciulata (plus cel executat în urma condamnării la moarte), 6 din Părău, unul din Pierșanu, dând

¹⁵³ P II, D. 15, loc. cit.

totalul de 41. Numele acestor eroi martiri, cu starea lor socială și familială, cu averile lor, cu ziua, luna, anul și locul unde au căzut se pot regăsi în rapoartele parohiale care au ajuns la acest protopop, care a făcut sinteza, sau mai degrabă microsinteza pe tractul lui, ce a fost trimisă la Episcopie și Guvernatorului Ludwig von Wohlgemuth pentru întocmirea sintezei mari. În 24 de localități din această zonă, ungurii nu s-au atins de nici o biserică, cu excepția celei din Pierșani pe care au jefuit-o. Făgărașul și celelalte sate au contribuit forțat la aprovizionarea armatei ungare, la transporturi în serviciul acesteia, dar n-au suferit alte pagube. La Făgăraș școala e bună, în celelalte se face școală în casele dascălilor care sunt aleși din sânul comunităților și slujesc fără plată.

Parohii din protopopiat sunt: Petru Popescu (Făgăraș), Ioan Bârsan și Matei Bârsan (Bethan), Nicolae Grama (Dridiț), Ioan Țipu (Hurezu), Gheorghie Mărtin (Teleki Recea), Bucur Hârcioadă (Hârseni), Ioan Chiujdeu (Berivoiu Mic), Ioan Taflan (Mândra), Ioan Răduleț (Berivoiu Mare), Nicolae Grama Vasilie (Râușor), Ioan Bârbat (Sărcăița), Gheorghie Mija (Toderița), Gheorghie Comănici (Veneția de Sus), Ioan Mihăilă (Comana de Jos), Ioan Barbu (Veneția de Sus), Ioan Comănici (Comana de Sus), Irimie Gridi (Grid), Samoilă Mija (Holbav), Gheorghie Moga (Cuciulata), Ion Strâmbu (în filia Lupșa), Maftei Buda (Părău), Gheorghie Buda (Șărcaia), Gheorghie Neagoe și Ioan Popa (Pierșani), Ioan Zechieru și Leonte Pușcaș (Poiana Mărului), Gheorghie Flucuș și Nistor Popa (Tinca Nouă). Din 29 preoți, doi n-au singhelie (Ioan Răduleț, Gheorghie Neagoe). Cei mai mulți au fost hirotoniți de Moga, între 1819-1845, cu excepția lui Gheorghie Mija, hirotonit în 29 septembrie 1849 de Șaguna și Gheorghie Mija, hirotonit în 6 martie 1809 de Pavel Avacumovici¹⁵⁴.

Protopopul Spiridon Jurcovan semna Conscriptia tractului Făgăraș II, în data de 15 noiembrie 1849. De moarte firească au murit 149 bărbați, 160 femei, trăiau 8 225 gazde bărbați, 8 347 gazde femei, total 16 752, la moarte silnică sunt incluși 19 bărbați. Aceștia erau originari din Porumbacu de Jos 1, Ucea de Sus 1, Arpașu de Sus 1, Corbi 1, Viștea de Sus 1, Viștea de Jos 3, Sâmbăta de Jos 1, Vila 1, Lissa 9. Bisericele din

¹⁵⁴ P II, D. 16, loc. cit.

protopopiat n-au suferit nici o pagubă din partea ungarilor, în afară de cea din Sâmbăta de Jos unde au stricat ușa și două șfeșnice iar în biserica din Vila au pătruns înăuntru și au tras două focuri de armă. Românii din satele acestui protopopiat au suportat toate poverile și taxele impuse de unguri, dar n-au pățit nimic altceva, cu excepția unui locuitor din Vila care a fost împușcat în drum fără vină. În unele sate există școli, dar nu există dascăli și în altele unde există dascăli, nu există școli, dar se presupune că se făceau lecții dacă se închiriau case pentru școală. Nu lipsesc nici satele în care nu există nici dascăli, nici școli (Porumbacu de Jos, Arpașu de Sus, Sâmbăta de Sus-răsărit). În Lissa există și școală și dascăl, iar școala este în stare bună. În Breaza există și școală și dascăl, dar școala este în stare slabă.

În acest protopopiat slujeau Vasile Mandea (Porumbacu de Jos), George Cizmaș (Porumbacu de Sus de Apus), Călin Neamțu (Porumbacu de Sus răsărit), Avram Stâncului și Ioan Kelefariu (Sărata), unde era și capelanul Stânciulea Dionisie, Ioan Marcu (Scoreiu), Nicolae Stoica (Oprea Cârțișoara), Maței Banciu (Streza Cârțișoara), Nicoale Popa și Vasilie Dobrila (Arpașu de Sus), Ioan Burz și Dionisie Burz (Ucea de Sus), Ioan Vasz (Arpașu de Jos), Vasilie Oproș (Ucea de Jos), Nicolae Popovici (Corbi), Ioan Fâciu și Maței Vulcan (Viștea de Sus), unde era și diaconul Nicolae Clonța, Ioan Sofar și Vasilie Borzia (Viștea de Jos), Maței Sofronea și administratorul Spiridon Jurcovan (Drăguș), Ioan Marda (Sâmbăta de Sus apus), Ioan Ispas (Sâmbăta de Sus răsărit), Grigore Eșan (Sâmbăta de Jos), Thoma Gabor (Vila), Moisi Stelea (Voievodenii Mici), Moisi Bika (Voievodenii Mari), Ioachim Szabo și Ion Pleriu (Lissa), Iosif Hașu (Breaza), Ioan Breazu Litza, Georgie Zaharie (LUdișor). De episcopul Șaguna au fost hirotoniți Vasile Mandea, capelanul Dionisie Stânciulea, Nicolae Popovici, Moisi Stelea, de episcopul Gherasim Raț, Nicolae Stoica, de episcopul Pavel Avacumovici, Ioan Vasz, Maței Sofronea, ceilalți de Vasilie Moga¹⁵⁵.

Conscripția Geoagiului de Jos cuprindea 10 parohii. Bisericile din Rapoltu Mic, Săcărâmb, Vărmaga, Boholt și Toplița n-au pățit nimic, dar în Almașu Mare ungarilor au împușcat crucea din turnul bisericii și

¹⁵⁵ P II, D. 17, loc. cit.

au spart geamurile care au fost sparte și în bisericile de la Fizești și Stoineasa luând și hainele preoțești, iar în biserica de la Cișcădaga au rupt protocoalele și două cărți. Satul Rapoltu Mic și casa preoțească au fost jefuite, din Săcărâmb ungurii au dus pentru transport 4 cai pe care nu i-au înapoiat, au jefuit în case haine și ale bunuri, satul Almașu Mare a fost păgubit de 170 ferdele de bucate, 6 boi, o majă de slănină și 130 florini. În Vărmaga paguba a fost de 1 668 florini, în Fuzești ungurii au aprins o casă, au luat vite și bucate, satul Cărbuna n-a pătit nimic, din Stoineasa ungurii au luat boi, vaci, cai și haine de la oameni, Boholtul a avut o pagubă de 595 florini, 30 crețari, Chișcădaga 2 500 florini, Toplița nimic. În cazul satului Vărmaga se face mențiunea că rebelii unguri care au prădat pe români au fost conduși de fostul notar Böszörmenny Abraham.

Parohii din tractul Geoagiului de Jos au fost Laurențiu Filimon (Rapoltu Mic), Sabin Piso (Săcărâmb), Petru Mota (Almașu Mare), Simion Filimon (Vărmaga), Avram Suci (Barbura și Stoineasa), la Boholt nu exista paroh, Pavel Popovici (Chișcădaga), Avram Cibian (Toplița). Toți au fost hirotoniți de episcopul Vasile Moga între 1833-1845, dar pentru Laurențiu Filimon nu se știe data hirotonirii și n-are singhelie. Toți ceilalți au singhelie dar singhelia lui Pavel Popovici a fost ruptă de unguri. Numai la Săcărâmb există o școală în cea mai rea stare în ultimii doi ani, încât era în pericol orice persoană care intra în ea și în consecință preotul învață pe copii carte în casa sa. Pentru satul Almașu Mare se specifică faptul că ungurii au luat pentru transport un bou care a murit și era în valoare de 100 florini¹⁵⁶.

În protopopiatul Hoghizului, Conscripția a fost elaborată în 23 octombrie 1849 de protopopul Ioan Moga. În protopopiat trăiau 3 022 bărbați, 2 864 femei, total 5 886, de moarte firească au murit 53 bărbați, 42 femei, de moarte silnică 38 bărbați, 15 femei. Cei căzuți prin moarte „silnică” erau din Hoghiz 5 bărbați, din Arini un bărbat, din Vâlcele un bărbat, din Arpătac 4 bărbați, din Marcoș 6 bărbați, din Teliu 12 bărbați, din Budila 4 bărbați, din Augustin 5 bărbați, 15 femei. În Hoghiz s-a simțit lipsa preotului de la biserică, care a fugit, și a dascălului, care a

¹⁵⁶ P II, D. 18, loc. cit.

fost prins la Sângeorgiu și i s-au luat boii și mai multe bunuri. Ungurii au intrat în biserica din Arini, unde s-a simțit lipsa de preot, au proferat cuvinte de batjocură, sudalme (înjurături) și au tras focuri de armă. Biserica din filia Iorăș nu a pățimit nimic din partea maghiarilor. În biserica din Vâlcele unгурii au tras focuri de armă și au proferat sudalme păgânești. La biserica din Arpătac s-a simțit lipsa de preot (probabil și acesta fugise de frica unгурilor), românii au simțit pe pielea lor „bătaia cătănească” maghiară, unгурii au suduit, au proferat amenințări că dărâmă biserica, aici era și lipsă de cantor care a fost împușcat în obraz de unгурi, iar casa preotească a fost jefuită de tot ce a avut în ea. Aceeași lipsă de preot a fost la Ariușd, unde unгурii rebeli au intrat, au tras focuri de armă, au înjurat. La biserica din Marcoș a lipsit preotul iar dascălul a fost omorât prin glonț. Tot 8 luni au lipsit popa și dascălul din Vama Buzăului, unгурii au tras în biserică, au luat cărțile, au înjurat, au răpit clopotul și hainele preotești. Lipsa de preot s-a simțit și la biserica din Teliu, unгурii au intrat în biserică, au dus Preceștania, o lingură de argint, odăjdii, un policandru, lumini și bani. 8 luni a lipsit și preotul din Budila, unгурii au tras focuri de armă în biserică, au roștit sudalme groaznice. Soldații rebeli unгурi au săvârșit la biserica din Augustin cele mai jalnice fapte, au stricat icoanele din biserică, au dus cărțile și le-au ars, au stricat tâmpla bisericii, au luat odăjdiile, au deteriorat casa bisericii, încât nu se mai putea ține sfânta Liturghie. Lipsă de dascăl și de popă s-a simțit și la biserica din Ormeniș, unde unгурii au proferat sudalme și au tras focuri de arme. În Racoșu de Sus nu există biserică, dar creștinii umblă la biserica matera din Augustin. La Vultureni (Magyar Ujfalu), popa ungueresc i-a silit pe români să-și lepede religia, popa românesc a lipsit, rebelii unгурi au roștit sudălmi grele. La Biksad unгурii s-au comportat la fel.

În satul Hoghiz rebelii unгурi au jefuit, au făcut pagube mari, românii au fost nevoiți să facă daniile armatei maghiare. Soldații au făcut omoruri de oameni, bătaia asupra românilor de câte 100 de bețe. Românii din Arini au fost tăiați cu săbiile, jefuiți, înjurați iar cei din Iorăș au fost siliți să facă daniile, duși cu forța la cătanele unguerești. Pagube au suferit și românii din Vâlcele, care au fost siliți să aprovizioneze cu mâncare pe soldații unгурi, le-au făcut daniile și transporturi pentru taberele lor. În

Arpătac s-a întâmplat o bătălie, ungurii au pus foc, au jefuit, au făcut omoruri de români pentru că au ținut cu Împăratul și au rostit sudalme ungurești asupra românilor care erau îngroziți că vor fi tăiați de maghiari. Unii români din Ariuș au fost înrolați cu sila în armata maghiară. Jafuri, omoruri de români s-au făcut în Marcoș și în Vama Buzăului, de unde românii au fugit în păduri și în Țara Românească. Ungurii au comis jafuri, omoruri de români, au mâncat vitele românilor în satul Teliu. În Budila i-au amenințat cu moarte pe români, le-au luat danii și i-au jefuit. Soldații unguri au prefăcut satul Augustin în cenușă, l-au făcut să rămână fără nici o casă, au tăiat și pomii, au omorât oameni, unii români ca să scape cu viață au fugit în păduri. Jefuiri, danii silite, pagube mari au suferit și românii din Ormeniș, Racoșu de Sus, Vultureni, dar ultimii au avut nenorocul că a izbucnit o boală care a omorât multe vite cu coarne ca și în cazul Biksadului.

În Hoghiz nu există nici școală, nici măcar loc pe care să se construiască școală, dar există dascăl. Dacă satul ar avea loc de școală, satul este capabil să o construiască. În Arini nu este școală, este dascăl, iar oamenii sunt atât de săraci încât până o fi pământul nu vor fi capabili să-și construiască școală. În Iorăș nu există școală, nici loc pentru ea, dar există dascăl. Dacă s-ar oferi gratis loc de școală, oamenii ar putea înfiripa o școală mai mică. În Vâlcele nu există școală, loc de construcție ar fi, dar nu există cine s-o construiască, dascăl este. Eclejia fiind săracă de tot, nu este capabilă de una singură să-și facă școală. În Arpătac nu există școală, nici loc de construcție, dar este dascăl. Dacă satul ar avea loc de școală ar putea-o construi, dar nu există loc. În Ariușd nu există școală, nici loc pentru a se ridica, există dascăl. Aici secuii au tot ce le trebuie pe seama lor, iar românii n-au nimic. În Marcoș nu există școală, loc de școală, dar nici dascăl deoarece pe dascălul H. Dogariu l-a împușcat Pál Gálfi în casa preotească împreună cu alți români. În Vama Buzăului nu există școală, loc de construcție există, dar oamenii sunt săraci. De la biserică s-au luat odăjdii, cărți, clopotul, acumulând biserica o pagubă de 200 florini, iar popa de 800 florini. În Teliu există școală și dascăl, dar acesta n-are plată. Aici lipsea doar simbria de dascăl, „altmîntrilea ar fi ceva”, dar oamenii plătesc rău și greu. Și la Budila există școală și dascăl, dar nu-i plătit. Școala e mică și până se va construi alta e nevoie de simbria dascălului. În

Augustin școala a fost arsă, dascăl există și aici satul era ars ca fața casei, n-a rămas nimic, dar oamenii au început să-și facă bordeie. În Ormeniș nu există școală, nici dascăl, deoarece acesta a murit dar câteodată pruncii au învățat carte în casa dascălului. În Racoșu de Sus, care-i sat ungiuresc, sunt puțini români, nu există nici școală, nici dascăl, iar românii umblă la biserica mater de la Augustin. În Vultureni nu este școală, nici teren de construcție pentru că, dascăl există și aici, până atunci, pruncii au învățat carte în casa dascălului. În Biksad nu-i școală, nu-i dascăl, dar cantorul învață pruncii în casa lui. Aici nu există posibilitatea să se construiască școală, deoarece bântuie o sărăcie mare. În Biksad oamenii au fost duși cu sila la cătanele ungiurești și rebelii s-au străduit puternic să le strice românilor religia.

Majoritatea preoților din tractul Hoghizului au fugit din parohiile lor pentru a nu fi uciși de unguri. Aceștia erau Alexandru Bucșa (Hoghiz), Ilie Șerban (Arini și filia Iorăș), protopop Ioan Moga (Vâlcele), Gheorghie Cioflec (Arpătac și filia Ariușd), Dimitrie Dogariu (Marcoș), Dimitrie Dogariu junior (Vama Buzăului), Gheorghie Dogariu (Teliu), Ioan Ioanovici (Budila), Nicolae Bucșa (Augustin, filia Orminiș, filia Racoșu de Sus), Gheorghie Streza (Vultureni și filia Biksad). Toți preoții au fost hirotoniți de episcopul Vasilie Moga, între 1814-1842, cu excepția lui Ilie Șerban, hirotonit de episcopul Gherasim Raț al Aradului. Toți au singhelie, cu excepția lui Niculae Bucșa, iar singhelia lui Gheorghie Dogariu a fost răpită de unguri¹⁵⁷.

Din Conscripția protopopiatului Hațeg, semnată de protopopul Mihail Maximilian, 31/19 octombrie 1849, rezultă că în tract trăiau 13 197 bărbați, 11 891 femei, total 25 088, de moarte firească au murit 436 bărbați, 384 femei, de moarte silnică 20 bărbați. Dintre aceștia 3 erau din Gânțaș, 2 din Kovraju, 2 din Gridu, 1 din Hațeg, 1 din Bretea Ungară, 2 din Silivașu de Sus, 1 din Silivașu de Jos, 2 din Baia lui Kraiu, Cerna, 4 din Teliuc, dar în tabel sunt trecute și 6 femei ucise în Silivașu de Sus. Cele mai multe biserici din protopopiat n-au pățit nimic din partea rebelilor unguri. Doar cea din Ocoliu Mic a avut o pagubă de 15 florini, biserica din Gridu 150, cea din Valea Sângerorzului 5, cea din Sântămăria

¹⁵⁷ P II, D. 19, loc. cit.

de Piatră 150, cea din Bărăști 40, cea din Hațeg 22, cea din Streii Plopilor 40, cea din Bretea Ungară 20, cea din Nădejdea de Sus 3, din Teliuc 175, din Hunedoara 300, totalul pagubelor suferite de biserici situându-se după calculele protopopului la 1 070 florini. Satul Gânțașa a avut o pagubă de 200 florini, Bretea Română 50, Bățalariu 492, Vâlcelele Bune 1 180, Vâlcelele Rele 1 700, Boșorod 738, Luncani 90, Ocolîșu Mic 250, Gridu 2 117, Valea Sângeorzului 111, Kicidu 300, Ohaba Sânjorzului 73, Strei Sânjorj 1 000, Strei Săcel 300, Krișani 200, Sântămăria de Piatră 1 510, Petrila 500, Livezile 300, Petroșani 250, Dâlja 50, Rușoru 180, Federi 124, Ciopea 320, Săcel 280, Nucșoara 18, Bărăști 547, Uciuc 117, Reea 212, Vad-Nalați 137, Streii Plopilor 100, Bretea Ungară 60, Maceu 4 663, Ruși 100, Streiu 2 000, Ocolîșu Mare 1 045, Nădăjdia de Sus 2 000, Nădăjdia de Jos 2 000, Silivașu de Sus 150, Linjina 410, Cinciș 758, Boju-groși 150, ruda 200, Plopu 120, Poienița Voinii 140, Bunila 360, Alunu Vadu Dobrii 366, Hăjdeu-Cerņișoara 270, Goleș-Valar 263, Băiești 300, Ohaba de Sub Piatră 350. Suma totală a pagubelor suferite de sate pe toată suprafața protopopiatului a fost calculată de protopop la valoarea de 29 101 florini, dar câteva sate n-au suferit nici o pagubă din partea maghiarilor (Dealul Babii, Fezășii, Silașu de Sus, Mălăiești, Sânpetru, Hațeg, Silivașu de Jos, Grădiștea Ficușească, Ghelar). Situația școlară este foarte rea, doar în șapte sate se află școli și nu toate au dascăl. Dintre preoți 39 au singhelii, 4 nu, majoritatea sunt hirotoniți de episcopul Vasile Moga, 8 de Șaguna, 1 de Gherasim Raț¹⁵⁸.

Conscripția protopopiatului Ilia a fost elaborată de protopopul Ilie Orbonaș, în care se precizează că în tract de moarte firească au murit 211 bărbați, 185 femei, de moarte silnică 26 bărbați, o femeie, trăiau 8 061 gazde bărbați, 7 853 gazde femei, total 15 934. Cei căzuți de moarte silnică sunt repartizați astfel: 3 din Ilia, 1 din Sârbi, 5 din Branișca, 1 din Boz, 2 din Târnăvița, 2 din Luncșoara, 2 din Visca, 3 din Certeju de Jos, 1 din Gothatea, o femeie din Coaja, 2 din Cerbia, 1 din Pogănești, 1 din Zam. 40 de biserici din protopopiat nu au avut de suferit cu nimic din partea maghiarilor. Bisericiile din Branișca i s-au luat odăjdiile și odoarele și a fost prădată în valoare de 182 florini. Biserica din Certeju de Jos a

¹⁵⁸ P II, D. 20, loc. cit.

pierdut odăjdii și odoare în valoare de 109 florini, cea din Cerbia de 100 florini, cea din Burjuc de 120 florini, cea din Glodghilești de 30 florini. Ilia a fost jefuită în vite și alte bunuri în valoare de 2 600 florini, Bacea 894 florini, 48 creițari, Cuieș 99 florini, 30 creițari, Bretea Mureșeană, prin jafuri și dări către soldații rebeli unguri, a suferit o pagubă de 1 100 florini, Sârbi 800, Branișca 1 687, Borz 842, Târnăvița 276, Gialacuta 200, Căbești 230, Tâmava 320, făcută când au trecut rebelii unguri prin sat, Varța 650, Valea Lungă 234, Visca 240. O parte din satul Certeju de Jos a fost arsă de soldații unguri iar satul a fost jefuit în sumă de 3 240 florini, Boiu de Sus 100 florini, Coaja 860, Gothatea 751 florini, 20 creițari, Ulieș 271 florini, Curasada 1 073 florini, 42 creițari, Câmpuri Surduc 1 042 florini, 30 creițari, Bărăștii Iliei 300 florini, Runșor 114, Vica 144 florini, 20 creițari. În Cerbia au fost arse câteva case și satul a fost prădat în valoare de 1 600 florini, Pogănești 200 florini. 12 sate au scăpat nevătămate din mâna ungarilor. Situația școlilor este dezastruoasă în acest protopopiat unde funcționau 23 preoți și multe parohii erau vacante. Și aici majoritatea preoților a fost hirotonită de Moga, câțiva însă au fost preoțiți la Arad sau au fost hirotoniți de Andrei Șaguna¹⁵⁹.

Conscripția protopopiatului Cohalnului era incompletă, deoarece unii parohi nu și-au îndeplinit obligația de a-și trimite rapoartele protopopului lor, Stan Iosif, chiar dacă au fost somați de mai multe ori. Protopopul Stan Iosif păstora în Cața, parohie mater, era hirotonit din 1815 de Moga, avea singhelie, biserica n-a fost jefuită, satul a fost jefuit, ungarii luând bunuri de prin case, în Cața este școală și „dascăl, încă bun”, ceea ce este o raritate îmbucurătoare și a fost ucis un român. În Drave păstora Ioan Iosif, hirotonit în 1841, la rubrica ce au pătimit biserica, protopopul trece vag, „precum se va vedea în Conscripție”, satul a pierdut 2 320 florini, n-are școală, are dascăl. În Merciana mater și filia Jimbor parohul a murit, biserica n-a suferit nimic, satul o pagubă de 646 florini, n-are dascăl, n-are școală. În Ungra parohie mater, păstora Sofronie Runca, hirotonit de Șaguna, are singhelie, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 1 886 florini, n-are școală, are dascăl. În Conscripție se menționează că Emanoil Fărcaș și Iosif Fărcaș, care

¹⁵⁹ P II, D. 21, loc. cit.

păstoreau în Ticușul Românesc filie, Ticușul Săsesc mater, nu și-au trimis rapoartele, deși au fost somați de mai multe ori. În Hălmeag-Șona păstorea Gheorghe Tulbure, preotit la 6 decembrie 1848 de Șaguna, are singhelie, biserica și satul n-au pățimit nimic, satul n-are nici școală, nici dascăl. Ioan Șolcă, hirotonit de Moga, are singhelie, păstorea în parohia mater Felmer unde biserica și satul n-au fost jefuite de unguri, satul n-are școală. La Lavinic păstorea Bucur Mirciu, hirotonit în 1833, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, satul, după „cum să va vedea mai pe larg în Conscripție”, are dascăl, n-are școală. Preotul demisionar Stan Fărcaș și preotul Iosif Fărcaș din Ștena nu și-au trimis raportul la protopop, la fel ca și parohii din Jibert, Viscri, Kohalm¹⁶⁰.

Întrucât protopopiatul Lupșii a constituit o microzonă fierbinte a Războiului Națioanl româno-maghiar, vom reda mai pe larg evenimentele, cu excepția celor decedați de moarte firească pe fiecare sat, pe care-i lăsăm spre studiu demografilor. Conscripția a fost semnată în Abrud, în ziua de 27 decembrie 1849, de protopop Absolon Popovici. De moarte firească în întregul tract au murit 111 bărbați, 79 femei, de moarte silnică 139 bărbați, 43 femei, trăiau 4 506 bărbați, 4 843 femei, total 9 349 iar numărul familiilor era de 1 976. În Agrișu păstorea Todor Kopil, hirotonit în 1825 de Moga, are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, paguba satului este de 2 600 florini, de moarte silnică au murit 4 bărbați, o femeie. În sat există școală în stare slabă, nu există dascăl. În Cacova Ierii păstorea Grigorie Samoil, hirotonit în 1837, cu singhelie, biserica a fost arsă, paguba 1 280 florini, satul a fost ars în întregime, paguba 41 248 florini, de moarte silnică au murit 17 bărbați, 10 femei, școala a ars, dascălul a murit. În Okolișu Mare păstoreau Pătru M. și Ioan Fodor, hirotoniți în 1832 și 1844, au singhelie, biserica a fost păgubită de 240 florini, satul de 45 185 florini, de moarte silnică au murit 10 bărbați, 6 femei, școală nu-i, dascăl este. În OkolișuMic păstorea Iosif Fodor, hirotonit la 1837, nu are singhelie, biserica are o pagubă de 1 200 florini, satul de 27 400 florini, de moarte silnică au murit 16 bărbați, 4 femei, școala a ars.

În Runku păstorea Gherman Jurj, hirotonit în 1840, biserica a ars, paguba 2 000 florini, ungurii au aprins tot satul, paguba 52 618 florini, de

¹⁶⁰ P II, D. 22, loc. cit.

moarte silnică au murit 17 bărbați, nu există școală. Mihăilă Mitrofan, fără singhelie, deoarece a ars odată cu casa, păstorea în Buru, paguba bisericii aprinsă de unguri suie la 1 400 florini, satul 27 893 florini, de moarte silnică au murit 2 bărbați, două femei, nu există școală, nici dascăl, ca și în celelalte 5 parohii care urmează. Petru Kozma, hirotonit în 1821, fără singhelie, păstorea în Vidolm, biserica a fost jefuită în valoare de 14 florini, satul de 80 florini, de moarte silnică au murit 7 bărbați, două femei. Sofronie Muntean, hirotonit în 1839, are singhelie, păstorea în Lunca, unde biserica a fost arsă și jefuită, paguba 3 000 florini, ungurii au dat foc satului, paguba 55 637 florini, de moarte silnică au murit 5 bărbați, 10 femei. Vasile Muntean, paroh bătrân, hirotonit în 1804 de episcopul Pavel Avacumovici, cu singhelia arsă de unguri, păstorea în Bedeleu, unde biserica a fost arsă, paguba 3 200 florini, ungurii au pus foc la 102 case, paguba satului 21 948 florini, de moarte silnică au murit 20 bărbați, două femei. Alexandru Rujda, hirotonit în 1820, are singhelie, păstorea în Poșaga de Jos, unde biserica are o pagubă de 40 florini, satul de 80 florini, de moarte silnică au murit 4 bărbați, două femei. Tama Rujda, hirotonit în 1836, are singhelie, păstorea în Poșaga de Sus, unde biserica n-a pățimit nimic, ungurii au aprins 38 case, șuri, au jefuit vite, paguba 1 092, de moarte silnică au murit 4 bărbați, 4 femei.

În Sălciua de Jos păstorea Ioan Barta, hirotonit în 1824, biserica n-a pățimit nimic, gloabele (impozite, dări, rechiziții) și paguba suie la 3 000 florini, de moarte silnică au murit 3 bărbați, este dascăl, școală nu-i. În Sălciua de Sus păstorea Ioan Bareteanu, hirotonit în 1834, n-are singhelie, biserica n-a pățimit nimic, satul 5 500 florini, de moarte silnică a murit un bărbat, situația școlară ca la Sălciua de Jos și Lăturenii, satul care urmează conform Conscripției. Aici păstorea Ilie Bareteanu, hirotonit în 1833, biserica și satul n-au pățimit nimic, de moarte silnică au murit 7 bărbați. Vasile Turc, hirotonit în 1819, are singhelie, păstorea în Hădărău, unde biserica și satul n-au pățimit, de moarte silnică au murit 4 bărbați, dascăl este, școala-i rea. În Lupșa Mare păstorea Pătru Nicoară, hirotonit în 1830, satul și biserica n-au pățimit, de moarte silnică au murit 7 bărbați, dascăl este, școala-i slabă. În Valea Lupșii păstorea Ioan Toia, hirotonit în 1841, biserica și satul n-au pățimit, de moarte silnică a murit un bărbat, dascăl este, școală nu-i. În Sașa Lupșii,

unde situația școlară este identică, păstora Ioan Ispas, biserica și satul n-au pătimit, de moarte silnică au murit 3 bărbați. În Vinta Lupșii păstora Petru Nicoară cel tânăr, hirotonit în 1833, biserica și satul n-au pătimit, de moarte silnică au murit 6 bărbați. Vasile Bank, hirotonit în 1830, păstora în Sub Peatră, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 50 florini. Pagubele suferite de bisericile jefuite de unguri pe protopopiat au fost calculate în sumă de 12 374 florini iar cele ale satelor la 292 031 florini¹⁶¹.

În Biertan din protopopiatul Mediașului păstora bătrânul Thoma Popovici, hirotonit în urmă cu 48 de ani de episcopul Pavel Avacumovici și Iacob Popovici, hirotonit de Andrei Șaguba. Biserica n-a pătimit nimic rău, satul a suferit jafuri, execuții de bani, vite, bucate, haine, naturali, slănini, băuturi. Școală există, dar n-are venit, nu corespunde scopului și are dascăl. În Mediaș păstora Gheorghie Gavril, hirotonit de Moga în 1815, susține că singhelia a ars, biserica n-a pătimit nimic din partea ungarilor, dar a ars după revoluție. Mediașul a suferit aceleași pagube ca la Biertan, lucru valabil și în cazul celorlalte parohii. La Hășag s-a adăugat în plus faptul că ungurii au ars 50 de case iar la Frâua (Axente Sever), fiind în drumul țării, sătenii au suferit toate pagubele și au rămas în drum. Al doilea preot al Mediașului a decedat. La Mediaș există școală, dar este arsă din temelii. Ioan Dorca, hirotonit de Moga la 1836, n-are singhelie, păstora în Agârbici, unde biserica fiind delături de sat, pe un deal, a fost jefuită de unguri, dascăl și școală sunt, dar în școală locuiește parohul. Sofronie Ghiaja, hirotonit de Moga în 1829, are singhelie, păstora în Bratei, unde ungurii au spart o fereastră, valoare 1 florin, altceva nimic. Aici la capitolul moarte silnică este înregistrat un român. Școală acoperită cu paie, situată pe un teren mic, nu poate răspunde scopului și are dascăl. Antistia satului (săsească) nu permite mărirea terenului, nu aprobă tăierea nuielelor și lemnurilor din pădure pentru completarea școlii, nu există bani pentru a închide școala cu pălan, și așa aceasta stă deschisă. În Buzd nu există preot, dascăl este, școală nu, nu există nici loc de școală. Vasile Androne păstora în Frâua, este hirotonit de Moga în urmă cu 21 ani, are

¹⁶¹ P II, D.23, loc. cit.

singhelie, dascăl este, școală nu, copii învață carte în casa parohială. Nicolae Comșa, hirotonit în 1820 de Moga, păstora în Hășag, unde este dascăl, școală nu, dar copiii învață carte în casa dascălului. În sat există loc de școală, dar românii sunt săraci și nu sunt harnici să acopere cheltuielile pentru ridicarea școlii¹⁶². Este de remarcat faptul că acest protopopiat a scăpat ieftin cu doar un singur român ucis de unguri.

În schimb, protopopiatul Mureșului înregistrează în Conscripția lui Grigorie Moldovan, semnată la 26 decembrie 1849, la capitoul moarte silnică 82 bărbați, o femeie. Aceștia erau originari din Herepe 13, Șilea 4, Murgești 4, Fărăgău 20, Șpălnaca 9, Ciunga 3, Micoșlaca 1, Herea 6, Botezul 19, Găbud 1, Ațintiș 2. Femeia a fost ucisă în satul Herea. După reflexia parohului Vasile Kostin, hirotonit de Moga în 5 august 1842, cu singhelie, parohia sa Herepe este săracă, școală n-are, dar dascălul învață pruncii în casa lui. Biserica n-a pățimit nimic, satul a fost jefuit de unguri în vite, bucate, haine, mâncăruri „de dulce” în valoare de 1 990 florini. Obștea Șilea era și ea săracă, după cum reflecta parohul ei Vasile Filimon, hirotonit în 20 octombrie 1843 de Moga, cu singhelie. Satul n-are școală, are dascăl care învață pruncii în casa lui. Biserica n-a pățimit nimic, satul a avut o pagubă de 330 florini. Situația școlară în Murgești era identică cu cea din Șilea. La Murgești păstora Artenie Crișan, sfințit în 23 februarie 1835, are singhelie, ungurii au băut 25 ferii de vin din vinul Sfintei Biserici, au păgubit satul în valoare de 707 florini, 15 crețari. În Fărăgău, unde păstora Emanuel Moldovan, sfințit în 19 iunie 1830, cu singhelie, școală a fost, dar s-a stricat, dascăl este și învață pruncii într-o casă mică. Biserica n-a pățimit nimic, satul a avut o pagubă de 6 213 florini, 24 crețari.

De remarcat faptul că în acest sat care a înregistrat paguba cea mai mare, au fost uciși cei mai mulți români, dar din aceeași cauză a lipsei de ordine și de ordonare a lucrurilor nu știm câți au murit în bătălie cu dușmanul, sau câți au fost uciși fără a fi înarmați de către soldații unguri ca represalii sau cu titlu de răzbunare pentru participarea românilor la Războiul Național ungaro-român dus împotriva uniunii Ardealului cu Ungaria. O dată salvat Ardealul de această uniune care l-ar fi pus în

¹⁶² P II, D. 24, loc. cit.

situația să devină doar partea de Răsărit a Ungariei Mari structurată ca stat național ungar unitar și indivizibil, Ardealul putea deveni – ceea ce sperau românii și era înscris ca revendicare fundamentală în Programele lor naționale – nucleul în jurul căruia urma să se constituie Marele Ducat al românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina din Marea Austrie federalizată și democrată. Al doilea sat ca număr de români înscrisi la rubrica „moarte silnică” este Botezul cu 19 români, unde păstora Ioan Gherman, hirotonit în 18 iunie 1823, are singhelie; biserica n-a avut pagube în afară de faptul că ungurii i-au stricat ușa, satul a avut o pagubă de 1 005 florini, 49 creștari (cu mult mai mică decât aceea din Fărăgău), școală nu-i dascăl este, învață pruncii în casa sa mică. În Spălnaca păstora Petru Lucaci, hirotonit de Moga în 1840, cu singhelie, biserica n-a pățit nimic, satul are o pagubă de 2 067 florini, 55 creștari, școală nu-i, dascălul a fost angajat de curând, învață pruncii în casa lui. Obștea fiind săracă nu este capabilă să-și construiască școală, spre deosebire de cea din Fărăgău, unde obștea era în stare bună și capabilă să-și facă școală bună. Și în Botezul obștea era capabilă să-și construiască școală, dar numai în cazul în care i se ordonă acest lucru, ceea ce înseamnă că sătenii erau zgârciți și nu realizau ce importanță avea școala pentru copiii și națiunea lor.

În Ciunga și Micoșlaca, unde păstora Vasilie Munteanu și Iacob Paul, hirotoniți în 18 decembrie 1840 și, respectiv, 15 ianuarie 1837, primul cu singhelie, al doilea fără, nu existau nici dascăl, nici școli, obștile erau sărace și incapabile să-și construiască școli, lucru valabil și pentru obștea ortodoxă din Herea. Ungurii au stricat Biblia, au băut 8 ferii de vin din vinul Sfintei Biserici, satul a suferit o pagubă de 1 448 florini, 15 creștari. În Micloșlaca biserica n-a pățit nimic, satul a avut o pagubă de 1 962 florini, 28 creștari. În Herea păstora administratorul Grigorie Moldovan, hirotonit în 14 iunie 1818, cu singhelie, la biserică ungurii au stricat ușa, au luat 3 sfeșnice de aramă, 3 linguri, satul a avut o pagubă de 2 790 florini. La Găbud, unde păstora Teodor Oniț, hirotonit în 20 octombrie 1823, cu singhelie, școala este în stare săracă, dascăl este, dar obștea ortodoxă este necăjită din partea românilor uniți. Ungurii au băut 5 ferii de vin din vinul Sfintei Biserici, satul a avut o pagubă de 115 florini, 59 creștari. La Ațintiș păstora Teodor Poap,

hirotonit în 1830, fără singhelie, biserica n-a pătit nimic, satul 796 florini, 46 creștari, școală nu-i, dascăl nu-i, nici obștea, fiind săracă, nu-i în stare să-și construiască școală. În Sâniacob situația școală era la fel ca în Ațintiș. În Sâniacob păstora Dimitrie Poap (!), hirotonit în 1834, fără singhelie, biserica n-a pătit nimic, satul 160 florini¹⁶³.

În suburbia Sebeșului, din protopopiatul cu același nume, ungurii au ucis 24 români, în Lancrăm 16, în Răhău 6, în Loman 1, în Petrești 1, în Vurpăr 19 bărbați, o femeie, în Câma Blandiana un bărbat, în Inuri 4 bărbați, în Vinți un bărbat, în Sibișani 3 bărbați, în Berghin 4 bărbați, în Hăpria 3, total 84. Biserica din suburbia Sebeșului, unde păstora Avram Moga și Nicoală, hirotoniți în 1817 și 1825 de Moga, cu singhelii, n-a suferit cu nimic, dar ungurii au ars 50 de case cu sălașurile lor și au prădat. În Lancrăm păstora Simeon Ionescu, hirotonit în 1834, cu singhelie, casa bisericii a fost golită de unguri, sătenii au fost siliți să dea soldaților rebeli unguri tot ce i-au cerut. În Răhău păstora Nicolae Cărpinișan, Ioan Gota, hirotoniți în 1826 și 1836 de Moga și Dimitrie Munțiu, hirotonit de Gherasim Raț, al Aradului, biserica a fost păgubită de 50 florini, satul a suferit păgubiri de averi și vite (marhe). La Călnic păstora Nicolae Kărpinișan, preot în 1849 de Șaguna, cu singhelie, biserica n-a pătit, satul a fost silit să dea ungușilor tot ce au cerut. În Deal păstora Petru Roșca și Ioan Dobre, biserica n-a pătit, satul a fost prădat de soldații rebeli unguri de multe vite și averi. Situația bisericilor și satelor Pianu de Jos, Pianul de Sus, Loman, Răchita, Strugar, Petrești, Drămbar și Hăpria a fost identică cu cea din Deal. Biserica din Berghiu a fost însă prădată din ordinul lui G. Gyulaj care a poruncit să fie prădat și satul. Biserica din Daia n-a pătit, dar satul a avut o pagubă de 3 000 florini. Biserica din Vurpăr n-a pătit nimic, „fiind toate mai înainte grijite” (deci odoarele, cărțile, odăjdiile au fost ascunse și îngropate, probabil), dar în sat ungurii au omorât mulți români (19) și i-au prădat de tot ce au putut căra. Biserica și satul Răcătău n-au pătit nimic, biserica din Câma a fost prădată de tot ce a avut mai bun iar satul a avut mult de suferit din partea insurgenților unguri din Vinț. Biserica din Inuri a fost prădată rău de tot, mare parte

¹⁶³ P II, D. 25, loc. cit.

din sat a fost aprinsă, altă parte prădată. Românii din orașul Vinț fiind „togma în cale” au suferit multe de la rebelii unguri care au cruțat totuși biserica. Satul Sibișani era bănuț de rebeli că era ostil Ungariei, a fost jefuit foarte tare din toate, ca și satul Berghiu, unde biserica n-a fost cruțată, dar cea din Sibișani a fost cruțată. Satele Drămbar și Hăpria au fost jefuite din toate cele ce le aveau.

În Loman școala era în stare bună, are dascăl, în Răchita școala se ține în casa dascălului, ca și în satul Strungar, la Petrești nu există școală dar este dascăl, însă în Acmar nu există nici școală, nici dascăl. În Vurpăr există casă de școală, dar nu-i dascăl, la Sărăscău, Răcățau, Căma, Inuri, Vinț, Sibișani, nu există școli, ca și al Hăpria și Berghin. În suburbia Sebeșului, școala era în stare slabă, există dascăl, în Lancrăm școala este în stare bună, cu dascăl, în Răhău și școala și dascălul erau în stare bună, în Călnic școala și dascălul se găseau, la fel, în stare bună, în Deal nu este școală, dar este dascăl, în Pianul de Jos școala și dascălul erau în stare slabă, în Pianul de Sus școala era în stare bună. În Pianul de Jos păstureau trei preoți: Simeon Trufaș, Georgie Vanța, hirotoniți de Moga în 1826, 1837, al treilea de Șaguna în 1849, cu singhelii, în Pianul de Sus Nicolae Mina și Maței Savu, hirotoniți primul de Moga în Ardeal, al doilea la Arad, în Loman erau două parohii, una era vacantă, în cealaltă păstorea Grigorie Filimon, hirotonit de Vasile Moga în 1827, în Răchita păstureau Elisei Dăncilă și Nicolae Raika, preoțiți de Moga în 1824 și 1829, care se ocupau și de filia Strungar (sau măcar unul din ei). Nicolae Radu, hirotonit în 1824 de Moga păstorea în Petrești, Avram Pielar în Akmar, Mihail Muntyan în Wurpăr, Ioan Rădoi în Sărăscău, unde biserica și satul n-au pățimit nimic, Avram Medrea păstorea în Răcățau, Avram Rote în Căma, Ioan Vlad în Inuri, Ioan Bena în Vinț, Ioan Kosteia în Sibișani, Nicolae Novac în Berghin, Georgie Ciuka și Georgie Kislas în Daia, Ioan Stanciu în Drămbar, Iosif Lobonț în Hăpria. Ultimii preoți au fost hirotoniți fie de episcopul Moga, fie de episcopii Gherasim Raț și Andrei Șaguna între 1824-1849¹⁶⁴.

În 17 noiembrie 1849 își semna „Conșpectul Conscriptiilor” Grigorie Gal, protopopul Clujului și administratorul protopopiatului Sicului din

¹⁶⁴ P II, D. 27, loc. cit.

varmeghia (comitatul) Dăbâcii, cercul Reteagului. În Bogat și Sic păstora Teodor Pop, hirotonit de Moga în 1828, are singhelie, satul a fost păgubit de unguri cu 200 florini, în Bonțida păstora Ioan Kozma, hirotonit de Moga, cu singhelie, satul are o pagubă de 1100 florini, în Diviciori păstora Ionikie Mezei sau Kâmpean Namsenik (amândoi, sau era aceeași persoană cu două nume!?), hirotonit de Moga în 1823, satul are o pagubă de 1994 florini, 14 morți înregistrați la rubrica „moarte silnică”, 1 femeie, care s-au adăugat la cei 6 bărbați uciși de unguri de la Bonțida. La Iaka păstora Artemie Vesa, hirotonit de Moga la 1842, cu singhelie, ca și preoții precedenți, în Kiukiș păstora Atanasie Kițac, hirotonit de Moga la 1843, fără singhelie, satul a avut o pagubă de 671 florini, 31 creștari. Ungurii nu s-au atins de nicio biserică din protopopiat, dar au provocat satelor o pagubă totală de 3 965 florini, au ucis 20 bărbați și o femeie din Diviciori. Satele din protopopiatul Sicului, cercul Reteagului, nu aveau nici școli, nici dascăli și aici trăiau 1 288 gazde bărbați, 1 278 gazde femei, total 2 566.¹⁶⁵

Potrivit Conscripției elaborate de Zaharia Boiu, protopopul tractului Sighișoarei, în acest protopopiat, de moarte silnică au murit 28 bărbați, de moarte firească 106 bărbați, 77 femei, trăiau 3 727 gazde bărbați, 3 868 gazde femei, total 7 595. În cetatea Sighișoara păstora Zaharia Boiu, hirotonit de Moga cu singhelie nr. 498 din 17/5 octombrie și Vasile Leicu, hirotonit de Moga, cu singhelie nr. 723 din 12 decembrie 1834. Biserica a avut o pagubă provocată de unguri în valoare de 190 florini, 30 creștari, românii au suferit felurite jafuri, într-o parohie nu era școală, era dascăl, nu se simțea niciun progres, în cealaltă parohie exista și dascăl, și școală. Nicolae Moldovan preotit în 1823, fără singhelie, păstora în Seleuș, biserica și satul n-au suferit. În filia Produ, biserica a suferit din partea trupelor ungurești o pagubă de 1 622 florini, ungurii au aprins 8 case și au comis jafuri în sat. În dreptul cetății Sighișoarei, la rubrica „Reflecții”, Zaharia Boiu a făcut următoarea precizare: „In summa sufletelor poporului român din Protopopiatul acesta se află țigani 1 700, care sunt într-una socotiți ca fii ai bisericii răsăritene g[reco] n[on] u[nitus]”. În filia Produ al bisericii mater Seleuș, păstorită

¹⁶⁵ P II, D. 28, loc. cit.

tot de Nicolae Moldovan, s-au înregistrat 22 de bărbați la rubrica „moarte silnică”. Tot aici există și școală și dascăl, dar învățătura era de slabă calitate. La Daneș păstora Zaharia Tătaru, hirotonit în 1848 de Andrei Șaguna, singhelie este din 18 octombrie 1849, biserica și satul n-au pătimit, nu există nici școală, nici dascăl. În Laslea fusese paroh Ioan Tătaru, hirotonit de episcopul Aradului, Pavel Avacumovici în 1802, fără singhelie, dar s-a retras, satul și biserica n-au suferit, nu există nici școală, nici dascăl. Aici a fost omorât un român.

În filia Hoghilag, ungurii au jefuit biserica, în valoare de 203 florini, există școală și dascăl, dar dascălul este ticălos. În Saes păstora Ilie Brânduș, hirotonit de Moga în 1823, n-are singhelie, biserica și satul n-au pătimit, există dascăl, nu există școală. În Trapold păstora Sofronie Brânduși, biserica și satul n-au pătimit, școală nu este, dascăl este, iar parohul a fost hirotonit de Moga și are singhelia cu numărul 394 din 25 octombrie 1845. Bisericile și satele Henig, Netuș, Zelina, Sas Daia, Archita, Baia Bunești, Padoș, Cetatea Odorhei, Porumbenii Mari, Porumbenii Mici, Betești, Moșna, Șoimușul Mare n-au pătimit nimic din partea trupelor maghiare. În Netuș s-a înregistrat 1 român ucis, în Sas Daia 2, în Archita 1, în Bunești 1. Satul Saschiz a fost ars și jefuit, biserica a avut o pagubă de 56 florini. În multe sate din Conscripție nu există nici școli, nici dascăli, în unele există școli, dar nu există dascăli, sau invers. În această conscripție, protopopul Zaharia Boiu a înscris la rubrica „Reflecții” că românii din scaunul Udvarheiului gr.n.u. afară de aceștia (din câteva sate enumerate n.n.), toți s-au unгурit în timpul revoluției. Părintele Ioan Boiu din Bodogaia, rămânând fără parohie, slujește acum la Feleagu. Aici credem că noțiunea „s-au unгурit” se referă la faptul că au fost siliți să treacă la confesiunile maghiare. Preoții Ioan Dobre (Henig, Zehina, Netuș), Ioan Tecușan (Sas Daia), Ioan Boiu (Saschiz), Gheorghie Vătășan (Archita și filia Baia), Nicolae Vătășan (Bunești, filia Padoș plus cetatea Odorhei), Adânloaie Onița (Porumbenii Mari, Mici, Betești, Moșna, Șoimușul Mare) au fost hirotoniți de Moga, cu excepția lui Gheorghie Vătășan, hirotonit de Pavel Avacumovici, episcopul Aradului, în 1809¹⁶⁶.

¹⁶⁶ P II, D. 29, loc. cit.

În protopopiatul Solnocului Interior (din Lontru), varmeghia Dăbâcii, cercul Reteagului, care cuprindea nu mai puțin de 42 parohii, la capitolul moarte silnică figurează 23 bărbați, 10 femei. Ei erau originari din Gâlgău 1 bărbat, 1 femeie, din Poiana Porcului 3 bărbați, din Libotin 2 bărbați, din Petrilea 1 bărbat, din Rogoz 11 bărbați, 9 femei, din Inău 1 bărbat, din Hășmașu Ciceului 1 bărbat, din Chinești 1 bărbat. Cei mai mulți români și cel mai multe românce care au avut acest destin tragic erau din satul Rogoz, restul satelor scăpând cu 1, 2, 3 morți. Numărul total al sufletelor pe protopopiat era de 8 743. Bisericele în Baba, Tălkușa, Goștila, Gâlgău, Koroieni, Muncel, Poiana Blenchii, Vima Mare, Ciceu-Poian, Doh (Dog Mezö?), Perișor, Dobricel, Peteritea, Inău, Ciceu-Giurgești, Hașmașu Ciceului, Ciceu-Corabia, Cizer, Neagra, Alpareth-Bobâlna, Ciubanca de Jos, Ciubanca de Sus, Escu, Osoi, Buzaș, Podișu n-au pățimit cu nimic din partea ungarilor. Biserica din Suciul de Jos a fost jefuită, de la biserica din Borkut ungurii au luat clopotele, cele din Văleni și Poiana Porcului au fost jefuite, de la biserica din Poiana Porcului inclusiv clopotele. Ungurii au luat și clopotele de la bisericile din Dobricel, Costeni, Libotin, Răzoare. Rohia, Ungureni, Măgoaja. De la biserica din Chiuești, ungurii au luat clopotele și au jefuit-o de tot ce a avut; la fel au procedat și cu biserica din Rogoz.

Satul Baba a fost păgubit în valoare de 1289 florini, Tălkușa 175 florini, Goștila 23 zloți, Gâlgău 988 zloți, Poiana Blenchii 1854 zloți, Vilma Mare 400 florini; satul Doh a fost jefuit de 5 cai, Perișor 200 zloți, Suciul de Jos 1258 zloți, Borkut 1828 florini, Vălenii Lăpușului 10 300, Poiana Porcului 46 000 florini, Dobricel 2 047 zloți, Costeni a suferit pagube și execuție în bani, Cupșeni a suferit o pagubă de 2 681 zloți, Dobricul Lăpușului 3 060 florini, Libotinul a fost jefuit de tot ce avea, Văleni 901 zloți, Peteritea 300 florini, Rogozul a fost ars de tot și a suferit cea mai mare pagubă (și pierdere în oameni: 11 bărbați, 9 femei), Rohia a suferit pagube și o execuție în bani în valoare de 1500 florini(!), Stoiceni are 17 case arse și execuție în bani, Ungureni execuții multe. În Inău, ungurii au făcut o pagubă de 80 florini, în Ciceu-Giurgești au provocat pagube mari, în Hășmașul Ciceului au pus un iliș (bir, impozit) de 36 florini, în Cozer au făcut o pagubă de 100 florini, pentru satele Măgoaja, Neagra se menționează că au suferit „pagubă neprețuită” sau „cea mai mare

pagubă”, fără să fie evaluate în florini sau zloți. În satul Chiuești, ungurii au făcut o pagubă de 10 701 zloți, iar celelalte sate până la 42 n-au suferit nicio pagubă din partea maghiarilor.

În 33 de sate din acest întins protopopiat nu existau nici școli, nici dascăli. În Vima Mare există școală și dascăl ortodox, există școală și în Suciul de Jos, „dară se biruiește de uniți”, deci este școală confesională greco-catolică, la care puteau învăța și copiii ortodocși. În Cupșani, Dobricu-Lăpușului există școli, nu există dascăli, școala din Rogoz, sat cu mari pierderi umane și materiale, a fost arsă de unguri, în Ungureni nu există școală, dar există dascăl, în Ciceu-Giurgești există și dascăl și școală nouă de zid în stare foarte bună (în sfârșit!!!). La Neagra funcționează o școală mică, în Chiuești există școală, dascăl nu-i. Din cele 42 de parohii, în Ciubanca de Sus preotul este decedat, ca și cel din Escu, iar în Buzaș postul este vacant. Ceilalți parohi, pe care nu-i mai amintim aici pentru a nu supradimensiona articolul, au fost hirotoniți majoritatea lor de episcopul Moga între 1825-1845 și au fost hirotoniți doar Vasiliu Bulboz în 11 decembrie 1849, cu singhelie, și Grigorie Hodiș din Hodișu (Csömeny), fără singhelie, de Andrei Șaguna¹⁶⁷.

Nu este de mirare că episcopul Andrei Șaguna a dispus în 1854-1855 împărțirea acestui vast protopopiat ortodox în două, și anume protopopiatul Solnoc I și protopopiatul Solnoc II, pentru a face posibilă o mai bună administrare a parohiilor de această confesiune din nord-vestul Marelui Principat al Transilvaniei. Cu câțiva ani în urmă, micul colectiv de teologi, coordonat de noi a publicat corespondența dintre Episcopia și Mitropolia Română Ortodoxă din Transilvania și protopopiatul Solnoc II între 1845-1874¹⁶⁸, din care rezultă că în urma unor îndelungate eforturi materiale, al unor îndemnuri și sfaturi permanente venite de la Sibiu, comunitățile și obștile ortodoxe din acest protopopiat și-au construit în timp de 20 de ani școli în stare bună și foarte bună, le-au înzestrat cu dascăli plătiți acceptabil, cu inevitabile

¹⁶⁷ P II, D. 30, loc. cit.

¹⁶⁸ *Crâmpie din istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. Eparhia Sibiu către protopopiatul Solnoc II. Corespondență (1 octombrie 1845 – 20 decembrie 1874)*, vol. I. Coordonator: Dumitru Suciul. Autori: Dumitru Suciul, Alexandru Moraru, Flaviu Vida, Cosmin Cosmuța, Cluj-Napoca, 2006.

excepții și le-au înzestrat cu grădinile de pomărit prevăzute ca fiind necesare în regulamentele școlare ale timpului. Acesta a fost trendul în materie școlar-confesională în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Teologii care se ocupă de istoria parohiilor și parohilor ortodocși pot regăsi în acest volum parohii din protopopiatul Solnoc II care au funcționat și în anii 1848-1849, pe care noi nu i-am inclus în studiul de față. Intenționăm ca tomul de corespondență Mitropolia Sibiu – protopopiatul Solnoc II să fie inclus, alături de cele ce vor urma, într-o serie de volume publicate sub egida unui titlu generic cu numele *Biserica, comunitatea și școala ortodoxă din Transilvania în epoca modernă*.

În Glodeni, din Protopopiatul Turzii de Sus, soldații unguri au stricat ușa bisericii, au păgubit satul în valoare de 1 392 florini, au ucis 2 români. În Gornești, ungurii au jefuit biserica de toate odăjdiile ei, dar au fost recuperate, satul a avut o pagubă de 450 florini, ungurii au ucis 6 români. În Periș, filie, ungurii au luat din biserică Antimisul, Discosul, 2 sfeșnice de aramă, o față de masă, satul a fost păgubit în valoare de 388 florini. Pentru aceste localități, Conscriptia nu dă numele parohului și în Periș, la rubrica „moarte silnică” figurează 2 români. În parohia mater Sângerul de Pădure și filia Dumbrăvioara păstora Georgie Simoniș, hirotonit în 6 ianuarie 1845 de Moga, are singhelie, ungurii au luat de la biserica din Sângerul de Pădure Antimisul și 4 cărți, satul a fost jefuit în sumă de 1 162 florini, ungurii au ucis 6 români, dar filia Dumbrăvioara a scăpat nevătămată. În Nadășu păstora Zacharie Matei, hirotonit în 11 aprilie 1819 de Moga, are singhelie, biserica și preotul au suferit o pagubă de 2 000 florini, satul a fost jefuit de dobitoace, veșminte, slănini, tot felul de unelte, în valoare de 8 059 florini. În Urișor păstora Georgie Papp, hirotonit în 12 mai 1831 de Moga, are singhelie, biserica a fost cruțată, satul are o pagubă de 1 100 florini, ungurii au ucis 1 român. În Ibănești păstora Dimitrie Kornya, hirotonit în 3 august 1844, fără singhelie, ungurii au jefuit biserica de 2 clopote, odăjdii, potirul, discosul, tot felul de podoabe; au rămas în picioare doar pereții, pagubele suie la 1 600 florini, satul a fost prădat, în afară de suma de 66 352 florini, de dobitoace, veșminte, bucate, unguri au ucis 19 bărbați, 1 femeie (din nou se observă că unde s-au înregistrat multe victime umane, pierderile materiale la biserică și sat au fost pe măsură de mari).

În Hodac păstorea Ștefan Fărcaș, hirotonit în 7 iunie 1835, ungurii i-au dus singhelie, biserica a fost jefuită de clopote, veșminte, potire, discos, au rămas doar pereții, satul a fost jefuit de boi, vaci, cai, oi, veșminte, bucate și tot felul de averi, ungurii au ucis 33 de bărbați, 2 femei (un record tragic, pe al doilea loc în protopopiat în privința pierderilor umane). În Ocna Sărată păstorea Dimitrie Fulea, hirotonit de Moga, fără singhelie, biserica și preotul au fost jefuiți în valoare de 2 712 florini, satul în valoare de 5 212 florini, ungurii au ucis 1 român, 1 româncă.

Tot Dimitrie Fulea păstorea în filia Gligorești, unde biserica n-a pătimit, filia a fost jefuită în valoare de 5 082 florini. Simion Breatan, hirotonit de Andrei Șaguna în 1848, fără singhelie, păstorea în Deleni, biserica a fost cruțată, satul a suferit o pagubă de 4 451 florini, 41 creițari, ungurii au ucis 1 român. Iosif Sovago, hirotonit în 18 februarie 1844 de Moga, cu singhelie, păstorea în Idicel, biserica București și popa au suferit o pagubă de 3 750 florini, satul 9 408 florini. Ștefan Branya, hirotonit în 14 februarie 1839, cu singhelie, păstorea în Aluniș, unde biserica și popa au suferit o pagubă de 1 987 florini, satul de 4 544 florini, ungurii au ucis 1 român. Pavel Stoika, hirotonit în 14 octombrie 1833, cu singhelie, păstorea în Filea, unde biserica a fost cruțată, dar popa a fost jefuit în valoare de 379 florini, 14 creițari, satul a fost jefuit de dobitoace și de 6 823 florini, 19 creițari, ungurii au ucis 3 români. Alexandru Popovici, hirotonit în 3 august 1813, cu singhelie și Iacob Maier, hirotonit în 12 iunie 1825, cu singhelie, păstoreau în Toplița, biserica a fost cruțată, secuii au jefuit satul de dobitoace, haine și bani. Ioan Ușiță, hirotonit în 28 februarie 1841 de Moga, păstorea în Stânceni, preotul a fost jefuit de secui în valoare de 68 florini, satul a fost jefuit de secui de dobitoace, haine, iar notariusul satului, Zaharie Kantai, de 374 florini 17 creițari. „Georgie” Szava, hirotonit în 13 octombrie 1839, cu singhelie, păstorea în Maiorești, biserica a fost cruțată, satul a fost jefuit în două rânduri, o dată în valoare de 633 florini, apoi de 299 florini.

Theodor Mate, hirotonit în 22 decembrie 1825 de Moga, fără singhelie, păstorea în Deag, biserica a fost cruțată, satul a avut o pagubă de 3 234 florini, Florea Szava, hirotonit în 17 iunie 1814, cu singhelie, păstorea în Pietriș, biserica a fost cruțată, dar satul a fost cumplit jefuit, după cum demonstra atestatul de sub litera A atașat Conscripției. Ioan

Popovici, hirotonit în 23 martie 1819, cu singhelie, păstorea în Dumbrava (Lügeth), unde biserica și preotul au suferit o pagubă de 7 590 florini, satul de 74 500 florini, deoarece ungurii le-au luat românilor mai toate dobitoacele și alte averi și au ucis 38 de români (record tragic, pe primul loc în protopopiat, în pierderi umane, dar și materiale, după regula de mai multe ori constatată). Alt Ioan Popovici, hirotonit tot de Moga în 13 octombrie 1832 (poate fi fiul primului), păstorea în Vătava de Sus (Felső Répa), are singhelie, biserica și popa au o pagubă de 200 florini, satul 2 964, Vasilie Popovici, hirotonit în 10 decembrie 1845 de Moga, cu singhelie, păstorea în Vătava de Jos (Alsó Répa), biserica și popa au o pagubă de 72 florini, satul are o pagubă de 8 934 florini, 48 creștari, ungurii au ucis 1 român. Parohul Mihail Fulea, hirotonit de episcopul Aradului, Gherasim Raț, fără singhelie, păstorea în Săcalu de Pădure, biserica a avut o pagubă de 250 florini, popa de 150, satul de 3 218 florini. Nechifor Crăciun, hirotonit de Moga în 28 octombrie 1831, cu singhelie, păstorea în Lueriu, biserica a fost cruțată, satul a suferit o pagubă de 1943 florini. Tot Nechifor Crăciun păstorea în Veța, filie, biserica s-a jefuit în sumă de 25 florini, „iară români noștri la 463 florini v.v.” specifică protopopul în Conscripția sa, adăugând că în această filie ungurii au ucis 1 român. În total, pe întreg protopopiatul, au căzut uciși 115 români. Singurul total calculat în Conscripția protopopiatului Turzii de Sus este cel al sufletelor gazdelor: 14 705.

În Glodeni, Periș, Sângerul de Pădure, Dumbrăvioara, Ulișor, Gligorești, filia Alunișului, Filea, Toplița, Stânceni, Maiorești, Dumbrava, Veța nu existau școli, nici dascăli. În Gornești există școală în stare slabă, există și dascăl, în Nadășu școala se ține într-o casă (închiriată, probabil), dascăl există în persoana preotului cel tânăr; în Ibănești dascăl este, școala se ține într-o casă slabă, în Hodac școala este în stare bună, „așijderea dascălul”, în Ocna Sărată dascăl este, școală nu-i, pruncii învață într-o casă, în Deleni, școala și dascălul se aflau în stare slabă (deci dascălul era incompetent). Școală și dascăl existau în Idicel, dar dascălul n-avea plată, în Aluniș mater situația se repetă, în Deag este dascăl, școală nu-i, dar pruncii învățau într-o casă (probabil închiriată, puțin probabil donată ca locație pentru școală). Școală și dascăl existau în Vătava de Sus, dar dascălul n-are plată, situație identică și în Vătava de Jos. În Săcalu de

Pădure școala era în stare slabă și pe deasupra dascălul n-are plată, în Lueri, în schimb, școala era în stare bună, numai dascălul n-are plată¹⁶⁹.

Din Conscripția protopopiatului Nocrich (Ujegyhaz), elaborată de protopopul Ioan Panovici, rezultă că de moarte firească au murit 296 bărbați, 266 femei, silnică 13 bărbați, numărul total al familiilor 3 817, gazdelor (7 447 bărbați, 7 405 femei), total 14 852. Cei morți de moarte silnică au provenit din Band 1 român, din Feldea 2, din Loamneș 2, din Lupul 2, din Păuca 6. Bisericele din Alțâna, Fofeldea, Glimboaca, Hozman, Himbav, Chirpăr, Marpod, Măgăreu, Nocrich, Săraș, Colhor, Zincul Mare, Zinșor, Rodbav, Șomărtin, Dealu Frumos, Toarcla, Veseud, Berț, Alămor, Beșinău, Bogatul, Broșteni, Loamneș, Mândra, Tău, Lupul n-au pățimit nimic din partea maghiarilor. Din biserica de la Band, ungurii au luat tipsia cu Sfânta Cuminecătură, de la biserica din Țichindeal 2 linguri de argint, alte obiecte de argint și un patrafir, la Bruiu preotul a avut o pagubă de 325 florini. Din biserica de la Armeni, ungurii au luat cutiile cu bani cu tot. Satul Alțâna n-a suferit nimic din partea ungarilor, Bandul a fost globit cu 445 florini, Țichindeal 90 de florini, apoi câte 3-5 florini fiecare familie și 10 florini de la preot (în sat fiind 130 familii). Fofeldea a furnizat mâncare pentru soldații unguri și care pentru cărașie. Satele Glimboaca, Hozman, Himbav, Chirpăr, Marpod, Măgăreu, Nocrich, Săsău, Bruiu, Șomărtin, Dealu Frumos, Toarcla, Vedeud, Ocna Sibiului n-au pățimit nimic din partea ungarilor.

Calbor a fost silit la cărașii pentru unguri și le-a furnizat multe alimente, Rodbav a dat contribuții în bani. Alămor a suferit execuții în bani, haine, bucate, băți, Armeni a suferit tiranii, jafuri și batjocuri. Beșinău a avut o pagubă de 2 737 florini, 38 crețari, Bogatul 4 500 florini, Păuca a suferit jafuri și poveri multe. La Alțâna nu există școală, dascălul învață copiii în casa lui, la Band există o școală bună de zid, dascălul este plătit din casa alodială cu 24 florini pe an. La Țichindeal, dascălul învață copiii în casa lui, ca și la Fofeldea, deoarece nu există școli construite de comunități. La Glimboaca, Chirpăr, Marpod, Măgăreu, Nocrich, Săsăuș, Bruiu, Calhor, Zinșor, Rodbav, Șomărtin, Toarcla, Veseud, Berț, Ocna Sibiului, Tău, Lupul Păuca, Hozman nu există nici școli, nici dascăli. La

¹⁶⁹ P II, D. 31, AMS, Fond Arhiepiscopesc 13/Pr. Tabloul.

Himbav copii învață într-o casă în construcție, la Zancu Mare este școală slabă și dascăl, la Dealu Frumos este școală bună de zid, dascăl slab, la Alămor, Beșinău, Bogatul, Broșteni nu există nici școli, nici dascăli. Din cei 32 de parohi din acest protopopiat, doar 6, și anume Ioan Roman din Band, Ioan Sinac din Himbav, Grigorie Maier din Nocrich, Nicolae Oancea din Șelimbăr, Ilie Bratul din Armeni, Vasilie Vintilă din Brășteni sunt hirotoniți de episcopul Andrei Șaguna și veteranul Ioan Popovici senior din Săsăuș este hirotonit în 11 iulie 1798 de Pavel Avacumovici al Aradului, care păstora de 52 de ani, iar toți ceilalți sunt hirotoniți de episcopul Vasilie Moga între 1816-1845¹⁷⁰.

Conscripția protopopiatului Zarandului reflectă plenar cum s-au petrecut conflictele în Războiul Național româno-maghiar pentru Ardeal într-una dintre cele mai fierbinți și mai intense zone de desfășurare a acestuia. Conscripția conține 48 de sate cu parohii lor, de moarte firească au murit 296 bărbați, 275 femei, de moarte silnică 479 bărbați, 98 femei, numărul total al gazdelor pe protopopiat 14 976 bărbați, 14 872 femei, total 29 848. Se remarcă limpede că românii ucși de unguri în acest protopopiat i-au depășit ca număr pe cei decedați de moarte firească cu 183 de suflete. În Luncanii de Jos păstora Petru Ivan, hirotonit în 9 iulie 1835 de Moga, cu singhelie, ungurii au ars biserica și tot ce se afla în ea, au aprins 67 de case, cu sălașele, șurile, grajdurile lor, garduri, chiar și pomi, paguba fiind de 22 320 florini. La capitolul reflecții se precizează că 7 jurați ai satului „au biciulit” (au estimat) suma pagubei adăugând că satul, fiind aproape de drumul țării, soldații rebeli și alți jefuitori l-au prădat rău de tot. Ungurii au ucis 7 bărbați și 3 femei. În Buceș păstora Nicolae Rus, hirotonit în 31 decembrie 1836, cu singhelie nr. 616, o biserică la care ungurii n-au ajuns n-a fost jefuită, pe cealaltă au aprins-o cu tot ce avea în ea, de au rămas doar zidurile, au ars 80 de case cu tot ce aveau și alte bunuri mișcătoare și nemișcătoare și au ucis 3 români și 2 românce. În Birtin păstora Ioan Morariu, hirotonit în 29 mai 1835, singhelia nr. 128 s-a prăpădit în revoluție, biserica n-a pătimit nimic, dar nu s-au făcut slujbe în ea câteva săptămâni, satul a suferit jafuri în slănini, vinars (țuică), cărnuri, gloabe de bani, de vite cu

¹⁷⁰ P II, D. 32, loc. cit.

coarne și fără coarne, bucate, haine în număr de 5 982 florini, 54 creițari, ungerii au omorât 17 români.

În Băița păstoria Ioan Groza, hirotonit în 27 iunie 1817, cu singhelie, biserica a fost jefuită de toate odăjdiiile, cărțile și alte lucruri, orașul, pentru a nu fi ars, a plătit ungerilor o gloabă de 1 200 galbeni de aur împărătești, din sat au fost uciși 7 români. La Bulzești păstoria Ștefan Jurj și Ioan Jurj și Gavrilă Stănilă, primii doi hirotoniți de Moga, al treilea de Șaguna, la biserica din sus, numită de fiii moșilor „biserica din Stregariu” nu au putut ajunge ungerii s-o prăpădească, dar biserica de jos, numită „a Schitului”, a fost prefăcută în cenușă. Ungurii au ars 82 case, 110 cămări, 64 șuri, 90 grajduri, au luat 2 783 măsuri de grâu și cucuruz, 57 boi, 53 vaci, 268 oi, 50 porci, 30 stupi, 8 mori și 6 dube. Hainele din sat au fost vândute „la dubă” (la licitație), 3 684 măsuri de pănură de lână, 290 pieptare, 240 perechi de cioareci cusuți. S-au mai vândut de către unguri 82 care, 89 pluguri „și alte multe ce are omul la casa sa”. Din sat au căzut de mână ungurească 9 români și 5 românce. Nicolae Botici, hirotonit în 1842 păstoria în București sat, biserica a jefuită de toate ce le avea și ungerii au comis „alte fapte scârnave” în ea. 2/3 din sat a fost ars, ungerii au jefuit toate bunurile mișcătoare și nemișcătoare și au ucis 11 români și 3 românce. Teodor Banci, hirotonit în 1829, păstoria în Brad, o parohie era vacantă, biserica a fost prefăcută în cenușă cu toate odăjdiiile sale scumpe, cu tâmpla zugrăvită de creștini după modelul tâmplei din Viena, lucrare care a costat multe mii de florini, cu sfeșnicile aurite pierdute, ca și clopotele făcute cu doi ani înainte la fabrica din Timișoara, care erau cele mai vestite în tot cuprinsul Zarandului. Paguba este estimată la 13 800 florini. În Brad, ungerii au ars 429 case, 205 șuri, garduri, pomi, au luat bucate, bunuri mișcătoare și nemișcătoare, paguba estimându-se la 307 611 florini. Din Brad au căzut de mână ungurească 81 bărbați, 24 femei, ceea ce reprezintă un record tragic printre toate orașele și satele Ardealului.

Avram Leah, Ioan Gocan, Avram Gocan, Ioan Leah, hirotoniți de Moga între 1816-1844 (de fapt două dinastii de preoți) păstoria în Blăjeni, unde două biserici n-au pătimit nimic, deoarece ungerii n-au ajuns la ele. În celelalte două biserici, după ce mai întâi au făcut „curvișag” (au violat femei și fete), ungerii le-au prefăcut în cenușă, dar

au rămas zidurile, paguba fiind de 6 500 florini. În Blăjeni, ungurii au ars 243 case, 205 șuri, 464 cămări, 76 grajduri, 92 cuptoare, 28 cocini, cotărți pline de cucuruz, 2 stoguri de grâu. Ungurii au dus din sat 53 de boi și vaci, 8 cai, 783 de oi, miei, capre, iezi și porci. Paguba este estimată la 53 953 florini. De mâna ungarilor au căzut au căzut 7 bărbați, 3 femei. La Tebea păstora într-o parohie Ioan Mariș, hirotonit în 1828, cealaltă parohie era vacantă, preotul fiind ucis de unguri, din biserica s-au luat odăjdiile, praporii, ungurii au spart geamurile, au luat cărțile, paguba este de 25 florini. În sat, ungurii au ars 14 case, 8 șuri, cămări, au luat haine, bucate și bani, au dus 44 boi, 47 vaci, 10 viței, 17 care legate cu fier, 40 cai. De mână ungurească au căzut 35 români. Preotul din Țărățul a murit, aici păstora parohul din Crișcior, Nicolae Toda, hirotonit în 1819, biserica a ars cu totul, în afară de zid, ungurii au aprins 83 de case, 180 „iortoane” (probabil acareturi), au comis alte jafuri, paguba fiind de 22 000 florini. De mână ungurească au căzut 20 bărbați, 9 femei. Sofronie David, sfințit în urmă cu 50 de ani de episcopul Aradului Pavel Avacumovici și diaconul Ioan David, sfințit în 13 februarie 1844 de Moga păstora în După Piatră, Valea Grohoțal și Valea Satului, alt Ioan David, sfințit în 7 iunie 1844, păstora în După Piatră, Valea Cornițial și Valea Porcului, Spiridon Ardeu, hirotonit în 1832, păstora în După Piatră, Valea Sârboii și Valea Tarniții. Bisericile n-au pățimit nimic, localitățile au suferit jafuri de prin case, luări de vite cu coame și cai, paguba suindu-se la 3 407 florini, 40 creițari. De mână ungurească au căzut 4 bărbați.

În Luncoiu de Sus păstora Samuil Poenariu, hirotonit de episcopul Aradului Pavel Avacumivici, singhelia acestuia se afla în Arhiva din Sibiu, ca și a celuiilalt veteran sfințit de Avacumovici, preotul Spiridon Ardeu. Probabil la parohii bătrâni, sau măcar la câțiva dintre ei, li se luau singheliile foarte vechi și se depozitau în Arhiva episcopiei. Ungurii au jefuit odăjdii și cărți din biserica în sumă de 150 florini, au as 31 case, 18 șuri, mai multe „iortane” (acareturi?!), au dus 6 cai, 39 vite cu coame, mai multe capre, oi, porci și alte bunuri – bătrânii ziceau „bunumuri” – paguba urcând la 13 687 florini. De mână ungurească au căzut 2 români. Gheorghie Roman, hirotonit în 25 octombrie 1848 de Șaguna, cu singhelie, păstora în Grohot, unde ungurii au prefăcut biserica în cenușă cu tot ce se afla în ea, dar s-au salvat câteva cărți sfinte: Evanghelia, Octoihul,

Liturgia și Mineul. Satul a fost ars „până la cel mai mic coșariu, cu toate cele într-însul aflătoare”. De mână ungurească au căzut 2 români. Petru Popovici, hirotonit în 1815, Nicolae Matei, hirotonit în 1837, păstoreau în Hărțișani, unde biserica n-a pățimit nimic în afara faptului că în mai multe săptămâni nu s-au celebrat slujbe, satul a fost globit de bani, 46 marhe, 84 ferdele grâu, 372 ferdele ovăz, fân în valoare de 125 florini, 30 creișari, totul în sumă de 753 florini. De mână ungurească au căzut 2 români. Căinel era filie la mater Săliște, unde păstorea Nicolae Păcurariu, hirotonit de Șaguna în 15 octombrie 1849, fără singhelie. Rebelii unguri au păgubit biserica în valoare de 250 florini, au globit satul cu bani, bucate, au luat bunuri din casele românilor, pagubele ridicându-se la 3 800 florini, 57 creișari. De mână ungurească au căzut 3 români. Iosif Moraru, hirotonit în 7 ianuarie 1827 de episcopul Aradului Iosif de Putink, fără singhelie, păstorea în Kărăștău, unde ungurii au prefăcut biserica în scrum, care fusese zugrăvită proaspăt de creștini, cu turnul nou făcut pe cheltuiala lor, dispărând în foc și cărțile și odăjdiiile bisericesti. În sat au scăpat de foc unguresc numai 4 case și 2 șuri și după ce ungurii au jefuit tot ce le-a căzut în mână, au aprins satul, paguba fiind de 63 470 florini. De mână ungurească au căzut 21 români și 3 românce.

Aron Tuduran, hirotonit în 1842 de Moga, păstorea în Curechiu, unde biserica a fost jefuită de cărți, odăjdii și alte bunuri în sumă de 152 florini, ungurii au ars 47 case, 30 cămări, 31 șuri, 36 grajduri, 36 cocine, 3 mori, au dus 16 cai, 4 vaci, 4 boi, 16 porci, 2 oi, 16 stupi, arzând în plus și 17 clăi de fân. De mână ungurească au pierit 21 români și 3 românce. În Baia de Criș nu mai exista parohie ortodoxă de sine stătătoare, deoarece în 1848 preotul a trecut la unire (greco-catolicism) și astfel parohia, care și așa era cea mai mică parohie, s-a dezbinat. Românii care au rămas ortodocși merg unii la biserica din Tebea, alții la biserica din Râșca, și în Baia de Arieș majoritatea românilor sunt greco-catolici. Aceasta înseamnă că rapoartele românilor trebuiau făcute de clericii uniți pe linia paroh – protopop – episcopia unită de Blaj – guvernator Ludwig von Wohlgemuth. Conscriptia ortodoxă de față menționează că ungurii au ars cea mai mare parte a orașului și la capitolul „Reflecții” repetă că românii din oraș se țin de parohul unit de acolo, mai cu seamă de la revoluție încoace. În vremea revoluției numai parohul unit Ioan Birta se afla acasă

cu maghiarii, iar preoții ortodocși au fugit cu toții. Ioan Clej, hirotonit în 1830 de Moga, cu singhelie, păstorea în Căraci, unde biserica n-a pățimit nimic, românii au dat ungurilor 11 ialovițe (vacii grase) pentru ca să nu aprindă satul, dar soldații maghiari au mai luat cu puterea 13 cai, o cocie, care era în valoare de 60 florini, 150 de măsurii de ovăz, 250 porții de fân și 60 porții de paie. De mână ungurească au pierit 7 români. Nicolae Toda, hirotonit în 1819 de Moga păstorea în Crișcior, unde maghiarii au ars biserica dar au rămas zidurile și clopotele, paguba este de 1 715 florini, au aprins 92 case, 200 „iortane cu cele într-însele aflătoare”, paguba este de 17 200 florini.

De mână ungurească au pierit 8 români și 3 românce.

Lazăr Pergan, hirotonit de Șaguna, păstorea în Crăciunești, unde unguri au jefuit din biserica odăjdiile și alte bunuri în valoare de 60 florini, au ars 2 case, 2 șuri, 1 cămară, au dus 3 cai, 10 boi, 4 vaci, 5 viței, au luat bani și bucate în sumă mare. De mână ungurească au pierit 10 români și 1 româncă. Arsenie Laza, hirotonit de Moga în 1838, cu singhelie, păstorea în Lunca, unde biserica n-a pățimit nimic, unгурii au ars 42 case, șuri și alte sălașe, au dus 14 vite de carne, un car legat cu fier, 95 miei, ovăz, 6 care de fân, 17 porci, 20 stânjani de lemne. De mână ungurească și-au pierdut viața 17 români. La Mihăileni păstorea Petru Burciu, hirotonit în 1814 de Moga, unde soarta bisericii, conform Conscriptiei, era următoarea: „După ce mai întâi au făcut preacurvii lăpădații de Dumnezeu rebeli cu mai multe vergure (fecioare) într-înșă, în urmă s-au prefăcut în cenușă”. Paguba ca la 2 500 florini. În sat unгурii au aprins 86 case, 86 șuri, mai multe sălașuri, garduri, pomi, au luat bucate în valoare de 26 826 florini „ce la vremea sa să poate arăta”. De mână ungurească și-au pierdut viața 4 români și 7 românce. Ioan Căzan junior, hirotonit în 15 octombrie 1849 de Șaguna, cu singhelie, păstorea în Mesteacăn, unde biserica a fost prefăcută în cenușă împreună cu „toate odăjdiile, cărțile și altele de Sfânta] Biserică țiiitoare”. Bisericii i-au fost luate și „clopotele cele de frunte în Zarand”, paguba totală fiind de 14 830 florini. Ungurii au dat foc satului, din 113 case au rămas numai 2 și o șură, restul cu tot „ce are economul în vreme de iarnă au prefăcut în cenușă. Pagubă ca la 176 556 florini, 45 creițari”. De mână ungurească au pierit 37 de români și 3 românce.

Anghel Crișan, hirotonit în 28/16 noiembrie 1848 de Șaguna, cu singhelie, păstorea în Ormindea, unde ungurii au spart geamurile bisericii, au distrus icoanele, praporii, dverile, au luat sfeșnicile și altele de S[fânta] Biserică țititoare în sumă ca la 915 fl. pagubă. Soldații unguri au aprins 27 case, 19 șuri, 10 cămări, cu bucate cu tot și cu tot ce a fost pe lângă case, au luat 196 boi, 81 vaci, 87 porci, 15 capre, 12 cai, multe haine și bucate. De mână ungurească au pierit 8 români și 1 româncă. În Potingani, filie la mater Vaca, păstorea Ioan Manea, hirotonit în 1839 de Moga, cu singhelie, biserica n-a pățimit nimic, ungurii au ars doar 1 casă, au jefuit bucate, dar n-au ucis pe nimeni din sat. Ioan Lászlo administra în Peștera, era hirotonit de Șaguna, biserica, pentru a nu fi arsă, a plătit ungurilor o gloabă de 30 florini, soldații maghiari au ars „13 gazde cu toate casele și alte sălaşuri ce au avut din câte au luat 23 vaci și alte mai multe jafuri cât au rămas oamenii la nimica”. De mână ungurească au pierit 2 români. Nicolae Poenariu, hirotonit în 18 iunie 1846 de episcopul Aradului Gherasim Raț, păstorea în Podele, unde ungurii au prefăcut biserica în scrum, cu odăjdiile și cărțile ce le avea, au luat clopotele, paguba suindu-se la 3 250 florini. Soldații maghiari au ars 78 case, șuri, cămări „și alte iortoane”, au luat bucate, vinars, boi, vaci, cai, oi, capre, porci, „bunuri mișcătoare și nemișcătoare ce nu-i cu puțință a se înșira, adică paguba ca la 19 377 florini 15 creițari în argint”. De mână ungurească au pierit 7 români și 2 românce. În Prihodiște, filie la mater Tătărăști, nu este preot, deoarece a răposat, era necesar să fie administrată de preoții din satele vecine, pentru ca creștinii să nu rămână fără mângâiere în cele sufleștești. Ungurii au luat din biserică odăjdiile, cărțile, vasele cele sfinte, paguba fiind de 275 florini, au jefuit din sat marhe, slănini, haine, bucate, bunuri mișcătoare și nemișcătoare în valoare de 4 327 florini, 30 creițari. De mână ungurească au căzut 9 români.

Simion Groza, hirotonit de Moga, cu singhelie, păstorea în Rovina, unde ungurii au jefuit biserica de cărți, odăjdii în valoare de 10 florini, dar din cauza munților puterea militară maghiară nu a putu pătrunde până acolo peste tot și au ars doar 2 case. De mână maghiară au pierit 25 de români. Aici se simte o oarecare nedumerire sau nesigurantă. Dacă puterea maghiară n-a putut atinge satul situat în creierii munților, cum s-a ajuns ca soldații unguri să ucidă 25 de bărbați români? Nu este exclus ca

cei 25 de români din Rovina să fi fost recrutați în legiunile naționale și să fi căzut în bătăliile față în față cu ungurii, susținute în această zonă fierbinte a Războiului Național româno-maghiar, dacă nu chiar în satul în cauză. La asemenea neclarități s-a ajuns grație superficialității formularului episcopal, care n-a prevăzut o rubrică separată pentru românii căzuți corect și cinstit în luptă deschisă cu dușmanul și alta separată pentru cei neînarmați, căzuți pradă răzbunării armatelor maghiare sau a ungarilor voluntari și civili care le sprijineau. În Ruda păstora Ioan Ficăr, hirotonit de Moga în 1845, biserica fiind de lemn a ars cu toate icoanele, cărțile și odăjdiile ce se aflau într-însa, paguba fiind de 6 803 florini, 20 creștari, ungurii au pus foc la 6 case, 4 șuri, au dus 7 cai, mai multe vite cu coame, bucate în valoare de 500 florini. Aici ne aflăm în fața unei excepții, în sensul că paguba satului era cu mult mai mică decât cea a bisericii, pe când în toate celelalte cazuri paguba satelor depășea cu mult pe cea a bisericilor. De mână ungurească au pierit 9 români. La Rubița păstora Lazăr Komșa, hirotonit de Moga în 1844, ungurii au luat odăjdiile și cărțile din biserică, paguba era de 100 florini, au aprins 52 de case și alte sălașuri, au ucis 2 români.

Atanasie Popovici păstora la Ribricioara, era hirotonit de Moga în 1834, cu singhelie, ungurii au stricat icoanele și sfeșnicele de lemn din biserică, paguba era de 47 florini, au ars 51 de case, 33 cămări, 49 șuri, 17 grajduri, au luat 32 028 măsurii bucate grâu și cucuruz, 4 boi, 32 vaci, 58 oi, 12 capre, 18 porci, 4 căldări mari, 9 căldări mici, 35 stupi, 1096 coți de pânză, 2 cai, 110 care de fân și paie, 4 care ferecate, 100 căzi de prune, 300 ferii de vinars, ialovițe (vite grase) în valoare de 430 florini, 67 măsurii ovăz, 6 slănini, 5 mori, au distrus 300 pomi în valoare de 309 florini, de mână ungurească au pierit 1 român și 1 româncă.

Nicolae Henț, hirotonit de Moga în 1842, păstora la Rișca, unde ungurii au cruțat biserica. Românii din sat și-au răscumpărat posibilitatea de a nu fi arși cu 6 boi, 13 vaci ialovițe, dar ungurii au mai luat cu puterea 9 cai, 10 măji de slănină, 100 ferdele grâu, 100 ferdele cucuruz, 150 ferdele ovăz, 400 porții fân, 400 porții paie, 10 stâneni lemne, 50 ferii vinars, 200 coți pânză, 300 găini. De mână maghiară au căzut 1 român, 1 româncă. Administratorul Ioan Popovici, hirotonit în 1844 de Moga, administra parohia Măguri, unde maghiarii au jefuit din biserică odăjdi, cărți, icoane,

vase sfințite, în sat au ars 45 case, 40 șuri, 20 grajduri, 22 cămări, 32 cocini, 12 cotărce, 5 cuptoare, au dus 32 boi, 46 vaci, 5 cai 31 stupi, 134 oi, capre, porci. De mână ungurească au pierit 16 români și 4 românce. Săliște, care este parohie mater la Căinel, este păstorită de Nicolae Păcurariu, care are singhelie pe filie, dar și pe materă, este hirotonit de Șaguna în 15 octombrie 1849, ungurii au jefuit din biserica odăjdii, cărți, vase sfinte, icoane în valoare de 300 florini, 20 crețari, au globit satul cu bani, vite pentru carne, bucate, slănini și alte „bunumuri” în valoare de 3 789 florini, 45 crețari. De mână maghiară au pierit 9 români. Teodor Ivan, fără singhelie, hirotonit de episcopul Aradului Pavel Avacumovici, păstorea în Scroafa, unde ungurii au jefuit din biserica odăjdiile, cărțile, icoanele, au pus foc de a ars un corn de altar, paguba fiind de 90 florini. Ungurii au aprins 17 case, 17 șuri, mai multe „iortoane”, au dus 28 vite cu coarne și alte bunuri în valoare de 1539 florini, dar n-au ucis niciun român. La Stânga păstureau Simion Crăciun, Ioan Crăciun, hirotoniți de Moga și Avram Crăciun hirotonit de Șaguna în 10/122 decembrie 1849 (probabil erau bunic, fiu, nepot, deci o adevărată dinastie de preoți), unde ungurii au prăpădit din biserică odăjdii în valoare de 50 florini, multe bucate și multă hrană din carne de porc au fost duse în vreme de iarnă pentru a le feri de unguri, dar toate s-au alterat și s-au pierdut. De mână maghiară au pierit 2 români.

La Tătăraști, filie la mater Prihodiște, preotul a răposat, nu se pot rândui preoți din satele vecine și creștinii nu se pot mângâia în cele sufletești. Cauza era că ungurii i-au spânzurat sau i-au împușcat pe preoții din aceste sate. Biserica din Tătăraști n-a fost păgubită, dar n-a funcționat din motivele amintite. Filia s-a păgubit de bucate, vinars și alte bunuri, în sumă de 568 florini, 2 crețari și ține de episcopia Aradului, protopopiatul Hălmajul Mare. De mână maghiară au pierit 4 români. În Tomnatec păstureau Nicolae Moga, hirotonit de Moga în 1832 și Ion Draja, hirotonit în 28 septembrie 1849 de Șaguna, amândoi cu singhelie, ungurii au deteriorat icoanele și veșmintele preoțești. Paguba la cele două biserici din sat este de 150 florini, românii au fugit prin păduri de frica ungarilor și toate bucatele și slăninile pe care le-au dus cu ei s-au alterat. Ungurii au ucis 1 român. În Trestia păstorea Ioan Prian, hirotonit de Moga în 1839, cu singhelie, biserica a fost cruțată, ungurii au globit satul

cu bani, românii au dat ialovițe (vite grase), grâu, ovăz și au făcut „forșpanturi grele” (transporturi) pentru armata maghiară care a ucis 1 român din sat. Petru Roșca, hirotonit de Șaguna în 1849, păstora la Uibărești, unde biserica a fost cruțată, românii, ca să scape de foc unguresc, le-au dat soldaților maghiari ialovițe în valoare de 1000 florini, 40 șilice de ovăz, 200 porții de fân și 4 stânjeni de lemne. De mână maghiară au pierit 2 români.

Ioan Manea, hirotonit de Moga în 1839, păstora la Vaca, unde ungerii au prefăcut biserica în cenușă, cu tot ce avea înăuntru, dar zidurile au rămas în picioare. Ungurii au aprins 60 case, cu toate șurile și sălașurile ce aparțineau de ele, au aprins garduri, pomi, au luat bucate și au dus cu ei tot ce le-au picat în mâini. De mână maghiară au pierit 5 români și 1 româncă. Nicolae Tulea, hirotonit în 1833, cu singhelie, păstora în Valea Bradului, unde ungerii au prefăcut toată biserica în cenușă cu odăjdii și cu cărți cu tot, dar clopotele au fost salvate din timp de români, care le-au ascuns și le-au îngropat de frica ungerilor. Soldații rebeli unguri au ars 120 case cu toate acareturile lor, au dus 16 ialovițe, 11 cai, 6 care ferecate cu fier, 4 boi, 22 măsurii de grâu, 80 de ovăz, 3 care de fân, 4 miei, 3 porci, găini, ouă și lapte în toate zilele. De mână maghiară au căzut 8 români și 2 românce. La Zdrapți păstora Nicolae Komșa, hirotonit de Moga în 1832, cu singhelie, ungerii au luat din biserică tot ce a fost metal (vase, clopote), odăjdii și apoi au pus foc și au prefăcut-o în cenușă până la pământ. În sat au aprins 148 de case și doar 2 case și 3 șuri au rămas în picioare, restul satului era jefuit și prefăcut în cenușă. De mână maghiară au pierit 38 de români și 15 românce. Ioan Faur, hirotonit de Moga în 1845, Marian David, hirotonit de Șaguna în 1849, păstora în Junku, unde ambele biserici au fost cruțate, ungerii au ars doar o casă, 2 șuri, 3 grajduri, un stog de 100 ferdele de grâu, mai mulți pomi, paie și otavă, dar n-au ucis niciun român. Majoritatea satelor era lipsită de școli și dascăli, în Rovina nu era școală, doar un dascăl fără plată, în Trestia la fel, în Junku nu era școală, doar de la un diac învățau pruncii puțină carte¹⁷¹.

Protopopiatul Zlatnei a constituit o altă zonă fierbinte a Războiului Național româno-maghiar pentru Ardeal. Totalul pagubelor suferite de

¹⁷¹ P II, D. 33, loc. cit.

biserici a fost estimat la 10 679 florini, pagubele satelor la 163 481 florini, de moarte firească au murit 325 bărbați, 308 femei, de moarte silnică 194 bărbați, 47 femei. În Zlatna păstoreau Ioan Popescu și Ioan Lucaci, hirotoniți în 1825 și 1830 de Moga, biserica a ars cu tot ce a avut, valoare 5 000 florini, paguba românilor din Zlatna era specificată într-o anexă atașată Conscripției ca fiind de 16 000 florini, ungurii au ucis 27 bărbați și 2 femei. Gheorghie Paul păstorea în Vulturi, era hirotonit de Moga în 1840, biserica a avut o pagubă de 500 florini, satul 4 200 florini argint, de mână maghiară au pierit 4 români. Nicolae Popescu, hirotonit în 1842, păstorea în Valea Dosului, unde biserica a avut o pagubă de 360 florini, satul 5 400 florini, au fost uciși 8 români și 4 românce. Ioan Tur, hirotonit de Moga în 1831, păstorea în Trâmboiaie, unde biserica n-a pățit nimic, satul 1 500 florini, au pierit 6 români și 1 româncă. Klement Kâmpianu, hirotonit de Moga în 1825, păstorea în Pătrânjeni, nici biserica, nici satul n-au suferit, dar ungurii au ucis 3 români. Nicolae Kâmpianu, hirotonit în 1845 de Moga, păstorea în Valea Bulzului, unde ungurii au prădat cărțile și veșmintele din biserica, paguba 200 florini, satul are o pagubă de 400 florini, ungurii au ucis 1 român și 2 românce. Nicolae Fibetan, hirotonit în 1848 de episcopul Aradului Gherasim Raț, păstorea în Galați, unde biserica a avut o pagubă mică de doar 4 florini, satul 2 000, ungurii au ucis 6 români.

La Presaca parohia era vacantă, biserica a fost arsă de unguri cu tot ce a avut, ungurii au ars 120 case și au prădat în valoare de 15 000 florini, au ucis 11 români și 3 românce. La Buciumi păstorea Moisi Nistea, hirotonit de Moga în 1844, biserica și-a pierdut cărțile și veșmintele paguba 200 florini, ungurii au ars 26 case și mai multe grajduri, paguba 5 000 florini, au ucis 6 români și 3 românce. În Cerbul păstorea Alexandru Dacu, hirotonit de Moga în 1844, biserica are o pagubă de 120 florini, ungurii au ars 6 case cu tot ce a fost în ele, pagubă 1 500 florini, au ucis 2 români. În Isbita păstorea Gheorghe Suci, hirotonit de Moga în 1818, biserica și satul au scăpat nevătămați, ungurii n-au ucis pe nimeni. În Poieni păstorea Ioan Koldea, hirotonit de Moga în 1838 și a avut soarta fericită a satului Isbita. În Muntari păstorea Ștefan Kosma, hirotonit de Moga în 1832, biserica a fost cruțată, ungurii n-au ars decât o casă și 4 grajduri în valoare de 400 florini și au ucis 2 români. Dionisie Adamovici, hirotonit în 1831, păstorea

în Abrud, unde biserica a suferit o pagubă de 1 000 florini, iar în privința Abrudului, protopopul consemnează: „Așa mare pagubă au pățimit că-i peste 50 000 florini”. De mână maghiară au pierit 24 români și 16 românce. Ilie Cojocar, hirotonit de Moga, păstorea în Roșia, unde biserica a suferit o pagubă de 400 florini, satul 10 000 florini, ungurii au stins viețile la 4 români și 2 românce. Avsalom Malia, hirotonit în 1839, păstorea în Koma, unde biserica nu a pățimit nimic, satul a avut o pagubă de 8 000 florini, ungurii au ucis 2 români și 2 românce. Nicolae Fodor și Manovici Moisi, hirotoniți de Moga în Cărpiniș, biserica a suferit o pagubă mică, 15 florini, ungurii au ars 2 case, 3 șuri, au dus 8 vite cu coarne, pagubă 500 florini, au ucis 3 români. Absolon Popovici, hirotonit în 1831, păstorea în satul Abrud, unde biserica are o pagubă de 30 florini, satul de 23 831 florini, 56 creștari, de mână maghiară au murit 9 români și 11 românce. În Soharul păstorea Ioan Nistea, hirotonit în 1820, biserica a avut o pagubă de 200 de galbeni care fac 1 000 florini, ungurii au ars 4 case, au prădat, paguba este de 2 000 florini și au ucis 7 români.

La Pociovaliște păstorea Nicolae Felea, hirotonit de episcopul Aradului Gherasim Raț în 1846, biserica a păgubit doar 10 florini argint, satul are o pagubă de 500 florini, ungurii au ucis 1 român. În Ciurileasa păstorea Gheorghe Felea, hirotonit în 1831 de Moga, biserica a fost arsă cu toate căte a avut, ungurii au ars 77 case, 30 șuri, paguba 13 000 florini și au ucis 11 români. La Cămpeni păstureau Ioan Pațiția și Ioan Matora, primul hirotonit de Moga în 1834, al doilea „numai rânduie” (nu știm ce înseamnă!), biserica are o pagubă de 200 florini, ungurii au aprins o casă de 100 florini și românii, fiind plecați în loagăr, n-au mai putut lucra și satul a sărăcit. Ungurii au ucis 6 români și o româncă. La Sohodol păstureau Gligorie Sicoie și Anghel Narță, primul era preot veteran hirotonit în 15 decembrie 1789, cu singhelie (servea parohia de 61 de ani), al doilea în 1832 de Moga, fără singhelie, biserica n-a pățimit nimic, ungurii au ars 3 case, 4 șuri, valoare 550 florini, au ucis 1 român. La Peleş păstorea Ioan Furdui, hirotonit de Moga în 1841, nici biserica, nici satul n-au pățimit nimic din partea ungarilor care au ucis 1 român. Parohia Poiana era vacantă, n-a suferit cu nimic și ungurii n-au ucis niciun român. La Valea Verde păstorea Dimitrie Neacși, hirotonit în 1822 de Moga, biserica a avut o pagubă de 20 florini, la rubrica „ce a pățimit satul”

protopopul a scris doar „sărăcie” fără să precizeze că ea a fost provocată de unguri sau satul era sărac de felul lui (probabil ambele variante sunt posibile). Ungurii au ucis doar 1 român.

La Supra Petrii păstora Simion Cioară și Todor Cioară, ambii fără singhelie și localitatea n-a suferit nimic de pe urma maghiarilor. Grigore Sicoe păstora în Vidra de Jos, era hirotonit de Moga în 1817, biserica și satul au fost cruțate, de mână maghiară a căzut 1 român. Vidra de Mijloc n-a suferit în nicio privință din partea ungarilor și aici păstora Ion Nicula, hirotonit în 1825 de Moga. Ioan Gomboș și Ioan Iancu, hirotoniți în 1820 și 1843 de Moga, păstureau în Vidra de Sus, unde satul și biserica n-au pățimit nimic, iar de mână maghiară au pierit 3 români. Ungurii au cruțat biserica și satul Neagra, unde păstureau Gheorghe Stan și Ioan Kandrea, primul hirotonit în 3 ianuarie 1805 de episcopul Aradului Pavel Avacumovici, al doilea de Moga în 1811, dar de mână maghiară au pierit 3 români. Biserica și satul Ponorel au fost cruțate, aici păstora Ioan Gligor, hirotonit în 1826 de Moga, de mână maghiară au pierit 8 români. Nicolae și Gheorghie Sârb, primul hirotonit în 1812 de Moga, al doilea în 1847 de Gherasim Raț, păstureau în Secătura, satul și biserica n-au suferit, din sat au pierit de mână maghiară 3 români. Nici satul și biserica din Albac, unde păstora Gheorghie Todea n-au pățimit nimic, din sat au pierit 2 români. Satele Arada, Gârda de Jos, Gârda de Sus, Lăpușul, Lăzești, Baia de Arieș, Muncelu, Cioara, Sartoș, Brăzești n-au suferit nimic. Din Arada au căzut de mână maghiară 7 români, din Lăzești 2, din Baia de Arieș 4, din Muncel 2, din Cioara 3, din Sartoș 2. În aceste sate păstureau Ioan Nicula, Gheorghie Pașca, Simion Morcan și Todor Morcan (2 pentru Gârda de Sus), Todor Lazea, Lăzeștiul avea parohia vacantă, Iosif Ighian, Vasilie Piticu, Todor Rus, Dimitrie Precup, Moisi Gherman. Majoritatea au fost hirotoniți de Moga între 1812 (Iosif Ighian) – 1844, Todor Morcan de Gherasim Raț, Todor Rus de Pavel Avacumovici în 1800, servind parohia Cioara de 50 de ani. La Zlatna exista școală, dar au ars-o ungurii și copiii învață carte într-o casă străină (probabil închiriată). Exista școală și în Buciumi, dar într-o stare slabă. În schimb, școala din Poieni se afla în stare bună. La Abrud era școală, nu era dascăl, la Korna școala era în stare bună, ca și în satul Abrud. În Câmpeni era și școală și dascăl, în Vidra de Mijloc este școală, la fel în

Săcătura, în Arada școala se afla în stare slabă, în Baia de Arieș exista școală și dascăl, dar acesta n-are plată. În restul satelor din protopopiat nu existau nici școli, nici dascăli¹⁷².

La 24 octombrie 1849 parohul Bucur Mircea raporta protopopului său că în parohia sa, Lovnic, din protopopiatul Cohalmului, trăiau 40 de gazde, 20 jeleri și 12 gazde țigani. Biserica n-a pățimit nimic, dar groful Haller cu 50 de husari ai săi au intrat în sat, i-au jefuit pe români și de la el, ca paroh al locului, au luat 80 de zloți, de la gociman 72 de zloți, de la dascăl 22 de zloți și 30 creițari și de la cantor 10 zloți, de la ceilalți fie câte 5 zloți, fie 2 sau 1 zlot, iar de la alții chiar mai puțin. A pierit de mână maghiară 1 român. În sat nu este școală. Copii învață în casa dascălului. Tot Bucur Mircea păstorea în Covoru, unde trăiau 15 gazde, 2 jeleri și 12 țigani. Covoranii n-au suferit cu nimic din partea ungarilor. În sat nu există școală, nici dascăl¹⁷³. Preotul afirmă că are singhelie și a fost hirotonit de Moga la 23 ianuarie 1833. Pe raportul preotului Bucur Mircea se inserează următoarea confirmare: „Primit 26 oct. 1849, Lovnic. Conscriptia satului”. Ioan Molnea, hirotonit în 1837 de Moga păstorea în Felmer, care n-a pățimit nimic din partea ungarilor, școală nu este, dar copii învață în casa dascălului. În Felmer trăiau 484 români, 123 țigani¹⁷⁴, în Lovnic per total 226, în Covoru 92. Parohul Irodion Labo din Trăznea, protopopiatul Dobociei de Sus, hirotonit de Moga, fără singhelie, raporta la 29 octombrie 1849 că maghiarii au intrat în biserică, au deteriorat odoarele în valoare de cel puțin 50 florini, preotul a fugit în Bucovina, iosagul i-a fost luat de unguri, pagubă 80 florini. Locul școlii a fost luat de Nemeș Ioseff, în sat trăiau 682 de suflete, sătenii au fost legați, bătuți și întemnițați. Satul a suferit o pagubă de 2 786 florini și 45 creițari¹⁷⁵. Parohul din Merchiașa, protopopiatul Cohalmului a răposat, biserica n-a avut nicio pagubă, satul una de 646 florini, ungarilor n-au ucis pe nimeni, în sat există dascăl. Numărul gazdelor români 85, gazde țigani 25, suma tuturor sufletelor 491. Casă pentru școală nu există, românii de

¹⁷² P II, D. 34, loc. cit.

¹⁷³ P II, D. 35, AMS, Fond 12/Pr., Morți.

¹⁷⁴ P II, D. 36, loc. cit.

¹⁷⁵ P II, D. 37, loc. cit.

aici nici nu au din ce s-o facă, deoarece au cheltuit cu biserica renovându-i interiorul și au rămas datori cu 200 florini¹⁷⁶.

Sofronie Roșca, hirotonit în 21/9 octombrie 1849, cu singhelie, raporta la 4 noiembrie 1849 (și tot atunci protopopul Cohalmului confirmă primirea) că în Ungra biserica n-a pățit nimic, satul a avut o pagubă de 1886 florini, școală ni-i, dascălul învață pruncii în casa lui, unde, spațiul fiind mic, este îmbulzeală mare. Suma tuturor sufletelor din sat este de 441, iar preotul se plânge că nu are casă parohială și nici alodiu (porție canonică)¹⁷⁷.

Este interesant și trist în ceea ce privește cotele de cruzime atinse în Războiul Național, raportul din Satulung, semnat la 11 noiembrie 1849 de parohul locului, Neagoe Popea, protopopul Alexie Verzea, asesor consistorial, parohii Ieremie Verzea, Ioan Martinovici, intitulat: „Konsignație despre câți români greco-răsăriteni din Satulung, slăvit Districtul Brașovului s-au omorât, pușcat, kilăvit de rebelii unguri prin povățuirea domnului Beldi Albert și Beldi István, cât și a ungarilor săcui din acest sat conlăcuitori, prin a căror fapte au rămas văduve și copiii lor săraci”. Soldații unguri și secuii lui Orbán, conlocuitori cu românii în Satulung, în ziua de 28 noiembrie 1848, i-au tăiat capul lui Iordache Pârșoiu în pivnița casei lui în felul următor: mai întâi i-au crăpat capul în două cu lancea, i-au făcut și multe tăieturi pe corp, după care i-au luat 30 de florini pe care-i avea asupra lui. Iordache Pârșoiu fusese „iconom de oi”, deci cioban, starea averii era de mijloc și în urma lui a rămas văduva Parascheva. Pe Radu Rainea l-au împușcat și tăiat ungarii în curtea casei lui, care a fost jefuită de tot ce era într-însa, el a fost muncitor sărac, lucra cu mâinile pe la alții și de el a rămas văduva Ana cu 5 prunci. Aceeași soartă a avut-o muncitorul sărac Pătru Koja, împușcat în curtea casei lui, în aceeași zi, de el rămânând văduva Marica cu 5 prunci. În ziua de 3 decembrie 1848, românul Neagoe Ghiaja se afla în curtea vecinului său secui Oțel, unde erau adunați mai mulți secui, care la un moment dat au sărit asupra lui, l-au bătut și l-au dus în curtea cantorului, unde românul, chinuit de dureri, le-a strigat

¹⁷⁶ P II, D.38, loc. cit.

¹⁷⁷ P II, D.39, loc. cit.

consătenilor lui să-l împuște și să-i curme suferințele. Secuii au tras în el 4 focuri de armă, au sărit pe el, l-au zdrobit, i-au tăiat urechile, nasul, fața obrazului pe jumătate, l-au dezgolit până la piele și cojocul l-a luat Oțel István. Și Ghiaja fusese muncitor cu palmele și a lăsat în urma lui pe văduva Maria cu 6 prunci. Soldații unguri și secuii din Satul Lung l-au prins în uliță pe Petru Peteu și tot bătându-l l-au dus în locul numit „Poarta Câmpului”, au tras în el 5 împușcături, i-au tăiat capul și l-au lăsat jertfă câinilor. El a fost „iconom de oi” și a lăsat în urma lui pe văduva Parascheva cu 6 prunci. Acest român și-a aflat sfârșitul vieții în aceeași zi de 3 decembrie 1848. Tot atunci, ungurii l-au pus în lanțuri pe Ion Voiculeț, l-au dus în loagărul unguresc de lângă satul Târlungeni, i-au tăiat nasul, urechile, l-au străpuns cu lancea prin gură, i-au tăiat mădularul, mâinile și pe urmă l-au împușcat. Ungurii i-au luat calul și 180 florini împărătești ce-i avea asupra lui. Și acest român fusese „iconom de oi”, starea averii era de mijloc și de el a rămas văduva Maria cu 5 prunci. Același destin tragic l-a avut românul Vasile Petroian, doar că el era sărac și ungurii n-au găsit niciun ban la dânsul. Tot în loagărul unguresc de la Târlungeni și-au găsit în chinuri grele sfârșitul Kostari Voiculeț, Ioan, slugă la Radu Morojan, români săraci, care au lăsat în urma lor pe văduva Ana cu 1 prunc și pe văduva Stanca cu 2 prunci. Toți au pierit în 3 decembrie 1848, ca și consătenii lor Bucur Precup și Ioan Mircioiu. Lui Bucur Precup ungurii i-au scos un ochi și după mai multe tăieturi pe trup l-au împușcat în ograda domnească. El fusese „iconom de oi”, dar era sărac, și a lăsat în urma lui pe văduva Ana și 8 prunci. Ioan Mircioiu era rânduit după poruncă mai înaltă păzitor de graniță la Vama Șanțului, unde l-au prins ungurii și l-au dus în loagăr la Târlungeni și l-au împușcat. Pe Radu Șeitan, originar din Satulung, econom de oi, starea averii de mijloc, l-au împușcat ungurii între Purcăreni și Târlungeni la 5 decembrie, în timp ce venea să-și vadă familia, de el rămânând văduva Marica cu 4 prunci. Tot așa a pierit și alt econom de oi, Staicu Gologan, de care a rămas văduva Maria cu 3 prunci. Tot în 5 decembrie 1848 ungurii l-au luat din casa lui pe Radu Șălaru, „faur sărac” (potcovar, covaci, fierar), l-au dus la marginea satului și l-au împușcat. Cojocarul Vasile Fusaru a avut aceeași soartă în aceeași zi, de el rămânând văduva Marina cu 3 prunci.

La sfatul și povața consăteanului său secui Barta Márton, soldații unguri l-au scos din casa lui pe românul Ioan Peteu, muncitor sărac, i-au tăiat nasul, l-au rănit la cap, după care l-au împușcat, dar el n-a avut urmași. În timp ce venea de la Brașov spre casă, ungurii l-au împușcat pe românul Nicolae Toma la Turcheș, tot în ziua de 5 decembrie; și el fusese econom de oi, dar era sărac, lăsând în urma lui pe văduva Iudita cu 3 prunci.

La sfatul și povața lui Kapia János din Satulung, ginerele lui Barta Marton, soldații unguri l-au executat la marginea satului pe românul Radu Baltag, econom de oi, starea averii de mijloc, după care au rămas văduva Onica și 3 prunci. La sfatul și povața lui Kópa Jánosi din Satulung, ginerele lui Barta Márton, în ziua de 5 decembrie 1848, soldații unguri l-au prins și l-au executat la marginea satului pe Ioan Aldea Vineș, econom de oi, starea averii de mijloc, de care a rămas văduva Ana cu 2 prunci. Aceeași soartă a căzut peste românul Pătru Buzăjanu, dar acesta era sărac și în urma lui a rămas văduva Maria cu 1 prunc. Ungurii au năvălit în casa lui Vlad Gologan, econom de oi, starea averii de mijloc, l-au luat, l-au dus la marginea satului și l-au împușcat. De el a rămas 1 prunc, fără tată, fără mamă. Ioan Crăciun din Satulung fusese și el rânduit păzitor de graniță la Vama Cucului, unde l-au prins ungurii, l-au dus până în Valea Adâncă, i-au tăiat nasul și urechile și l-au împușcat. În Consignație se precizează și faptul că podul Văii Adânci, unde a fost chinuit și executat Ioan Crăciun se afla dincolo de Vama Șardului. De Ioan Crăciun a rămas văduva Sora cu 4 prunci. Ieremia Bucur a vrut să-și scape viața prin fugă, dar ungurii l-au prins, l-au legat cu un ștreang de gât, l-au dus până la marginea satului, i-au legat picioarele și o mână și l-au împușcat, luându-i calul și 300 florini (faptul că avea atâția bani la el confirmă că a vrut să scape fugind călare de frica și din calea ungarilor). De el a rămas doar văduva Maria. Se precizează că locul execuției lui Ieremia Bucur a fost undeva „lângă curăria domnească, spre câmp”. În 25 iunie 1849, Vasilie Munteanu a avut proasta inspirație să meargă în satul Ozun și să le ceară ungarilor de acolo să-i redea bunurile pe care le-au jefuit de la el. Drept răspuns, aceștia l-au omorât cu ciomegile. El fusese muncitor sărac și a lăsat în urma lui pe văduva Ana cu 8 prunci. În ziua de 5 decembrie 1848,

ungurii au dat-o morții cu 4 focuri de pistoale pe văduva Maria Radu Găița, în curtea casei acesteia, de ea rămânând un prunc fără tată, fără mamă. Văduva avea avere în stare de mijloc.

În 5 decembrie 1848, soldații unguri și câțiva secuii din sat au pătruns în casa văduvei Linca Piticu, săracă, și au bătut-o așa de rău, încât după 3 zile a murit. De ea au rămas 3 prunci fără tată, fără mamă. Același destin nefericit l-a avut văduva Maria Pătru Dorojan, care a lăsat în urma ei 4 prunci, fără tată, fără mamă. Maria Ioan Țugui a fost bătută de moarte în 5 decembrie în casa ei, a rămas „kilăvită” (infirmă), încât nu mai este capabilă să se hrănească ea și pe cei 3 prunci ai ei. Ungurii i-au luat tot ce au găsit prin casă, ca și de la văduvele românce ucise Linca Piticu și Maria Pătru Dorojan. Ungurii au mutilat prin bătaie încă 3 românce văduve, și anume Stana Radu Strâmbeanu, Marica Ioan, Dobra Draga, prima fără copii, celelalte cu 2, respectiv 4 copii. Cizmarul Ioan Hărtăneanu, Petru Hărtăneanu, Nicolae Hărtăneanu, alt Nicolae Hărtăneanu au fost prinși și uciși de secuii și de soldații unguri în următoarele împrejurări: după ce lui Ioan Hărtăneanu i-au tăiat urechile și l-au tăiat pe corp, observând că încă mai respira, l-au omorât cu parii. Printre secuii omorâtori s-au numărat Fėjér, care i-a dezbrăcat și i-a dezgolit pe cei morți și s-a lăudat cu fapta lui în fața lui István Alvanczi, că i-a omorât din patimă. De cizmarul Ioan Hărtăneanu, sărac, a rămas văduva Catrina, fără copii, de Nicolae Hărtăneanu senior văduva Bucura cu 1 prunc, de Nicolae Hărtăneanu junior văduva Anica cu 5 copii. Și lui Nicolae Hărtăneanu jr. ungurii i-au tăiat mai întâi urechile, l-au legat cu ștreangul de gât și l-au dus la Poarta Câmpului, unde l-au împușcat alături de ceilalți membri ai familiei, deja amintiți. Toader Bătrânu a vrut să iasă pe deal, să fugă din calea ungarilor, a luat cu el ce a putut, dar a fost prins în grădina lui Jurcu, a fost executat, soldații unguri și secuii din sat i-au luat bunurile și le-au dus pe valea Cernatului.

Toader Bătrânu a fost „scutari lângă oi”, sărac, a lăsat după el pe văduva Dobra cu 4 prunci. Odată cu el și în același loc a fost împușcat în 5 decembrie și Ioan Ieremia, slugă la oi, de care a rămas văduva Maia cu 1 prunc. După bătaia aplicată văduvei sărace Ioan Bolozana, ungurii i-au luat tot ce a avut în casă și au lăsat-o chilăvită. În timp ce încerca să fugă și să iasă la deal, soldații unguri și secuii din sat l-au înconjurat pe

Dumitru Coroianu și l-au împușcat. El a fost sărac, slugă la oi, și a lăsat în urma lui pe văduva Stana. Locul unde a fost înconjurat și ucis a fost chiar grădina casei lui. În Consignație se specifică faptul că Dumitru Coroianu a fost dat morții cu 3 pușcături de armă și ungurii i-au luat 100 de florini ce-i avusesse asupra lui. Ștefan Tudor, jefuit de unguri pe când aceștia dețineau puterea în Ardeal, a încercat să și-o recupereze de la jefuitoarii unguri din Ozun. El a fost sigur că va reuși, mai ales că ostașii imperiali muscali (ruși) au ocupat satul Ozun și puterea maghiară era înfrântă în zonă, dar rușii au înaintat și s-au dus mai departe, ungurii au sărit pe el, l-au bătut de moarte, s-a întors acasă și a murit în patul lui după 4 zile. De el a rămas văduva Mitra cu 5 prunci. Evenimentul s-a consumat în 25 iunie 1849, Ștefan Tudor fiind și el econom de oi, dar sărac. În 5 decembrie 1848 ungurii l-au prins în Turcheș, lângă Zangor, pe Ioan Buțescu, baci la oi, l-au executat, de el a rămas văduva Voica. Maia Pode Frățilă, lucrătoare la ștergare, săracă, a încercat să fugă, dar ungurii au prins-o și au împușcat-o pe deal, deasupra satului, i-au luat 80 de florini și tot a avut și a cărat în spatele ei. De ea au rămas 2 prunci fără tată, fără mamă.

Pe Stan Balea ungurii l-au împușcat, tot în 5 decembrie 1848, în casa lui, după care i-au tăiat și capul, pe Ioan Barău l-au împușcat drept în inimă și i-au luat și capul, de el rămânând săracă văduva Neața cu 3 prunci. Primii unguri care au pătruns în casa lui Ioan Gurgău i-au luat 20 florini și după ce s-a aflat faptul, alți unguri au venit și i-au cerut alt rînd de bani. Acesta le-a spus că nu mai are alți bani și ungurii enervați l-au împușcat cu un pistol în spata stîngă (omoplat), rămânând românul chilăvit pe viață. El a avut totuși noroc că a scăpat cu viață, deoarece la început ungurii au vrut să tragă cu pușca în el de 6 ori, da praful de pușcă n-a luat foc, după care au folosit pistolul. Cel rănit avea 2 prunci. În decembrie 1848 ungurii au bătut-o cu patul puștii, în curte la fiul ei, pe Stana Ragurgă, de a rămas chilavă. Stana Ragurgă fusese lucrătoare cu mâinile și-și câștiga pâinea vieții pe unde primea de lucru. Ioan Buță a fost împușcat de unguri în grădina lui Țarcă, dar a avut noroc și a supraviețuit. Glonțul i-a trecut prin pîntec, a rămas ca mort la pămînt, ungurii i-au luat cureaua în care au găsit 31 svanți (creițari) și cizmele din picioare, dar românul, deși grav rănit, a rămas în viață și

avea 1 prunc. El era baci la oi și sărac. Bătrânul Dumitru Peneș a fost împușcat prin mâna stângă în casa lui și a rămas chilav. Radu Tomoșoiu era paznic la cordoane pe linia de bătaie și ungurii l-au împușcat și dezgolit când au atacat și au ocupat locul numit Vama Șanțului. De el au rămas 2 prunci, a fost muncitor sărac. Radu Mihăilă, care fusese slugă pe lângă vite, a fost împușcat de unguri prin țâța stângă, după care i-au zdrobit capul, i-au luat 30 de svanți, cojocul și cizmele. Locul execuției a fost pe deal, deasupra satului. De el a rămas văduva săracă Maria cu 2 copii.

Bucur Hărdoiu, econom român, român sărac, în timp ce mergea spre Brașov, a fost prins de 3 husari unguri care l-au dus spre drumul Târlungenilor, unde l-au ucis cu 5 focuri de armă, i-au tăiat urechile și un picior, i-au luat calul și l-au dezgolit de haine și de tot ce avea asupra lui. De el au rămas văduva Paraschiva cu 1 prunc. Tot pe deal deasupra satului, ungurii l-au ajuns și l-au împușcat pe bătrânul Gheorghie Paltenea, de care a rămas văduva săracă Ana, cu 1 orfan. Ghioae Maria a ieșit din casă pe fugă, dar la o a treia casă, pe uliță, soldații unguri și secuii au ajuns-o și au executat-o, luându-i 60 florini pe care îi ținea „spre păstrare la îngropăciunea ei cea după fire”. Pe deal, în Vâlcioaia Highișului, secuii din sat și soldații unguri l-au înconjurat și ucis pe Stroe Moarcăș, „cătană obșitari”, sărac, fără urmași. Gheorghie, ginerele lui Mică Bădăceanu, a fost executat în 5 decembrie 1848 în loagărul unguresc de la Târlungeni, de unde secuii i-au luat calul, dar acesta a fost răscumpărat de familie cu 40 de florini. El a fost sărac și în urma lui a rămas văduva Maria. Soldații unguri și secuii din sat l-au ucis pe dealul Highișului, lângă grădina Șopanului, pe Iosiv Mândrea, de care au rămas 3 prunci. El a fost baci la oi și era sărac.

În martie 1849, când au ieșit trupele imperiale rusești și trupele imperiale austriece din Transilvania și s-au retras în Țara Românească, studentul Oprea Verzea s-a retras și el odată cu cele două armate, dar la Vama Timișului l-au ajuns ungurii, i-au luat căruța și patru lăzi pline cu haine, între care se aflau și hainele lui nemțești. După ce muscalii au reintrat în Ardeal și au bătut și ocupat Ozunul, studentul Oprea Verzea s-a dus în Ozun sperând să-și recapete căruța și alte bunuri jefuite de unguri, dar aceștia, în ziua de 25 iunie 1849, l-au omorât cu parul și i-au

luat și 50 de florini ce-i avea asupra lui. Nu este exclus ca Oprea Verzea, student poate la teologie, să fi fost fiul protopopului și asesorului consistorial Alexie Verzea, unul din semnatarii acestui cutremurător de trist și de tragic raport, dar nu putem stabili cu precizie această filiație. Alt român sărac ce fusese oier, Stan Verzea, a fost ucis de unguri și a lăsat în urma lui pe văduva Maria cu 3 prunci. În 5 decembrie 1848, ziua fatidică în care au căzut cei mai mulți români din Satulung, ungurii nu l-au cruțat nici pe cerșetorul Ioan Poenaru, pe care l-au împușcat pe prispă la casa lui Nicolae Greu. Stana lui Radu Kiran a fost împușcată prin mâna dreaptă în curtea ei, a rămas chilavă și nu mai poate munci ca să se hrănească¹⁷⁸.

În 21 noiembrie 1849 parohul român din Vulturii Zlatnei își semnea „Consemnațiunea românilor căzuți sau chilăviți (plesuriți) sub descursul resbelului civil maghiar, precum și a rămășițelor acelora din satul Vulturii Zalatnii, în cercul Bălgradului și districtul aceluia”. Pe Crișan Petru, căsătorit, 35 ani, l-au împușcat ungurii în ziua de 23 mai 1849, pe când mergea în Dealul Rudelor în hotarul Zlatnei să vadă de o vacă ce o avea la munte. Ungurii l-au împușcat, deși românul Crișan Petru n-avea asupra lui niciun fel de armă. De el au rămas văduva Ana, 21 ani, fiica Elena, născută și botezată în 6 august 1847 și fiica Agaftia, născută și botezată la 9 martie 1849. Despre căderea lui Crișan Petru mărturisea nu numai tatăl acestuia care și-a adus fiul mort de sub fereastra casei lui Jeft János, dar tot opidul Zlatnei și preotul raportor care i-a oficiat slujba de îngropare. Crișan Petru a avut o casă de locuit, o grădină lângă casă, un loc de 2 ferdele de grâu, un loc de 2 clăi de fân, 1 vacă și 2 oi. Nicolae Greceanu, căsătorit, 68 ani, s-a luptat în război cu ungurii și a căzut în 8 aprilie 1849 la Prislop în hotarul Zlatnei. De el au rămas văduva Maria, 30 ani, și o fetișoară mică de un an și 10 luni și două zile”. Despre acest lucru depun mărturie toți locuitorii din Vulturi, unde Greceanu a fost înmormântat. El a avut o casă de locuit, o grădină lângă casă, 2 locuri de 2 care de fân și de 1 car de cucuruz, care sunt acum la feciorul lui mai mare (probabil din prima căsătorie). Ungurii l-au împușcat hoțește, în loagărul român de la Orăștie, pe Petru Turcu,

¹⁷⁸ P II, D 40, loc. cit.

28 ani, care este îngropat la Orăștie, după cum mărturisesc consătenii lui din Vulturi care au luptat alături de el în Orăștie. Petru Turcu nu are prunci, dar a lăsat în urma lui o mamă bătrână, slabă, de 65 de ani, care are o casă, șură, un grajd, o cohe, locuri la câmp de fân și de grâu, 2 boi, o vacă, 4 porci. Ziua în care a fost ucis Petru Turcu era 7 martie 1849.

În ziua de 7 aprilie 1849 soldații unguri l-au prins pe românul Irimie Tister, căsătorit, 36 ani, l-au dus înaintea căpitanilor lor, l-au chinuit amar, după care 2 militari au descărcat focuri de armă ucigașe și l-au omorât în Zlatna, Oamenii de aici mărturisesc despre cele întâmplate precizând că ungurii au aruncat cadavrul lui Irimie în vale, după care l-au îngropat. Văduva lui, Raveca, 30 ani, nu are prunci și s-a măritat după altul. Irimie a avut o căsuță, o grădină de 1 car de fân, o vacă, 5 oi și de el a rămas o datorie de 75 florini. Rușan Floca, căsătorit, 40 ani, lupta în loagărul lui Axentie și în bătălia cu ungurii de la cetatea Testung(!) a fost împușcat în amândouă picioarele și a murit acolo în ziua de 1 iunie 1849, unde a fost îngropat după mărturia consătenilor lui din Vulturi care au luptat în același loagăr. Văduva lui, Elena, de 29 ani, este săracă, slabă, are un fecior de 8 ani și o fată de 6 ani. Rusan a avut o căsuță mică, o grădiniță de 1 car de fân, 2 oi mari, 2 oi mici. La 7 aprilie 1849, în timp ce fugea de frica ungarilor, aceștia au împușcat-o în cap pe Maria Diacu, căsătorită, 39 ani, de care a rămas bărbatul văduv, slab și sărac, care are în casă o nepoată de 13 ani. Maria a fost îngropată de soțul ei în grădina casei lor. De pe urma ei a rămas o casă, un grajd, o vacă, 2 oi și bărbatul slab și bătrân de 60 de ani. Toți locuitorii din Vulturi stau martori despre această întâmplare și adevăresc că bărbatul ei a îngropat-o pe Maria în grădina casei lor¹⁷⁹. Rapoartele parohiale se regăsesc într-o formă mai sintetică în Conscripțiile sau rapoartele protopopiale, dar totuși mărturiile preoților ca sursă primară, pomită de la bază, deci de la comunitate, nu numai că nu-și pierde din importanță, dar explică mai pe larg, cu lux de amănunte, cum s-au petrecut lucrurile de la caz la caz.

Gheorghe Bedners, „phahrer” în Târlungeni și Gheorghe Birotovici, parohul locului, semnau la 23 noiembrie 1849 raportul lor potrivit căruia

¹⁷⁹ P II, D 41, loc. cit.

în 25 noiembrie 1848 „contrașul” (dușmanul contra Împăratului și a românilor) Bereși Gyuri i-a dus pe soldații unguri în casa gocimanului Gheorghie Pens, pe care l-a pârât căpitanul Saroși că a fost în garda românească. Ungurii l-au prins, l-au apucat cu cleștile de nas, l-au bătut 3 zile, după ce i-au luat toată averea, l-au scos afară din sat și l-au împușcat. De el a rămas văduva Maria cu 11 prunci (ceea ce era o excepție în privința numărului de orfani pe familie). Deși Gheorghie Pens fusese neguțător, era trecut la rubrica sărac, ceea ce însemna că negustoria nu-i mergea prea bine. Ioan Mantea a fost pârât din același motiv la același căpitan Sarosi de ungurii Balasz Gyurca, Bancs Andris și Zoboi István, a fost bătut de moarte de Beldi István și a fost executat, de el rămânând văduva Maria cu 9 prunci (altă familie numeroasă din acest sat). Aceeași soartă tristă a căzut și asupra oierului român și sărac Gheorghe Sbârcea, de care a rămas doar văduva Maria, el fiind împușcat în ulița satului. Neguțătorul Ioan Bălan venea de la moară călare pe calul lui cu o găleată de grâu, când a fost atacat de secuiul Bancs Andris, consăteanul lui, dar a reușit să scape din mâinile lui. Ungurii l-au urmărit însă cu dulăii grofului, l-au prins și l-au dat în puterea căpitanului Sarosi, care l-a executat, i-a luat toată averea și 2 cai¹⁸⁰.

La 25 noiembrie 1849, parohul din Cărpiniș, Nicolae Fodor, își semna „Conscrierea acelor naționali români care au rămas credincioși Prea înaltului său Monarh și cauzei celei drepte, carii au căzut uciși de insurgenți, precum și cari s-au chilăvit și au rămas neputincioși, de către rebeli: 1849”. Cenușă Vasilie, român greco-răsăritean, de meserie băieș, în vârstă de 36 de ani, căsătorit, a căzut în Dealul Șerbii, hotarul Abrudului, în bătaia cu Kemeny Farkas. Muierea Măcinica, 30 ani, a rămas cu copiii Sofia, Filla, Ioan și Salvina. Sofia era născută în 28 februarie 1839, Filla în 6 octombrie 1842, Ioan în 7 februarie 1847 și Salvina în 20 septembrie 1849. Cenușă Vasilie a avut 2 vaci, moșie de 3 care de fân și 2 găleți de grâu. Chilăviți în bătaie de unguri sunt Sârb Andei, Bija Nicolae a lui Gavrilă, Gligor Nicolae, dar s-au vindecat. Cenușă Ilie, român greco-răsăritean, 30 de ani, căsătorit, de meserie băieș, a căzut în a doua luptă cu Hatvani în Dealul Roșiei. El n-a avut

¹⁸⁰ P II, D 42, loc. cit.

nici moșie, nici iosag și a lăsat în urmă pe muierea lui, Samfira, cu 3 orfani. Samfia era mașteră (mamă vitregă) la 2 fii ai lui Cenușă Ilie din prima căsătorie și doar un prunc era al ei și al lui Ilie. Pe Koroi Aron, român greco-răsăritean, necăsătorit, deși era neputincios și n-a putut fugi, totuși l-au omorât unguri în Dăroaja. De el, care avusese 26 ani, a rămas doar tatăl său, care trăiește din mila creștinilor¹⁸¹.

Consemnațiunea românilor de religiunea greco-răsăriteană a celor „căzuți sau chilăviți (plesuriți) sub decursul resbelului civil maghiar, precum și a rămășițelor acelora din opidul montan Zlatna, în cercul și districtul Bălgradului” elaborată de viceprotopopul Ioan Popescu și paroh local, Ioan Lukats (Lucaci), paroh local, adevărită și întărită de către Magistratul Zlatnei la ordinul ocârmuirii Cercului Albei din 15 noiembrie 1849, semnat de notarul Simion Mihali și judele primar Ioan Iancu, cuprinde și unele rapoarte parohiale, ca, de pildă, cel privind coharul Ioan Roșca, ucis la 22 ani, care a lăsat în urma lui pe văduva Ana de 21 de ani, cu orfanii Elena de 2 ani și Agaftia de 9 luni. În 11/23 octombrie 1848, ungurii au depus mai întâi armele, după care, înșelându-i pe români, le-au ridicat de la pământ și au tras în ei, cu această ocazie pierind și Ioan Roșca. În aceleași împrejurări a pierit văduvul Pătrușiu Filimon, 52 ani, pietrar, de pe urma căruia au rămas Ștefan, 27 ani, căsătorit, Georgiu, 24 ani, căsătorit, Nicolae 19 ani, Crăciun 17 ani. Acest caz este mai puțin trist, deoarece feciorii erau adulți, 2 căsătoriți, 2 nu, care-și puteau câștiga pâinea. Tatăl lor avusese casă de locuit, moșie de grâu, cucuruz și fân. La rubrica „adeverirea acestora arătate” se precizează: „eu însumi l-am îngropat ca paroh la a cărui astrucare (înmormântare) au fost mai mulți de față”. Problema este că în Zlatna erau 2 parohi, Ioan Popescu și Ioan Lucaci și nu este clar care este martorul și preotul ce i-a făcut slujba de îngropăciune.

În 6 aprilie 1849 la Valea Nagii, în grădina lui Petru Mărgineanu, ungurii l-au împușcat pe Ioan Olariu, 28 ani, căsătorit, de el rămânând văduva Vlasia de 35 ani. Martori erau parohul ce a oficiat slujba și Petru Jurju, care „l-a slobozit în groapă”. În acea zi, ungurii l-au ucis pe Petru Vințan, 25 ani, căsătorit, care a lăsat în urma lui pe văduva Sofia, 23 ani

¹⁸¹ P II, D 43, loc. cit.

și orfanul Ioan, născut și botezat în 15 martie 1844. Martoră este Anisia Mărgineanu, în grădina căreia a fost împușcat Petru Vințan „dimpreună cu alți vecini și cu parohul care l-a dezlegat”. Petru a avut o casă de locuit, puțină moșie de fân și o grădină de cucuruz lângă casă. Tot în 6 aprilie 1849, în propria-i casă, ungurii l-au împușcat pe Jacob Fica, vădov de 75 de ani, care a avut 2 feciori și 1 fată, toți căsătoriți, ceea ce însemna că urmașii, fiind adulți, se puteau descurca mai ușor în viață. Martori sunt Angel Fica și Toader, cu mai mulți vecini care l-au găsit mort în pat. Deci probabil bătrânul, fiind bolnav, zăcea în pat în momentul când l-au lichidat maghiarii. Jacob a avut o casă de locuit, moșie de grâu, cucuruz și de fân și, se precizează în Consemnațiune „are ca o gazdă bună”. În 18 iunie 1849, ungurii l-au împușcat pe Angel Cătălină, 51 ani, căsătorit, după grădina casei lui, exact când venea din pădure către casă. De el a rămas văduva Ana, 40 ani, orfanii Georgiu, născut și botezat în 1 iunie 1842, Ștefan, născut și botezat deodată cu Nicolae, fiind gemeni. Martori sunt Petru Magda și Ioan ca vecini și cu alții care l-au găsit mort în locul precizat mai sus. Angel a avut casă de locuit cu o grădină mică de cucuruz lângă ea, altceva nimic. Ioan Perțea, 58 ani, căsătorit, cohar „venind de la lucrul cohului, împărătesc în 17 mai a.c. l-au pușcat de a căzut mort înaintea bisericii calvino-reformate, lângă târg”. De el a rămas văduva Maria, 52 ani, cu orfanii Nicolae, născut și botezat în 5 august 1843, Ana, născută și botezată în 17 martie 1845. Martor era tot opidul, care știa de întâmplare și de îngroparea lui Ioan Perțea după biserica cea calvino-reformată”. Ioan a avut casă de locuit, altceva nimic.

La Paștile românilor, în 6 și 7 aprilie, ungurii rebeli l-au prins pe Georgiu Cristea, 27 ani, căsătorit, l-au dus la garda lor maghiară, care l-a transportat la Bărbant, unde mai întâi l-au torturat, apoi l-au împușcat. De el a rămas văduva Veronica, 28 ani, cu orfanul Ștefan, născut și botezat în 17 martie 1848. Despre uciderea lui Georgiu Cristea adeverește prin atestat de moarte parohul din Bărbant și văduva („vidua”) Kaba Nani, al cărei bărbat secui „de aici fiind, iară acolo a murit unde a fost față!” Formularea nu este clară, în sensul că era puțin probabil ca soldații unguri intrați în Bărbant să ucidă un secui de-al lor odată cu românul Georgiu Cristea. Lucrul ar fi fost posibil doar dacă

soțul secui al văduvei Kaba Nani ar fi ținut cu Împăratul și cu românii, ceea ce era prea puțin probabil. Nu este exclus ca secuiul respectiv să fi murit ulterior, după Paștile românești, în alte împrejurări. La rubrica „Reflecțiuni” se precizează că execuția lui Georgiu Cristea la Bărbant este înscrisă și în Consemnațiunea protopopului unit Grigorie Mihali. Georgiu Cristea a locuit în casa soacrei lui care a fost arsă de unguri, așa că mama Veronica, fiul Ștefan și bunica lui după mamă au rămas fără casă, moșie n-au avut, fiind săraci.

Sofia Vicu, 60 ani, văduvă în a treia căsătorie, cu pensie după soțul ei ce fusese pensionat de la cohul imperial, a fost împușcată în 11/23 octombrie, odată cu începutul nenorocirii Zlatnei, în casa fostului „Huthman împărătesc”. Faptul este adevărat de vecinul casei și de mai mulți opidani care au văzut-o moartă în curte. În aceeași zi a fost împușcat sub fereastra casei d-lui asesor de judecată montan Meltzer văduvul Toader Suci, unde l-au găsit mort mai mulți opidani. În 18 iunie 1849 a căzut prin glonț de pușcă în Dealul Boica coharul Candid Poenariu, 40 de ani, căsătorit, de care a rămas văduva Elisabeta, de 25 de ani. Faptul este mărturisit de Ștefan Buta și Ștefan Bucium, care l-au găsit în Dealul Boica și l-au îngropat acolo. Candid Poenariu a locuit în casa femeii lui și altceva n-a mai avut. Tot în 18 iunie 1849, ungurii l-au scos din casa lui pe văduvul Gligor Bolfea de 70 de ani și l-au împușcat în fața casei. De el au rămas Ilie și Vasilie, amândoi căsătoriți. Bătrânul Bolfea a avut casă de locuit, moșie de grâu și de cucuruz ca o gazdă de mijloc. Aproape toată comunitatea adevărește lucrul, inclusiv parohul lui Gligor, care l-a înmormântat. După ce i-au luat 40 de florini, ungurii, în ziua de 6 aprilie 1849, l-au scos din casa lui pe Ioan Roșu, 72 ani, căsătorit și l-au împușcat în grădina lui. De el au rămas văduva Elena, 62 ani, Nicolae despre care se afirmă că era „nebulă clătită de minte, căsătorit” și încă 3 fete, toate căsătorite. Toată comunitatea adevărește că acest om bătrân și gazdă a pierit exact așa cum stă scris în Conscriere. Ioan Roșu a avut casă de locuit, moșie de grâu și de cucuruz ca o gazdă bună.

În 6 aprilie 1849, soldații unguri i-au scos din casa lor pe frații Georgiu Tătaru de 32 de ani și Ștefan Tătaru de 28 de ani, i-au dus până la râu, i-au împușcat și fiind valea mare și plină de apă „i-au slobozit pe

morți în vale”. De ei a rămas mama Sofia, văduva bătrână și slabă, de 56 de ani, fratele Ioan de 37 ani, căsătorit și Petru de 18 ani. Toată comunitatea adeverește că așa s-au întâmplat lucrurile, cu precizarea că pe cei doi frați români omorâți de unguri i-a dus valeda până la casa arhitectului (arhitecturului în graiul vechi) D. Roth. Frații uciși au avut casă de locuit și o moșie mică. Exact în același mod au fost executăți în ziua de 6 aprilie 1849 românii Georgiu Troneheșiu, 37 ani, căsătorit, Georgiu Irimie, 40 ani, Taniș Tanislău, 70 ani, văduv. Despre aceștia depun mărturie aceia care au adevărit și uciderea fraților Tătaru. Trupurile lor au ajuns de asemenea la casa arhitectului D. Roth. De Georgiu Troneheșiu a rămas văduva Paraschiva, 32 ani, cu orfanul Ioan de 5 ani. Georgiu a avut o casă de locuit și foarte puțină moșie de cucuruz și de fân. De Georgiu Irimie a rămas tatăl său Ioan de 70 de ani, văduv, care are casă de locuit unde a stat împreună cu feciorul ucis de unguri, are o moșie de un car de fân și un car de cucuruz. Taniș Tanislău n-a lăsat pe nimeni în urma lui. În 6 aprilie 1849, de Paștile românești, ungurii l-au bătut de moarte pe Ioan Samfiriscă, 60 ani, căsătorit, care a murit, lăsând în urma lui pe văduva Maria, 60 ani, neputincioasă, șchioapă, pe Ioan, 37 ani, căsătorit, Georgiu, 32 ani, căsătorit, Ștefan, 22 ani, căsătorit, Gavrilă, 16 ani. Adevăresc vecinii și parohul care l-a dezlegat (de păcate, deci l-a cuminecat înainte de moarte). Iosif a avut casă de locuit, moșie de grâu, cucuruz și fân. În aprilie 1849 a fost împușcat în Dumbrava Ioachim Samfiriscă, 60 ani, căsătorit, de care a rămas văduva Anisia, 50 ani, cu Ilina 16 ani, Ana 13 ani, Rabeca măritată în casă. Ioachim a avut casă de locuit, moșie de grâu, cucuruz, fân ca un proprietar de mijloc. În urma unei bătăi de moarte administrată de Paști de soldații unguri românei Ioana Păsciuletiu de 60 de ani, a decedat și ea în scurt timp, după cum mărturisesc „vecinii ei și parohul îngropător”. Ea n-a fost căsătorită și n-are urmași. Tot de Paști, ungurii i-au curmat viața românului Petru Ienișeriu a lui Spiridon, 54 ani, văduv, de care au rămas Georgiu 27 ani, Iune, Ștefan 21 ani, căsătorit, Petru 14 ani, 2 fete: Ana și Elena, de 8 și 15 ani. Martori despre moartea lui Petru Ienișeriu sunt vecinii și parohul local. Petru a avut casă de locuit, moșie de grâu și de cucuruz. În ziua de Paști și-a găsit moartea prin mână maghiară Iunele de 24 de ani,

Georgiu Tătaru a lui Ștefan, care a locuit împreună cu părinții lui și a avut o moșie „foarte puțintică”.

Soldații lui Kemeny Farkas l-au bătut așa de rău pe românul Toader Ianislău, 55 ani, căsătorit, încât după două săptămâni a și murit. De el a rămas văduva Ana, neputincioasă, care are 9 prunci, dintre care numai o fată e căsătorită, iară ceilalți toți sunt „mici și neputincioși”. Faptul este adevărat de vecini și de parohul local. Toader a avut casă de locuit și moșie de mijloc. În ziua de Paști a fost împușcată în curtea ei Ana Jurju, 67 ani, văduvă, martor fiind vecinul Dimitrie Mărginean și parohul îngropător. Ana a locuit în casă cu feciorul ei care e însurat și acesta agonisește mica moșie, dar de a rămas și o fată Elisaveta de 27 de ani, necăsătorită, oarbă de un ochi și neputincioasă. Înaintea bordeiului ei, ungerii au împușcat-o în ziua Paștilor românești pe Ana Olariu, 40 ani, căsătorită, de care a rămas bărbatul ei Ioan, de 45 de ani și fiul Georgiu de 4 ani și o lună. Martori sunt tot Dimitrie Mărginean ca vecin și preotul îngropător. În iunie 1849, în timpul ultimului atac unghuresc, a pierit Nicolae Moșuțiu, 41 ani, căsătorit a doua oară, fiind împușcat în grădina casei lui. Nicolae Moșuțiu era senator magistrat în Zlatna. De el a rămas văduva Floarea, 36 ani, cu Ștefan, 26 ani, june neputincios, Ioan, 25 ani, Parastia 20 ani, fată, Georgie 11 ani, Nicolae 8 ani, Pătru 17 ani, Maria 5 ani. Nicolae Moșuțiu a avut casă de locuit, moșie de grâu, cucuruz, fân de mijloc. Martoră stă toată comunitatea și parohul îngropător. Petruțiu Bulza, 26 ani, băieș, a fost rănit în urma unui accident. Începând cu noiembrie 1848, el a luptat în lagărul românesc din Zarand împotriva ungerilor care au aprins satele românești, dar pușca cu 2 țevi a unui fecior român din Petroșani s-a descărcat accidental și glonțul i-a trecut prin ambele picioare, așa încât și acum Petruțiu Bulza umblă în cărje. Martori ai acestui accident sunt mai mulți români din Zlatna care au luptat în lagărul românesc din Zarand și mai cu seamă feciorul parohului Ioan Popescu, Sebastian Popescu, care le-a fost comandant și a fost de față când s-a întâmplat accidentul. Petruțiu Bulza stă în casa părintească cu părinții și cu frații lui mai mici¹⁸².

¹⁸² P II, D 44, loc. cit.

Parohul Drăușenilor (pe atunci Draos) întocmește raportul pentru parohia Petecu (Petka) la 15 decembrie 1849, dar îl semnează în satul Cața, unde s-au dus probabil să culegă mai multe informații „pentru toți aceia cari prin nenorocire sau prin nelegiuita judecată a insurgenților rebeli, s-au chilăvit sau s-au omorât, pentru văduvile și orfanii prunci rămași și pentru averile ce au rămas pre seama acestora, și datoriile ce au rămas a se plăti din averile rămase sau ce li s-au jefuit de la dânșii din satul Petka, ținuturile Kohalmului și protopopiatul acela”. Nicolae Stanciul din Petka a fost arestat de unguri în martie 1849 în muntele Tolvajos și executat. De el a rămas văduva Ana cu 1 fecior de 7 ani și 3 fete, una de 15, a doua de 12 ani, a treia de 10 ani. Avea familia constă din curte, casă, pământ de arat și de fân, în sumă de 692 florini. De la această văduvă și de la pruncii ei orfani, rebelii unguri au luat 1000 de florini. În aceleași condiții a fost executat și consăteanul său Ioan Kelemen, care a lăsat în urma lui pe văduva Ana cu 2 feciori, unul de 4, altul de 2 ani și o fată de 6 ani, care n-au nimic. Ungurii le-au luat 115 florini. Tot așa ca și primii doi a pierit și Iacov Stanciul, de care a rămas văduva Maria cu un fecior de 5 ani, o fată de 10 ani și cealaltă fată de 1 an. Au curte, casă, pământul de arat și de fân, care fac 370 florini, ungurii le-au luat 455 florini și „încă alții 15 florini și 40 creițari”¹⁸³. Stan Iosif, care era și protopopul Kohalmului și paroh la Cața, a întocmit o Consignație pentru parohie la 15 decembrie 1849. El alcătuia microraportul pentru comunitatea mică pe care îl includea tot el în Consignația cea mare a protopopiatului pe care era obligat, ca protopop, să o trimită Episcopiei. În 18 noiembrie 1848, Nicolae Kornia a căzut în luptă cu ungurii între Feldioara și Habic. Văduva Maria a rămas cu 1 fecior de 3 ani, 3 fete, una de 11 ani, a doua de 6 ani, a treia de 2 ani. Familia avea curte, casă, moșie de arat și de fân, în sumă de 550 florini. Mai posedă 2 boi, 2 boi „juveni” (tineri) care fac în bani 170 florini, 2 porci și împreună cu ce avea înăuntru în casă făcea 55 florini, alte bunuri de 85 florini, care socotite împreună fac 860 florini. Necazul peste pierderea soțului și a tatălui era că din averea orfanilor trebuia să

¹⁸³ P II, D 45, loc. cit.

achite o datorie de 490 de florini rămasă de la tată lor. Ioan Giatru, originar din filia Homorod ce ținea de mater Cața, a căzut în bătaia cu unghurii desfășurată între Căpeni și Racoșul de Sus în decembrie 1848. Văduva Rosina are un fecior de 23 de ani și o fată de 14 ani, averea din casă e mică de doar 25 florini și datoria rămasă de la soțul și părintele căzut în luptă era de 85 florini care trebuiau plătiți¹⁸⁴. Am considerat necesară repetarea rapoartelor mici parohiale și în rapoartele mari protopopiale pentru a nu ne scăpa nici o dată sau o informație despre cei uciși, familiile lor, averile și datoriile pe care le-au lăsat în urma lor, mai ales împrejurările în care și-au pierdut viața, fie în luptă, fie în urma represaliilor maghiare.

Stan Farkas, paroh în Ștefan, își termina și el raportul la 15 decembrie 1849 și-l trimitea protopopului Kohalmului. În 1848, unghurii l-au omorât pe Nicu Bercan în Odorhei, de care a rămas văduva Heria cu 3 feciori, unul de 14, altul de 12 și altul de 10 ani și o fată de 15 ani. Familia are curte, casă, pământ de arat și de fân, în sumă de 978 florini, dar și o datorie de 490 florini de plătit din averea orfanilor. Muierea lui Vasile Lepădat a murit și ea, astfel că au rămas fără tată, fără mamă 4 prunci mici de 12, 9, 6 și 3 ani. Orfanii au doar o casă, altceva nimic și o datorie de 100 de florini rămasă de la tatăl lor. În noiembrie 1848 unghurii l-au tăiat în Tăureni și pe Ilie Langa, originar din Viszki, de care a rămas văduva Rahira, fără copii, care are casă, moșie de arat în valoare de 425 florini. Tot în noiembrie 1848, în satul Tăureni (Bikfalu) din scaunul Odorhei, unghurii au omorât pe românul din Viszki, David Turi, de care a rămas văduva Paraschiva cu 4 prunci de 14, 10, 8 și 3 ani. Familia are o casă mică, nimic altceva. Bucur Toma din Viszki a fost chilăvit la mână de unghuri, tot la Tăureni, el și muiera lui au 1 fecior de 10 ani, o fiică de 15 ani, casă, moșie și pământ de arat în valoare de 385 florini. Nica Beian din Hiser, care ca și Viszki erau filii la mater Ștena, a murit în Argeș în scaunul sau ținutul Baraoltului în 1848. De el a rămas văduva Ana, 1 fecior de 8 ani, o fiică de 14 ani, curte și puțin pământ de arat în valoare de 125 de florini. Stan Fărkaș își încheia astfel Consignația sa: „Toate aceste

¹⁸⁴ P II, D 46, loc. cit.

mai sus însemnate lucruri le întăresc de adevărate cu cunoștințele sufletului, cu iscălitura numelui”¹⁸⁵.

Bukur Mircea, paroh în Lovnic, protopopiatul Kohalmului, raporta la 16 decembrie 1849 că Bukur Nerii a căzut la Odorhei în 1848, dar la rubrica „numele chilăviților și a celor omorâți, cum și în ce loc s-a întâmplat” este inserată și afirmația „în picioare olog”, care ne-ar indica faptul că Bukur Nerii era rănit, nu mort. Totuși, Fira Nerii, muiera lui Bukur Nerii era trecută la rubrica văduve, ceea ce confirmă faptul că Bukur Nerii era mort. Văduva a rămas cu o fată de 16 ani, curte, casă, moșie de arat, de fân în valoare de 250 florini, 2 boi în sumă de 190 florini, 4 oi în valoare de 24 florini, alte bunuri de 10 florini, în total averea însumând 474 florini¹⁸⁶. Menționăm, dar și invităm pe specialiștii în istoria economică rurală din Ardeal să calculeze valoarea gospodăriilor țărănești, a loturilor de pământ de arat și de fânaț deținute de țărani români, prețul animalelor de casă folosite la muncile agricole și a iosagului în general. Este de remarcat valoarea ridicată a unei perechi de boi (190 florini), care se apropie de valoarea casei și a moșiei. În bătaia de la Căpeni a căzut Bukur din Ticușul Românesc, de care a rămas văduva Maria, care are curte, casă, moșie de arat și de fân în valoare de 1300 florini, 2 boi, o capră și o bivoliță care fac 370 florini, în total 1670, dar și o datorie de 490 florini¹⁸⁷.

Conscrierea din Lățchia, districtul Kövár, cercul Reteagului conține date despre împrejurările în care au pierit 7 români și a fost rănit un român din sat. Când au năvălit ungurii în Kövár (Cetatea de Piatră), românii au luptat împotriva lor la Făurești. Aici au căzut Vasile Pașca, Iosiv Dotița și a fost rănit la amândouă mâinile, de nu mai poate lucra, Vasile Dotița. De Vasile Pașca a rămas văduva Catarina Pașca cu feciorul Tănăsie de 5 ani și fata Anisia de 2 ani, de Iosiv Dotița a rămas văduva Sofia Dotița cu feciorii Ioan de 9 ani, Nicolae de 14 ani și fata Gafia de 12 ani. Rănitul Vasile Dotița are o fiică, Ioana de un an și despre el se afirmă următoarele: „Nedestoinic fiind la lucru, au rămas

¹⁸⁵ P II, D 47, loc. cit.

¹⁸⁶ P II, D 48, loc. cit.

¹⁸⁷ P II, D 49, loc. cit.

sărac cu o avere de o vacă și două oi”. Peotul Vasilie Bot din Săcătura a murit în temniță la Gherla, preoteasa Dochia a rămas săracă, fără loc și avere, cu feciorul Ioan de 8 ani. În Conscieri se precizează următoarele: „Prin asuprire s-au prins de către cătanele ungare și s-au dus la parohia sa din Săcătura în temniță unde au și murit”. Nu se precizează însă în ce a constat „asuprirea”: a fost pârât, dacă da de către cine, era urmărit, s-a ascuns și a fost surprins în parohie etc.?! Lup Bot din Săcătura a murit tot în temniță la Gherla, fiind închis acolo „pentru jefuirea curții lui Ujfálvi Sándor, din Săcătura”. De acesta a rămas văduva Gafia. La Gherla în temniță a murit și Ioan Pop, Maria, fosta lui soție s-a măritat, au avut o copilă Anisia de 4 ani. Urs Pop din Săcătura, învinovățit ca și ceilalți, a murit în temniță la Dej, de el a rămas văduva Maria cu Ioan de 13 ani, ungurii le-au aprins casa cu toată averea și au rămas săraci. Tot la Dej în temniță a murit și Petru Pop din Săcătura¹⁸⁸. Aceste date se pot compara și de fapt completează celelalte rapoarte despre întâmplarea din Secătura.

Deosebit de instructivă și de bogată în informații este „Însemnarea celor omorâți și chilăviți prin insurgenți în curgerea bătăii și a revoluțiunii trecute, a văduvelor și orfanilor, a acelor români care au rămas credincioși Prea Înaltei Dinastii și causei ce[le]i drepte, și anume din Protopopiatul Zlatnei, cercul Albei inferioare”. Măieriu Dănilă din Câmpeni, român, 56 ani, căsătorit în ziua de 6 februarie 1830, econom, a avut două case slabe, pământ de 3 care de fân, de sămănătură de 4 găleți de grâu, a căzut lângă Abrud în luptă cu Kemeny Farkas în ziua de 3 iunie 1849. Bota Iosif, Corcheș Iosif și Pleșa Petru l-au văzut când a căzut și depun mărturie. De el a rămas văduva Pitarca Sintioana de 40 de ani cu pruncii orfani Nicolae, născut la 1 octombrie 1835, Ana n. la 3 iulie 1832, Avram n. la 24 septembrie 1841, Todor N. la 7 iunie 1845, Lazăr n. la 1 aprilie 1848. Mihețiu Georgie a lui Petru, din Sohodol, român, 24 ani, căsătorit în 1845, ziuaș, n-a avut casă, a stat cu socrii, a avut pământ de ½ car de fân, a căzut în Sohodol, la Capra, în luptă cu Kemeny Farkaș în ziua de 1 iunie 1849. L-au văzut când a căzut Mih Ioan, Schusteru și Paladie Ioan. De el a rămas văduva Curtici Sanda, 22 ani cu orfanul

¹⁸⁸ P II, D 50, loc. cit.

Ioan, născut în 27 aprilie 1848. Mihon Nicolae din Câmpeni, român, 50 ani, căsătorit în 1821, călăbaș, a avut casă, fânaț de 2 care fân, pământ de sămănătură de 2 găleți de grâu, a căzut în 1 iunie 1849, la Sohodol, în luptă cu Kemeny Farkaș. L-au văzut când a căzut Mihai Vila, Plicu Nicolae, Mihu Ioan și Palaghie Ioan. A rămas de el văduva bolnăvicioasă Gligor Ilona, 45 ani.

Fortuna Ioan din Sohodol, rănit, român, 30 ani, căsătorit în 20 noiembrie 1846, ziuăș, are fânaț de $\frac{1}{2}$ care de fân, a fost lovit de un glonț care i-a rupt piciorul în bătaia cu Kemeny Farkas lângă Abrud, în ziua de 3 iunie 1849. Martori sunt Vaida Vasilie, Fortuna Petru, Miheț Petru. (Repetăm mențiunea că toți martorii sunt de fapt acei soldați fără uniforme ai națiunii române care au supraviețuit și au luptat în legiunile Lansturmului românesc pentru afirmarea conștiinței și voinței românești de a face din Ardeal centru unui stat al românilor din Monarhia Habsburgică, deci al Marelui Ducat al românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Partium și Bucovina). Soția lui Fortuna Ioan, Miheț Maria, de 20 de ani, era gravidă și mai avea o fată, Sofia, născută la 7 octombrie 1847. Pe Crișan Ioan din Abrud, român, 40 ani, căsătorit în 1837, băieș, a avut o casă, l-au omorât oștile lui Hatvani când a venit a doua oară în oraș, în ziua de 6 mai 1849. De el a rămas văduva Boroș Savina de 23 de ani, cu doi prunci orfani născuți în 1845 și 1847. În aceeași zi, ostașii unguri ai lui Hatvani au ucis în luptă în Abrud pe Petru Bodoș, Zlegneanu Solomon, Zlegneanu Șandor, Oaia, Mistra Ioan și Crișan Petru, care erau toți băieși români. Petru Bodoș n-a avut nici casă, nici moșie, s-a căsătorit în 1833 și de el a rămas văduva Ardelean Maria, 32 ani, cu orfanii Nica n. 1835, Dumitru n. 1842, Maria n. 1844, Petru n. oct. 1849. Petru Bodoș a avut 42 de ani când a fost ucis. Zlegneanu Solomon, 48 ani, căsătorit în 1834, a avut o casă și de el a rămas văduva Câmpeanu Todora cu 2 prunci născuți în 1841 și 1843. Zlegneanu Șandor, 50 ani, are casă, fusese văduv, de el a rămas un prunc născut în 1838, fără tată, fără mamă. Românul Oaia, 40 ani, căsătorit în 1836, a avut casă, fânaț de 2 care de fân, este plâns de văduva Prodan Sofia, 40 ani, cu 3 prunci născuți în 1838, 1840, 1842. Mistra Ioan, 80 ani, a avut casă, fânaț de 1 car de fân, de el a rămas Comean Samfira, văduva și slabă, de 65 de ani. Crișan Petru, 40 ani,

căsătorit în 1843, fără casă, fără moșie este plâns de văduva Goia Ana cu un prunc orfan născut în 1846.

Cenușă Vasilie din Cărpiniș, român, căsătorit, băieș, a avut o casă, fânaț de 3 care de fân, sămănătură de 2 găleți de grâu, a căzut în Dealul Serbinii în luptă cu Kemeny Farkas în ziua de 1 iunie 1849. Văduva Măcinica, 30 de ani, a rămas cu 4 prunci orfani născuți în 28 februarie 1839, 6 octombrie 1842, 7 februarie 1847, 20 septembrie 1849. Vartan Georgie din Ponorel, român, 28 ani, căsătorit în 1845, călăbaș, a avut casă, fânaț de 1 car de fân, sămănătură de 1 găleată de grâu, a căzut în Serbina în bătaia cu Kemeny Farkas în ziua de 3 iunie 1849. L-au văzut când a căzut Coroi Georgie, Petricele Nicolae și Orga Nicolae. Muierea lui s-a măritat, dar de Vartan Georgie au rămas 2 părinți slabi. Tomuș Georgie din Ponorel, român, căsătorit în 24 ianuarie 1829, călăbaș, a avut casă, fânaț de 2 care de fân, sămănătură de 7,2 găleți de grâu, a fost dus după bucate în varmeghia (comitatul) Zarandului, unde l-au împușcat oștile lui Hattvani în mai 1849. Văduva Tomuș Samfira, 36 ani, a rămas cu 4 orfani: Ana, n. 1832, Maria n. august 1843, Damian n. 8 mai 1844, Vasilie n. 20 iulie 1845. Tot ostașii lui Hatvani l-au împușcat în Zarand, în mai 1849 pe văsarul român din Ponorel, Roba Ioan, 35 ani, căsătorit în 9 septembrie 1837, a avut casă, fânaț de 2 care de fân, sămănătură de ½ găleată de grâu. Văduva Roba Barbura a rămas cu 4 prunci orfani și o bătrână. Ostașii lui Hatvani l-au executat în Zarand și pe negustorul român din Ponorel, Vartan Nicolae, 26 ani, căsătorit în 1847, a avut o casă, fânaț de 1 car de fân, sămănătură de ¼ găleată de grâu. Vartan Nicolae a fost ucis în mai 1849 și de el a rămas văduva Vartan Maria cu 2 prunci orfani, Vasilie n. la 9 aprilie 1845 și George n. la 10 februarie 1848. Bocu Ioan din Vidra de Jos, român, căsătorit, negustor, a avut o casă, fânaț de 2 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a fost ucis de insurgenții unguri în comitatul Zarandului în iunie 1849. Protopopul menționează că parohul n-a însemnat în raportul său numele văduvei lui Bacu Ioan. Boraya Vasilie din Vidra de Jos, român, rănit, căsătorit, ziuaș a fost rănit în iunie 1849 în lupta de la Căpruța, lângă Aiud, are muiere, altceva nimic.

Cioară Nicolae din Supra Petri, român, căsătorit, a murit în lagăr în noiembrie 1848, fiind bolnav. Protopopul remarcă faptul că parohul n-a

scris numele văduvei, a specificat că au rămas 4 prunci orfani, dar nu le-a consemnat nici acestora numele (și data nașterii). Popa Petru din Supra Petri, român, a fost rănit la mână în bătaia cu ungurii, dar pentru el lipsesc datele necesare solicitate în formulare. Vârșciu Ioan din Săcătura, român, căsătorit în 13 iunie 1830, văsar, a avut casă, fânaț de 1 car fân, sămănătură de $\frac{1}{4}$ găleată grâu, a fost ucis de unguri în Dealul Caprii în 1849, martor fiind Crișan Ioan. Văduva Vârșciu Maria a rămas cu 4 orfani: Samfira n. 23 octombrie 1834, Ana n. 8 februarie 1840, Georgie n. 23 aprilie 1845, Rafila n. 22 august 1849. Georgie Diurdiu (Giurgiu) din Săcătura, român, căsătorit în 25 septembrie 1828, călăbaș, a avut casă, fânaț de 2 care de fân, sămănătură de $\frac{1}{2}$ găleată de grâu, a pierit în lupta de la Fântânele cu ungurii în 1849. Martor este Diurdiu (Gavrilă). De Georgiu Diurdiu a rămas văduva Diurdiu Sântioana cu 4 orfani: Rafila n. în 5 noiembrie 1830, Maria n. 7 august 1834, Ana n. 10 decembrie 1842, Todora n. 8 februarie 1844. Popa Nicolae din Săcătura, român, 35 ani, căsătorit în 1844, ziuăș, fără casă, fără moșie, a fost rănit în 6 mai 1849 la Abrud în lupta cu oștile lui Hatvani, martori fiind Neacșu Constantin și Pașca Florea. Soția Popa Samfira 30 ani și Popa Nicolae au 2 prunci născuți în 1844 și 1847. Popa Todor din Săcătura, român 28 ani, căsătorit, are casă, n-are moșie, a fost rănit tot în 6 mai 1849 la Abrud în luptă cu ostașii unguri ai lui Hatvani. Martori sunt Neacșu Constantin și Schrobu Nicolau. Soția lui, Maria, are 30 de ani. Gulda Ioan din Săcătura, român, 25 ani, căsătorit în 1844, econom, are casă, fânaț de 1 car de fân, sămănătură de $\frac{1}{4}$ găleată de grâu, a fost rănit în 6 mai 1849 la Abrud, martor fiind Neacșu Constantin. Soția lui, Todor Maria, are 22 de ani.

Tămaș Ursu din Neagra, român, 45 ani, căsătorit, văsar, a avut casă, fânaț de 1 car fân, sămănătură de $\frac{1}{2}$ găleată grâu, a murit în luptă cu Hatvani, martor fiind Candrea Georgie. Protopopul menționează că numele văduvei nu este dat de paroh, dar vârsta acesteia era de 40 de ani, a rămas cu 7 prunci, dintre care cel mai mare este născut în 4 octombrie 1830. Lobodă Toma din Neagra, român, 25 ani, căsătorit, a avut o casă, a căzut în iunie 1849 împrejurul Albei Inferioare în luptă cu ungurii, martor fiind Stan Vasile și Candrea Georgie. Protopopul precizează că numele văduvei nu-i însemnat de paroh care trece 2 orfani

rămași de tatăl lor, Lobodă Toma, fără să le treacă numele sau zilele, lunile, anii în care s-au născut. Marian Gavrilă din Neagra, român, căsătorit, văsar ca și ceilalți consăteni ai săi, a rămas cu mâna dreaptă ruptă în bătaia cu oștile lui Kemeny Farkas, în iunie 1849. Are muiere, dar numele ei nu este însemnat de paroh. Ignat Pașca din Neagra, român, 42 ani, căsătorit, are casă, fânaș de 1 car fân, sămănătură de 1 găleată de grâu, a fost rănit în iunie 1849 în bătaia cu oștile lui Hatvani, martori fiind Stan Vasilie și Georgie Candrea. Glonțul unguresc i-a rupt mâna lui Ignat Pașca. Alte date despre el lipsesc din „Însemnarea” protopopială, ceea ce înseamnă că au fost omise și în raportul parohial. Stan Simion din Neagra, român, 23 ani, tot văsar, fără casă, fără moșie, a fost rănit în iunie 1849 de un glonț căpătat în șale, martor fiind aceiași Stan Vasilie și Candrea Georgie. Nevastă n-are. Tot așa a pierit Pașca Nicolae din Scărișoara, crângul Lăziești, a avut casă și de el a rămas muierea. Tomuca Georgie din Lăziești, român, a fost rănit în aceleași bătălii, dar despre el nu există alte date. Toader Alecsandru din Săcătura, român, 25 ani, căsătorit în 1849, ziuăș, are casă, fânaș de ½ car fân, a fost rănit în iunie 1849 la Capra, în bătălia cu oștile lui Kemeny Farkas, la amândouă mâinile, martor fiind Neacșiu Constantin. Pe soția lui o cheamă Chirilă Sântioana, 22 ani, dar soții n-au prunci.

Purchețiu Sântion din Albac, român, 29 ani, căsătorit în 1837, bărdaș, a avut casă, fânaș de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu, a căzut ucis în 25 noiembrie 1848 în bătaia de la Traniș cu oștile lui Gyarmati, martori fiind Neagu Gavrilă și Mateș Georgie. De el a rămas văduva Stana, 26 ani, cu 2 orfani: Ana n. 1846 și Ioan n. 1849. Tot la 25 noiembrie 1848, gonit de oștile lui Gyarmati, Onețiu Ispas din Albac, român, 40 ani, căsătorit în 1829, cărăuș, a avut casă, fânaș de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu, s-a îmbolnăvit și a murit, martori fiind Nicula Nicolae și Mateș Georgie. Văduva lui, Onețiu Samfira, 35 ani, a rămas cu 8 orfani: Maria n. 1831, Ana n. 1833, Ioan n. 1834, Dimitrie 1837, Sântion 1840, Parastie 1842, Gavrilă 1845, Nicolae 1847. Hanu Georgie din Albac, român, 24 ani, căsătorit în 1846, văsar, a avut casă, fânaș de ½ car fân, ½ găleată grâu, a căzut ucis în 28 mai 1849 la Giucuța, în bătaia cu Busgayi, martori fiind Neagu Gavrilă și Mateș Todor. De Hanu Georgie a rămas văduva Pleșa Ana, 22 ani, cu orfana Parastie, născută în 1846. Oneșiu Moisi din Albac,

român, 38 ani, căsătorit în 1839, plutaș, a avut casă, fânaț de 2 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a căzut în 28 mai 1849 în Capu Dealului, la râul Căleț, în luptă cu oștile lui Busgayi, martori fiind Nicola Nicolae și Coste Ioan. Văduva Nicula Teodosie, 30 ani, a rămas cu 2 orfani, Oana n. în 1844 și Gavrilă n. 1847. Mateș Georgie din Albac, român, 70 ani, căsătorit în 1824, zidar, a avut casă, fânaț de 2 care fân, sămănătură 2 gălete grâu, a căzut în 29 mai 1849 în bătaia de la Cricău, martor fiind însuși prefectul Simion Balint. De Mateș Georgie a rămas văduva Rusanda, 60 ani, cu fiul Ioan născut în 1836. Nicula Nicolae din Albac, căsătorit în 1838, cantor, are casă, fânaț de 2 care fân, sămănătură 2 găleți grâu, s-a bătut în calitate de „Hognoși” (un fel de căpitan) cu ostașii lui Vasvary, la Fântânele, în 24 iunie 1849, unde un glonț unguresc i-a rupt piciorul, martori fiind Dimitrie Neacșu și Lazăr Sântion. Văduva Roșu Ana, însărcinată („ingrecată”), 28 ani, mai avea 3 orfani: Ioan n. 1839, Todor n. 1842, Georgie n. 1846. Tomuș Nicolae din Albac, român, 56 ani, căsătorit în 1814, văsar, a avut casă, fânaț de 2 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a căzut în ziua de 25 noiembrie 1848 în lupta cu ungurii de la Traniș, martori fiind Todea Georgie, Mateș Georgie. Văduva lui Tomuș Nicolae, pe numele ei Pătrușel Maria, se precizează doar că este neputincioasă. Pavel Vasilie din Albac, român, 30 ani, căsătorit în 1843, văsar, a avut casă, fânaț de 1 car fân, sămănătură ½ găleată grâu, a căzut în 24 iunie 1849 la Fântânele, în luptă cu oștile lui Vasvary, martori fiind Neagu Gavrilă și Coste Ion. Văduva lui s-a măritat și a rămas cu orfana Sântioana, născută în 1849. Precup Petru din Coma, român, 50 ani, căsătorit, băieș, a căzut în jurul Bălgradului (Albei Iulii) în luptă cu ungurii. Văduva de 38 de ani a rămas cu 5 prunci mici, dintre care cel mai mare are 10 ani. Napău Georgie din Sohodol, român, 34 ani, căsătorit în 1835, ziuăș, a avut casă, fân de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu, a căzut ucis în jurul Abrudului, martori fiind Gioancă Georgie și Marița Ion. Văduva Ana, 30 ani, a rămas cu 3 orfani: Iosana n. la 25 octombrie 1836, Thecla n. la 10 august 1839 și Ioan n. la 15 august 1844. Ioan Roșca din Zlatna, român, 22 ani, căsătorit, cohar, a avut casă, fânaț și sămănătură ca o gazdă de mijloc, a căzut în 11 octombrie 1848 „în revoluția Zlatnii”, martor stă tot orașul Zlatna. De el a rămas văduva Ana, 21 ani, cu orfanii Eleana n. la 6 august 1847 și Agaftia n. 9 martie 1849. Ioan Olariu din

Zlatna, român, 28 ani, căsătorit, fără avere, a fost împușcat în 6 aprilie 1849 pe drum, martor este parohul local. De el a rămas văduva Vlasia, 35 ani. Petru Vințan din Zlatna, român, 25 ani, căsătorit, a avut puțină moșie de fân și cucuruz, a fost ucis tot la Zlatna, martor fiind parohul local. De el a rămas văduva Sofia, 23 ani, cu pruncul Ioan, născut la 15 martie 1844. Angel Cătălină din Zlatna, român, 51 ani, căsătorit, a avut casă, o mică grădină, a fost împușcat în 18 iunie 1849, când venea din pădure spre casă, martori fiind Petru Magda și Ioan. Este plâns de văduva Ana, 40 ani, cu 3 orfani: George n. la 1 ianuarie 1842, Ștefan și Nicolae n. la 24 august 1844, gemeni. (Pe aceștia, ca și pe mulți alții din această sinteză protopopială, i-am găsit menționați și în rapoartele mici parohiale redată la începutul acestui material).

Ioan Perțea din Zlatna, român, 58 ani, căsătorit, cohar, a avut casă, în rest nimic, a fost împușcat de unguri în 17 mai 1849 când venea de la coh, adeverește tot orașul Zlatna. Văduva Maria, 52 ani, a rămas cu orfanii Nicolae n. la 5 august 1843, și Ana n. la 17 martie 1845. Georgiu Cristea, român, 27 ani, căsătorit, cohar, a avut casă dar a ars, fără avere, în aprilie 1849 l-au dus ungurii în Bărăbanț, unde l-au executat, martor este parohul din Bărăbanț. Veronica, 28 ani, a rămas cu orfanul Ștefan n. în 17 martie 1848. Candid Poenariu, român, 40 ani, căsătorit, cohar, a avut casă, fără avere, a căzut în luptă la 18 iunie 1849 în Dealul Boița, martori fiind Ștefan Bute și Ștefan Buciuman. Văduva Elisabeta, 25 ani, n-are copii. Georgiu Troncheș, român, 37 ani, căsătorit, a avut casă și puțină moșie, a fost împușcat de unguri la 6 aprilie 1849, martor este toată comunitatea Zlatnei. Paraschiva, 32 ani, a rămas cu orfanul Ioan, născut în 1844. Georgie Ieremie, tot din Zlatna, român, 40 ani, necăsătorit, a avut casă, fânaț de 1 car fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a fost împușcat tot în 6 aprilie 1849, martor stă toată comunitatea. De el a rămas un tată bătrân și slab, de 70 de ani. Ioachim Samfirică din Zlatna, român, 60 ani, a avut casă, moșie ca o gazdă de mijloc, a fost împușcat în Dumbravă la 6 aprilie 1849, adevereșc toți vecinii. De la el a rămas văduva Anisia cu 2 orfani: Ilina n. 1833, Ana n. 1836. Petru Ieniseriu, român, 54 ani, văduv, a avut casă și moșie a fost împușcat în 6 aprilie 1849 în Zlatna, adeverește parohul local. Elena n. 1833, Petru n. 1835, Ana n. 1841 au rămas fără tată, fără mamă. Pe Toader Ianislău din

Zlatna, român, 55 ani, a avut casă, moșie ca o gazdă de mijloc, l-au omorât oștile lui Kemeny Farkas în 6 aprilie 1849, adevărate vecinii. A rămas văduva Ana, 40 ani, cu 8 prunci „nehamici”, deci minori, nu pot încă munci. Nicolae Moduțiu din Zlatna, român, 41 ani, căsătorit, a avut casă, moșie ca o gazdă de mijloc, a fost împușcat de unguri în grădina lui la 18 iunie 1849, adevărate comunitatea întreagă. De el a rămas văduva Iluria, 36 ani, cu orfanii Ștefan, n. 1822, Georgie n. 1838, Nicolae n. 1841, Marian n. 1844. Junele Petru Buldea din Zlatna a primit un glonț în genunchi în noiembrie 1848 în Zarand în luptele cu ungurii și umblă în cărje, martoră este Savastia Popescu. Este gazdă de mijloc.

Nicolae Greceanu din Vulturi, român, 68 ani, căsătorit, a avut casă, fânaț de 2 care fân, sămănătură de ½ găleată grâu, a căzut în lupta în 8 aprilie 1849 în bătaie la Prislop, martori sunt vecinii toți. De el a rămas văduva Marina, 30 ani, cu o fată născută în 1839. Crișa Petru din Vulturi, român, 35 ani, căsătorit, a avut casă, fânaț de 1 car de fân, sămănătură de ½ găleată grâu, a căzut în lupta din 23 mai 1849 de la Dealu Rudelor, martori fiind vecinii. Flocă Rușană din Vulturi, român, 40 ani, căsătorit, a avut casă, fânaț de 1 car fân, a căzut în 1 iunie 1849 în luptele din Alba Inferioară, martori fiind vecinii(!) (Nu este clar dacă vecinii din Vulturi au participat la lupta în care a căzut Flocă Rușană sau acesta a fost adus acasă și a fost înmormântat în sat, vecinii participând la înmormântare). Văduva Elena a rămas cu 2 prunci născuți în 1841 și 1843. Economul Nicolae Pop, 60 ani, căsătorit, din Galați, a avut moșie de cucuruz, grâu și fân, a căzut în iunie 1849 în luptele de la Viile Ighiului, martori fiind tot vecinii. Văduva Floarea are 50 de ani, are prunci, dar toți sunt mari. Sevastia Popescu este martoră și pentru Iepure Ioan din Galați, de 50 de ani, care a avut casă și puțină moșie și l-au împușcat ungurii în iunie 1849. Văduva Sofia, 41 ani, a rămas cu orfanii Ana n. 1834 și Petre n. 1832. Pe Popa Ioan din Valea Dosului, român de 87 de ani, căsătorit, băieș, a avut casă, sămănătură de ½ găleată grâu, l-au tăiat ungurii în ziua de 31 mai 1849 în casa lui, martori fiind vecinii care l-au înmormântat. Văduvă n-are, dar de el a rămas o nepoată infirmă de 24 de ani, „de părinți săracă” (deci fără părinți). În 11 octombrie 1848, în Zlatna a căzut și Brudariu Ioan din Valea Dosului, 39 ani, căsătorit., martori sunt mai mulți orășeni. La rubrica „numele

muierei aceleia căzut sau chilăvit” este menționat simplu „nu-i t. Dacă nu există văduva de ce s-a afirmat că este căsătorit? Este posibil ca soția lui să fi decedat înainte de el și atunci Sofia n. 1834, Vasilie n. 1839, Nicolae n. 1841 să fi rămas fără tată, fără mamă.

Economul Pelea Macavei, 52 ani, căsătorit, cu casă, fânaț de 4 care fân, sămănătură 1 găleată grâu, a fost împușcat de unguri în 31 mai 1849 în satul lui, Valea Dosului, după cum mărturisesc vecinii care l-au îngropat. Văduva Maria, 32 ani, a rămas cu Ștefan n. 1828, Ioan, n. 1830, Ana n. 1837, Susana n. 1841, Paraschiva n. 1843. Tot în 31 mai 1849, ungurii l-au împușcat pe economul Ilie Onuțiu, cu casă, fânaț de 5 care fân, sămănătură 1 găleată grâu, martori fiind vecinii. Deși și despre Onuțiu Ilie se afirmă că este căsătorit, la rubrica văduve se afirmă clar că aceasta „nu trăiește” și deci Sofian n. 1834 și Samfira n. 1839 sunt fără tată, fără mamă. Este clar deci că și în cazul lui Brudariu Ioan soția nu mai era în viață și copiii lor erau orfani de ambii părinți. Nu înțelegem de ce în asemenea cazuri nu se trecea românul ucis la necăsătorit sau văduv. Mențiunea „căsătorit” era corectă doar dacă în momentul uciderii lor de către unguri soțiile lor trăiau, dar nu este exclus ca unele văduve să fi decedat la scurt timp după soții lor, și anume înaintea întocmirii rapoartelor parohiale și protopopiale, și atunci procedura era corectă. În bătaia de la Troian din 6 aprilie 1849 a căzut românul băieș de 35 ani, căsătorit, Giurgiu Nicolae din Valea Dosului, care a avut casă, fânaț de 6 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, martori fiind vecinii. Văduva lui s-a măritat și are 2 prunci, Iosif n. 1841 și Maria n. 1844.

Dubațiu Simion, Vâlcu Onu, Hedeș Ioan, Tifleu Nicolae, Brânsei Soflon, Rus Ioan, toți din Valea Dosului au fost răniți în luptele cu ungurii. Dubațiu Simion, 34 ani, a fost rănit în 6 aprilie la Zlatna, Vâlcu Onu, 37 ani, tot la Zlatna în 11 octombrie 1848, Hedeș Ioan, 38 ani a fost rănit la picior în 6 aprilie 1849 în bătaia din Dealul Crășanului, Tifleu Nicolae, 24 ani, în 11 octombrie 1848 la Zlatna, Brânsei Soflon, 57 ani în 19 iunie 1849 la Zlatna și tot acolo a fost rănit în 21 mai 1849 Rus Ioan, 31 ani. Pentru toți aceștia au stat martori vecinii. Simion, băieș, are soție pe Ana, 31 ani, și au copii pe Maria n. 1840, Elena n. 1844, Elisabeta n. 1846. Familia are casă și sămănătură de ½ găleată grâu. Vâlcu Onu, econom, este căsătorit cu Maria, 32 ani, au 1 băiat Georgie n. 1834, au casă, fânaț

de 1 car fân, sămănătură $\frac{1}{4}$ găleată grâu. Hedeș Ioan, ziuș, este căsătorit cu Rafila, 32 ani, au 8 prunci, cel mai mare are 20 de ani, casă și moșie ca o gazdă de mijloc. Aceștia se puteau descurca, mai ales că feciorul de 20 de ani era capabil de muncă. Tifleu Nicoară, băieș, era căsătorit cu Parastie, au 1 copil, pe Ioan, născut în 1 iunie 1843, casă și moșie de mijloc. Brânsei Soflon, băieș, este căsătorit cu Paraschiva, 50 ani, au copii mari („toți crescuți”), casă, fânaș de 3 care fân, sămănătură $\frac{1}{2}$ găleată grâu. Rus Ioan este căsătorit cu Maria, 30 ani, n-au copii, posedă casă, fânaș de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu.

În Zlatna a căzut ucis în timpul luptei cu ungurii și românul Șerban Georgie din Trâmboaietele, 45 ani, căsătorit, cu casă și moșie. Văduva lui, al cărei nume nu este menționat, are 40 de ani și o fată de 20 de ani. Tot la Zlatna a căzut românul din Pătrânjeni, Ioan Plăcintă, 60 ani, în octombrie 1848, martori fiind judele și parohul. Văduva Todosia de 50 de ani are casă, sămănătură de grâu de $\frac{1}{4}$ găleată grâu. În 4 aprilie 1849 ungurii l-au împușcat în grădina lui pe Pătruțiu Ieremie, 50 ani, din Pătrânjeni, de el rămânând văduva Sofia cu orfanii Alexandru n. 1837, Constantin n. 1839, Daniel n. 1831, Filip n. 1830. În iunie 1849 ungurii l-au împușcat în satul Pătrânjeni pe românul Pătruțiu Turcu, 60 ani, căsătorit, de care a rămas văduva Iliana, 30 ani, cu orfanele Sofia n. 1841 și Marian n. 1839. În 11 octombrie 1848 la Zlatna a fost rănit Nicolae Câmpianu, 40 ani și tot acolo a fost rănit și Gligor Păcuariu, care are casă și moșie. În iunie 1849, la altă confruntare cu ungurii la Zlatna, a fost rănit și Vasilie Zaharie din Pătrânjeni, căsătorit cu Floarea, au casă și moșie. În luptele cu ungurii din jurul Albei Iulii au căzut Georgie Toderescu, 58 ani, și Simion Pașca, 25 ani, în bătaia de la Tăuți a căzut Tomuș Petru, 65 ani, cărbunar, iar românul plugar Petru Vințean, 67 ani, după ce l-au tăiat ungurii în casa lui, i-au aprins și casa. Toți acești români erau din Feneș. Măriuța lui Tomuș Petru avea 65 ani, Măriuța lui Petru Vințean 62 de ani. Prima avea și casă, și puțină moșie, a doua avea doar moșie de fân și de grâu. Iacov Morariu, 60 ani, a căzut în 11 octombrie 1848 în ciocnirea cu ungurii de la Zlatna. El era din Presaca și cantorul din sat l-a adus acasă cu carul pentru a fi înmormântat. Morariu fusese ziuș, de el a rămas văduva Floarea, 60 ani, n-are casă, dar are puțină moșie.

La 4 aprilie 1849, ungurii l-au împuşcat în Presaca pe românul Toader Stanciu, 75 ani, de care a rămas văduva Ana, 68 ani, slabă, fără casă deoarece au ars-o ungurii, dar are puţină moşie. În Presaca, la casa lui, a fost împuşcat în 4 aprilie 1849 și Gligor Irimie, 36 ani, de care a rămas văduva Todora cu 4 prunci, cel mai mare de 10 ani, cel mai mic de 2 ani. Casa le-a fost arsă, avere nu au nimic. Lui Gligor Toma din Presaca, de 50 de ani, căsătorit, ungurii i-au tăiat mai întâi mâinile, apoi l-au împuşcat în casa lui în 4 aprilie 1849. De el a rămas văduva Paraschiva, 30 ani, fără casă, cu puţină moşie. Antoniu Golden din Presaca, 45 ani, a căzut în 11 octombrie 1848 în bătaia de la Zlatna, de el a rămas văduva Paraschiva cu 3 prunci mici, n-au nici casă, nici moşie. Ilie Gligor din Presaca, 30 ani, s-a luptat cu ungurii în vii, lângă Bălgrad, unde a fost ucis, martor fiind Toader Laslău. Și pe soția lui Ilie Gligor au împuşcat-o ungurii, i-au ars casa, de ei rămânând un prunc de 3 ani, fără tată, fără mamă, cu puţină moşie. În 4 aprilie 1849 ungurii i-au tăiat vârful limbii, nasul și urechile lui Dumitru Ursu de 18 ani, casa a fost arsă, are puţină moşie, este surd și mut și locuiește cu o mamă slăbănoagă și 4 surori mici.

Preotul Lăslău Simion și alți săteni din Feneș mărturisesc că ungurii l-au împuşcat lângă sat pe Ioan Toderici, 60 ani, de care a rămas văduva Ana, 54 ani, cu puţină moşie și casă. Cărbunarul Petru Rău din Feneș, 52 ani, a fost împuşcat în iunie 1849, de el a rămas văduva Petca, 32 ani, cu Ana născută în 8 februarie 1849. Georgie Adam, 72 ani, a fost lovit cu săbiile și chilăvit, casa i-a fost arsă, dar mai are puţină moşie. Rancea Simion din Muncel, 25 ani, a căzut în iunie 1849 în bătaia cu Kemeny Farkas, martor fiind Hărduțiu Todor. El a fost econom și este plâns de văduva Sava, 40 ani, fără copii, care are casă și grădină. Băieșul Crucețe Ioan din Cioara a căzut în 4 ianuarie 1849 în lupta de la Iara, martori fiind Vasilie Rusu, Baci Petru, Rusu Filip, toți români combatanți și frați de arme cu cel căzut. De Ioan a rămas văduva Parastia, 29 ani, cu orfanii Iacov n. 1836 și Georgie n. 1848. Metalurgul Rusu Antonie din Cioara, 39 ani, a căzut tot acolo, are aceiași martori, de el rămânând văduva Nastasia, 27 ani, cu Simion n. 1829 și Dochia n. 1836, au casă, fânaț de ½ care fân, sămănătură 1½ găleată grâu. La Iara a căzut și Baci Gavrilă din Cioara, soția lui a murit și ea, de ei rămânând fiica Maria, născută în

1838, are casă, fânaț de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu. Băieșul Reutia Dumitru din Muncel, 45 ani, a căzut în iunie 1849 în bătaia de la Iara cu Kemeny Farkas, martori fiind Hărduțiu Todor și alți combatanți, de el rămânând văduva Nastasia, 37 ani, are casă și fânaț de ½ car fân.

Economul Ranta Simion din Muncel, 25 ani, a căzut în 1 iunie 1849 la Sohodol, în bătaia cu Kemeny Farkaș, de el rămânând văduva Sava, 40 ani (! cam bătrână pentru un soț de 25 de ani!), are casă, n-are moșie. În decembrie 1848 Piticu Macavei de 40 de ani, econom, a degerat și a rămas infirm în lagărul din Dealul Craiului, are casă și moșie ca o gazdă de mijloc. Alt consătean din Muncel, Giurgiu Pavel, 22 ani, ziuș, a fost rănit în iunie 1849 deasupra Sohodolului, în bătaia cu Kemeny Farkas și trăiește cu părinții lui foarte săraci. Martor la momentul rănirii la picior a lui Giurgiu Pavel este tot Hărduțiu Todor. Capra Ioan din Baia de Arieș, 53 ani, băieș, a căzut în 6 ianuarie 1849 în bătaia de la Litta Ungurească, martor fiind Dupu Ioan și Drăgan Ioan. De Ioan a rămas văduva Maria, 30 de ani, are casă și moșie. Tot la Litta Ungurească au căzut consătenii lui, Fornade Georgie și Filip Mihai. Fornade Geogie a avut 43 de ani, a fost băieș, de el a rămas văduva Floarea, 26 ani, are casă, fânaț de 2¼ care fân, sămănătură 1 găleată grâu. Și în cazul lui, martori sunt frații lui de arme, Dupu Ioan și Drăgan Ioan.

Filip Mihai a avut 34 de ani, s-a căsătorit a doua oară în octombrie 1844, a fost băieș, de el a rămas văduva Lina și de la două muieri au rămas 5 orfani: Ștefan n. 17 noiembrie 1837, Ana n. 31 martie 1840, Ioan n. 20 septembrie 1845, Nastasia n. 12 ianuarie 1847, Todora n. 16 mai 1848, dintre care Ștefan și Ana au rămas fără tată, fără mamă, cu speranța că totuși „maștera” (mama vitregă) se va îngriji și de soarta lor. Giurgiu Pavel din Muncel a fost rănit la picior în iunie 1849 în bătaia cu Kemeny Farkaș, martor fiind căpitanul Hărduțiu Todor. El are 22 de ani, nu este căsătorit și trăiește lângă părinții lui, care sunt foarte săraci. Boca Todor di Șartoș, român, 40 ani, căsătorit, a fost ucis în lupta de la 4 ianuarie 1849, la Iara, cu ungurii, martori fiind frații lui de arme Iepure Todor, Andreica Gavrilă. Boca Todor a fost econom, de el a rămas văduva Todora, 35 ani, cu orfanii Georgie n. 1843, Todor n. 1846, Ioan n. 1849, foarte săracă. În septembrie 1848 în loagărul român de la Remeți a răposat de moarte firească Marca Alexie din Șartoș, 50 ani, căsătorit, econom, martori fiind

Iepure Todor și Andreica Gavrilă. De Alexie a rămas văduva Todora, 45 ani, cu 6 orfani Varvara n. 1834, Saftan n. 1837, Maria n. 1839, Ioana 1844, Ioan n. 1846, Veselie n. 1848, care are casă, fânaț de 2 care fân, sămănătură de 1½ găleată grâu. Lui Pleșa Iacov, 46 ani, din Șartoș, i-au degerat picioarele în Dealul Craiului, în decembrie 1848, este căsătorit cu Ana, 40 ani, au casă slabă, fânaț de 1 car fân, sămănătură ½ găleată grâu. Și lui Pleșa Ioan din Șartoș, 25 ani, june, i-au degerat picioarele în Dealul Craiului, martor fiind judele Fornade Ioan. În bătaia cu unгурii de la Litta Ungurească, din 6 ianuarie 1849, a fost rănit Marcu Vasilie, 21 ani, june, martori fiind frații lui de arme Pleșa Ioan și Boca Gavrilă. Marcu Vasilie trăia în Șartoș și era sărac (în tabel nu era trecută nici o casă și nici o moșie). În noiembrie 1848, în bătaia de la Brad din noiembrie 1848 a fost rănit la mână Dondoș Georgie, 30 ani, june, martori fiind Pleșa Ioan și Fornade Ioan, despre care știm că era judele Șartoșului. Această informație este valoroasă deoarece demonstrează că în Războiul Național româno-maghiar pentru Ardeal s-au implicat juzii satelor și, desigur, mulți alți membri ai antistiilor comunale [bătrânii, faterii, gocimanii (goșmanii, gojmanii), jurații].

În Zarand a picat în bătaia cu unгурii Grita Pascu din Roșia, de care a rămas văduva, al cărui nume nu este menționat, și 3 prunci (fără nume și fără zilele de naștere și de botez), și este foarte săracă. Avram Georgie a fost tăiat de unгурi în bătaia de la Dealul Băiașilor (Băieșilor), în ziua de 28 aprilie 1849. De el a rămas văduva care are casă, dar n-are moșie. Tot acolo a căzut Giurgiu Ilie din Roșia, de care au rămas 3 prunci fără tată, fără mamă, săraci, al căror nume nu este menționat, lipsind și zilele lor de naștere și botez. Ștefan Cătană din Brădești, român, 28 ani, căsătorit, econom, a căzut în 1849 în bătaia de la Teiuș, martor fiind Surdea Alexie. Văduva lui Ștefan s-a măritat și are 2 prunci, Ioan n. 1844, Vasilie n. 1847. Casa lor este slabă, au un fânaț de 1 ca fân, sămănătură de ¼ găleată grâu. Ciocârlia Simion, român, 41 ani, aurar din Brădești, a căzut în ianuarie 1849 în bătaia de la Litta Ungurească, mator fiind Suciu Matei. De Simion a rămas văduva Dochia cu 2 orfane, Maria n. 1838, Sofia n. 1846, au o casă slabă și grădină. Lobonea Constantin din Brădești, 35 ani, a degerat la Ciucea în decembrie 1848, din care cauză a și murit. A fost econom, de el a rămas văduva Safta, 43

ani, cu moșie de mijloc și casă. Și în acest caz soția era mai vârstnică decât soțul. Când ungurii au atacat Ciucea, în decembrie 1848, l-au rănit în luptă pe Surdea Savu, 33 ani, din Brădești. El și soția Maria, 23 ani, au casă, fânaț de 1 car fân, sămănătură de ½ găleată grâu. Hurtoi Crăciun din Brădești, 36 ani, econom, s-a întors bolnav de la lagărul român din Ciucea și a murit acasă, după cum mărturisesc sătenii. De el a rămas văduva Ioana, 31 ani, cu 3 orfani: Filip n. 1841, Maria n. 1843, Constantin n. 1845. Renția Dumitru din Muscel, român, 25 ani, econom, a căzut în 4 ianuarie 1849 la Iara, martor fiind același căpitan Hărduțiu Todor. Văduva lui Dumitru, Nastasia, zace în pat, n-are prunci, are casă și fânaț de ½ car fân. Singurul calcul total la nivelul întregului protopopiat al Zlatnei, care este operat în această lungă „Însemnare” fără zi, lună, dar la sfârșitul anului 1849 întocmită, este numărul văduvelor, 85 și al pruncilor săraci și orfani, 211¹⁸⁹.

Averea lor nu este însă calculată în bani, ca în alte cazuri, unii parohi erau scrupuloși, țineau o evidență clară a listelor matrimoniale, precizau ziua, luna, anul în care s-au căsătorit enoriașii lor căzuți sau răniți în Războiul Național cu ungurii, numele văduvelor, al copiilor orfani cu zilele lor de naștere și de botez. Alții menționau văduvele, fără nume, și doar numărul copiilor orfani, fără datele lor de naștere, totuși cu unele precizări în sensul că arătau vârsta celui mai mare și vârsta celui mai mic dintre copii. Norocul este că în „Conscriptia orașelor, satelor, preoților, bisericilor, școalelor și a sufletelor din Eparhia greco-răsăriteană în Ardeal și anume din Protopopiatul Zlatnii cu sfârșitul a[nului] 1849 întocmită” se dau date prețioase pentru o sinteză protopopială sau protopopească mai expresivă sau mai corectă, menționându-se că în 50 de parohii și filii suma pagubelor bisericilor a fost de 10 679 florini, a satelor 163 481 florini, a celor morți de moarte firească 325 bărbați, 308 femei, al românilor uciși de unguri în lupte sau ca represalii în raidurile armatelor ungare de 194 bărbați, 47 femei¹⁹⁰.

Episcopia Ortodoxă Română din Ardeal cerea protopopilor să retrimită rapoarte cât mai corecte și concrete, inclusiv în calcularea

¹⁸⁹ P II, D 51, loc. cit.

¹⁹⁰ P II, D 34, loc. cit., Fond Arhiepiscopesc 13/Pr. Tabloul

valorică a averilor rămase văduvelor și orfanilor, pentru a se obține ajutorul guvernamental pentru cele mai lipsite sau mai sărace, care „n-au cu ce petrece”, nu-s „hamice” a se hrăni pe ele însele și nici pe copilașii lor orfani de tată, ca să nu mai vorbim de copii rămași orfani de ambii părinți. Același lucru am văzut că l-au făcut unii protopopi cu parohii lor mai neglijenți care le-au trimis rapoarte sumare, incomplete și incorecte, cerându-le trimiterea unor rapoarte noi, adecvate scopului urmărit de autoritățile de stat și bisericești, fără să aibă întotdeauna succes în îndeplinirea acestor cereri, de altfel îndreptățite. O mare tară a acestor rapoarte constatată de Șaguna, dar și de unii clerici ortodocși de rang mai mic, a fost că în multe rapoarte n-au fost incluși românii văduvi sau necăsătoriți. Aceștia au pierit în calitatea lor de soldați fără uniforme ai națiunii române în lupte directe, față în față, cu ungurii, sub comanda prefectilor, căpitanilor și juzilor lor din legiunile Landsturmului român de la 1848-1849. Probabil la unii parohi s-a indus ideea că dacă n-aveau urmași, văduve și copii orfani care ar putea să beneficieze de ajutor, n-avea rost ca ei să se mai obosească, să caute martori și să-i identifice în rapoarte pe românii din această categorie. Alți parohi, mai corecți, i-au inclus în rapoarte pe unii români care au lăsat în urma lor părinți bătrâni, slabi, neputincioși, pentru ca și aceștia să aibă șansa de a accede la ajutoarele promise de stat.

În conscripția parohiei Dârste se menționează că G. Săceleanu din Dârste a dus familia unui român de la Izalulm (7 Sate) la Brașov, dar ungurii l-au împușcat pe drum și i-au luat boii și carul. Evenimentul s-a întâmplat în ziua de 13 decembrie 1848 la Satulung. Săceleanul a fost plugar, ca avere de mijloc, nevasta lui a murit și ea, așa că de ei au rămas 5 prunci fără tată, fără mamă. Paraschiva Irime, cusătoreasă, starea averii mizerabilă, a fost bătută cu baionetele pe drum, în Dârste, de unguri, care i-au cerut bani, și după o zi a murit. Evenimentul s-a întâmplat în 8 ianuarie 1849, dar Paraschiva n-are urmași. În 13 martie 1849 Paraschiva Ardelean din Dârste mergea pe drumul Brașovului, când ungurii au împușcat-o fără să o întrebe nimic. Ea muncea cu ziua, iar starea averii era de mijloc și era plânsă de soțul ei Iohann Ardelean și de 2 orfani¹⁹¹.

¹⁹¹ P II, D52, loc. cit., Morți.

Într-un concept în limba germană, cu multe tăieturi și corecturi, s-a încercat o însumare a numărului de români ortodocși bărbați și femei uciși de unguri, pagubele suferite de biserici și sate pe 41 de protopopiate ortodoxe. Ca orice concept, este nesigur, ceea ce nu exclude că a existat și un original mai complet și mai corect, pe care noi nu l-am găsit însă până acum. Pe de altă parte, nesiguranța conceptului, cu multele lui tăieturi și corecturi, provine direct de la nesiguranța și lipsurile preoților și protopopilor români, deja menționate și comentate anterior. Potrivit conceptului, au fost uciși în total 3 188 de români ortodocși (după calculele refăcute de editori 2 919), suma pierderilor suferite de bisericile ortodoxe 125 148 florini (după calculele refăcute de editori 124 968), suma pierderilor comunităților 2 059 597 florini (după editori 1 957 687 florini). În protopopiatul Orăștiei: morți 69 bărbați, 12 femei, paguba la biserici 2 495, la sate 28 000 florini. *Protopopiatul Clujului: morți 114 bărbați, 65 femei, paguba bisericilor 24 047, a satelor 311 249 florini.* Protopopiatul Doboca Superior: morți 49 bărbați, 1 femeie, paguba la biserici 2 095, la sate 27 468 florini. Protopopiatul Mureșului: 82 bărbați morți, 1 femeie, paguba la biserici nespacificată, la sate 20 493 florini. Protopopiatul Cetății de Piatră: morți 7 bărbați, fără specificarea sumelor pagubelor suferite de biserici și sate. Protopopiatul Ilia: morți 26 bărbați, 1 femeie, paguba bisericilor 541 florini, a satelor 28 894 florini. *Protopopiatul Turda Inferioară: morți 105 bărbați, 8 femei, pagubele la biserici și sate nu sunt menționate.* Protopopiatul Paloș: morți 76 bărbați, 3 femei, paguba la biserici nespacificată, la sate 11 924 florini. Protopopiatul Mediaș: morți 7 bărbați, date generale fără sume la pagube. Protopopiatul Târgu Mureș: morți 84 bărbați, 3 femei, paguba bisericilor 1 640, a satelor 185 928 florini. Protopopiatul Bârgăului: morți 33 bărbați, 5 femei, date generale, fără sume la pagube. Protopopiatul Nocrich: morți 12 bărbați, paguba la biserici 110 florini, la sate 3 400 florini. *Protopopiatul Zarand: morți 479 bărbați, 98 femei, paguba bisericilor 46 042 florini, a satelor 353 566 florini.* Protopopiatul Podeni: morți 78 bărbați, 15 femei, fără cifre la pagube. Protopopiatul Deva: morți 56 bărbați, 12 femei, paguba bisericilor 1 420, a satelor 54 588 florini. Protopopiatul Doboca: morți 16 bărbați, paguba bisericilor 100, a satelor 17 750 florini. *Protopopiatul Alba Inferior: 267 morți bărbați, 46 femei, cu mențiunea că multe sate au fost arse și s-a dus un număr mare de vite.* Protopopiatul Brașov

III: mort 1 bărbat, paguba bisericilor 459 florini, a satelor 75 652 florini. Protopopiatul Brașov II, 5 bărbați morți, generalități fără cifre la pagube. Protopopiatul Brașov I: 93 bărbați morți, 8 femei, paguba bisericilor 772 florini, a satelor 34 309 florini. Protopopiatul Miercurea, morți 8 bărbați, în rest nespecificat. Protopopiatul Clujului Inferior: morți 51 bărbați, 4 femei, generalități fără cifre. *Protopopiatul Zlatna: morți 194 bărbați, 47 femei, paguba bisericilor 10 619, a satelor 49 000 florini.* Protopopiatul Kohalm: morți 2 bărbați, generalități, fără cifre. Protopopiatul Făgărașului: morți 41 bărbați, nespecificat la pagube. Protopopiatul Solnocul Inferior: morți 23 bărbați, 10 femei, nespecificate pagubele la biserici, la sate 12 000 florini. Protopopiatul Sighișoara: morți 28 bărbați, paguba bisericilor 800 florini, a satelor nu este menționată. Protopopiatul Cetatea de Baltă de Jos 77 de morți, fără alte cifre la pagube. *Protopopiatul Lupșa: 139 bărbați morți, 43 femei, paguba bisericilor 12 374 florini, a satelor 292 031 florini.* Protopopiatul Clujul Inferior: 55 de morți, fără alte cifre. Protopopiatul Sibiu I: nu conține cifre complete, dar există o Nota Bene Sibiu care inserează la morți 88 bărbați, 1 femeie, paguba bisericilor 70 florini, a satelor 6 000 florini, care reprezintă foarte probabil pierderile umane în acest protopopiat și pe cele materiale. Protopopiatul Sibiu II figurează la morți cu 22 bărbați, paguba bisericilor 143, a satelor 119 031 florini. Protopopiatul Brețcu: morți 61 bărbați, 26 femei, fără alte cifre. Tot la Nota Beneș Turcheș: morți 34 bărbați, paguba bisericilor 95, a satelor 5 058 florini¹⁹².

Episcopul Andrei Șaguna l-a înștiințat pe guvernatorul Wohlgemuth că i-a trimis conștiința generală privind românii ortodocși uciși sau răniți pentru cauza bună în timpul războiului civil din Transilvania, împreună cu văduvele și orfanii celor căzuți și situația familiilor celor răniți, dar recunoaște că până la acea dată nu îi sosiseră chiar toate rapoartele protopopilor. Mai mult, în unele rapoarte sosite nu erau cuprinși toți românii uciși din toate parohiile, iar în altele erau incluși doar acei urmași săraci care aveau nevoie urgent de ajutor din partea statului¹⁹³. Din toate aceste motive nu ne-am propus și nici nu

¹⁹² P II, D 53, loc. cit., Fond Arhiepiscopesc 13/Pr. Tabloul.

¹⁹³ P I, D 277, loc. cit., Fond Arhiepiscopesc, vol. I, 1848-1860.

ne-am aventurat în stabilirea exactă a unor cifre privind românii căzuți în lupte sau uciși de unguri, statisticile și rapoartele fiind în unele cazuri incomplete sau, mai rar, unele lipseau cu totul deoarece unii preoți demoralizați nu mai aveau încredere nici în autoritățile austriece sau, pur și simplu, nu au respectat ordinele mai marilor bisericești de care depindeau și din alte motive (neîncredere, teamă de eventuale represalii, neglijență crasă!?). E clar, cifrele de 3 188 sau 2 919 români ortodocși uciși erau mai mari din moment ce lipseau văduvii și mulți români necăsătoriți, fără urmași, dar cine poate stabili, fie și măcar cu mare aproximație, numărul acestora?! Pe de altă parte, nici nu poate fi vorba de reconstituirea pe baze de sinteze și consemnări generale episcopale a pierderilor umane până nu vom publica rapoartele similare provenite de la clerul greco-catolic, care păstora cealaltă jumătate a națiunii române din Marele Principat al Transilvaniei. Volumul acesta la care lucrăm acum se află într-un stadiu avansat de redactare și-l va completa semnificativ pe cel referitor la ortodocși. Importanța documentelor din ambele volume, cel de față și cel ce-l va urma și-l va completa, constă însă în cu totul altceva, și anume în redarea în memoria colectivă a istoriografiei românești moderne a numelor soldaților fără uniforme, a românilor din legiunile ce au format Lansturmul național, care s-au jertfit și au luptat pentru a demonstra contemporanității lor și posterității că în Ardeal există o conștiință și o voință românească, un drept național al majorității, de care nimeni nu mai poate face abstracție. Îndeplinirea destinului național din 1918 li se datorează și lor, care au alimentat și demonstrat încrederea în forțele și capacitățile națiunii, au constituit un exemplu demn pentru toate generațiile de români care i-au urmat în scurgerea imuabilă a timpului, despre felul cum trebuie să lupti până la capăt împotriva asupririi străine a cuceritorilor de pretutindeni și a urmașilor lor, pentru a-ți obține și a-ți găsi drumul nu numai spre libertatea socială, juridică și cetățenească individuală, dar și spre libertatea națională. Este important că istoriografia noastră este extrem de bogată în cărți, sinteze, studii despre prefecți, tribuni, episcopi, canonici, protopopi, grăniceri, juriști și elite românești din diverse domenii, dar trebuie mers cu hotărâre și intensitate până la baza umană a Războiului Național condus de

Comitetul Român de Pacificațiune și prefecți, până la țărani români uniți și ortodocși care au constituit forța fundamentală a brațului românesc hotărât și decis să se opună cu orice preț centralismului maghiar de stat ce-și propusese parcă dacă nu să stingă viața românească din Ardeal, să o pună la punct și s-o supună dominației maghiare pentru multă vreme înainte sau, dacă se putea, pentru totdeauna. Unii specialiști au publicat studii referitoare la români ardeleni ce au luptat în 1848-1849 din diferite parohii, protopopiate, comitate și zone din Ardeal. Constatăm cu satisfacție că doctoranzi ai Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române au înregistrat succese importante pe aceste direcții și orientări. Ne gândim dacă nu ar fi util ca prin coroborarea și concentrarea lucrărilor de specialitate de acest gen, să se publice un Dicționar al românilor ardeleni căzuți cu glorie în Războiul Național româno-maghiar pentru Ardeal din 1848-1849.

În decembrie 1849, episcopul Andrei Șaguna îi scria lui Wohlgemuth că anii 1848-1849 au marcat în istoria Austriei una din cele mai importante epoci, pentru că în pofida unor evenimente îngrozitoare, pătate de sânge, comise împotriva demnității umane, ce constituie o pagină neagră, au existat și inițiative pline de glorie, de devotament și sacrificiu pentru Împăratul legiuit, care se instituiau ca o pagină albă în istorie. Faptele glorioase din pagina albă nu trebuiau să fie închise doar în cărțile de istorie, unde vor fi citite numai de învățați sau lăsate pradă gândacilor și prafului, ci trebuiau invocate permanent în memoria vie a poporului, ce va fi îndemnat astfel să acționeze în spiritul strămoșilor, care au înfăptuit fapte mărețe. Episcopul reflecta ca imortalizarea acestor fapte mărețe să se facă prin monumente neperisabile în fața focului și a apei și mărturisise că din aceste motive și considerente a propagat printre conaționali săi români ideea ridicării unui monument care să imortalizeze mișcarea românilor ardeleni în general și a celor din vestul țării în special. Aceștia, călăuziți de chemarea monarhului ereditar legiuit și *de obligația ce venea de la natură de a-și apăra și promova limba și naționalitatea*, au susținut curajos lupta contra ungarilor pentru a apăra Tronul și *naționalitatea română*, pe care au terminat-o victorios. Guvernatorul era rugat să-i aprobe inițiativa, propunerea fiind ca monumentul să fie ridicat la Câmpeni, iar Episcopul

îl informa că a deschis o colecție cu o donație de 200 florini, strângerea de fonduri urmând a fi continuată de conașionalii săi¹⁹⁴. Guvernatorul a amânat aprobarea, dar susținea că întreaga chestiune ar fi putut fi reluată după ce Împăratul îi va decora pe prefectii și tribunii românilor, însă monumentul național nu s-a mai ridicat niciodată, nici la Câmpeni și nici în alte localități din Munții Apuseni, din Transilvania, din România Mare de ieri sau din România de azi.

Am putea reflecta sau medita mai profund sau mai mult sau mai puțin retoric, asupra evoluției ideii monumentului neperisabil propus în 1849, formulând următoarea întrebare: dacă românii de atunci n-au obținut de la străini aprobarea să-l ridice sau au fost prea săraci să o facă, oare generațiile de români de după 1918 până în zilele noastre, n-ar fi trebuit să îndeplinească această dorință? Românii ardeleni din sate și orașe făceau parastase, se întruneau după 1848 în zilele de 13/15 mai, pentru a cinși și comemora ziua reînvierii neamului pe Câmpia Libertății de la Blaj, stâmind îngrijorarea autorităților ca nu cumva cu asemenea ocazii să se facă agitații, să se rostească cuvântări antipatriotice contra statului maghiar, la care nu rareori participau și studenții și elevii români de la Blaj, Sibiu sau alte localități. Mitropoliții, profesorii, canonicii, clericii, intelectualii erau făcuți răspunzători pentru asemenea manifestații și Ministerul cultelor și învățământului cerea ca autorităților să li se prezinte dinainte textul unor asemenea discursuri pentru a le tempera sau a le interzice dacă ele incitau la ură sau la rezistență contra nației ungare și a legilor ei. Ce ar gândi și ce ar spune sufletele celor dintr-o lume românească nu demult apusă, și anume cei căzuți pentru conservarea, apărarea și promovarea ființei politice, a

¹⁹⁴ P I, D 231, loc. cit. Vezi și Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna sau luptele naționale-politice ale românilor, 1846-1873*, I, Sibiu, 1889, p. 381-382; *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente (8 august 1849 – 31 decembrie 1851)*. Coordonator Simion Retegan. Cuvânt înainte Camil Mureșanu. Autori: Simion Retegan, Dumitru Suciu, George Cipăianu. Colaboratori: Rodica Sofronie, Maxim Maria, Marghiola Bodor, Kurt Schmidts. Centrul de Studii Tansilvane, Fundația Culturală Română, 1996, p. 233-234. Wohlgemuth îi propune lui Șaguna ca problema ridicării monumentului pentru eroii și martirii românilor să fie amânată până după aprobarea de către Împărat a listei fruntașilor români propuși pentru decorații, *Mișcarea*, I, p. 237-238.

limbii și naționalității române din Areal dacă s-ar ridica din tunelul timpului până la noi și și-ar căuta monumentul? Dilema sau interogația s-ar putea pune și invers: dacă națiunea română existentă, luată ca un singur om ar coborî, ar privi în oglinda timpului și i-ar întâlni, ar face față sau ar face fețe-fețe la răspunsul datorat unei asemenea întrebări sau interogații de prestigiu și respect național. Noroc că lucrul, sau dialogul, este imposibil. Morții nu vorbesc și nu se întâlnesc niciodată cu cei vii, dar experiența istorică a demonstrat și demonstrează că popoarele care nu-și respectă strămoșii sau pe ele însele, nu se bucură, de obicei, nici de respect și nici nu impun respect celorlalte națiuni vecine ori mai mult sau mai puțin îndepărtate geografic.

Volumul de față oferă date și despre raporturile uneori încordate cu aliații austrieci, care și-au încălcat promisiunile verbale sau scrise în Constituția din martie 1849 și se pregăteau să instituie regimul neoabsolutist al lui Bach, despre care chiar șeful liberalilor unguri, Széchenyi, afirma că pe viitor când se va vorbi, se vor face comentarii despre el, ecoul va răspunde: „Bach, Ach, Ach!” Protopopul Partenie Trombitaș îl anunța pe episcopul Andrei Șaguna că Eperjesyi László, comisarul cezaro-regal în cercul Mureșului, era nemulțumit că baronul Heydte, comisarul suprem al districtului Odorheiului, l-a silit să-l elibereze pe preotul Vasile Rotaru din Sângeorgiul de Pădure. Prima anchetă, efectuată de trei unguri și un român, nu-i adusese acuze grave, dar fusese pomită a doua: investigație, la cererea ungarilor din Cemei, pe motiv că preotul ar fi omorât 15 unguri, care de fapt și de drept au fost rebeli și luptaseră contra Împăratului și a națiunii române. Rebeli au fost și baronii Kemény Pál și Zeik, dar și lor autoritățile le-au estimat suma pagubelor provocate de români în Sângeorgiul de Pădure. Faptul nu era drept, deoarece românii fuseseră jefuiți primii, iar o parte fuseseră uciși în premieră tot de unguri pe vremea revoluției. Curțile baronilor rebeli au fost prădate și de țărani unguri, pe care însă nu-i cercetează nimeni. Era inadmisibil faptul că ungurii care fuseseră honvezi și uciseseră români erau la acea dată membri ai comisiilor de investigații, care-i anchetau pe românii ce fuseseră credincioși împăratului (și aliatei acestuia, națiunea română, între octombrie 1848 – august 1849). Dacă Eperjesyi László va merge la Sibiu, la el (Șaguna) să i

se plângă că românii făcuseră multe pagube ungarilor, Trombitaş îl îndemna pe mai marele bisericesc să-i răspundă că de la poporul incult (dar primul jefuit, ucis, asuprit și prigonit) acest lucru nu este de mirare, dar de și mai mare mirare este că ungurii cei civilizați au început primii prigonirile, jafurile și crimele și au făcut mult mai multe pagube românilor în comparație cu câte prejudicii au provocat aceștia ungarilor. Protopopul se dădea și pe el drept exemplu, informându-l pe Șaguna că lui, tată a trei copii orfani de mamă, ungurii cei civilizați din Târgu Mureș îi provocaseră pierderi de 7 439 florini și aștepta deja despăgubirile de trei săptămâni. Magistratul local nu l-a învrednicit cu niciun răspuns (magistratul în sens de instituție, de primărie). Eperjesyi era și el ungar, iar în principalele funcții din zonă nu erau aplicați români, cu excepția unui cancelist, iar notarii sătești erau tot unguri, chiar și în satele curat române. Noile autorități imperiale austriece, cum prindeau pe picior greșit un român, îl închideau cu săptămânile și lunile, dar ungurii care au făcut „câte rele toate”, fuseseră ofițeri în armata rebelă maghiară și omorâseră români, erau lăsați liberi și nepedepsiți. Episcopul era informat că printre români dezamăgiți și dezorientați circula zvonul că ungurii veneau din nou la putere, din care cauză erau speriați, nu îndrăzneau să-și ceară drepturile, iar cei care o făceau nu primeau satisfacție. Gompertz de la Instanța militară cezaro-regală raporta comisarului că preotul Nicolae Stoicovici fusese arestat de generalul Chavanne și adus la închisoarea din Târgu Mureș, la 10 septembrie 1849, împreună cu socrul său, Buzaș Vasile și cu fiul acestuia, Buzaș Ioan. Arestarea se făcuse în baza unor acuzații formulate de conții Kornis și Tholdalaghi că aceștia și românii pe care i-au condus le-au jefuit caii de la herghelie, porci, oi și au exercitat *autoritate juridică cu de la sine putere*¹⁹⁵.

Această acuzație demonstra cu elocvență indignarea celor doi conți unguri în special și al ungarilor în general, față de instituirea administrației românești în Ardeal, prin prefecturile, administraturile și tribunalele conduse de Comitetul Național Român de Pacificațiune, adevărat guvern român, care au băgat groaza în oasele tuturor ungarilor.

¹⁹⁵ P I, D 228, 267, loc. cit. Referiri la Eperjesyi în *Transilvania*, I, p. 1038.

De fapt nici alianții austriece n-au acceptat supraviețuirea acestei administrații și autonomii românești și primul lor gând după ce i-au înfrânt pe ungurii kossuthiști independenți, inclusiv cu arme românești, a fost să desființeze prefecturile, administraturile românești, să dezarmeze Landsturmul românesc, fără să admită ca el să fie integrat într-o formă sau alta în armata imperială, să desființeze Comitetul Român de Pacificațiune și după 2 ani de „tractări și pertractări”, de tratative zadarnice, să desființeze și să trimită acasă Delegația Națională Română de la Viena, care a rămas dezamăgită și cu buzele umflate, văzându-și infirmată orice speranță de a-și vedea înființat și pus pe picioare Marele Ducat Român, format din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina. De altfel, națiunea română n-a fost singura națiune aliată Dinastiei care a fost tratată astfel, din moment ce nici elita croată, ce se ghida după dreptul etnic ca bază de elaborare a programelor naționale, n-a obținut instituirea Regatului tripartit al Croației, Sloveniei și Dalmației, în care să fie inclusă eventual Voivodina Sârbă și nici cehii nu și-a văzut înființat un stat ceho-slovac. Lucrul a fost valabil pentru toate națiunile nemaghiare și negermane ale Monarhiei Habsburgice, iar nemaghiarii au primit drept „răsplată” de la Viena uitucă și nerecunoscătoare, ceea ce ungurii kossuthiști au primit drept pedeapsă, și anume centralismul austriac. Practic vorbind, românii au căzut din lac în puț, în sensul că au scăpat de centralismul maghiar de stat, dar au căzut sub cel austriaco-monarhic de stat, cu deosebirea că cel de-al doilea a fost mult mai blând decât cel exercitat de Pesta în vremea Războiului Național româno-maghiar pentru Ardeal sau înainte de acesta, de regimul politic ungar local exercitat de dietele, comitatele și tribunalele nobiliare maghiare din Marele Principat al Transilvaniei. Oricum însă, așa cum românii nu acceptau să se unjurească, respingeau concomitent sau separat orice spectru sau primejdie potențială de a se nemți sau de a cădea pradă germanizării. Din acest motiv programele naționale românești au rămas autonomiste, descentralizatoare, atât în raport cu Pesta, cât și cu Viena. Guvernatorul Wohlgemuth era iritat și indignat că preoții se implicau în chestiunile politice, redactau petiții și împuterniciri pentru Delegația națională de la Viena care activa pentru aplicarea concretă în viața politică și de stat a programelor naționale sau pledau pentru aplicarea unor funcționari

români în aparatul de stat. În plus, guvernatorul a primit informații de la unguri și de la sași – „confrați de alte națiuni decât cea română” – că preoții români uniți și neuniți avuseseră un rol în excesele și devastările regretabile din 1848-1849, din comitatele Zarand și Hunedoara, dintre care erau specificate cazurile de la Brad, Hălmagiu și Baia de Criș. Neromânii doreau să-și recupereze bunurile și înfierau asemenea persoane. Guvernatorul i-a cerut lui Șaguna ca preoții ce au comis atare fapte să fie cercetați și demiși din oficiul preoțesc, de care nu se arătaseră demni. Wohlgemuth i-a promis lui Șaguna că-i va trimite și-i va comunica rezultatele anchetelor organelor administrative de stat asupra preoților în cauză¹⁹⁶. Andrei Șaguna considera însă că din moment ce românii și preoții lor au fost puși în situația de a-și apăra națiunea și Dinastia amenințată de pericolul maghiar, ei au acționat în deplină legalitate în vremea Războiului Național. Preoții întărind Dinastia detronată de rebelii kossuthiști merită mulțumiri, nu asuprirea din partea guvernului imperial, alături de care a luptat întreaga națiune pentru a-l înfrânge pe Kossuth. Protopopul Petru Gherman al tractului al III-lea al Brașovului era indignat că soția preotului Iacob Bălcaș din Vlăeni fusese bătută de soldații imperiali deoarece nu le dăduse pe loc carul și caii pentru căraușie, deși ea încercase să le explice că soțul ei avea nevoie de car pentru a pleca urgent la o înmormântare în satul Noua. Tracasat insistent de Șaguna în problema arestărilor ilegale ale preoților ortodocși, Wohlgemuth îi răspundea scurt și iritat că, întrucât în adresa lui din 2 aprilie 1850 a menționat deja că, de mai multe ori, unii membri ai clerului ortodox român au fost arestați fără motive suficiente, cu lezarea formelor legale, să trimită punctual și circumstanțial cazurile respective, motivele arestărilor și numele persoanelor care efectuaseră arestarea¹⁹⁷.

Protopopul Zlatnei, Iosif Ighian, îi trimitea lui Șaguna scrisoarea preotului de la Neagra, Ioan Candrea, privind suferințele și jignirile îndurate de acesta cu prilejul arestării și detenției sale. Ighian protesta împotriva atentatelor grave comise de autoritățile imperiale la adresa prestigiului statutului preoțesc. În trecut, un preot nu putea fi arestat fără

¹⁹⁶ P I, D 272, loc. cit.

¹⁹⁷ P I, D 279, loc. cit.

știrea și judecata prealabilă a Scaunului episcopal și fără cercetarea prealabilă a pârâtului. Cei care-i pârau pe nedrept pe preoți ar trebui să fie pedepsiți, iar cei care-i pârau nu trebuiau să asiste alături de ofițeri și soldați la anchetarea lor, așa cum făcuse practicantul jurist regal Johan Șuster, care-l scuturase de barbă și-l jignise pe preotul Ioan Candrea. Protopopul Ioan Orbonaș era și el indignat că preoții Olariu Iosif din Tătătaști, Ambrozie Olariu din Burjuc și Sofronie Dalca din Godinești erau închiși la Deva, fiind învinuiți că erau implicați în uciderea unor unguri refugiați în zonă pe vremea războiului civil, dar în zona protopopiatului său nimeni nu întreba despre români omorâți în diferite feluri (probabil se referea la autoritățile locale, dar guvernatorul, la ordinul Dinastiei, a cerut tocmai asemenea rapoarte). Sătenii din Geoagiul de Sus îi scriau episcopului lor că după Adunarea Națională de la Blaj, de pe Câmpia Libertății, l-au ales preot pe Nicolae Repede, care i-a învățat să lupte contra ungarilor până la ultima picătură de sânge pentru apărarea Dinastiei și câștigarea egalității pe seama națiunii române. Sătenii l-au ascultat, au luptat pentru Tron și națiune, cu nădejdea că faptele și sacrificiile lor vor fi răsplătite. Afirmă că nu s-au înșelat, au văzut mântuirea cu ochii, dar sunt întristați de arestarea preotului lor, de suferințele preotesei și ale celor 7 copii. Era nedrept ca după victorie să urmeze în loc de bucurie și răsplată, închisori și arestări. Comunitatea îl ruga pe episcop să obțină eliberarea preotului pentru a nu fi lipsiți de cele sufletești, cum au fost pe vremea revoluției și și-a exprimat jalea și dezamăgirea în versuri față de mai marele lor bisericesc: „Însă amar și mare durere!/ Plângere cu mare jale!/ Că pe noi în loc de plată/ Ne pun în robie, iată/ Pentru al său bun părinte/ Tot poporul jale simte/ „, Johanny Albrichsfeld, jude suprem, Brennerberg, notar suprem al Brașovului, l-au înștiințat pe protopopul Petru Gherman că preoții din Simea, Gheorghe și Ioan Țeposu au fost condamnați la detenție de o lună în cetate, deoarece au ascuns arme și muniție, care trebuiau predate prompt și rapid soldaților cezaro-egali. Protopopul nu era mulțumit pentru că cercetarea preoților în cauză s-a făcut doar prin comisari politici și militari, fără participarea lui sau a altor persoane bisericești¹⁹⁸.

¹⁹⁸ P I, D 281, 292, 293, 295, loc. cit.

Parohul Ioan Candrea afirma în scrisoarea către episcopul Andrei Șaguna că în tot timpul stăpânirii ungare românii erau batjocoriți, uciși și supuși la taxe. Chiar dacă românii au scăpat de tirania maghiară, în Zarand comisarul Farkas îi batjocorea pe preoții români după rețeta din 1848-1849, adică după cea ungurească de pe vremea războiului civil. Pe el, ca preot greco-răsăritean, ungurii l-au înjurat de Sfânt în 1848-1849, iar acum Hosu Farkas, comisar imperial, îl face tâlhar, îl amenință că îl va suspenda din funcție și-l va pune în lanțuri. În timpul revoluției, un ungur l-a rugat să-i primească o ladă cu lucruri de preț, dar el a fost nevoit să fugă de acasă deoarece se temea că ungurii îl vor ucide. Când au intrat soldații unguri în Neagra, au dus cu ei și lada ungurului, care-i pretindea acum pe nedrept să-i dea o despăgubire de 659 florini. Candrea stătea închis în temnița de la Alba Iulia, unde susținea mereu că e nevinovat, însă anchetatorul imperial i-a spus că motivul real al arestării lui era că el, ca preot român, afirmase deschis în fața enoriașilor săi că, potrivit jurământului de la Blaj, pădurile erau ale românilor și că ar fi bine să se întoarcă Bem și Kossuth și să-i omoare pe toți funcționarii silvici ai statului imperial austriac. Preotul indignat a negat și a respins asemenea acuzații, deoarece se știa cu conștiința curată și loial Împăratului. Auditorul sau anchetatorul imperial, militar imparțial, i-a cercetat și pe cei care l-au pârât, care nu aduseseră dovezi clare și concludente împotriva lui. În consecință, anchetatorul l-a chemat la el și i-a spus să plece acasă, deoarece era nevinovat. Candrea menționa că arestul i-a slăbit puterile și l-a informat pe Șaguna că românul Mocan Ioan a decedat în temnița de la Alba Iulia, lăsând în urma lui o văduva și 4 prunci săraci, de vârstă juvenilă¹⁹⁹.

Protopopul Albei de Jos, Gregoriu Rad, îi destăinuia lui Șaguna adevăratele motive pentru care preotul Nicolae Repede din Geoagiul de Sus zăcea de 4 luni în temnița de la Alba Iulia, unde a fost închis în urma acuzațiilor unor unguri din Aiud. Adevărul era că preotul Nicolae Repede ajunsese în această situație deoarece fusese credincios Împăratului și fusese centurion în Landsturmul românesc. Acestea erau adevăratele motive pentru care ungurii doreau să-l nimicească pe

¹⁹⁹ P I, D 278, loc. cit.

preotul român greco-răsăritean Nicolae Repede. Nu era destul că în vremea războiului ungarilor i-au ars casa, l-au jefuit de bunuri și averi, acum trebuia să sufere arestări și umilințe și din partea austrieșilor și alături de el pătimeau și preoteasa și pruncii lui mici și nevinovați. Protopopul Gregoriu Rad îl ruga pe episcopul Andrei Șaguna să intervină la guvernator, pentru ca în cadrul unei judecăți drepte să se pună în balanță și să se compare loialitatea română cu dușmănia ungarilor rebeli față de Monarh și față de întreaga națiune română, îndeosebi cu țintă directă contra preoțimii, pentru ca preotul în cauză să fie imediat eliberat. Preotul Vasilie Rotariu l-a înștiințat pe Partenie Trombitaș că a căzut din nou sub anchetă, deoarece ungarilor îl acuzaseră că în 1848 a adus tabăra militară în zonă și i-ar fi incitat pe români la jefuirea curțiilor nobiliare ungurești. Acuzația venea de la unii martori mincinoși și de la ungarilor care i-au jefuit pe românii din Sângeorgiul de Pădure²⁰⁰.

Opinia publică românească era indignată că pe străzile Sibiului se vedeau preoți arestați duși între baionetele soldaților imperiali. În 16 decembrie 1849 episcopul Șaguna l-a prevenit pe guvernatorul Wohlgemuth, pe un ton de avertisment, că asemenea acte nu erau legale, erau imorale, nedrepte și erau exercitate asupra unui popor loial, ce a întărit Dinastia și Imperiul în vremuri grele. Wohlgemuth i-a răspuns că cei patru preoți români – I. Roman, P. Leb, I. Sinei, N. Pandrea – fuseseră arestați din ordinul Oficiului scaunal Nocrich pe motiv că aceștia le-au adresat lui, ca guvernator, și lui Șaguna ca ierarh, o petiție în care ceruseră ca satele românești din fostul comitat Alba de Sus să nu fie înglobate în unitățile administrative săsești. Wohlgemuth a cerut lămuriri suplimentare de la generalul maior Chaavanne, comandant militar districtual, care i-a explicat că numiții preoți au fost duși în fața Tribunalului imperial și regal militar, unde au recunoscut că, deși sătenii din Cuișd, Ghiljasa de Jos și Ghiljasa de Sus nu s-au opus înglobării în districtul Sibiului, ei i-au încurajat în secret să nu accepte noii funcționari și să nu se supună administrației săsești. Guvernatorul i-a scris în replică lui Șaguna că era regretabil faptul că tocmai clericii, care erau chemați să

²⁰⁰ P I, D 276, 273, loc. cit.

se supună autorităților și să fie un exemplu bun pentru enoriași, îi îndemneau la nesupunere și agitație. Guvernatorul insista ca Șaguna, în calitatea lui de episcop, să accepte și să fie de acord că guvernul imperial nu putea tolera asemenea acțiuni în timpul stării de asediu. Cercetarea contra preoților în cauză trebuia continuată, pentru a afla cine îi îndemnase pe aceștia la asemenea acțiuni²⁰¹.

De fapt, poziția exactă în care se situau românii ardeleni, bănățeni, crișeni și maramureșeni față de oamenii de stat și politicienii unguri și austrieci este surprinsă și redată de Eftimie Murgu în timpul anchetei la care a fost supus după arestarea sa de imperialii austrieci. El le-a spus verde-n față anchetatorilor că românii se aflau între două focuri, fiind prizoniți atât de unguri, cât și de nemți. Murgu, aflându-se sub focul și prigonirea maghiară, a fost nevoit să se supună, să fie diplomat și să se comporte abil pentru a-și salva viața. Când Haynau l-a întrebat dacă a fost la Debrețin când a fost detronată Dinastia, conducătorul român a răspuns că a fost nevoit să plece acolo deoarece dacă nu s-ar fi dus, și-ar fi putut pierde viața. Alți anchetatori i-au cerut lămuriri despre motivele pentru care a fost încarcerat 3 ani înainte de revoluție. Răspunsurile la această întrebare trebuiesc privite cu oarecare rezervă, deoarece Murgu, deosebit de abil, a încercat și a reușit să-și salveze viața și de aceea unele din afirmațiile sale urmăreau în primul rând realizarea acestui scop și doar în al doilea rând pot servi la reconstituirea exactă a situației politice din preajma anului 1848. Astfel în răspunsul său, Murgu exagera intențiile antidinastice ale partidelor nobiliare maghiare, despre care afirmă că le-a intuit încă din 1845. Nobilii unguri nu s-au născut însă antidinaști ci, dimpotrivă, puternica partidă liberală maghiară condusă de Szechenyi, Eötvös, chiar și Kossuth până în septembrie-octombrie 1848, toți miniștri în cabinetul Batthyáni, au colaborat cu Dinastia până le-a recunoscut atât libertatea națională modernă, guvernul, parlamentul și legile ungare, cât și integrarea și supunerea românilor și slavilor. Numai după ce Viena a negat legalitatea acestor instituții de stat și a legilor adoptate, o parte a nobilimii, în frunte cu Kossuth, devine antidinastică. Dar liberalii lui Szechenyi, Deák, Eötvös s-au retras

²⁰¹ P I, D 245, loc. cit.

din conflict pe motiv că lupta concomitentă cu regele și cu nemaghiarii din Ungaria ar fi identică cu trădarea adevăratelor interese ungare și cu o potențială sinucidere. Ei s-au ancorat strâns și hotărât pe legile și măsurile din martie, aprilie, iunie 1848, le-au declarat ca fiind singurele legi valide din punct de vedere constituțional și din cel al jógfolytanasságului ungar (continuitatea de drept maghiar) și au susținut deschis și pe față că orice lege sau măsură luată în afara lor între 1849-1865 intrau în categoria „fixio juris et tabula rassa”. Și interesant, evoluția politică a demonstrat că cea mai puternică partidă dintre toate partidele politice loiale Dinastiei a fost cea maghiară liberală, care a primit puterea de stat, guvern și parlament de culoarea ei, atât în primăvara și vara lui 1848, cât și în 1867-1868.

Murgu, pentru a-și câștiga merite și scuze în fața Tribunalului imperial militar austriac, a susținut că încă din 1845 a prevenit Curtea despre planurile antidinastice ale nemeșilor unguri și a cerut încă atunci egală îndreptățire a tuturor națiunilor din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, ca o contrapondere împotriva acestei politici care era periculoasă pentru nemaghiari. Guvernul nobiliar maghiar (acel Consiliu Locumtenențial din Pesta), aflându-i planurile și posedând dovezi despre activitatea politică, a pus mâna pe el și l-a arestat. În opinia și mentalitatea lui Murgu, Guvernul nemeșesc din Pesta reprezenta nu atât interesele Curții de la Viena, cât mai ales pe cele naționale maghiare. Deși unele afirmații ale lui Murgu trebuiesc privite cu rezervele amintite, altele însă redau cu multă acuitate și cu un fin spirit de observație situația complexă și contradictorie creată națiunii române în 1848-1849. Astfel, după părerea noastră, el a avut multă dreptate când a afirmat că în primăvara și vara anului 1848 Împăratul i-a abandonat pe români, i-a supus legal și practic și i-a pus la dispoziția parlamentului maghiar. Românilor nu le-a convenit această situație, le-a părut rău că au ajuns aici, dar au fost nevoiți și siliți să se supună ungarilor tocmai în virtutea sancționării legilor ungurești de către Monarh și în conformitate cu instrucțiunile și poruncile imperiale. Jugul Ungariei a fost însă un jug greu pentru români. Deși – spunea Murgu – ei au prevenit Curtea, aceasta i-a sacrificat ungarilor, ceea ce înseamnă că românii erau îndreptății să considere Imperiul ca vânzător și trădător al intereselor națiunii române. Dar românii nu făceau acest lucru,

deoarece românii știau să distingă între împrejurări și o politică greșită și între un cuget și o voință rea și premeditată. Doar acestea din urmă puteau fi înfierate și pasibile a fi acuzate de trădare. În consecință, dacă românii nu înfierau Imperiul ca trădător, înțelegând că a greșit sau că n-a avut ce face în situația dată, era nedrept – continua Murgu – ca tribunalele imperiale militare austriece să-l acuze de înaltă trădare pe el sau pe alți fruntași români aflați în situația lui. Nu era logic ca, pe de o parte, decretul imperiale să-i supună pe români ungarilor și după ce Imperiul se ceartă și se ia la bătaie cu ungurii, tot el să-i tragă la răspundere, deoarece românii, supunându-se maghiarilor mai multe luni în șir, la ordinele Vienei, nu se mai aflau în situația de a-i sprijini pe austrieci (acest lucru e valabil mai ales pentru românii din Banat, Crișana, Maramureș, Partium, unde mișcările semnificative antimaghiare au fost în general reprimare încă din octombrie 1848, dar unele forma de rezistență au continuat și aici în diferite forme).

Puși în fața unor asemenea argumente, anchetatorii militari austrieci i-au reproșat lui Murgu faptul că n-a fugit din Dieta de la Debrețin, chiar cu riscul vieții. Replica lui Murgu a survenit imediat, răspunzându-le că acest lucru n-ar fi servit nimănui. El, ca persoană particulară, era slab și fără putere și din acest motiv n-a făcut altceva decât a urmat cu fidelitate exemplul Împăratului Ferdinand, care a fost nevoit să le dea maghiarilor guvern, parlament, constituție, deși aceștia nu erau atunci prea puternici sau prea bine înarmați. În consecință, nimeni nu poate pretinde de la el să reziste ungarilor atunci când aceștia erau puternici și bine înarmați. Concluzia lui Murgu era clară: „Pentru aceea noi românii putem zice că ni se face o mare nedreptate căci Împărăția voiește a ne trage la răspundere pentru întâmplări a căror teme și pricină nu zace în puterea noastră, ci în politica cea greșită a Împăratului Ferdinand. Deputatul român în Dieta Ungariei afirmă că guvernatorul Kossuth îl ironiza, îl numea „voievod al românilor” și i-a fixat pază personală. Tot el a specificat că la actul detronării, care nu-l privea nici pe el, nici națiunea română, a fost un simplu spectator și după august 1848 n-a mai fost activ în parlamentul Ungariei²⁰². În pofida experienței amare din 1848-1849, Eftimie Murgu se

²⁰² Suci, *Antecedentele*, 174-176.

va încadra în rândurile deputaților guvernamentali ai Ungariei, sperând zadarnic că alături de Pesta românii vor câștiga mai mult de la unguri decât de la Viena și de la austrieci.

Românii ardeleni au simțit o ușurare imensă că după înfrângerea Ungariei kossuthiste au scăpat de execuțiile ungurești, dar au simțit dureros arestările și persecuțiile – de altfel de scurtă durată – a unor preoți și conducători naționali de prestigiu (Iancu, Axente, Ciurileanu, Darabant, Andreica, Prodan). Subcomisarii cercuali și adjutanții lor, mulți dintre ei de naționalitate maghiară, îi brutalizau, îi înjurau pe țărani români de Sfinți și Evanghelia lor, le atrăgeau atenția să fie cumiți, ascultători și supuși, fiindcă acum ei și noul aparat de stat sunt stăpâni și nu mai sunt stăpâni Iancu cel amăgitor și hoții de tribuni și tâlhari ce i-au condus în 1848-1849. Românii simpli înțelegeau cu greu, la început, cum era posibil ca ei, care au ținut cu Împăratul în lupta dreaptă și comună cu ungurii, să fie acum administrați și prigoniți tot de unguri, în numele Împăratului, și de aceea, în anumite cercuri din Ardeal, și-au exprimat temerea ca nu cumva ungurii să vină din nou la putere și nobilii lor să reintroducă iobăgia. Cel care i-a înjurat pe români de Sfinții și Evanghelia lor și le-au făcut conducătorii – prefecții și tribunii – amăgitori, hoți și tâlhari a fost funcționarul imperial de naționalitate maghiară Vajda Ferencz, care a intrat în Petrindul Unguresc însoțit de un ofițer austriac, i-a adunat pe români în fața unei crășme și le-a spus textual: „Futu-vă Sfântu vostru și Vanghelia voastră, acum eu voi porunci, nu hoții de prefecți și tribuni”. Că așa s-au petrecut lucrurile adeverește cantorul Vasile, dascălul din Petrindul Unguresc, care a consemnat cu fidelitate și pe conștiința sufletului său mărturiile judeului primar Piro Sandu, ale țăranilor săteni Băcui Iacob, Cenan Luca, Băcui Petre, Oprea Nicolae, Mariș Ioan, Mariș Florea, Oandă Ioan, Oandă Filip, Sandru Ioan privind jignirile și sudălmile ce au căzut pe capul românilor fideli Împăratului. Ioan Balint, fost tribun, Partenie Rațiu, fost vice centurion, Vajda Teodor, vicetribun, Ioan Rațiu, teolog și fost notar al prefecturii Turdei, au afirmat că prefecții și tribunii „au fost oameni de caracter și Casei Austriei pururea credincioși” și nu se poate spune nicidecum că „Împăratul și-a apărat cauza cu hoți”. Ungurul Vajda Ferencz și ofițerul austriac ce-l însoțea au ordonat

soldaților să-i biciuiască pe țărani români din Petrindul Unguresc și mai ales pe feciorul preotului din sat. În alte cazuri, dacă românii nu aveau răbdare să aștepte răspuns la plângerile lor și mergeau direct la funcționari pentru a le solicita rezolvarea cazurilor, se întâmpla să fie biciuiți. Astfel Hărăstășan Toma din Sânmihaiul de Jos a declarat că Szilágyi Pál, subcomisar regal în Arieș, a dispus biciuirea românului C. Gligor care, după 6 zile de așteptare, a îndrăznit să-l deranjeze și să-l întrebe despre rezolvarea cererii sale. Românii din Sânmihai, deși consideră că în alte părți lanțurile robiei au fost rupte și libertatea încălzea patria, s-au plâns Comandaturii din Turda că în părțile lor „încă dreptatea tot mai plânge, terorismul își continuă căile sale kossuthiene, egalitatea în negre haine umblă și jelește, egoismul și patima neîncetat lucră”. Principalul vinovat pentru maltrătarile și nedreptățile suferite a fost considerat același subcomisar Szilágyi Pál, care trebuia destituit de urgență, deoarece el nu liniștea, ci conturba poporul.

Dreptatea plângea și egalitatea era în doliu și în zona Clujului, unde limba română era nesocotită și românii prigonii de administrația civilă, formată adesea din funcționari unguri. Românii se plângeau Comandaturilor militare, dar acestea le trimiteau petițiile spre rezolvare administrațiilor civile prigonitoare, astfel că ei erau purtați de la Pilat la Caiafa și de la Caiafa la Pilat. Deși la comandaturi erau și funcționari militari de origine română, actele românilor erau reînapoiate cu indicația să fie traduse în germană și uneori asistenții nemți, enervați de insistențele românilor de a li se face dreptate, îi expediau cu cuvintele: „march, march”. Protopopul unit Ioan Fekete Negruțiu, observator atent, fin și amărât al faptelor, relatează că în noile condiții românii se obișnuiau cu termenii prigonitori și disprețuitori germani, deoarece de multă vreme fuseseră obișnuiți să audă „îndemnurile” funcționarilor maghiari: „takaragy” (cară-te). Rareori comisarii români, precum Daniel Dorgo, impuneau cu curaj la Dej respectarea intereselor românilor și folosirea limbii române în administrația locală. La 15 decembrie 1849, românii din Alba Iulia au adresat un Memoriu guvernatorului civil și militar Ludovic Wohlgemuth. Ei l-au informat pe înaltul demnitar că în timp ce ungurii i-au terorizat pe români și au crezut că după luarea

Sibiului erau stăpâni pe tot Ardealul și după ce sașii s-au închinat în fața lui Kossuth, pe când moții lui Iancu luptau vitejește în munți contra lui, românii albaiulieni i-au ajutat cu riscul pierderii vieții pe ostașii imperiali ai colonelului Augusti asediați în Cetate. Încă înainte de a începe efectiv asediul, pe când ungurii erau la Bărbăntși și Partoș, românii au adus în cetate grâu, porumb, slănină, unt, oi, miei, lapte, vite, în pofida tuturor amenințărilor ungurești. O parte a vitelor a fost apoi confiscată de armata ungară în timpul luptelor. Românii s-au bătut alături de soldații imperiali ca ungurii să nu intre în oraș și au încetat lupta numai la ordinul comandantului fortăreței. În 24 iunie 1849 Cetatea a suferit un bombardament și asalt general, dar în timpul lor românii au adus iarăși vite pentru a asigura hrana soldaților în vederea susținerii rezistenței imperiale.

Coorășenii unguri i-au pârât pe românii albaiulieni la comandanții trupelor asediatoare maghiare, care au dispus confiscarea unor bunuri și averi, plus executarea unora dintre ei. Câțiva au fost executați la ordinul lui Fogarasy Janos și prin ungurii albaiulieni, deși în toamna anului 1848, când românii și armata imperială au fost mai tari, românii din oraș i-au apărat și i-au păzit pe concetățenii lor unguri ca să nu-și piardă averile și viețile. După atâtea suferințe, românii bălgrădeni au sperat că vor primi o răsplată binemeritată de la regimul imperial. Dar, deși Constituția Imperiului asigura formal și egalitatea naționalității și a limbii române, în oraș situația românilor care formau trei părți din locuitori era cu totul alta. În Magistrat era un singur senator român, Nicolae Beghianu, dar și acesta și-a dat demisia, așa că în acest for nu mai era niciun român. De aceea protocolul și pertractările Magistratului se efectuau numai în limba maghiară, deși ar fi fost normal să fie făcute în limba română, limba majorității locuitorilor, după cum a decis și proclamația lui Dorsner. Era interesant și dubios că în practică comisarul districtual Meltzer a admis folosirea limbii maghiare în timp ce a interzis comisarului cercual să redacteze protocolul în limba română.

Românii bălgrădeni i-au cerut guvernatorului să dispună respectarea instrucțiunilor lui Dorsner și din alt motiv, și anume fiindcă paragraful 9 a stipulat că numai aceia puteau deveni dregători, care se

bucurau de încrederea poporului. Magistratul orașului, confirmat de fostul comandant general baronul Pulchner era format din ungurii Poklossy, Erdelyi, Kuntzelman, Megai și românii Pop (răposat), Albani, Berghian (demisionat), Bozor și Frâncu, existând încă un român, Comănescu, pe postul de adjunct al Direcției poliției. Dar după sosirea comisarului districtual Meltzer, acesta a restructurat Magistratul în felul următor: a dat afară pe senatorii Albani, Bozor și pe notarul Frâncu, n-a numit alt român în locul decedatului Nicolae Pop și a dispus includerea în acest for a ungurului Carol Váradi, fost actuar la Judecătoria de sânge din Maros Ujvár (Ocna de Mureș). Tot Meltzer a numit doi scriitori unguri (copiști), Mitski și Kotsis, care nu știau nici germana nici româna, un perceptor alodial Balasi și-a menținut ca perceptor regal pe Ötvös Agoston. Românii albaiulieni au interpretat aceste acte ca fiind contrare intereselor și prevederilor Constituției imperiale din 4 martie 1849. Ei au cerut lui Wohlgemuth să dispună ca poporul din Alba Carolina să-și aleagă liber forurile locale după proporția naționalităților ce locuiau acolo. În primul rând era necesar să se aleagă funcționarii de o comisie comunitară constituită în acest scop, protocolul și pertractările Magistratului să fie redactate în limba română, deoarece românii constituiau majoritatea etnică în oraș. Dar fiind acest raport de etnie valabil și pentru district, era drept ca la gimnaziul din localitate să se numească proporțional și profesori români, urmând ca româna, germana și maghiara să fie paritate în procesul de învățământ din această școală.

Deși colonelul Augusti s-a bucurat de ajutorul românilor în momentele grele ale asediului unguresc asupra Cetății construite în stil Vauban încă de Carol al VI-lea, tatăl Mariei Theresa, el nu nutrește gânduri și sentimente prietenești față de români, din moment ce la inspirația lui și sub directa lui supraveghere s-au scris rapoarte acuzatoare la adresa lui Iancu și a oștenilor săi, acuzați pe nedrept că doreau să-i stârpească pe toți maghiarii și sașii, ceea ce era evident o exagerare și erau bănuți, cu mai mult temei, că aceștia ar fi luptat ca Transilvania și Cetatea să aparțină națiunii române. Colonelul austriac simte și intuiește că programele românești au urmărit să instituie Transilvania ca stat autonom românesc într-un Imperiu federalizat pe baze etnice, dar exagerează iarăși lucrurile în legătură cu Cetatea.

Într-un sistem democratic și federativ armata era comună, aparținea ca și Cetatea Imperiului întreg, pe care nemaghiarii și negermanii îl doreau transformat într-o Austrie Mare elvetizată și nu era vorba ca ea să aparțină exclusiv românilor. Într-o scrisoare către Simion Bănuțiu, August Treboniu Laurian și-a exprimat nemulțumirea față de abuzurile și persecuțiile îndreptate împotriva românilor din pământul crăiesc, dar a menționat că potrivit unor informații ce le deținea, preoții stăteau neclintii pe poziții și cereau drepturile ce se cuveneau românilor în virtutea principiului „gleichberechtigung-ului” (egalității de drept). Laurian l-a informat pe Bănuțiu la începutul anului 1850 că în Marele Principat al Transilvaniei au pătruns mulți funcționari străini, mai ales la finanțe. Liderul a interpretat faptul ca o dovadă că miniștrii austrieci doreau să centralizeze Imperiul, după care vor încerca să ducă și o politică germanizatoare²⁰³.

În pofida unor dezamăgiri grele suferite pe plan politico-național de români, regimul neoabsolutist austriac, reformist prin tradiție, a consolidat reformele sociale în favoarea țărănimii devenite proprietare de pământ, în 1853-1854 prin Patente imperiale au extins împrumietărea asupra țăranilor jeleri din Banat, Crișana, Maramureș, Ardeal, a efectuat reforme moderne în administrație, justiție, care au fost uniformizate și centralizate, a impulsionează dezvoltarea învățământului, a investit capital în modernizarea industriei, agriculturii, comerțului. În fața statului neoabsolutist, românii sunt pentru prima dată puși de Viena pe picior de egalitate cu ungurii și sașii (care-și văd și ei blocată Țara Săsească – Sachsenlandul), dacă exceptăm concivilitatea scurtă și parțială acordată pe Pământul crăiesc de marele reformator iluminist Iosif al II-lea. Românii și neromânii sunt privați de drepturi naționale colective, dar ca indivizi și cetățeni supuși Imperiului sunt egali în fața statului. Lucrul a fost posibil deoarece regimul vienez a desființat dietele, comitatele, scaunele, tribunalele ungurești și secuiești care au fost timp de sute de ani instrumente și instituții locale de stat ce aparținuseră acestor caste privilegiate, au funcționat pe baza sistemului 3+4 (trei nații politice: ungurii, sașii și secuii și 4 religii recepte: romano-catolicii, calvinii,

²⁰³ Idem, *Destine*, 111-119; *Antecedentele*, 180-185.

unitarieni și luterani), cu excluderea românilor din barierele vieții publice, declarați ca simpli tolerați, a căror soartă a fost pe drept comparată ca fiind tot atât de amară ca a irlandezilor din Marea Britanie.

Și Iosif al II-lea a făcut reformele sale în spirit iluminist și ca despot luminat care se considera primul servitor al statului și al popoarelor sale, doar după ce a desființat dietele și comitatele clasice ungurești, a întreprins reforme administrative și juridice, a dus Coroana la Viena, a refuzat să depună jurământ pe legile nobiliare ungurești exclusiviste, care l-ar fi împiedicat să facă aceste transformări și a încercat zadarnic să impună la taxe și impozite pe puternicii și bogații prinți, baroni, nobili unguri, care din aceste motive i-au boicotat toate reformele, l-au declarat „Kolopas királyi” (regele cu pălărie), au complotat împotriva lui și i-au cerut regelui Prusiei, Frederik al II-lea, să-i ajute să aducă un rege „legal” pe tronul Unghariei, care le-ar fi redat, desigur, puterea locală de stat și ar fi guvernat Ungaria după propriile sale legi prin instituțiile specifice de stat ale acesteia, potrivit prevederilor Sancțiunilor Pragmatice din 1722-1723. Juriștii și unii politicieni unguri l-au calificat pe Iosif al II-lea ca fiind ilegal, i-au blamat memoria și după moarte, pe când românii i-au păstrat o amintire bună și recunoscătoare deoarece Împăratul s-a gândit și la ei, iar pe patul de moarte, când a fost nevoit să redea comitatele, dietele, să restituie Coroana, să promită că va veni în Ungaria să intre în legalitate și să depună jurământ pe respectarea legilor, nu a renunțat la libertatea personală, la dezlegarea de glie a țăranilor români, acordată în 22 august 1785, la dreptul lor de a învăța carte, meserii, de a merge la orașe pentru a-și căuta și a-și găsi un destin și un loc mai bun în viață, păstrând și recomandarea ca porțiile canonice să fie acordate și parohiilor ortodoxe mai sărace și mai necăjite din Transilvania.

De fapt, Iosif al II-lea a prevăzut că din cauza exploatării nemiloase exercitate de nobilimea maghiară asupra țăranilor români iobași care, în frunte cu preoții lor l-au întâmpinat cu petiții cerând dreptate și protecție, că Imperiul va întâmpina mari dificultăți în Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal). Ca despot luminat care efectuează reforme exclusiv de sus în jos și centralizează puterea în mâinile lui la Viena, și din motive de securitate de stat a Imperiului, Împăratul reprimă Răscoala din

1784-1785 și pe conducătorii ei, dar nu permite represaliile crunte pregătite și dorite de nobilii unguri și de banderile lor nobiliare, colonizează câteva sute de români din Munții Apuseni în Banat și Bucovina și întreprinde măsurile amintite pentru ameliorarea statului și a stării generale a țărănimii române. A rămas celebru salutul iozefin adresat românilor: „*Salvae parvae nepos Romuli*”, după cuvintele căruia au fost denumite anumite localități din Ardeal. Urmașul Leopold al II-lea convoacă Dietele Ungariei și Transilvaniei, sancționează legile votate de aceste foruri nobiliare ungare legislative, repune în funcțiune administrația locală de stat și aparatele de justiție care aplicau legile, printre care una stipula și obliga Împărații Habsburgi ca după 6 luni de la moartea predecesorilor să emită Diploma inaugurală, să depună jurământ pe respectarea legilor ungurești, să se încoroneze cu Coroana Sfântului Ștefan după tipicul secular, iar altele prevedeau clar că Monarhii Habsburgi sunt de drept Mari Principi ai Transilvaniei numai în calitatea lor legală fundamentală de regi ai Ungariei, ceea ce presupune că au respectat condițiile prealabile stabilite privind Încoronarea. Era clar că presiunea și teama în fața consecințelor Revoluție franceze apropia „*rex et natio*”, că nobilimea și Tronul își respectau reciproc pozițiile și interesele în stat pentru a-și menține fiecare pârghiile și partea de putere în administrarea acestuia și guvernarea supușilor.

Dieta Ungariei vrea încă din 1790 anexarea Marelui Principat al Transilvaniei, dar forul legislativ nobiliar maghiar din Ardeal, sigur pe sine că nu era în pericol să-și piardă puterea locală de stat, se opune cu succes acestui proiect. Abia după anii 1830-1840, odată cu maturizarea în ofensivă a conștiinței naționale ungurești, inclusiv a componentei exclusiviste și dominatoare, nobilimea liberală maghiară ardeleană, îngrijorată de numărul mare și preponderent al românilor, acționează de conivență cu liberalii din Ungaria pentru uniunea Transilvaniei în cadrul statului național ungar și indivizibil ca și națiunea civilă politică maghiară. Ca răspuns centralismului austriac și germanizării, ungerii înlocuiesc latina cu maghiara în comitate, diete, tribunale, dar limba maghiară este introdusă tale-guale atât în comitatele cu majorități etnice ungurești, ceea ce reprezenta un fapt progresist, deoarece însemna administrarea poporului în limba lui vie, dar și în comitatele cu

majorități etnice nemaghiare, ceea ce reprezintă o măsură reacționară, întrucât echivala cu administrarea popoarelor într-o limbă străină lor.

Practic vorbind, structura de stat în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan era piramidală în sensul că sus, în vârful piramidei, se afla Regele cu instituțiile centrale executive de stat, Cancelariile aulice ale Ungariei, Transilvaniei, Consiliul locumtenețial, Guvernul, sprijinite pe plan legislativ de Camera Magnaților, la mijloc se situau dietele maghiare, comitatele, tribunalele conduse de Curtea Supremă de Justiție ungară, de Tabla Regală ardeleană din Târgu Mureș, iar jos de tot, la baza piramidei zăceau fără drepturi națiunile nemaghiare. Legislația era duală, în sensul că legile ungurești votate de diete erau sancționate de Regele și Marele Principe Habsburg, fiind aplicate pe plan executiv de comitate și de forurile administrative de stat proprii Ungariei și Transilvaniei, deci însăși administrația și stăpânirea de stat era duală habsburgo-nobiliară, iar impozitele plătite exclusiv de nenobili înainte de 1848 intrau tot în două buzunare, unul al fiscului regal și princiar, altul în casetele comitatelor, ultimul, fixat de diete, de mai multe ori mai mare decât primul. Dietele nu fixau doar cuantumul impozitelor, dar și numărul recruților.

Națiunile nemaghiare, situate la baza piramidei, dacă doreau să spargă monopolul puterii locale ungare de pe teritoriile unde erau majoritate etnic și să se ridice din genunchi în picioare pentru a avea acces la libertate politică, se ciocneau direct de interesele politice exclusiviste ale națiunii ungare. Dacă este adevărat proverbul că până la Dumnezeu te mănâncă sfinții, nu este mai puțin adevărat că până la Împărat, care era sus, departe, la Viena, pe români, slovaci, ruteni, sârbi, o parte din sloveni, dar mai puțin pe croați, care aveau nobilime, diete, comitate proprii și constituiau o nație catolică și militară mică dar notabilă, cu autonomie proprie, ce n-a cunoscut umilința iobăgească, i-au „mâncat” cel mai adesea privilegiții unguri și forurile lor locale de stat. Raporturile dintre „natio hungarica” condusă de nobilime și Tron se derulau și ele după o anumită schemă: „tensiune, ciocnire, compromis”, sau altfel spus „stăpânii se ceartă, stăpânii se împacă”, de obicei pe spinarea popoarelor supuse, ceea ce însemna că dacă în fazele de tensiune și ciocniri Monarhii Habsburgi operau și implementau anumite măsuri favorabile și

protectoare pentru supușii nemaghiari, renunțau la ele în fazele de compromis și invariabil aceștia erau abandonati și lăsați pradă dominației maghiare. Până și țărani români ardeleni care n-aveau carte, dar știau să citească în cartea și experiența vieții, au afirmat în 1867 că deși s-au bătut în 1848-1849, tot ungurii și austriecii și-au împărțit „colacii Imperiului”, iar națiunea lor a fost abandonată, și-a pierdut drepturile politice și a fost supusă și integrată celei maghiare, sau potrivit unei expresii de epocă, iar au rămas de „bațjocura ungarilor”. Reiterăm rezervele formulate de noi față de folosirea seculară a denominației de Revoluție privind evenimentele majore și fundamentale survenite în „memorabilul” An 1848. Obișnuința de a folosi acest termen, deja bătătorită puternic și tradițională sau tradiționalistă, deși neadecvată și falsă în anumite componente, dacă nu chiar în substanța ei, a creat o a doua natură în istoriografia noastră, pe care noi nu o mai putem accepta și acredita, pentru simplul motiv că precizările necesare, obiective și irefutabile în legătură cu această problemă esențială au fost formulate clar de mințile luminate, pătrunzătoare și clarvăzătoare ale marilor conducători ai națiunilor nemaghiare și negermane ce și-au condus popoarele în confruntările din 1848-1849. Marele patriot și șef al partidei naționale ceh Frantisek Palacky, și nu numai, a afirmat clar și precis că în primăvara și vara lui 1848, în Imperiul habsburgic s-au manifestat și au reușit să răstoarne în favoarea lor exclusivă regimurile absolutiste cu regimuri constituționale, cele *două revoluții dualiste*, cea austriacă și cea maghiară, fenomen repetat în alte condiții și împrejurări, cu anumite completări privind reglementarea afacerilor comune, și în 1867, pe cale pașnică, de compromis și de tratative. Deci să fie clar că este vorba de doar două Revoluții și nu de trei sau mai multe Revoluții în Monarhia Habsburgică. Palacky preciza că regimurile exclusiviste ungar și german, dominatoare și egoiste, erau mai aspre și mai grele pentru națiunile nemaghiare și negermane, decât absolutismul adesea blând și paternal al unui Monarh și era clar chiar pentru cel mai simplu intelect – continua eminentul lider ceh – că un dublu rău constituia un rău mai mare decât unul singur. Teologul român unit Ioan Antonelli, viceprefect al lui Axente Sever, minte modernă, realistă și vizionară la nivel european (a scris că românii se vor uni în zorile veacului următor), a afirmat clar și răspicat că

românii au primit în 1848 statutul de hiloți politici ai ungarilor, iar șefii maghiari le-au așternut aceleași pat, le-au oferit același statut și în 1867. Pomind de la aceste constatări contemporane evenimentelor, poate presupune cineva cu mintea întregă și lucidă că românii sau cehii au făcut în 1848 „revoluții” ca să ajungă sclavi politici ai ungarilor și ai austriecilor?! Însuși Axente Sever era convins că în 1848 Ferdinand i-a dat pe români pe mâna ungarilor, nepotul său i-a uitat în 1849-1860, fostul prefect cerându-i acestuia din urmă să nu repete fapta unchiului său din primăvara și vara lui 1848, să renunțe la atitudinea uitucă din 1849-1860, să acorde românilor drepturile ce li se cuvin și sunt formulate explicit în programele lor naționale.

Vincentiu Babeș, supus ungar, dar și membru al Academiei Române din București, a intuit cu precizie științifică, deci obiectivă, că dualismul din 1867 este fătul celui din 1848, ceea ce ne determină să repetăm interogația: au făcut românii „revoluție” ca să instaureze dualismul în 1848?! Ce interes ar fi avut ei sau ceilalți nemaghiari și negermani să comită asemenea erori care însemnau adevărate orori politice comise contra popoarelor lor în 1848?! Înaintea tuturor, profesorul român unit de la Blaj, Ioan Rusu, a scrutat spectrul politic pomind de la structura de stat a vremii sale prepașoptiste și a intuit magistral că într-un viitor ce nu era departe, Monarhul, ungurii cu dietele și nobilii lor, își vor reglementa problemele și raporturile cu Tronul pe baza vechiului și înțeleptului dicton latin „tu morbus curas illius, ille tuum” (tu îi vindeci boala lui, el pe a ta). Rusu a plecat de la premisa simplă că din moment ce Monarhul avea nevoie de banii și de soldații votați de nobilii unguri din Dietele Ungariei și ale Marelui Principat al Transilvaniei, el le va accepta programele și revendicările politice, cele două forțe politice de sus monarhice și aristocrat-nobiliare se vor alia și se vor coaliza pentru a-și apăra împreună pozițiile și puterea în stat. Singura diferență dintre Ioan Rusu și ceilalți lideri amintiți este că primul n-a mai apucat să-și vadă precizarea aplicată integral în practica de stat, pe când aceștia din urmă au experimentat pe pielea lor, cu regret și amărăciune, că intuițiile și precizerile formulate de ei au fost exacte și realiste.

Tânărul jurist Ioan Maniu intuia prin anii 1860-1861 că Austria, de când există ea și Monarhia ei Habsburgică, se baza tradițional pe

aristocrație și nobilime, și afirma că în pofida contradicțiilor încă nerezolvate între unguri și austrieci, aceștia se vor alia, își vor respecta reciproc interesele, pentru a-și asigura dominația împotriva națiunilor nemaghiare și negermane. Acest lucru înseamnă că tânărul jurist Maniu, viitorul tată al lui Iuliu Maniu, știa să citească printre rânduri sau dincolo de rânduri și să extragă esențialul din mersul și evoluția evenimentelor politice, oricât de sinuoase, complicate și contradictorii erau sau apăreau ca atare la suprafață, la un moment dat al desfășurării lor. El a dat pilda tatălui și fiului rătăcitor din Biblie, întors acasă la sânul părintelui său. Imperiul Austriei îl va îmbrățișa pe nobilul ungar, îl va primi în casa puterii, și o va împărți cu Regatul Coroanei Sfântului Ștefan. Liberalul Eötvös József, iritat de pretențiile autonomiste ale slovacului Hurban, pe care le interpreta și le califica centrifugale față de Coroana Sfântului Ștefan, i-a replicat că dacă slovacii vor persista în această direcție, ungurii vor fi siliți să dea mâna cu austriecii și să-i pună la punct. Hurban, lider experimentat și realist i-a răspuns calm, dar apăsător, că știe, cunoaște mai demult această direcție și orientare a politicii liberale maghiare și că atunci când se va întâmpla răul, în el va exista totuși și un dram de bine, în sensul că lumea va cunoaște fața adevărată și reală a acestei politici. Austriecii, enervați de pretențiile autonomiste ale cehilor, îl sfătuiau, îl temperau și pe liderul ceh Rieger, să se lase de revendicările de acest gen, deoarece încăpățânarea de a persista și a acționa în sensul lor, îi va determina să se alieze cu ungurii pentru a-i pune la punct și la respect. Este evident că asemenea atitudini semănau ca două picături de apă și confirmau că lucrurile evoluau în direcția indicată de înțeleptul patriei (a haza bölcse) Déak Ferenc în sensul că dacă ungurii și austriecii nu renunțau la neînțelegerile și conflictele ce i-au pus față în față în anumite momente critice și tensionate, viitorul le va aduce aceeași zi fatidică în care va suna clopotul de înmormântare a celor două state istorice: Austria și Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan. De partea cealaltă a baricadei, croatul Ogarev-Ostrojinski, vorbind parcă în numele tuturor nemaghiarilor și negermanilor, trăgea un clopot de alarmă, rostind cu o voce puternică și fulgerătoare un mare adevăr ce a băgat frica în oasele națiunilor cuceritoare, și anume că trebuiau să înceteze guvernările majorităților

de către minoritățile privilegiate, că nu se mai putea tolera o preponderență germană într-o Austrie în care austriecii formau doar a 5-a parte din populație și nici nu putea fi vorba de Magyország într-un stat în care ungurii constituiau numai a 3-a parte din locuitori. Preluarea puterii politice de către majoritățile etnice a fost de fapt cea mai mare primejdie pe care au întâmpinat-o națiunile ungară și austriacă ce dominau cele două state istorice asociate și componente ale Monarhiei Habsburgice în epoca modernă.

Noi am demonstrat în ce împrejurări și cum stăpânirea duală habsburgo-nobiliară maghiară clasică ce a funcționat în limitarea regimului absolutist monarhic a devenit dualism modern în primăvara anului 1848 și am evidențiat evoluția acestui regim parțial și de scurtă durată la cel paritar și perfectat din 1867 în capitolele I *Elemente de structură duală în Monahie și programele naționale până la 1848* și II *De la dualismul parțial și de scurtă durată din 1848 la cel integral și paritar din 1867* din cartea publicată la București în 2000²⁰⁴.

Am tras și noi în acest an și în anii anteriori un clopoțel de alarmă și de avertisment adresat istoriografiei noastre, în sensul că în 1848 s-au manifestat și s-au impus doar două revoluții, au existat și au funcționat doar două guverne, cel austriac de la Viena și cel maghiar de la Pesta, n-a mai existat al treilea guvern la Praga, ca structura Monarhiei să devină triarhistă și nici mai multe la Cracovia, Liubliana, Zagreb, Bratislava, Karlowitz, Blaj ca ea să fie federală. Dacă libertățile sociale și cetățenești individuale s-au acordat tuturor, cele naționale s-au ancorat și s-au oprit la nivelele superioare ale celor două metropole. Practic vorbind, nemaghiarii și negermanii s-au trezit cu un regim dualist pe umerii lor, care în scurt timp s-a dovedit a fi dur și necruțător față de drepturile naționale colective pe care mai ales ungurii le-au respins și le-au reprimat cu hotărâre. Trebuia deci să se decidă dacă slovenii vor fi simple lipituri sau umpluturi ale unicei națiuni civile maghiare, dacă Slovacia, Transilvania, Voievodina, Croația vor fi simple puncte cardinale situate la nord, est sau sud-vestul Ungariei Mari, botezată fără temei ca stat național maghiar unitar, sau vor constitui națiuni politice egale și coordonate cu

²⁰⁴ Idem, *Antecedentele*, p.5-97.

cea ungară, înzestrate cu state autonome federalizate nu numai la nivelul Ungariei Coroanei, dar și la cel al Austriei istorice, deci pe tot cuprinsul unei Monarhii federalizate sau elvetizate pe baza dreptului etnic și al principiului naționalității interpretat în sensul lui democratic, larg și deschis pentru toate popoarele statului.

Ungurii au făcut o revoluție pentru ei înșiși, și-au înzestrat națiunea cu guvern și parlament, politica și programul lor național au fost autonomiste, democratice, descentralizatoare în sus în raport cu Viena absolutistă, sau mai precis, semiabsolutistă, limitată de puterea locală nobiliară maghiară, dar în jos Pesta s-a manifestat ca fiind centralizatoare, asupritoare, integratoare și reacționară în raport cu slavii și românii care, socotiți împreună, constituiau majoritatea asuprită de minoritatea ungară a statului istoric de Coroană, devenit stat național exclusiv sau exclusivist ungar. Unii oameni de stat unguri au considerat că dacă legile maghiare au acordat cu generozitate libertăți sociale, juridico-cetățenești și școlare, de asociere et., cetățenii unguri de buze slave și române erau obligați să rămână veșnic supuși recunoscători și loiali statului și patriei ungare ce se întindea sau prețindea să se întindă de la Carpați până în Croația și Fiume, iar alți politicieni maghiari au mărturisit că nu se așteptau ca niște popoare de țărani, cu culturi minore, fără aristocrații și nobilimi puternice și fără tradiții consistente de stat, să fie înzestrate cu o conștiință națională atât de pronunțată, încât au îndrăznit să se opună Ungariei. În fond, oamenii de stat unguri au sperat zadarnic că făcând un comerț necinstit de libertăți cele sociale și individuale cetățenești pentru toți, cea națională exclusiv pentru unguri, pot să distrugă libertatea națională nemaghiară. Punându-li-se la gât cuțitul centralismului maghiar de stat mâncător și distrugător de limbi și ființe naționale nemaghiare, slavii și românii au demonstrat elocvent că au conștiința și voința de a fi și a rămâne națiuni politice și dinamice vii, că nu vor renunța niciodată la libertatea națională proprie și distinctă, dovada supremă a acestei realități și contradicții fundamentale din epocă fiind curajul, hotărârea, sacrificiile umane și materiale de care au fost capabile aceste popoare ce au susținut *Războaie Naționale defensive, grele sângeroase* împotriva asupririi și desconsiderării exercitate și dovedite de supremația și politica maghiară față de tot ce

nu era maghiar. Slavii și românii nu s-au războit cu ungurii pentru că aceștia și-au câștigat libertatea națională modernă de la Viena, deoarece ungurul era îndreptățit să nu devină austriac, ci au luptat până la sânge ca ei și urmașii lor să nu devină și să nu fie metamorfozați în unguri. Unii lideri nemaghiari au avut naivitatea să verse lacrimi de bucurie, să cadă în extaz când au auzit, au văzut că ungurii și-au câștigat libertatea națională și au sperat că națiunea ungară va respecta pe celelalte națiuni ca pe ea însăși, după care s-au convins că s-au înșelat, că națiunile lor erau sortite de politica maghiară să cadă în agonie, să verse lacrimi de necaz, să suporte umilințe și primejdii integratoare și centralizatoare pe care le-au transformat însă în metereze și bastioane puternice ale *Războaielor Naționale* împotriva Ungariei. În epocă, unii lideri nemaghiari au susținut că omul, dacă-și pierde proprietatea și libertatea socială și le poate recâștiga pe alte căi în alte timpuri și în alte țări, dar dacă-și pierde libertatea, ființa și limba națională, ele sunt pierdute pe vecie. Cu alte cuvinte, acești lideri erau convinși că dacă fii fiilor, fiicele fiicelor lor vor deveni unguri, toți urmașii acestora, generații peste generații vor fi maghiari, nu se vor mai întoarce niciodată la origini și adăugau că în cazul în care Dumnezeuul popoarelor ar hotărî să șteargă poporul român din rândul popoarelor vii din lumea pământeană, era mai bine ca românii să dispară ca atare, ca români, și nu ca lipituri la alte națiuni și popoare. Prelații bătrâni și înțelepți explicau pe înțelesul tuturor prin pilde și parabole simple politica și comerțul de libertăți efectuat de politicienii unguri față de români. Comparând casa românului sărac cu naționalitatea lui, ei afirmau că baronii, conții, nemeșii ungurii bogați și puternici așteptau afară mese bogate, pline cu bunătăți și libertăți, pentru a-l scoate pe român din casă ca s-o ocupe ei, deci urmăreau să-i fure limba, ființa și libertatea națională, pentru a-l integra în națiunea maghiară.

Slavii și românii din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan nu au generat revoluții contra revoluției maghiare pentru simplul motiv că atât ei, cât și ungurii, respectiv elitele lor politice, au fost de comun acord cu edificarea unor societăți noi cu țărani-cetățeni, liberi și împroprietăriți, cu libertăți cetățenești individuale, cu egalitatea între cetățeni, biserici și confesiuni, libertatea de asociere culturală, economică, financiară, cu regimuri politice

constituționale și parlamentare, impozite proporționale pe venit etc. Deci acești revoluționari nu s-au luptat și nici nu s-au putut bate unii cu alții din aceste motive legate de distribuirea libertăților sociale, cetățenești și cultural-spirituale, ci s-au confruntat dur, violent și sângeros pentru că nu s-au înțeles în problema esențială și fundamentală națională, în distribuirea pentru toți a drepturilor lor naționale colective, deci a libertății naționale. Nodul gordian care trebuie tăiat și explicat constă în lupta pentru teritorii dintre națiunea ungară cuceritoare, care prin centralismul maghiar de stat dorea să controleze în continuare, dar în forme moderne, puternic centralizatoare, tot teritoriul istoric al Coroanei și cele cucerite, slave și română, care au acționat ca într-un sistem de stat federal să-și croiască state naționale autonome, să-și transforme programele în constituții și acte fundamentale de stat, care să le deschidă și să le asigure drumul spre accesul la drepturi naționale colective și la egalitatea între toate popoarele Monarhiei. În consecință, noi am susținut și susținem că termenul de Revoluție, deși a fost folosit cu prioritate peste 160 de ani în istoriografia noastră, nu corespunde esenței și substanței fenomenului istoric în discuție sau în cauză, nu explică intensitatea, cauza fundamentală a marilor confruntări din 1848-1849 și nici nu a fost capabilă să le elucideze clar și limpede pentru simplul motiv că acestea n-au fost Revoluții, ci *Războaie Naționale*.

Aceste Războaie Naționale au izbucnit din motive interne, au fost motivate de ofensiva maghiară viguroasă, puternică și hotărâtă, manifestându-se pe plan legislativ și executiv de stat ce i-a amenințat pe nemaghiari care recurg la propriile *Războaie* defensive, de apărare a ființei lor politice împotriva primejdiei ungare în condiții destul de nefavorabile, și anume în faza dualistă a raporturilor dintre stăpâni, când Viena sancționează nu numai legile ce-i acordau libertăți naționale maghiare, dar și legile ce-i supuneau pe nemaghiari supremației ungurești. La început s-a declanșat o luptă și rezistență politică antidualistă, după care croații și sârbii evoluează rapid la Războaie Naționale încă din mai-iunie, slovacii din septembrie, iar românii ardeleni recurg la propriul lor Război Național în urma multor arestări, persecuții, inclusiv execuții, în octombrie 1848, când dualismul, din fericire pentru nemaghiari, cade. Prin breșele create între stăpâni se

manifestă și ciocnirile dintre Viena și Pesta și popoarele neungare își continuă conflictul național comun cu același inamic, centralismul ungar de stat, dar în condiții tactice ce erau sau păreau a fi mai favorabile, deci alături de stăpânul de la centru, mai blând, mai îndepărtat, Austria, împotriva stăpânului direct, mai apropiat și mai primejdios, Ungaria. Nemaghiarii, chiar dacă au susținut separat Războaiele lor Naționale pe teritoriile etnice unde erau majoritari, au ales o luptă comună antimaghiară și, paralel, au nutrit și au investit speranțe comune într-o Vienă recunoscătoare, de la care așteptau federalizarea Monarhiei, dar, așa cum am menționat anterior, au fost sacrificați să suporte tot împreună multe deziluzii și frustrări *pe plan național și politic, dar nu și pe cel social, individual și economic* în regimul neoabsolutist austriac al lui Bach și al husarilor săi.

Dorim să recomandăm anumite rezerve și precizări neapărat necesare în legătură cu folosirea termenului de victorie reputată de românii din Monarhia Habsburgică la 1848-1849. O victorie adevărată, în sensul plenar și real al noțiunii, ar fi adus doar aplicarea integrală a programului național maximal prin înființarea aceluia Mare Ducat al Românilor din Banat, Crișana, Maramureș, Partium, Bucovina, posibil doar într-o Austrie Mare „elvetizată” sau federalizată pe baza dreptului etnic. Este drept că Marele principat al Transilvaniei (Ardealul) a scăpat de uniunea cu Ungaria, a primit pe hârtia Constituției (ce a fost un fel de mireasă care n-a mai ajuns la altar, deci era sedusă și abandonată) Partium-ul (Crasna, Chioar, Zarand, Solnocul de Mijloc), dar Banatul era administrat de mâna austriacă împreună cu Voievodina Sârbă, Crișana și Maramureșul împreună cu Ungaria și Bucovina iarăși complet separat, ceea ce înseamnă că forțele și capacitățile națiunii române nu s-au putut concentra la un loc. Totuși, măcar indirect se poate vorbi de o victorie națională română parțială, în sensul înlăturării pe moment a primejdiei centraliste maghiare, care a constituit indubitabil dușmanul nr. 1 al românilor și slavilor.

Dar dacă suntem sinceri și obiectivi cu noi înșine, putem afirma sau măcar presupune că românii, croații, sârbii și slovacii i-au bătut pe unguri în 1848-1849? Adevărul este că, exceptând Munții Apuseni, deveniți o mică, dar inexpugnabilă Țară Românească, cetatea

Bălgradului, apărată de soldații imperiali ai colonelului Augusti, cu ajutor și colaborare românească, restul Ardealului a fost trecut prin foc și sânge de armata ungară și odată cu el au fost înfrânți și uciși, fie că erau înarmați, fie că erau civili, și mulți români transilvăneni. De asemenea, armatele maghiare i-au reprimat crunt pe sârbi, au cucerit și dominat Voievodina acestora, i-au învins și pedepsit pe slovaci care au păstrat generații de-a rândul amintirea dureroasă a spânzurătorilor lui Kossuth, deși s-au bucurat de sprijin și concurs din partea cehilor. Ofensivele croate au fost respinse, dar armatele ungare n-au putut pătrunde pe teritoriul etnic catolic croat care forma o țară asociată Coroanei, distinctă, cu o puternică personalitate politică; însă înșiși austriecii au fost bătuți, umiliți și alungați dincolo de Leitha de soldații lui Kossuth care au cucerit cetatea Buda. Practic vorbind, din punct de vedere militar, armata maghiară a fost învinsă în primul rând de coaliția și alianța armatelor imperiale austriece și rusești și doar în al doilea rând se poate vorbi de faptul că rezistența Războaielor Naționale slave și român au slăbit și diminuat forța și capacitatea militară maghiară. Totuși, nu trebuie subestimat că efectul imediat și benefic al victoriei austro-ruse și al rezistenței slave și române, acolo unde se mai manifesta și mai exista în vara lui 1849, a fost că au încetat imediat reprimările crunte și sângeroase ungare asupra nemaghiarilor, care au scăpat de centralismul ungar de stat. Dar prin faptul că au căzut sub cel austriac de stat, deși mai blând, mai culant, cu deschideri și perspective mai deschise spre o evoluție social-economică mai modernă și mai solidă, se poate afirma concomitent că aceștia au căzut din lac în puț și au reputat de fapt și de drept un fel de victorie à la Pyrrus, din care n-a mai rămas mare lucru în 1867, când Viena i-a sacrificat a doua oară, i-a abandonat și i-a lăsat pradă supremației maghiare.

În afară de faptul că am afirmat cu decenii în urmă, începând cu anii 1978, că în primăvara și vara lui 1848 în Monarhie nu s-au „împrăvărat” și nici nu s-au îmbunătățit vremurile și stările politice pentru nemaghiari și negermani, ci doar pentru austrieci și unguri²⁰⁵,

²⁰⁵ Idem, *Acțiuni politice românești împotriva suprimării autonomiei Transilvaniei între 1848 și 1867*, în *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865-1900)*. Studii, sub

care au instituit un regim dualist, noi am propus de repetate ori ca Revoluția română să fie denumită așa cum a fost ea, deci ca un Război național. Ne mărginim să spicuiem și să reamintim o afirmație de acest gen: „Revoluția burghezo-democratică în 1848-1849 a românilor din Transilvania a fost în fondul și esența ei un Război național dur dar defensiv, susținut de popor și conducătorii lui împotriva centralismului maghiar de stat, pentru apărarea și afirmarea autonomiei pământului strămoșesc și a ființei ale politice”²⁰⁶. Am folosit termenul clasic, tradiționalist, desuet, prăfuit și depășit de Revoluție doar cu scopul de a-l substitui cu cel adevărat și cu acela de a nu fi intempestiv, de a nu brusca direct și dintr-o dată pe cei fideli „for ever”, până la capăt și în vecii vecilor, vechii denotații. Era deci o propunere de a analiza mai adânc fenomenul și de a-l denumi treptat, în urma unor cercetări reluate, mai adânci și mai obiective, în termenii lui mai adecvați, care să corespundă adevărului istoric și scrisului istoric merit să reconstitue fenomenul așa cum a fost și s-a derulat și nu altfel. Reiterăm faptul că existența unei aripi minoritare românești care s-a manifestat în 1848 și după aceea ca fiind filomaghiară și a alimentat grupul și numărul deputaților guvernamentali unguri n-a schimbat esența problemei, deoarece ea a ocupat o pondere infinit mai mică decât a elitei politico-naționale române antidualiste care a caracterizat și a definit trendul general și substanța mișcării și a rezistenței împotriva centralismului maghiar de stat. Nu înțelegem de ce, dacă definim corect mișcarea politică generală ca fiind *națională*, nu extindem definiția Revoluției ca *Război național* din moment ce românii ardeleni de la 1848, 1867 și după aceea nu mai erau din punct de vedere social și juridic în situația de dinainte de 1848, erau liberi, proprietari. Nemulțumirile și frustrările lor erau în esență naționale și nu de alt gen, ca să nu mai vorbim de faptul că însuși socialul la 1848, cu spectrul lui nobiliar în exclusivitate maghiar și cel țărănesc majoritar român, nu face altceva

redacția acad, Ștefan Pascu. Autori: Ștefan Pascu, Cornelia Bodea, George Cipăianu, Nicolae Coroș, Iosif Kovács, Gelu Neamțu, Șerban Polverejan, Simion Retegan, Dumitru Suciuc, Cluj-Napoca, 1978, p. 84-159.

²⁰⁶ Idem, *Destine*, 71.

decât să întărească *naționalul* ca factor principal și fundamental al conflictelor militare și politice româno-maghiare în 1848-1849. Anul 1848 nu este un an de rând, nu începe în 1 ianuarie 1848 și nu se termină în 31 decembrie 1848, ci este un adevărat proces istoric determinat de anumite cauze cu decenii înainte, care determină și generează alte evenimente ce se derulează în timp după el și explică direcțiile și sensurile lor majore de mișcare și evoluție până în 1918. De aici derivă necesitatea ca fenomenul pașoptist să fie definit cât mai precis cu putință, pentru a explica de ce și cum Războiul Național româno-maghiar din Ardeal din 1848-1849 este preludivul și anunță în evoluția imuabilă a timpului și a lucrurilor Războiul de Eliberare și de Întregire Națională din 1916-1919 ce încadrează și protejează voturile din 1918 și procesul de desăvârșire a libertății și unității naționale românești de stat²⁰⁷.

Fenomenul din interior, cel al mișcării românești din Monarhia Habsburgică și Austro-Ungară fiind oprit din evoluția lui firească și naturală, se transferă în exterior, având ca nucleu România Mică unită în 1859, consolidată în 1866, liberă, independentă în 1877, devenită Regat în 1881 și Piemont al tuturor românilor. Aceasta-și caută aliații și-și realizează destinul de a deveni România Mare, statul tuturor românilor în cadrul marelui proces de armonizare și democratizare a geografiei politice europene extins în părțile ei centrale și răsăritene, efectuat prin victoria Antantei și a aliaților ei împotriva Puterilor Centrale, combinată cu voturile și acțiunile de autodeterminare ale națiunilor majoritare, care duc la dispariția regatelor și imperiilor multinaționale și asupraitoare ale trecutului în 1918. Este interesant dar și deranjant, dacă nu chiar penibil în egală măsură, de ce în *Istoria Românilor* vol. VII/1 și vol. VII/2 nu se afirmă clar și concis că în primăvara lui 1848 în Monarhie s-a instalat un regim dualist austro-ungar ce-l repetă în termeni moderni pe cel habsburgo-nobiliar

²⁰⁷ Idem, *Monarhia*, p. 193-257; *Anul 1918 în Europa Centrală și Răsăriteană. Evoluția ideii de Europă Unită. Perspectivă și retrospectivă istorică*, Cluj-Napoca, 2002, la Cap. I 1918 în *Europa Centrală și Răsăriteană: anul libertății și unității de stat a națiunilor majoritare și al dispariției regatelor și imperiilor multinaționale cuceritoare*, p. 11-110.

din 1740-1765 și-l pregătește pe cel paritar și perfectat din 1867 și nici nu se definește așa-numita Revoluție ca fiind de fapt și de drept un *Război Național*. Unii ar putea crede că termenul de Revoluție Națională sau Revoluții naționale, dacă vorbim de români și de slavi, ar fi soluția de mijloc în definirea evenimentelor din 1848, dar fiind vorba de prima fază a luptelor pentru teritorii între o națiune sau două națiuni cuceritoare și mai multe națiuni cucerite, noi considerăm că denominația de *Război Național* este mai precisă, acoperă și explică mai exact fenomenul în toată evoluția și devenirea lui istorică. Folosirea termenului de Revoluție națională ar descrie și reconstitui spectrul sau „asaltul națiunilor” din 1848-1849 ca revoluții contra altor revoluții, ceea ce este parțial adevărat; dar, repetăm, mai limpede și mai clar este uzul termenului de *Război Național*, care exprimă direct și plener esența sau contradicția fundamentală a fenomenului pașoptist. Pe de altă parte, termenul sau calificativul de revoluție poate sugera și crea anumite fetișe, după cum a și creat decenii de-a rândul în trecutul nu prea îndepărtat, în sensul că unii au efectuat revoluții, iar cei ce au luptat contra lor au recurs la contrarevoluții. Generalizarea termenului de *Războaie Naționale* precizează concis care, în ce faze și din partea cui au fost democratice, defensive, autonomiste, descentralizatoare sau, dimpotrivă, au fost reacționare, exclusiviste, centralizatoare sau de concurență între stăpânii ce se confruntau pentru a-și prelungi puterea și dominația asupra unor teritorii și popoare care din punct de vedere etnic nu erau nici maghiare, nici austro-germane. Românii din 1848-1849 și documentele elaborate și semnate de ei definesc corect mișcarea ungară ca revoluție, rebeliune, răzmeriță, dar când se referă la conflictul dintre ei și regimul politic instaurat de acesta, nu ocolesc termenul de „rezel” civil, ceea ce înseamnă că acești trăitori ai evenimentelor ce s-au desfășurat sub ochii și pe pielea lor au fost mai exacti decât unii dintre specialiștii istoriografiei noastre. Cu atât mai mult suntem convinși de dreptatea și obiectivitatea afirmațiilor lui Palacky, Rieger și alții, care au susținut că în primăvara lui 1848 s-au declanșat două revoluții dualiste care au smuls libertatea națională exclusiv pentru ei, au impus asupra, disprețul, dominația pentru ceilalți. Ei au considerat că, în afara certurilor dintre Pesta și Viena privind reglementarea unității

diplomatice și militare a Monarhiei și rezistența militară și politică a nemaghiarilor și negermanilor, a dus la căderea dualismului în octombrie 1848. Dar atât ei, cât și ceilalți lideri români și neromâni amintiți au explicat ca nimeni alții, convingător și limpede care au fost mecanismele și resorturile fundamentale ce au determinat renașterea și perfectarea dualismului din 1848 în 1867.

Cu ani în urmă, în capitolul *Geneza dualismului și istoriografia contemporană*, afirmam: „Gânditorii politici ai românilor și slavilor de talia unor Palacky, Rieger, Axente, Murgu, Antonelli, Hurban etc. au afirmat că în primăvara anului 1848 au reușit cele două revoluții dualiste – austriacă și maghiară că legile de atunci i-au dat pe români și slavi pe mâna ungarilor, că popoarele asuprite și desconsiderate au început o luptă politică sau militară antidualistă încă de pe atunci și că, în pofida conflictelor survenite între austrieci și unguri, în octombrie 1848 – august 1849, până la urmă tot ei s-au aliat în 1867, pe bazele din 1848, puțin lărgite și perfectate, pentru a corespunde nevoilor și afacerilor comune necesare în vederea conservării Austro-Ungariei. Aceiași gânditori și luptători politici din trecut au afirmat limpede că neaustriecilor și nemaghiarilor li s-apregăt看it atât din 1848, cât și din 1867, statutul de hiloți politici. De aceea a fost necesară analiza evoluției situației politice dintre 1848-1867, marcată de mersul ascendent de la dualism parțial și de scurtă durată la cel perfectat și paritar. Excepțiile din 1860-1865, au fost nu numai parțiale, ci și efemere, întrucât pentru români și slavi n-au putut supraviețui într-un stat cu structuri străine ostile, drepturi și libertăți politice naționale negermane și nemaghiare²⁰⁸. Ne cerem scuze dacă la sfârșitul acestui material, cu un caracter mai mult tehnic, de reconstituire, decât teoretic, ne-am repetat, dar nu regretăm, deoarece un vechi proverb spune că trebuie să batem șeaua pentru a pricepe iapa, mai ales dacă aceasta este îndărătnică, are sau se face că are urechea șută și nu aude ceea ce trebuie să audă. De fapt aici este vorba nu de necesitatea de a bate șeaua, ci de obligația de a bate șeile pentru a pricepe iepele, adică de a lămuri cele două componente,

²⁰⁸ Idem, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu (1867-1891)*, București, 2002, p. 547-548.

academică și universitară în materie de istoriografie modernă, că este necesar să se adâncească studiul genezei dualismului, să definească luptele politice pașoptiste nemaghiare și negermane ca fiind în primul rând prin caracteristicile lor esențiale și fundamentale nu Revoluții, ci *Războaie naționale*, pentru a reconstitui fenomenele cât mai corect și mai complet posibil, privindu-le în perspectiva devenirii lor istorice. Chiar dacă istoriografia noastră nu consideră util și necesar să abordeze geneza dualismului – deși negermanii și nemaghiarii s-au confruntat cu acest regim politic, totuși înșiși specialiștii care mai păstrează în virtutea inerției termenul de Revoluție, o explică și o tratează cu prioritate ca pe o confruntare de ordin național, ca să nu mai vorbim de faptul că în ultimii ani își face loc definirea ei și ca *Război* chiar în titlurile unor cărți de specialitate, ca de pildă *Pace și război. 1848-1849 în Transilvania Centrală. Mișcările revoluționare și războiul civil*²⁰⁹ sau în care Revoluția coexistă cu Războiul, de exemplu *Aspecte militare și pagini memorialistice despre Revoluție și Războiul civil din Transilvania. 1848-1849*²¹⁰.

În concluzie, istoriografia noastră este pe calea cea bună, dar mai trebuie să facă doi pași înainte, și anume să denumească mai precis și mai clar fenomenele și conflictele din primăvara lui 1848 ca *Războaie Naționale* și regimul politic instaurat atunci ca *dualism*, dărâmat în toamnă ca urmare a rezistenței celor asupriți, a contradicțiilor survenite între stăpâni și să explice legăturile clare între dualismul habsburgonobiliar, stăpânirea duală istorică ce a limitat absolutismul monarhic, dualismul din 1848 și cel din 1867, care-i așterne și îi pregătește din interior Austro-Ungariei începutul sfârșitului. Autorii ce abordează studiul mișcărilor naționale din Monarhie și mai ales a celei românești, trebuie să analizeze și să dezvolte mai adânc și mai convingător reconstituirea acestor fenomene fundamentale ale istoriei moderne, dacă nu vor să se înscrie ei înșiși în categoria celor ce se încadrează și corespund perfect paradigmei exprimată de un profund și subtil

²⁰⁹ Peter Moldovan, *Pace și război. 1848-1849 în Transilvania Centrală. Mișcările revoluționare și războiul civil*, Cluj-Napoca, 2008.

²¹⁰ Gelu Neamțu, Vasile Tutula, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre Revoluție și Războiul Civil din Transilvania, 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2008.

proverb francez care susține: „le pire sourd est celui qui ne veut pas entendre” (cel mai rău surd este cel care nu vrea să asculte sau să înțeleagă).

Credem că este fundamental să urmărim pe baza volumului coordonat de noi, des folosit în studiul de față, ce noțiuni și cum au definit evenimentele din 1848-1849 românii înșiși, care le-au trăit cu intensitate și le-au parcurs ca martori și combatanți. Aceștia nu s-au considerat revoluționari, rebeli și nici nu au constatat că ei sunt aceia care au făcut într-un fel sau altul revoluție. Dimpotrivă, românii au susținut că unгурii au făcut revoluție, acest cuvânt sau această noțiune și definiție fiind folosită des, aproape ca refren politic, în documentele vremii, care vorbesc mereu despre evenimentele din „vremea revoluții unгурilor” (Doc. 69, 70, 73, 75, 77, 78, 81, 85) despre românii „omorâți și chilăviți de insurgenți în curgerea bătăii și a revoluției de curând trecută” (Doc. 128, 129, 130, 133, 144, 145), deci în revoluția ungară.

„Revoluția unгурilor” (Doc. 192) a provocat „tulburările politice iscate din partea rebelilor unгурi asupra tronului înălțatului nostru Împărat Franț Iosif și înalt aceluiaș Dinastie, precum și asupra celorlalte națiuni compatriotice” (Doc. 66). Foarte des este folosit termenul „rebelii unгурi” (Doc. 79, 80, 86, 91, 98, 101, 103, 104, 113, 115, 119, 177 etc.) sau cel de „insurgentți”, „cătane insurgente”, „trupele insurgenților maghiari” căroră le-au căzut jertfă mai mulți români (128, 129, 130, 133, 144, 145, 152, 153, 178, 199, 225, 269, 302 etc.). Unii români specifică faptul că „revoluția unгурilor” (Doc. 192), „revoluția maghiară” (Doc. 214) s-a desfășurat în două faze, și anume unгурii au făcut întâia revoluție în 1848 și a doua revoluție în 1849 (Doc. 146). Protopopul Iosif Ighian a văzut limpede că românii „au căzut în război (n.n.) cu insurgenții maghiari” (215) și termenul de „rezbel civil”, „rezbel ungar”, „război civil” apare și el este folosit de românii contemporani anilor 1848-1849 (Doc. 41, 42, 44, 105, 157, 198, 301, 304, 308, 310, 311, 314).

Uneori revoluția maghiară este denumită de români „rebelia unгурilor” (Doc. 121), iar pentru ei rebelii unгурi erau „tirani” (Doc. 155, 199) care „în furia lor tirănească” au omorât mulți români (Doc. 181) sau s-a folosit des și expresia că românii ucși, consemnați în rapoartele bisericești prin „rebeli”, „insurgentți”, s-au omorât (203, 204,

205, 206, 208, 209, 212). Din cadrul elitei românești, Șaguna surprinde esențialul când afirmă că românii s-au luptat pentru Dinastie, căreia i-au fost loiali, și din *datoria naturală* de a-și apăra naționalitatea și limba (și am adăuga noi și autonomia pământului natal) contra centralismului statal ungar promovat și impus de furia tiranilor maghiari. Aici se poate constata și caracterul defensiv al Războiului Național susținut de români. Nu rareori s-a susținut că în superbia și ambiția lor, ungurii kossuthisti nu numai că au fost „surupători de Dinastie”, dar au vrut să șteargă națiunea română dintre națiunile vii ale statului (desigur în sens politic și al drepturilor naționale colective).

În concluzie, noi nu mai putem accepta fără rezerve și fără precizările de rigoare termenul de Revoluție, tocmai din motivul că înșiși românii de la 1848-1849 au afirmat cu tărie că ei n-au fost revoluționari, n-au făcut revoluție, deci nu s-au manifestat ca rebeli și insurgenți; dar, dimpotrivă, au susținut și demonstrat că adversarii lor unguri au fost autorii revoluției și au instaurat un regim politic mult mai periculos pentru ființa națională românească, dar și pentru celelalte națiuni surori în suferință din Ungaria. Aceste afirmații și demonstrații românești se potrivesc ca o mânășă bună și pe măsură, cu precizarea lui Frantisek Palacky și a altora privind pericolul ce-l reprezentau cei ce doreau să domine teritoriile cucerite în trecut de strămoșii lor în cadrul unui exclusivism național și statal egoist, merit să conserve guvernarea majorităților de către etniile cuceritoare, dar minoritare în stat.

Reiterăm propunerea noastră privind folosirea noțiunii de Război Național pentru evenimentele din 1848-1849, cu precizarea că acesta s-a declarat plenar și deschis în octombrie 1848, când dualismul cade, dar el mocnea și a fost pregătit de mișcarea națională de masă care a operat rezistența politică legală și pașnică, experimentată la Blaj, tot împotriva centralismului maghiar de stat. Condițiile puse de românii ardeleni privind egalitatea pe bază de lege între națiunea ungară și națiunea română, fără de care nimeni nu era îndreptățit să legifereze uniunea, au fost nesocotite, românii au fost reprimați, realitate ce a dus direct la declanșarea Războiului Național Român din Ardeal împotriva Ungariei centralizatoare și oprinatoare.

INDICE DE NUME*

A

- Abrudan, Dimitrie, locuitor din Apahida, 73.
Adam, Georgie, 200.
Adamovici, Dionisie, preot din Abrud, 169.
Adamovici, Gherasim, episcop al Ardealului, 112, 117, 129.
Adămuț, Trina, locuitoare din Zdrapt, 90.
Albani, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Alberti, conte, 46.
Albrichsfeld, Johanny, jude suprem, 214.
Albu, Nicolae, istoric, 113.
Aldea Vineș, Ana, văduva lui Ioan Aldea Vineș, 175.
Aldea Vineș, Ioan, cioban din Satulung, 175.
Aldea, Ioan Gheorghe, locuitor din Toderița, 44.
Aldea, Sofia, văduva lui Aldea Ioan Gheorghe, 44.
Aleman, Ioan, paroh din Topârcea, 73.
Alexandru, Petru, preot din Muncelu Mare, Boia și Muncelu Mic, 132.
Alexi, Artemiu Publiu, botanist, 5.
Almășan, Ianoș, locuitor din Brad, 58.
Almășan, Ioan, paroh din Alma, 28, 119.
Alvanczi István, 176.
Amăroiu, Petru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Ana, Tănășie, locuitor din Zdrapt, 89.
Ana, văduvă din Tebea, 38.
Andreica, [Mihai], prefect, 220.
Andreica, Gavrilă, 201, 202.
Andrica, locuitor din Sartăș, 69.
Andrica, Vasilie, june din Sartăș, 69.
Androne, Vasile, preot din Frâua, 147.
Anghel, David, locuitor din Ormindea, 88.
Antonelli, Ioan, teolog, viceprefect al lui Axente Sever, 20, 228, 240.
Ardelean, Iohann, văduvul Paraschivei Ardelean, 204.
Ardelean, Maria, văduva lui Bodoș Petru, 191.
Ardelean, Paraschiva, ziuușă din Dârste, 204.
Ardeu, Spiridon, preot din După Piatră, Valea Sârboii și Valea Tarniții, 162.
Arimie, Onu, locuitor din Șesuri, 48.
Arjan, Toma, locuitor din Buteni, 11.
Aron, Tudor, preot în Curechiu, 52.
Asboth Lajos, maior, 10.
Asztalos [Sándor], căpitan, 11.
Atanasievici, A, 9.
Atim, Avram, locuitor din Brad, 58.
Atim, Avram, locuitor din Țărățal, 53.
Atim, Evuța, orfana lui Atim Avram, 53.
Atim, Iakeș, orfanul lui Atim Avram, 53.
Atim, Marișca, văduva lui Atim Todor, 53.
Atim, Măria, orfana lui Atim Avram, 53.
Atim, Solomon, locuitor din Săcădate, 31.
Atim, Todor, locuitor din Țărățal, 53.
Atim, Trina, orfana lui Atim Avram, 53.
August[i], [Georg Baron von], colonel, 222, 223, 236.
Avacumovici, Pavel, episcop, 101, 103, 107, 108, 115, 116, 117, 118, 129, 133, 137, 138, 146, 147, 153, 160, 162, 167, 171.

* Întocmit de Diana Covaci, Daniela Deteșan, Crinela Elena Holom, Daniela Mârza.

Avram, Dionisie, preot în Feldioara, 48.
 Avram, Elena, văduva lui Avram Ioan, 44.
 Avram, George, locuitor din Roșia, 27.
 Avram, Georgie, 202.
 Avram, Ilisie, locuitor din Vișoara, 75.
 Avram, Ioan, locuitor din Feldioara, 47.
 Avram, Ioan, locuitor din Toderița, 44.
 Avram, Ion, 37.
 Avram, Samfira, sora lui Avram Susana, 69.
 Avram, Susana, copilă din Pătrânjeni, 69.
 Axente, Sever, prefect, 20, 147, 220, 229, 240.

B

Babă, Nicolae, locuitor din Sârbi, 65.
 Babeș, Vincențiu, lider național, 229.
 Babletek, Vasile, locuitor din Nazna, 79.
 Bach, [Alexander von], ministru, 210, 235.
 Baci, Georgie, martor, 63.
 Baci, Floarea, sora lui Baci Gavrilă, 63.
 Baci, Gavrilă, locuitor din Boerești, 63, 64.
 Baci, Gavrilă, locuitor din Cioara, 200.
 Baci, Ioan a lui Ioan, locuitor din Dârlos, 31.
 Baci, Maria, orfana lui Baci Gavrilă, 200.
 Baci, Maria, sora lui Baci Gavrilă, 63.
 Baci, Petru, 200.
 Baci, Vasile, paroh din Cucerdea, 117.
 Baci, Ana, văduva lui Baci Nicolae, 92.
 Baci, Nicolae, locuitor din Albești, 92.
 Baic, Nicolae, jurat din Luncanii de Jos, 67.
 Baiul, Nicolae, paroh din Zărnești, 114, 115.
 Balasi, perceptor alodial, 223.
 Balasz Gyurca, 181.
 Balca, Nicolae, paroh din Poarta-Bran, 114, 115.

Balcheș, Iosif, paroh din Brașovul vechi, 111, 114, 115.
 Balea, Stan, locuitor din Satulung, 177.
 Balint, Ioan, revoluționar din Covăsânt, 10, 13.
 Balint, Ioan, tribun, 220.
 Balint, Simion, prefect, 20, 195.
 Balog, Iosif Marin, istoric, 6.
 Balșa, Ioan, locuitor din Mesteacă, 49.
 Balșa, Raveca, văduva lui Balșa Ioan, 49.
 Baltag, Onica, văduva lui Radu Baltag, 175.
 Baltag Radu, cioban din Satulung, 175.
 Baltă, Ioan, locuitor din București, 32.
 Baltă, Marica, văduvă din Someșeni, 74.
 Baltoș, Antonie, locuitor din Alma, 29.
 Baltoș, Floarea, văduva lui Antonie, 29.
 Ban, Ionuț, locuitor din Brad, 57.
 Ban, Trif, locuitor din Brad, 57.
 Banci, Coste, locuitor din Brad, 59.
 Banci, Crișca, văduva din Cărăstău, 51.
 Banci, Ianç, locuitor din Cărăstău, 51.
 Banci, Ion, locuitor din Brad, 58.
 Banci, locuitor din Cărăstău, 51.
 Banci, Pătru, locuitor din Brad, 59.
 Banci, Teodor, preot din Brad, 161.
 Banciu, Gheorghie, locuitor din Domald, 75.
 Banciu, Maftei, preot din Streza Cârțișoara, 138.
 Bancș, Andriș, 181.
 Banda, Antoniu, țaran, 68.
 Banda, Ioan, fiul lui Banda Antoniu, 68.
 Bank, Vasilie, preot din Sub Peatră, 147.
 Banta, Petru, tribun, 28.
 Bara, Ana, văduva lui Bara Gheorghie, 97.
 Bara, Gheorghie, locuitor din Șăulești, 97.
 Barac, Iosif, diacon din Brașov, 111.
 Barău, Ioan, locuitor din Satulung, 177.
 Barău, Neacșa, văduva lui Ioan Barău, 177.

- Barbu, Ioan, preot din Veneția de Sus, 137.
- Bareteanu, Ilie, preot din Lăturenii, 146.
- Bareteanu, Ioan, preot din Sălciua de Sus, 146.
- Barițiu, George, 208.
- Barițiu, George, istoric și publicist român transilvănean, 5, 16, 17.
- Barna, Mărie, văduvă din Țebea, 38.
- Barna, Toader, locuitor din Birtin, 54.
- Bârsan, Evuța, văduva lui Bârsan Nicolae, 87.
- Bârsan, Ioan, preot din Bethaan, 137.
- Bârsan, Matei, preot din Bethaan, 137.
- Bârsan, Nicolae, locuitor din Petreni, 87.
- Barta, Ioan, preot din Sălciua de Jos, 146.
- Barta Márton, locuitor din Satulung, 175.
- Barthá János, locuitor din Pănet, 79.
- Bartolomeu, Ion, dascăl în Șimon, 31.
- Basia, Iosif, protopop, 70.
- Batemei [Bătrâneanu], [Alexandru], 16, 34.
- Batici, Măgdălina, văduva lui Batici Petru, 32.
- Batici, Nicolae, preot în București, 32.
- Batthyáni [Lajos], prim ministru, 22, 217.
- Băbuța, Onu, primar în Satu Rău, 12.
- Băcilă, Ioachim, paroh din Alba Iulia, 105.
- Băcui, Iacob, țaran din Petrindul Unguresc, 220.
- Băcui, Petre, țaran din Petrindul Unguresc, 220.
- Băilă, Ioan, locuitor din Crăciunești, 39.
- Băilă, Marincea, văduva lui Băilă Ioan, 39.
- Bălan, Ioan, neguțător, 181.
- Bălan, Vasilie, preot din Apahida, 124.
- Bălașa, Nicolae, locuitor din Șesuri, 49.
- Bălăban, Gheorghe, locuitor din Toderița, 44.
- Bălășescu, Nifon, profesor, cărturar, 17.
- Bălcaș, Iacob, preot în Vlădenii, 213.
- Băndilă, Stan, paroh din Tohanu Nou, 114, 115.
- Bărbat, Gheorghe Moise, jurat din Șercăița, 70.
- Bărbat, Ioan, paroh din Șercăița, 70, 137.
- Bărbat, Lazăr, jude din Șercăița, 70.
- Bărbos, Grigorie, paroh din Ciocotiș, 120.
- Bărean, Iacob, 27.
- Bărean, Ioan, 27.
- Bănuțiu, Simion, jurist, 16, 17, 224.
- Bărtan, Ana, orfana lui Bărtan Gheorghe, 34.
- Bărtan, Gheorghe a Tomii, călăbaș din Ponorel, 37.
- Bărtan, Gheorghe, văsar din Ponorel, 34.
- Bărtan, Ioan, orfanul lui Bărtan Gheorghe, 34.
- Bărtan, Maria, văduva lui Bărtan Gheorghe, 34.
- Bărtan, Samfira, mama lui Bărtan Gheorghe a Tomii, 37.
- Bărtan, Simeon, orfanul lui Bărtan Gheorghe, 34.
- Bărtan, Simtioana, orfana lui Bărtan Gheorghe, 34.
- Bărtan, Toma, tatăl lui Bărtan Gheorghe a Tomii, 37.
- Bătrânu, Dobra, văduva lui Toader Bătrânu, 176.
- Bătrânu, Toader, cioban din Satulung, 176.
- Bătuțan, Rusalim, jude în Dumbrăvița, 13.
- Bău, Ioan a lui Gheorghe, locuitor din Vidra de Jos, 32.
- Bău, Ioan a lui Nicolae, locuitor din Vidra de Jos, 32.
- Băzălea, Maria, văduva lui Băzălea Radu, 79.
- Băzălea, Radu, locuitor din Luduș, 79.

- Becaș, Antal, 62.
- Bedners, Gheorghe, cioban din Târlungeni, 180.
- Beghian, [Nicolae], senator la magistratul din Alba-Iulia, 222.
- Beian, Ana, văduva lui Beian Nica, 188.
- Beian, Nica, locuitor din Hiser, 188.
- Beldi, Albert, 173.
- Beldi, István, 173, 181.
- Belen, Gheorghe, 36.
- Belen, Pătru, 36.
- Bem, [József], general, 45, 46, 215.
- Bena, Ioan, preot din Vinț, 151.
- Berar, Gligorie, locuitor din Islandu Mare, 71, 72.
- Berbece, Simion, țăran, 68.
- Bercan, Heria, văduva lui Bercan Nicu, 188.
- Bercan, Nicu, locuitor în Ștefan, 188.
- Bereși, Gyuri, 181.
- Bergher, general, 13.
- Berindei Dan, istoric, 24.
- Beznencei, locuitor din Copșa Mică, 71.
- Bigu, Maria, văduvă din Someșeni, 74.
- Bija, Nicolae, 181.
- Bika, Moisi, preot din Voievodenii Mari, 138.
- Bikan, Ștefan, preot din Bodia, 135.
- Bila, Gheorghe, preot în Pecica, 11.
- Birotovici, Gheorghe, preot din Târlungeni, 180.
- Birta, Ioan, preot din Baia de Arieș, 163.
- Bisorcă, Solomon, locuitor din Visca, 65.
- Blasi János, notar din Nazna, 79.
- Blăgăiță, Boriță, locuitoare din Cărăstău, 51.
- Blăgăiță, Iosif, văduvul lui Blăgăiță Boriță, 51.
- Blidean, Beneam, locuitor din Crișcior, 64.
- Boambu, Ioan Tănăsie, locuitor din Brașov, 28.
- Boambu, Maria, văduva lui Boambu Ioan Tănăsie, 28.
- Bob, Ioan, episcop la Blaj, 117.
- Bobari, Alexandru, soțul Oanei Mărie din Ponorel, 33.
- Boboș, Ioan, preot din Cubleş, 129.
- Boca, Gavrilă, 202.
- Boca, Georgie, orfanul lui Boca Todor, 69, 201.
- Boca, Ioan, locuitor din Poșaga de Jos, 55.
- Boca, Ioan, orfanul lui Boca Todor, 69, 201.
- Boca, Todor, econom din Sartăș, 69, 201.
- Boca, Todor, orfanul lui Boca Todor, 69, 201.
- Boca, Todora, văduva lui Boca Todor, 69, 201.
- Bocăescu, Flore, locuitor din Brad, 59.
- Bocșan, Nicolae, istoric, 5, 6.
- Bocșer, Ana, locuitoare din Mihăileni, 89.
- Bocșeru, Floare, locuitor din Mihăileni, 89.
- Bocu, Ioan, negustor din Vidra de Jos, 192.
- Boczko, Dániel, comisar, 10, 12.
- Boda, Fiica, văduva lui Boda Lazăr, 87.
- Boda, Lazăr, locuitor din Binținți, 87.
- Bodea, Cornelia, istoric, 237.
- Bodea, Nicolae, locuitor din Mărtinești, 45.
- Bodor, Marghiola, istoric, 209.
- Bodoș, Dumitru, orfanul lui Bodoș Petru, 191.
- Bodoș, Maria, orfana lui Bodoș Petru, 191.
- Bodoș, Nica, orfanul lui Bodoș Petru, 191.
- Bodoș, Petru, băieș din Abrud, 191.
- Bodoș, Petru, orfanul lui Bodoș Petru, 191.
- Boer Carol, locuitor din Copșa Mică, 71.
- Boeriu, Adam, jurat, 43.

- Bogat, Terentie, protopop al Bârgăului, paroh din Mijlocenii Bârgăului, 108, 110.
- Bogărut, Mărișca, locuitoare din Țărățul, 53.
- Bogdan, Georgie junior, paroh din Zizin, 112.
- Bogdan, Georgie senior, paroh din Purcăreni, 112.
- Bogdan, Ianoș, locuitor din Mesteacăn, 49.
- Bogdan, Ilie, preot din Măgura, 127.
- Bogdan, Trefia, văduva lui Bogdan Ianoș, 49.
- Bogolea, Ion, locuitor din Albești, 94.
- Boi, Patrachie, paroh din Băla, 116.
- Boica, Mihăilă, locuitor din Vidacut, 80.
- Boitor, Vasile, preot în Pecica, 11.
- Boiu, Ioan, preot din Bodogaia, apoi Feleagu, 153.
- Boiu, Ioan, preot din Saschiz, 153.
- Boiu, Zaharia, protopop din Sighișoara, 94, 152, 153.
- Bojan, Ioan, preot din Cluj-Mănăștur, 125.
- Bojan, Todor, locuitor din Buteni, 11.
- Bojolia, Ioan, locuitor din Feldioara, 48.
- Bolcu, Pătru, locuitor din Brad, 58.
- Bolcu, Pătruț, locuitor din Brad, 58.
- Boldură, Solomon, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
- Bolfea, Gligor, văduv din Zlatna, 184.
- Bolfea, Ilie, fiul lui Bolfea Gligor, 184.
- Bolfea, Vasilie, fiul lui Bolfea Gligor, 184.
- Bolog, Georgie, locuitor din Comățul, 86.
- Bolog, Măruța, locuitoare din Brad, 60.
- Boloț, Anghel, locuitor din Curediu, 51.
- Bolovan, Ioan, istoric, 5.
- Bomba, Ioachim, paroh din Cheia, 107.
- Bonaș, Maria, văduva lui Bonas Nica, 42.
- Bonaș, Nica, locuitor din Ucea de Sus, 42.
- Bonk Ferenți, 76.
- Bonta, Matei, dascăl din Șoimus, 118.
- Boraya, Vasile, ziuș din Vidra de Jos, 192.
- Borca, Evuța, văduva lui Borca Ionuț, 39.
- Borca, Ionuț, locuitor din Crăciunești, 39.
- Borca, Oana, locuitoare din Luca, 53.
- Borca, Petru, fecior din Luca, 53.
- Borde, Mărie, locuitoare din Brad, 60.
- Bordea, Alisandru, locuitor din Vidra de Jos, 32.
- Bordea, Vasile, locuitor din Vidra de Jos, 32.
- Borițăian, Adam, locuitor din Romoșel, 46.
- Borlea, Paul, revoluționar din Șiria, 10.
- Borog, Ion, locuitor din Brad, 58.
- Boroș, Savina, văduva lui Crișan Ioan, 191.
- Bortaș, Todor, 37.
- Borz, Petru, paroh din Mihăileni, 88.
- Borza, Ioan, locuitor din Dârlos, 30, 31.
- Borza, Neculae, paroh din Zlatna, 101.
- Borza, Nicolae, băieș din Abrud, 55.
- Borza, Sofia, văduva lui Borza Nicolae, 55.
- Borzia, Vasilie, preot din Viștea de Jos, 138.
- Böszörmenny Abraham, notar din Varmaga, 139.
- Boșan, Ioan, preot, 28.
- Boșan, Vasilică, locuitor din Cojocna, 27.
- Bot, Dochia, preoteasă în Săcătura, 190.
- Bot, Gafia, văduva lui Bot Lup, 190.
- Bot, Lup, locuitor din Săcătura, 190.
- Bot, Vasilie, preot din Săcătura, 122, 190.
- Bota, Gheorghe, preot, 43.
- Bota, Iosif, 190.
- Bota, Iosiv, paroh din Bințiți, 87.
- Bota, Matei, preot, 43.
- Botici, Nicolae, preot din București sat, 161.
- Botoș, Torică, locuitor din Brad, 59.
- Boțiu, Nicolae, ctitor din Hunedoara, 62.

- Boz, Ana, văduva lui Boz Ioan a Iancului, 53.
- Boz, Catrina, văduva lui Boz Toader, 53.
- Boz, Ioan a Iancului, locuitor din Lunca, 53.
- Boz, Ioan, locuitor din Lunca, 53.
- Boz, Măriuță, văduva lui Boz Ioan, 53.
- Boz, Toader, locuitor din Lunca, 53.
- Bozor, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
- Brad, Nicolae, locuitor din Curechiu, 51, 52.
- Brade, Ioan, paroh din Brădești, 107.
- Bradu, Laios, strojameșter din Feledinți, 62.
- Braica, Ion, locuitor din Băița, 41.
- Braika, Ștefan, locuitor din Luduș, 77.
- Bran, Ioan, avocat, 17.
- Brânda, Toader, locuitor din Buteni, 11.
- Brânduș, Ilie, preot din Saes, 153.
- Brândușescu, Adam, locuitor din Romoșel, 46.
- Brânduși, Sofronie, preot din Trapold, 153.
- Branea, Ștefan, preot în Aluniș, 40.
- Brânsei, Paraschiva, soția lui Brânsei Soflon, 199.
- Brânsei, Soflon, băieș din Valea Dosului, 198, 199.
- Branya, Ștefan, preot din Aluniș, 157.
- Brânză, Ilie, locuitor din Araci, 99.
- Brânzeiu, Paraschiva, soția lui Brânzeiu Sofron, 83.
- Brânzeiu, Sofron, băieș din Izvorul Ampoiului, 83.
- Bratovici, Gherasim, paroh din Târlungeni, 112.
- Bratu, Dragomir, locuitor din Cornățel, 86.
- Bratul, Ilie, preot din Armeni, 160.
- Brață, Todor, locuitor din Săcădate, 31.
- Brătian, Ioan, locuitor din Dârlos, 30.
- Brătian, Oana, văduva lui Brătian Ioan, 30.
- Breatan, Simion, preot din Deleni, 157.
- Breazu Litza, Ioan, preot din Ludișor, 138.
- Brennerberg, notar suprem, 214.
- Brezsa, Onisie, locuitor din Cornățel, 79.
- Britș, Grigore, paroh din Galații Bistriței, 109.
- Broica, Ioan, locuitor din Toderița, 44.
- Broica, Marica, văduva lui Broica Ioan, 44.
- Broz, Gheorghe, locuitor din Luca, 53.
- Broz, Vuța, văduva lui Broz Gheorghe, 53.
- Brudaciu, Ioan, băieș din Izvorul Ampoiului, 82.
- Brudaciu, Nicolae, orfanul lui Brudaciu Ioan, 82.
- Brudaciu, Sofia, orfana lui Brudaciu Ioan, 82.
- Brudaciu, Văsălie, orfanul lui Brudaciu Ioan, 82.
- Brudariu, Ioan, locuitor din Valea Dosului, 197, 198.
- Brudariu, Nicolae, orfanul lui Brudariu Ioan, 198.
- Brudariu, Sofia, orfana lui Brudariu Ioan, 198.
- Brudariu, Vasilie, orfanul lui Brudariu Ioan, 198.
- Buci, Mihai, jude primar, 62.
- Bucium, Ștefan, locuitor din Zlatna, 184, 196.
- Buciuman, Ana, văduva lui Buciuman Moise, 26.
- Buciuman, Moise, locuitor din Cuciulata, 26.
- Buța, Alexandru, preot din Hoghiz, 142.
- Buța, Andrei, locuitor din Feldioara, 47.
- Buța, Nicolae, preot din Augustin, filia Orminiș filia Racoșu de Sus, 142.
- Buța, Ioan, cioban din Satulung, 177.

- Bucur, Ieremia, locuitor din Satulung, 175.
- Bucur, Irimie, locuitor din Cerbia, 66.
- Bucur, Macarie, preot din Soporu de Câmpie, 125.
- Bucur, Maria, văduva lui Ieremia Bucur din Satulung, 175.
- Bucur, Pleșa, locuitor din Curedhiu, 52.
- Bucurenciu, Ioan, locuitor din Cuciulata, 26.
- Bucurenciu, Verona, văduva lui Bucurenciu Ioan, 26.
- Buda, Gheorghe, preot din Șărcaia, 137.
- Buda, Maftei, preot din Părău, 137.
- Buda, Petru, locuitor din Ilia, 66.
- Bugneriu, Gheorghe, preot din Sălișteat, 124.
- Buja, Todor, locuitor din Bărai, 34, 35.
- Bukur, locuitor din Tiaușul Românesc, 189.
- Bulboz, Vasiliu, preot, 155.
- Buldea, Petru, june din Zlatna, 197.
- Bulza, Petruțiu, băieș din Zlatna, 186.
- Bundilă, Pantelimon, locuitor din Filea, 40.
- Bundilă, Todora, văduva lui Bundilă Pantelimon, 40.
- Burciu, Petru, preot din Mihăileni, 164.
- Burlutz, Nicolae, paroh din Valea Barni, 106.
- Burz, Dionisie, preot din Ucea de Sus, 138.
- Burz, Gheorghe, 34.
- Burz, Ioan, preot din Ucea de Sus, 138.
- Burz, Simtion, 34.
- Burz, Todor, 33.
- Busgayi, 194, 195.
- Buta, George, locuitor din Luduș, 78.
- Buta, Ștefan, locuitor din Zlatna, 184, 196.
- Buteanu, Ioan, prefect, 20.
- Buțescu, Ioan, cioban din Satulung, 177.
- Buțescu, Voica, văduva lui Ioan Buțescu, 177.
- Buzaș, Ioan, fiul lui Buzaș Vasile, 211.
- Buzaș, Vasile, socrul lui Stoicovici Nicolae, 211.
- Buzăjanu, Maria, văduva lui Pătru Buzăjanu din Satulung, 175.
- Buzăjanu, Pătru, locuitor din Satulung, 175.
- Buzdiug, Teodor, paroh din Rusenii Bârgăului și filia Jad-Livezile, 108, 109.

C

- Câmpean, Ana, văduva lui Câmpean Simion, 31.
- Câmpean, Clement, paroh din Pătrânjeni, 67, 68.
- Câmpean, Grigorie, preot din Jimbor, 129.
- Câmpean, Ioan a Iancului, țăran, 68.
- Câmpean, Maria, văduva lui Câmpean Vasilie, 31.
- Câmpean, Simion, locuitor din Dârlos, 30, 31.
- Câmpean, Vasilie, locuitor din Dârlos, 30, 31.
- Câmpeanu, Anisia, soția lui Câmpeanu Nicolae, 69.
- Câmpeanu, Nicolae, 199.
- Câmpeanu, Nicolae, locuitor din Pătrânjeni, 69.
- Câmpeanu, Todora, văduva lui Zlegneanu Solomon, 191.
- Campoș, Nistor, locuitor din Bretea Mureșului, 65.
- Candrea, Georgie, 36, 37, 193, 194.
- Candrea, Ioan, 37.
- Candrea, Ioan, preot în Neagra, 213, 214, 215.
- Candrea, Irimie, june din Părău, 43.
- Capotă, Marița, văduva lui Capotă Toader, 32.

- Capotă, Toader, locuitor din Tătăreștii de Criș, 32.
- Capra, Ioan, băieș din Baia de Arieș, 201.
- Capra, Ioan, băieș din Baia de Arieș, 57.
- Capra, Maria, văduva lui Capra Ioan, 57.
- Capria, N, 9
- Caracioni, Maximilian, preot în Pecica, 11.
- Carol al VI-lea, împărat, 223.
- Cârstea, Paraschiva, văduva lui Cârstea Țiței, 80.
- Cârstea, Țiței, locuitor din Luduș, 80.
- Catfon, Ghorghie, jude din Cuciulata, 26.
- Cazan, Ioan, preot în Mesteacăn, 50.
- Căbulea, Mihail, locuitor din Poșaga de Jos, 55.
- Călămar, Avram, locuitor din Brad, 59.
- Călămar, Gheorghie, locuitor din Brad, 59.
- Călămar, Gorița, locuitoare din Brad, 60.
- Călimari, Toader, locuitor din Brad, 58.
- Căprița, Nicolae, preot din Noistadt, 123, și Borcuț, 124.
- Căprucean, Toader, țăran din Căpruța, 13.
- Cărămari, Toader, locuitor din Brad, 58.
- Cărămari, Toader, locuitor din Brad, 58.
- Cărbacea, Bucur, paroh din Moeciu de Jos, 114, 115.
- Cărpinișan, Nicolae, preot din Răhău, 150.
- Cătană, Dragoș, paroh din Vidacut, 80.
- Cătană, Dumitru, fiul lui Cătană Toader, 80.
- Cătană, Dumitru, locuitor din Topârcea, 73, 74.
- Cătană, Iancăș, locuitor din Târnăvița, 65.
- Cătană, Ioan, orfanul lui Cătană Ștefan, 62, 202.
- Cătană, Rusanda, moașă, 62.
- Cătană, Simion, locuitor din Șoimuș, 80.
- Cătană, Ștefan, econom din Brădești, 62, 202.
- Cătană, Toader, locuitor din Vânători, 91.
- Cătană, Vasilie, orfanul lui Cătană Ștefan, 62, 202.
- Cătălină, Ana, văduva lui Cătălină Angel, 183, 196.
- Cătălină, Angel, locuitor din Zlatna, 183, 196.
- Cătălină, Georgiu, orfanul lui Cătălină Angel, 183, 196.
- Cătălină, Nicolae, orfanul lui Cătălină Angel, 183, 196.
- Cătălină, Ștefan, orfanul lui Cătălină Angel, 183, 196.
- Cătănici, Nicolae, căpitan din Romoșel, 46.
- Căzan, Gheorghie, locuitor din Brad, 58.
- Căzan, Ianoș, locuitor din Mesteacăn, 49.
- Căzan, Ioan, locuitor din Brad, 59.
- Căzan, Ioan, preot din Mesteacăn, 50, 164.
- Căzan, Mariuca, văduva lui Căzan Ianoș, 49.
- Căzan, Pavel, locuitor din Mesteacăn, 49.
- Căzan, Samfira, văduva lui Căzan Pavel, 49.
- Cenan, Luca, țăran din Petrindul Unguresc, 220.
- Cenușă, Filla, orfana lui Cenușă Vasile, 181.
- Cenușă, Ilie, băieș din Cărpiniș, 181, 182.
- Cenușă, Ioan, orfanul lui Cenușă Vasile, 181.
- Cenușă, Măcinica, văduva lui Cenușă Vasile, 181, 192.
- Cenușă, Salvina, orfana lui Cenușă Vasile, 181.
- Cenușă, Samfira, văduva lui Cenușă Ilie, 182.

- Cenușă, Sofia, orfana lui Cenușă Vasile, 181.
- Cenușă, Vasile, băieș din Cărpiniș, 181, 192.
- Cermena, Petru, 9.
- Cetian, Moisi, paroh din Ighiu, 103.
- Chavanne, general, 211, 216.
- Chendi, Gheorghe, din Proștea, 123.
- Cheșan, Dionisie, capelan din Adămuș, 116.
- Cheșan, Ioan, preot din Moci, 125.
- Cheșanovici, Petru, protopop al Cetății de Baltă de Jos, 116, 118.
- Cheșian, Ignat, locuitor din Luduș, 76, 77, 78.
- Cheșian, Iuonuț, locuitor din Luduș, 76.
- Cheșian, Toader, locuitor din Luduș, 77, 78.
- Chindea, Gheorghe, jurat din Cuciulata, 26.
- Chiojdea, Bucur, locuitor din Berivoii Mari, 30.
- Chiojdea, Fiica, văduva lui Chiojdea Bucur, 30.
- Chiojdea, Toader a lui Ion, 30.
- Chirică, Gheorghe, locuitor din Cuciulata, 26.
- Chirilă, Martin, 33.
- Chirilă, Sântioana, soția lui Toader Alecsandru, 194.
- Chirilă, Simtioana, locuitoare din Săcătura, 38.
- Chirteș, Ioana, văduva lui Chirteș Sfărmuș, 84.
- Chirteș, Sfărmuș, locuitor din Ibănești, 84.
- Chiscudean, Toader, locuitor din Bărai, 34, 35.
- Chiș, Maria, văduva lui Chiș Toader, 29.
- Chiș, Toader, locuitor din Alma, 29.
- Chiujde, Ioan preot în Berivoii Mici, 28, 137.
- Cibian, Avram, preot din Toplița, 139.
- Cioară, Nicolae, locuitor din Supra Petri, 192.
- Cioară, Simion, preot din Supra Petrii, 171.
- Cioară, Todor, preot din Supra Petrii, 171.
- Ciocan, Iosif, cătană din Ilia, 66.
- Ciocârlia Dotița, văduva lui Ciocârlia Simion, 62.
- Ciocârlia Marie, orfana lui Ciocârlia Simion, 62.
- Ciocârlia Simion, aurar din Brădești, 62.
- Ciocârlia Sofia, orfana lui Ciocârlia Simion, 62.
- Ciocârlia, Dochia, văduva lui Ciocârlia Simion, 202.
- Ciocârlia, Maria, orfana lui Ciocârlia Simion, 202.
- Ciocârlia, Simion, aurar din Brădești, 202.
- Ciocârlia, Sofia, orfana lui Ciocârlia Simion, 202.
- Ciocârlie, Iosif, căraș din Brădești, 62.
- Ciofleac, Gheorghe, preot din Arpătac și Ariușd, 142.
- Ciokaș, Gregorie, preot din Plopiș, 122.
- Ciorbea, Ilie, paroh din Ponor, 106.
- Ciorovici, Pop Ianos, arendaș din Viișoara, 75.
- Cipariu, Timotei, filolog lingvist, 17.
- Cipăianu, George, istoric, 209, 237.
- Cistuian, Ioan, locuitor din Căianu, 84.
- Ciuca, Sav, locuitor din Icland Mare, 71, 72.
- Ciucața, George, locuitor din Dumbăvița, 13.
- Ciuka, Georgie, preot din Daia, 151.
- Ciuleiu, Ana, văduva lui Ciuleiu Andrei, 52.

- Ciuleiu, Andrei, locuitor din Fântâna, 52.
 Ciuleiu, Andron, locuitor din Fântâna, 52.
 Ciurea, Atanasie, paroh din Moeciu de Sus, 115.
 Ciurileanu, [Ioan], tribun, 220.
 Cizmaș, George, preot din Porumbacu de Sus apus, 138.
 Cizmaș, Gheorghe, locuitor din Berghia, 74.
 Clej, Ioan, preot din Căraci, 164.
 Cleț, Adam, locuitor din Brad, 58.
 Cleț, Iosif, locuitor din Brad, 58.
 Clonța, Nicolae, diacon din Viștea de Sus, 138.
 Cloșca, Ștefan, locuitor din Feldioara, 48.
 Cocorade, Ioan, preot din Mergindeal, 123.
 Cocorade, Ioan, protopop din Cincu Mare, 123, 124.
 Codrea, Marica, locuitoare din Zdrapț, 90.
 Codrean, Istina, locuitor din Băița, 49.
 Codrean, Pavel, locuitor din Băița, 49.
 Codrean, Petru, locuitor din Șesuri, 48, 49.
 Codreanu, Gheorghe, revoluționar din Șiria, 10.
 Cojocar, Ilie, preot din Roșia, 170.
 Cojocariu, Ilie, preot în Roșia, 27.
 Coldea, Eva, văduva lui Coldea Gheorghe, 70.
 Coldea, Gheorghe, locuitor din Șercăița, 70.
 Colibaș, Dimitrie, locuitor din Ilia, 66.
 Colinga, Infana, locuitoare din Brad, 60.
 Colța, Ioan Pătru, locuitor din Săcătura, 38.
 Coman, Crăciun, locuitor din Birtin, 54.
 Coman, Măriuță, văduva lui Coman Crăciun, 54.
 Coman, Vasiliță, locuitor din Luduș, 76.
 Comănescu, adjunct al Direcției poliției, 223.
 Comănici, Bucura, văduva lui Comănici David, 30.
 Comănici, David, locuitor din Berivoii Mari, 30.
 Comănici, Gheorghie, preot din Veneția de Sus, 137.
 Comănici, Ioan, preot din Comana de Sus, 43, 137.
 Comșa, Neculae, paroh din Veseuș, 102.
 Comșa, Nicolae, paroh din Zărnești, 114, 115.
 Comșa, Nicolae, preot din Hășag, 148.
 Condor, Ioan, preot din Mănăstireni, 127.
 Constantin, Ieremie, paroh din Ighișdorful Român, 101.
 Copcean, Mihail, paroh din Cetatea de Baltă, 116.
 Copian, Constantin, preot în Almaș, 12.
 Copil, Petru, locuitor din Ruha-Agris, 55.
 Copos, Avram, locuitor din Brad, 59.
 Copos, Ioan, locuitor din Brad, 57.
 Copos, Marița, locuitoare din Brad, 60.
 Copos, Vasile, paroh din Căpâlna, 119.
 Cor, Niculae, locuitor din Crișan, 80.
 Coran, Măriuca, locuitor din Crișcior, 64.
 Corheș, Iosif, 190.
 Cordoș, Nicolae, 237.
 Core, Evuță, locuitoare din Brad, 59.
 Corindan, Ion, locuitor din Brad, 59.
 Comean, Samfira, văduva lui Mistra Ioan, 191.
 Comia, Dimitrie, paroh din Ibănești, 84.
 Corodie Iános, din Cluj, 73.
 Coroi, Ana, orfana lui Coroi Gheorghe, 33.
 Coroi, Dumitru, 34.
 Coroi, Gavrilă, 33.
 Coroi, Georgie, 192.

- Coroi, Gheorghe a lui Ion, 37.
 Coroi, Gheorghe a lui Lup, locuitor din Ponorel, 34.
 Coroi, Gheorghe, 33, 34.
 Coroi, Gheorghe, locuitor din Râul Mare, 33.
 Coroi, Gheorghie, nepotul lui Coroi Tim, 35.
 Coroi, Ilie, orfanul lui Coroi Gheorghe, 33.
 Coroi, Ion a lui Pătru, 37.
 Coroi, Ion, 34.
 Coroi, Pătru, însurat, 34.
 Coroi, Pătru, nepotul lui Coroi Tim, 35.
 Coroi, Rafila, nepoata lui Coroi Tim, 35.
 Coroi, Samfira, orfana lui Coroi Gheorghe, 33.
 Coroi, Simticiana, văduva lui Coroi Gheorghe, 33.
 Coroi, Sofia, nepoata lui Coroi Tim, 35.
 Coroi, Sofia, orfana lui Coroi Gheorghe, 33.
 Coroi, Tim, țimorman din Valea Verde, 35.
 Coroi, Todor, june, 34.
 Coroianu, Dumitru, cioban din Satulung 177.
 Coroianu, Stana, văduva lui Dumitru Coroianu din Satulung 177.
 Coroș, Gheorghie, locuitor din Mica, 74.
 Coroș, Ioan, locuitor din Căpâlna de Sus, 74.
 Coroș, Vasilie, paroh din Căpâlna de Sus, 74.
 Corpade, Petru, băieș din Izvorul Ampoiului, 83.
 Coslăva, Nicolae, locuitor din Visca, 65.
 Cosmuța, Cosmin, istoric, 6, 155.
 Costan, Nicolae, paroh din Ernea, 119.
 Coste, Ioan, 195.
 Coste, Ioan, paroh din Sub Pădure, 117.
 Costea, Agrișa, văduva lui Costea Petru, 32.
 Costea, Ioan, locuitor din Vidacut, 80.
 Costea, Marișca, văduva lui Costea Nicolae, 32.
 Costea, Paraschiva, văduva lui Bucur Pleșa, 52.
 Cotârlea, Ioan, locuitor din Șpring, 31.
 Cotârlea, Paraschiva, văduva lui Cotârlea Ioan, 32.
 Cotlean, Ioan a lui Ioan, locuitor din Dârlos, 30, 31.
 Cotlean, Ioan, fiul lui Ioan Cotlean, 30.
 Covaci, Diana, istoric, 6.
 Covaci, Petru, din Bretea Mureșului, 65.
 Cozan, Bucur, paroh din Peștera, 115.
 Cozan, Gheorghe, capelan din Peștera, 115.
 Cozma, Ioan, locuitor din Apahida, 73.
 Crainic, Nicolae, protopop din Dobra, 97, 99.
 Crâznic, Mihail, revoluționar din Șiria, 10.
 Crăciun, Avram, preot din Stănija, 31, 167.
 Crăciun, Floarea, văduvă din Alma, 29.
 Crăciun, Ilisie, jude, 48.
 Crăciun, Ioan, grănicer din Satulung 175.
 Crăciun, Ioan, preot din Stănija, 31, 167.
 Crăciun, Ivan, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
 Crăciun, locuitor din Sartăș, 69.
 Crăciun, Nechifor, preot din Lueriu și Veța, 158.
 Crăciun, Simion, preot din Stănija, 167.
 Crăciun, Sora, văduva lui Ioan Crăciun, 175.
 Crențan, Neculae, preot, 32.
 Creștina, văduvă din Țebea, 38.
 Creț, Ianoș, locuitor din Crișcior, 64.
 Creț, Nicolae, băieș din Ruda, 29.

- Creț, Toader Todor, locuitor din Arăța, 56.
- Crețu, David, jurat, 43.
- Cristea, Ana, văduva lui Cristea Ioan, mama lui Cristea Ioan cel tânăr, 95.
- Cristea, Floare, văduva lui Cristea Loghin, 95.
- Cristea, Georgiu, cohar din Bărăbant, 183, 184, 196.
- Cristea, Ioan cel tânăr, fiul lui Cristea Ioan din Glodeni, 95.
- Cristea, Ioan, locuitor din Glodeni, 95.
- Cristea, Jura, văduvă din Țebea, 38.
- Cristea, Loghin, locuitor din Glodeni, 95.
- Cristea, Pătru, locuitor din Mihăileni, 88.
- Cristea, Sofia, văduva lui Cristea Ioan cel tânăr, 95.
- Cristea, Ștefan, orfanul lui Cristea Georgiu, 183, 184, 196.
- Cristea, Veronica, văduva lui Cristea Georgiu, 183, 184, 196.
- Crișa, Agaftia, orfană a lui Petru Crișan din Vulturii Zlatnii, 179.
- Crișa, Elena, orfană a lui Petru Crișan din Vulturii Zlatnii, 179.
- Crișa, Petru, locuitor din Vulturi, 197.
- Crișan, Ana, văduva lui Petru Crișan din Vulturii Zlatnii, 179.
- Crișan, Anghel, preot din Ormindea, 165.
- Crișan, Artenie, preot din Murgеști, 148.
- Crișan, Constantin, preot din Lăpușul de Jos, 136.
- Crișan, Elena, soția lui Crișan Ioan din Izvorul Ampoiului, 83.
- Crișan, Honți, locuitor din Domald, 76.
- Crișan, Ioan, martor, 193.
- Crișan, Ioan, 38.
- Crișan, Ioan, băieș din Abrud, 191.
- Crișan, Ioan, băieș din Izvorul Ampoiului, 83.
- Crișan, Iuon, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
- Crișan, Nicolae, revoluționar din Șiria, 10.
- Crișan, Petru, băieș din Abrud, 191.
- Crișan, Petru, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179.
- Crișan, Toader, locuitor din Bărzava, 13.
- Crișan, Zaharie, paroh din Șard, 119.
- Crucețe, Georgie, orfanul lui Crucețe Ioan, 200.
- Crucețe, Iacov, orfanul lui Crucețe Ioan, 200.
- Crucețe, Ioan, băieș din Cioara, 200.
- Crucețe, Parastia, văduva lui Crucețe Ioan, 200.
- Crușiță, Georgie, orfanul lui Crușiță Ioan, 63.
- Crușiță, Ioacov, orfanul lui Crușiță Ioan, 63.
- Crușiță, Ioan, metalurg, 63.
- Crușiță, Parastie, văduva lui Crușiță Ioan, 63.
- Csato Pál, locuitor din Săcalu de Pădure, 71.
- Csongradi Miklós cel Bătrân, locuitor din Comățel, 84.
- Csongradi Miklós cel Tânăr, locuitor din Comățel, 84, 85.
- Cucu Zavina, văduva lui Cucu Gheorghe Aldea, 70.
- Cucu, Gheorghe Aldea, locuitor din Șercăița, 69, 70.
- Culda, Dumitru, 33, 34.
- Culda, Gheorghe a Ursului, 33.
- Curcean, Toader, locuitor din Dârlos, 30, 31.
- Curtici, Sanda, văduva lui Mihețiu Georgie, 190.
- Curuțiu, Dimitrie, locuitor din Domald, 75.
- Cuș, Raveca, văduva lui Cuș Tănăsie, 54.
- Cuș, Tănăsie, locuitor din Prihodiște, 54.
- Czetz, János, istoric, 24.

D

- Dacu, Alexandru, preot din Cerbul, 169.
 Dalca, Sofronie, preot în Godinești, 214.
 Dâmbul, locotenent, 11
 Dan, Alexandru, paroh din Bucium, 63.
 Dan, Ana, văduva lui Dan Ion din Mesteacă, 49.
 Dan, Georgie, paroh din Hunedoara, 62.
 Dan, Ioan, paroh din Zămești, 114, 115.
 Dan, Ion, locuitor din Alma, 29.
 Dan, Ion, locuitor din Mesteacă, 49.
 Dan, Măriuța, văduva lui Dan Ion, 29.
 Dan, Nicolae, locuitor din Apahida, 73.
 Dan, Pătru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
 Danc, Ioanăș, ctitor din Hunedoara, 62.
 Danc, Nicolae, jurat din Cornățel, 86.
 Danc, Toma, locuitor din Cornățel, 86.
 Danci, Vasile, băieș din Izvorul Ampoiului, 81.
 Darabant [Ioan], revoluționar, 220.
 David, Ioan, diacon din După Piatră, Valea Grohoțal și Valea Satului, 162.
 David, Ioan, paroh din Ampoița, 104.
 David, Ioan, preot din După Piatră, Valea Cornițal și Valea Porcului, 162.
 David, Marian, preot din Junku, 168.
 David, Petru a lui Filip, locuitor din Dumbrava de Jos, 37.
 David, Sofronie, preot din După Piatră, Valea Grohoțal și Valea Satului, 162.
 Dămian, Maria, văduva lui Dămian Pavel, 92.
 Dămian, Pavel, locuitor din Albești, 92.
 Dănciă, Elisei, preot din Răchita, 151.
 Dărăbanț, Eva, copilă din Zdrapt, 90.
 Dărăbanț, Solomon, locuitor din Șesuri, 49.
 Dărăbanțu, Aron, locuitor din Băița, 49.
 Dărăbanțu, Istina, locuitor din Băița, 49.
 Dărăbanțu, Mihăilă, locuitor din Șesuri, 48.
 Dărăbanțu, Opra, locuitor din Șesuri, 48.
 Deac, Ioan, locuitor din Iclandu Mare, 72.
 Déak Károlyi, căpitan din Nazna, 79.
 Deák Ferenc, politician maghiar, 217, 230.
 Dehelău, Isaie, preot din Sânt Andraș și Sânt Halm, 132, 133.
 Dehelean, Teodor, locuitor din Bârzava, 13.
 Delean, Adam, plugar din Perșani, 27.
 Demeter, Dumitru, locuitor din Brad, 58.
 Demșea, Ioan, preot din Miluan, 135.
 Deteșan, Daniela, istoric, 16.
 Diacu, Maria, locuitoare din Vulturii Zlatnii, 180.
 Dicher, Ioan, locuitor din Iclandu Mare, 72.
 Dicu, Ioan, preot în Ruda, 29.
 Dilă, Ana, văduva lui Dilă Fim, 53.
 Dilă, Arsenie a Trukii, locuitor din Lunca, 53.
 Dilă, Crăciun, locuitor din Lunca, 53.
 Dilă, Fim, locuitor din Lunca, 53.
 Dilă, Iosif, locuitor din Lunca, 53.
 Dilă, Marina, văduva lui Dilă Crăciun, 53.
 Dilă, Mărinca, văduva lui Dilă Iosif, 53.
 Dilă, Sofia, văduva lui Dilă Arsenie a Trukii, 53.
 Dimitrie, Ioachim, paroh din Roțbav, 113.
 Dinga, Mihai, locuitor din Chisindia, 12.
 Dionisie, Stănculea, capelan din Sărata, 138.
 Diurdiu, Ana, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.
 Diurdiu, Gavrilă, locuitor din Săcătura, 193.
 Diurdiu, Georgie, călăbaș din Săcătura, 193.
 Diurdiu, Maria, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.

- Diurdiu, Rafila, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.
- Diurdiu, Sântioana, văduva lui Diurdiu Georgie, 193.
- Diurdiu, Todora, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.
- Dobra, Draga, văduvă din Satulung, 176.
- Dobra, Ioan, prefect, 9, 20.
- Dobre, Ioan, preot din Deal, 150.
- Dobre, Ioan, preot din Henig, Zehina și Netuș, 153.
- Dobriță, Vasilie, preot din Arpașu de Sus, 138.
- Dobrotă, Ioan a Linii, locuitor din Cornățel, 86.
- Dobrotă, Onica, locuitor din Cornățel, 86.
- Doda, Traian, ofițer, 9, 10.
- Dodă, Mihai, locuitor din Boz, 65.
- Dogan, Nicolae, locuitor din Zdrapț, 89.
- Dogariu, Dimitrie, junior, preot din Vama Buzăului, 142.
- Dogariu, Dimitrie, preot din Marcoș, 142.
- Dogariu, Gheorghie, preot din Teliu, 142.
- Dogariu, H., dascăl din Marcoș, 141.
- Domșa, Adrian, preot din Baica și Racoș, 135.
- Domșa, Iosif, locuitor din București, 32.
- Doncea, Petru, locuitor din Zdrapț, 89.
- Dondoș, Georgie, [Gheorghie], june din Șartoș [Sartăș], 69, 202.
- Dorca, Ioan, preot din Agârbici, 147.
- Dorgo, Daniel, comisar, 221.
- Dorog, Iosif, preot din Holde și Baștea, 136.
- Dorsner, 222.
- Dotița, Filip, locuitor din Lăschia [Lășchia/ Lățchia], 50.
- Dotița, Gafia, orfana lui Dotița Iosiv, 50.
- Dotița, Ioan, orfanul lui Dotița Iosiv, 50, 189.
- Dotița, Ioana, orfana lui Dotița Iosiv, 189.
- Dotița, Iosiv, locuitor din Lăschia [Lășchia/ Lățchia], 50, 189.
- Dotița, Nicolae, orfanul lui Dotița Iosiv, 189.
- Dotița, Sofia, văduva lui Dotița Iosiv, 189.
- Dotița, Vasile, locuitor din Lăschia [Lășchia/ Lățchia], 50, 189.
- Drag, Mărie, locuitor din Brad, 59.
- Dragomir, Silviu, istoric, 5, 9.
- Dragoș, Gheorghe, paroh din Vlădeni, 114, 115.
- Dragoș, Nastan, paroh din Vidacut, 120.
- Dragotă, Mărie, văduvă din Țebea, 38.
- Drăja, Ioan, preot din Tomnatec, 167.
- Drăgan, Dumitru, locuitor din Valea Verde, 35.
- Drăgan, Gavrilă, locuitor din Ruha-Agris, 55.
- Drăgan, Ioan, 201.
- Drăguș, Gheorghe, locuitor din Albești, 93.
- Drăguș, Ioana, văduva lui Drăguș Gheorghe, 93.
- Drăgușin, Nicolae Zach, june necăsătorit din Ucea de Sus, 42.
- Dubațiu [Dubașiu], Ana, soția lui Dubațiu Simion, 82, 198.
- Dubațiu [Dubașiu], Elena, fiica lui Dubațiu Simion, 82, 198.
- Dubațiu [Dubașiu], Elisabeta, fiica lui Dubațiu Simion, 82, 198.
- Dubațiu [Dubașiu], Maria, fiica lui Dubațiu Simion, 82, 198.
- Dubațiu [Dubașiu], Simion [Simon], băieș din Valea Dosului, 82, 198.
- Dud, Dumitru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
- Dud, Sim, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
- Dud, Toader, locuitor din Luncanii de Jos, 66.

Dud, Vasile, jurat din Luncaii de Jos, 67.
 Duică, G. Bogdan, istoric, 5.
 Duka, Ion, locuitor din Nazna, 79.
 Duma, Ieftimie, locuitor din Săliște, 41.
 Duma, Sofia, văduva lui Tomuș Nicolae, 63.
 Dumbravă, Damian, locuitor din Binținți, 87.
 Dumbravă, Ioan, paroh din Brașovul vechi, 111.
 Dumbravă, Marcu, locuitor din Binținți, 87.
 Dumbravă, Maria, văduva lui Dumbravă Damian, 87.
 Dumitru, Kașa, văduva lui Dumitru Toader, 50.
 Dumitru, Lazăr a Pașcului, vâsar din Arăta, 57.
 Dumitru, locuitor din Sartăș, 69.
 Dumitru, Toader, locuitor din Mesteacă, 50.
 Duncanu, Iosiv, locuitor din Petreni, 87.
 Duncanu, Simion, locuitor din Petreni, 87.
 Dușorean, Simion, locuitor din Petreni, 87.
 Dupu, Ioan, 201.
 Dușa, Iosif, locuitor din Mesteacă, 49.
 Dușa, Maria, văduva lui Dușa Iosif, 49.
 Dușan, Adam, locuitor din Mesteacă, 49.
 Dușan, Ana, văduva lui Dușan Adam, 49.
 Dușan, Lazăr, locuitor din Mesteacă, 49.
 Dușan, Maria, văduva lui Dușan Precup, 49.
 Dușan, Precup, locuitor din Mesteacă, 49.
 Dușan, Simziana, văduva lui Dușan Lazăr, 49.

E

Efrem, Gheorghie, preot din Peștișu Mare și Buituriu, 132.

Efrem, Teodor, locuitor din Peștișu Mare, 98.
 Egyed Akós, istoric, 6, 24.
 Elek Iacob, locuitor din Zlatna, 68.
 Eötvös József, om politic, 217, 230.
 Eperjesyi László, comisar cezaro-regal, 210, 211.
 Erdelyi, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
 Erdelyi, Vasile, episcop greco-catolic, 15.
 Eșan, Grigore, preot din Sâmbăta de Jos, 138.
 Ețan, Moise, locuitor din Ribicioara, 42.
 Ețan, Similică, văduva lui Ețan Moise, 42.
 Evuța, Mărie, văduvă din Țebea, 38.

F

Fâciu, Ioan, preot din Viștea de Sus, 138.
 Faor, Nistor, locuitor din Brad, 59.
 Farago, Peter, birău din Nazna, 79.
 Farco, Isaie, locuitor din Brâznic, 96.
 Farkas, Hosu, comisar imperial, 215.
 Farkás Janós, jude cercual, 27.
 Farkas, Stan, paroh în Ștefan, 188.
 Faur, Ighița, locuitoare din Brad, 59.
 Faur, Ioan, locuitor din Brad, 57.
 Faur, Ioan, locuitor din Chisindia, 11.
 Faur, Ioan, preot din Junku, 168.
 Faur, Ioan, preot în Căpruța, 13.
 Faur, Ioan, preot în Dumbava de Jos, 37.
 Faur, Sofronie, țaran din Căpruța, 13.
 Faur, Toader, locuitor din Brad, 59.
 Făcățici, Ioan, paroh din Șoimuș și protopop al Cetății de Baltă de Sus, 81, 118.
 Fărău, Copos, locuitor din Brad, 58.
 Fărău, Dumitru, locuitor din Brad, 58.
 Fărău, Ion, locuitor din Brad, 58.
 Fărău, Precup, locuitor din Brad, 58.
 Fărău, Solomon, locuitor din Brad, 58.

- Fărău, Toader a lui Samson, locuitor din Brad, 58.
- Fărău, Toader, locuitor din Brad, 58, 59.
- Fărcaș, Emanoil, preot din Ticușul Românesc, 144.
- Fărcaș, Ion a lui Nicolae, locuitor din Brad, 58.
- Fărcaș, Iosif, preot din Ștena, 145.
- Fărcaș, Iosif, preot din Ticușul Săsesc, 144.
- Fărcaș, Măruța, locuitoare din Brad, 60.
- Fărcaș, Pavel, preot în Pleșcuța, 12.
- Fărcaș, Stan, preot din Ștena, 145.
- Fărcaș, Ștefan, preot din Hodac, 157.
- Fehér, Visalom, locuitor din Brad, 58.
- Feier, Cătuța, copilă din Brad, 58, 60.
- Feier, Pavel, preot în Șteia, 12.
- Feir, Dănilă, jurat din Crișcior, 64.
- Feir, Iosif, locuitor din Săliște, 41.
- Feir, Iovu, locuitor din Prihodiște, 54.
- Féjér, 176.
- Fekete, Pătru, locuitor din Cornățel, 79.
- Fekete-Negruițu, Ioan, protopop, 221.
- Felea, Gheorghe, preot din Ciurileasa, 170.
- Felea, Nicolae, preot din Pociovaliște, 170.
- Felețianu, Nonu, jurat din Vânători, 91.
- Ferariu, Ioan Ioan, locuitor din Holbav, 64, 65.
- Ferariu, Ioan, locuitor din Holbav, 64, 65.
- Ferdinand I, împărat al Austriei și rege al Ungariei sub numele Ferdinand V, 17, 40, 219, 229.
- Ferdinand, I, rege al României, 16.
- Fibetan, Nicolae, preot din Galați, 169.
- Fica, Angel, locuitor din Valea Nagii, 183.
- Fica, Iacob, văduv din Valea Nagii, 183.
- Fica, Toader, locuitor din Valea Nagii, 183.
- Ficăr, Ioan, preot din Ruda, 166.
- Filimon, Grigorie, preot din Loman, 151.
- Filimon, Laurențiu, preot din Rapoltu Mic, 139.
- Filimon, Simion, preot din Vărnaga, 139.
- Filimon, Vasilie, preot din Șilea, 148.
- Filip, Ana, orfana lui Filip Mihai, 201.
- Filip, Anișca, locuitoare din Brad, 60.
- Filip, Constantin, paroh din Nucet, 102.
- Filip, Gavril, locuitor din Lășchia, 50.
- Filip, Ioan, orfanul lui Filip Mihai, 201.
- Filip, Lina, văduva lui Filip Mihai, 57, 201.
- Filip, Mihai, băieș din Baia de Arieș, 57, 201.
- Filip, Nastasia, orfana lui Filip Mihai, 201.
- Filip, Ștefan, orfanul lui Filip Mihai, 201.
- Filip, Todora, orfana lui Filip Mihai, 201.
- Fisteru, Ioan, fiul lui Fisteru Nicolae, 83.
- Fisteru, Nicolae, băieș din Izvorul Ampoiului, 82.
- Fisteru, Paraschiva, soția lui Fisteru Nicolae, 83.
- Floare, Adămuț, locuitor din Brad, 58.
- Floare, Ionuț, locuitor din Valea Bradului, 88.
- Floca, Elena, văduva lui Rușan Floca, 180.
- Floca, Rușan, locuitor din Vulturii Zlatnii, 180.
- Floruță, Petru, locuitor din Țărățul, 53.
- Floruță, Toader, locuitor din Țărățul, 53.
- Flucuș, Gheorghie, preot din Tinca Nouă, 137.
- Foarcoș, Petru, paroh din Sârbi, 65.
- Fodor, Grigorie, dascăl din Mănăstireni, 126.
- Fodor, Ioan, preot din Okolișu Mare, 145.
- Fodor, Iosif, preot din Okolișu Mic, 145.
- Fodor, Nicolae, paroh în Cărpiniș, 170, 181.

- Fodor, Petru, locuitor din Curediu, 51.
 Fodor, Petru, preot din Mărișel, 127.
 Fogarasyi, Janos, conducător local maghiar, 222.
 Fornade, Floare, văduva lui Fornade George, 57.
 Fornade, George, băieș din Baia de Arieș, 57.
 Fornade, Ioan, jude din Șartos/Sartăș, 69, 202.
 Fortuna, Ioan, ziuăș din Sohodol, 191.
 Fortuna, Petru, locuitor din Sohodol, 191.
 Fortuna, Sofia, orfana lui Fortuna Ioan, 191.
 Frâncu, Eva, văduva lui Frâncu Matei Pavel, 43.
 Frâncu, Matei Pavel, locuitor din Comana de Sus, 43.
 Frâncu, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
 Frantisek, Palacky, istoric și politician ceh, 7.
 Franz Iosif I de Habsburg împărat al Austriei, 40, 242.
 Frăguș, Elena, văduva lui Frăguș Nicolae, 93.
 Frăguș, Nicolae, locuitor din Albești, 93, 94.
 Frederic al II-lea, rege al Prusiei, 225.
 Frit, Achim, jurat din Berivoii Mici, 28.
 Frit, Ioan, jude în Berivoii Mici, 28.
 Fulea, Dimitrie, preot din oca Sărată și Gligorești, 157.
 Fulea, Mihail, preot din Săcalu de Pădure, 158.
 Fulea, Moise, protopop, 111.
 Furdui, Damaschin, preot din Tisa, 136.
 Furdui, Dionisie, preot din Panc și Săliște, 136.
 Furdui, Ioan, locuitor din Tisa, 96.
 Furdui, Ioan, preot din Peleş, 170.
 Furdui, Maria, văduva lui Furdui Ioan, 96.
 Fusaru, Marina, văduva lui Vasile Fusaru, 174.
 Fusaru, Vasile, cojocar din Satulung, 174.
- G**
- Gáál, maior, 9, 10, 12.
 Gabor, Thoma, preot din Vila, 138.
 Gabri, Gheorghe, locuitor din Roadeș, 37.
 Gabri, Ileana, văduva lui Gabri Gheorghe, 37.
 Gal, Gavriil, preot din Rogojel, 129.
 Gal, Grigorie, protopop din Clujul de Sus, preot din Cluj, 126, 130, 134, 135, 151.
 Galda, Petru, locuitor din Crișan, 80.
 Galea, Avram, locuitor din Țărățal, 53.
 Gálfi, Pál, 141.
 Gavril, Gheorghie, preot din Mediaș, 73, 147.
 Gavrilă, locuitor din Sartăș, 69.
 Gavrilescu, Ioan, fecior, 28.
 Gegő, Iános, din Lăureni, 74.
 Gerih, Gheorghie, locuitor din Domald, 76.
 German, Șarban, locuitor din Trâmpoaiele, 35.
 Gheorghie, locuitor din Satulung, 178.
 Gherasim, Ioan, locuitor din Luduș, 77.
 Gherghel, Nonu, jurat din Vânători, 91.
 Gherman, Ilona, văduva lui Gherman Petru, 50.
 Gherman, Ioan, preot din Botezul, 149.
 Gherman, Iov, locuitor din Mesteacăn, 50.
 Gherman, Moisi, preot din Brăzești, 171.
 Gherman, Nicolae, locuitor din Mesteacăn, 49.
 Gherman, Petru, locuitor din Mesteacăn, 50.

- Gherman, Petru, protopop din Braşov III, 110, 113, 114, 213, 214.
- Gherman, Safta, văduva lui Gherman Iov, 50.
- Gherman, Susana, văduva lui Gherman Nicolae, 49.
- Ghiaja, Maria, văduva lui Neagoe Ghiaja din Satulung, 174.
- Ghiaja, Neagoe, locuitor din Satulung, 173.
- Ghiaja, Nicolae, protopop din Alba de Sus, 97, 100.
- Ghiaja, Sofronie, preot din Bratei, 147.
- Ghioae, Maria, locuitoare din Satulung, 178.
- Ghiorghion, Nicoale, preot din Tâmpa și Băcia, 132.
- Giatru, Ioan, locuitor din Cața, 188.
- Giatru, Rosina, văduva lui Giatru Ioan, 188.
- Gioancă, Georgie, 195.
- Girca, Nuțiu, locuitor din Luduș, 76.
- Gireșanu, Andrei, locuitor din Cornățel, 85.
- Giula, Nicolae, preot din Cristur, Almașul mic și Archia, 131.
- Giulai, Ioan, paroh din Oarda de Jos, 105.
- Giura, Anica, văduva lui Giura Ianăș, 97.
- Giura, Ianăș, locuitor din Deva, 97.
- Giura, Solomon, locuitor din Târnăvița, 65.
- Giurgiu, Ilie, locuitor din Roșia, 27, 202.
- Giurgiu, Iosif, orfanul lui Giurgiu Nicolae, 198.
- Giurgiu, Maria, orfana lui Giurgiu Nicolae, 198.
- Giurgiu, Nicolae, băieș din Valea Dosului, 198.
- Giurgiu, Pavel, ziuăș din Muncel, 201.
- Glava, Ion, primar din Ruda, 29.
- Glava, Nicolae, locuitor din București, 32.
- Glava, Vironică, locuitoare din Băița, 49.
- Glemund, Simion, paroh din Susenii Bârgăului, 108.
- Gliga, Dafina, văduva lui Gliga Vasiliță, 84.
- Gliga, Ioan Gori, locuitor din Ibănești, 84.
- Gliga, Ioan, birău din Apahida, 73.
- Gliga, Leontie, locuitor din Ibănești, 84.
- Gliga, Tinica, văduva lui Gliga Leontie, 84.
- Gliga, Vasiliță, locuitor din Ibănești, 84.
- Gligor, C., locuitor din Sânmihaiul de Jos, 221.
- Gligor, Ilie, locuitor din Presaca, 200.
- Gligor, Ilona, văduva lui Mihon Nicolae, 191.
- Gligor, Ioan, preot din Ponorel, 33, 34, 37, 171.
- Gligor, Irime, locuitor din Presaca, 200.
- Gligor, Nicolae, 181.
- Gligor, Oana, văduva lui Gligor Vasile, 31.
- Gligor, Paraschiva, văduva lui Gligor Toma, 200.
- Gligor, Todora, văduva lui Gligor Irime, 200.
- Gligor, Toma, locuitor din Presaca, 200.
- Gligor, Varvaria, locuitor din Albești, 94.
- Gligor, Vasile, locuitor din Dârlos, 30, 31.
- Gocan, Avram, preot din Blăjeni, 161.
- Gocan, Ioan, preot din Blăjeni, 161.
- Gog, Ignat, locuitor din Deva, 97.
- Goia, Ana, văduva lui Crișan Petru, 192.
- Golce, Ianoș, locuitor din Brad, 59.
- Golce, Solomon, locuitor din Brad, 59.
- Golden, Antoniu, locuitor din Presaca, 200.
- Golden, Paraschiva, văduva lui Golden Antoniu, 200.
- Golea, Adam, locuitor din Brad, 58.
- Golea, Dumitru, locuitor din Brad, 58.

- Golea, Ioan, locuitor din Brad, 58.
 Golea, Precup, locuitor din Brad, 58.
 Gologan, Maria, văduva lui Staicu Gologan din Satulung, 174.
 Gologan, Staicu, cioban din Satulung, 174.
 Gologan, Vlad, cioban din Satulung, 175.
 Gomboș, Ioan, preot din Vidra de Sus, 171.
 Gompertz, comisar cezaro-regal, 211.
 Gornu, Nonu, locuitor din Vânători, 91.
 Gorță, Vasilie, locuitor din Brad, 58.
 Gota, Ioan, preot din Răhău, 150.
 Grăf, Rudolf, istoric, 6.
 Grama, Nicolae Vasilie, preot din Răușor, 137.
 Grama, Nicolae, preot din Dridiț, 137.
 Grama, Paic, locuitor din Țărățal, 53.
 Grebeleț, Antonie, locuitor din Zdrapt, 89.
 Grebeleț, Ionaș, locuitor din Zdrapt, 89.
 Greceanu, Maria, văduva lui Nicolae Greceanu din Vulturii Zlatnii, 179.
 Greceanu, Marina, văduva lui Greceanu Nicolae, 197.
 Greceanu, Nicolae, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179, 197.
 Grecu, Ioan, paroh din Cernaț, 112.
 Grecu, Ioan, preot din Proștea, 123.
 Grecu, Ioan, preot din Ruja, 123.
 Greu, Nicolae, locuitor din Satulung, 179.
 Gridi, Irimie, preot din Grid, 137.
 Griguț, Ionuț, locuitor din Brad, 59.
 Grindean, Atanasie, paroh din Sălcud, 118.
 Grita, Pascu, locuitor din Roșia, 202.
 Grof, Pătru, locuitor din Brad, 58.
 Groza, George, locuitor din Bințișni, 87.
 Groza, Ioan, preot din Băița, 161.
 Groza, Ioan, preot în Criștior, 13, 14.
 Groza, Iosif, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
 Groza, Raveca, văduva lui Groza George, 87.
 Groza, Simion, preot din Rovina, 165.
 Groza, Simion, preot în Gurahonț, 12.
 Grozav, Sinesie, preot în Aciuța, 12.
 Gruescu, Ioan, locuitor din Petreni, 87.
 Gruia, Pascu, locuitor din Roșia, 27.
 Gulaci, Giu Iosiv, locuitor din Deva, 97.
 Gulaci, Veronica, văduva lui Gulaci Giu Iosiv, 97.
 Gulda, Ioan, econom din Săcătura, 193.
 Gurban, Gheorghe, învățător din Șoimos, 11.
 Gurliște, Adam, locuitor din Petreni, 87.
 Gyarmati, 194.
 Gyulaj, G., 150.

H

- Halić, Todrică, locuitor din Chisindia, 11.
 Haller, Iosif, graf din Albești, 92, 93, 94, 95.
 Han, Georgie, văsar din Arăța, 56.
 Han, Parastiva, orfana lui Han Georgie, 56.
 Hanăș, Nicolae, locuitor din Căinel, 42.
 Hanga, Alexandru, locuitor din Cărăstău, 51.
 Hanga, Sumedreana, văduva lui Hanga Alexandru, 51.
 Hanu, Georgie, văsar din Albac, 194.
 Hanu, Parastie, orfana lui Hanu Georgie, 194.
 Hârcioadă, Bucur, preot din Hârșeni, 137.
 Hârpenciu, Achim, locuitor din Petreni, 86.
 Hârpenciu, Eva, văduva lui Hârpenciu Achim, 87.
 Hasnes, Ioan, paroh din Cușma, 109.
 Hașu, Iosif, preot din Breaza, 138.
 Hatváni, [Emeric], 34, 35, 36, 181, 191, 192, 193, 194.

- Haynau, [Julius Jacob von], general, 217.
- Hărăguș, Jufa, locuitoare din Luncanii de Jos, 40.
- Hărămeanu, Elena, văduva lui Hărămeanu Nicolae, 28
- Hărămeanu, Nicolae, 28.
- Hărăstășan, Toma, locuitor din Sânmihaiul de Jos, 221.
- Hărățianu, Bucura, 28.
- Hărățianu, Nicolae, 28.
- Hărdoiu, Bucur, econom din Satulung 178.
- Hărdoiu, Paraschiva, văduva lui Bucur Hărdoiu din Satulung 178.
- Hărduțiu, Todor, căpitan, 67, 200, 201, 203.
- Hărtăneanu, Anica, văduva lui Nicolae Hărtăneanu junior, 176.
- Hărtăneanu, Bucura, văduva lui Nicolae Hărtăneanu senior din Satulung 176.
- Hărtăneanu, Catrina, văduva lui Ioan Hărtăneanu, cizmar din Satulung 176.
- Hărtăneanu, Ioan, cizmar din Satulung 176.
- Hărtăneanu, Nicolae, junior, locuitor din Satulung 176.
- Hărtăneanu, Nicolae, senior, locuitor din Satulung 176.
- Hărtăneanu, Petru, locuitor din Satulung 176.
- Hărți, Gheorghie, locuitor din Almașu Mic 99.
- Hedeș, Ioan, ziuăș din Valea Dosului, 198, 199.
- Hedeș, Ion, econom din Izvorul Ampoiului, 82.
- Hedeș, Rafila, soția lui Hedeș Ioan, 82, 199.
- Hent, Nicolae, preot din Râșca, 47, 166.
- Herlea, Ioan, preot în Vinerea, 47.
- Herța, Constandin, locuitor din Bințiți, 87.
- Herța, Dosia, văduva lui Herța Constandin, 87.
- Herța, Nicolae, locuitor din Brad, 58.
- Herța, Pătru, locuitor din Brad, 59.
- Heydte, baron, 210.
- Hidoș, Dumitru, locuitor din Nazna, 79.
- Hincu, Kinda, locuitor din Trestia, 39.
- Hiru, Maria, văduva lui Hiru Savu, 94.
- Hiru, Savu, locuitor din Albești, 94.
- Hoceată, Zaharie, locuitor din Topârcea, 73, 74.
- Hodiș Ionuț, locuitor din Valea Verde, 35.
- Hodiș, Grigorie, preot din Hodișu, 155.
- Hodiș, Vasilie, preot din Bozna, 135.
- Hodoș, Gheorghe, paroh din Berghia, 75.
- Hodoș, Ioan, paroh în Bandu de Câmpie, 76.
- Hodoș, Iovu, paroh din Morăreni, 70.
- Hodoș, Zenovie, paroh din Iclandă Mare, 73.
- Hogan, Petru, preot din Băgulești, filia Stregoaena, 136.
- Hoisan, Ilie, locuitor din Glodeni, 95.
- Hoisan, Ioana, văduva lui Hoisan Mitrea, 95.
- Hoisan, Kristian, orfanul lui Hoisan Ilie, 95.
- Hoisan, Maria, văduva lui Hoisan Ilie, 95.
- Hoisan, Mitrea, locuitor din Glodeni, 95.
- Holom, Crinela, istoric, 118.
- Holom, Dumitru, locuitor din Bahnea, 78.
- Holța, Ion, locuitor din Ruda, 29.
- Honți, David, locuitor din Domald, 75.
- Horga, Igna, locuitoare din Buteni, 11.
- Horvath, Ioan, preot din Finteușul Mare, 122.
- Hristea, Ilie, 36.
- Hubăr, Pain, locuitor din Brad, 58.
- Hudea, Toader, locuitor din Vișoara, 75.

- Hulia, Giorgie, locuitor din Filea, 40.
 Hulia, Ioana, văduva lui Hulia Giorgie, 40.
 Hurban, [Jozef Miloslav], politician slovac, 230, 240.
 Hurde, Avram, locuitor din Zdrapt, 89, 90.
 Hurde, Eva, copilă din Zdrapt, 90.
 Hurde, Ioan, copil din Zdrapt, 90.
 Hurde, Mărie, locuitoare din Zdrapt, 90.
 Hurde, Mihai, locuitor din Zdrapt, 89.
 Hurdea, Iosif, jurat din Crișcior, 64.
 Hurtoi, Constantin, orfanul lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
 Hurtoi, Crăciun, econom din Brădești, 63, 203.
 Hurtoi, Filip, orfanul lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
 Hurtoi, Ioana, văduva lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
 Hurtoi, Maria, orfana lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
 Husti, Iosif, locuitor din Sântandrei, 98.
 Husti, Juja, văduva lui Husti Iosif, 98.
 Husti, Juja, văduva lui Husti Mihail, 98.
 Husti, Mihail, locuitor din Sântandrei, 98.
- I**
- Iacob, Ana, văduva lui Iacob Avram, 51.
 Iacob, Avram, locuitor din Cărstău, 51.
 Iacob, Simion, locuitor din Crăciunești, 39.
 Iacov, Nicolae, locuitor din Toderița, 44.
 Iacov, Pavel, jude, 44.
 Iacov, Rahira, văduva lui Iacov Tudor, 44.
 Iacov, Tudor, locuitor din Toderița, 44.
 Ianu, Avram, conducător național, 12, 13, 14, 20, 23, 220, 222.
 Ianu, Ioan, jude primar, 182.
 Ianu, Ioan, preot din Vidra de Sus, 171.
 Ianislău, Ana, văduva lui Ianislău Toader, 186, 197.
 Ianislău, Toader, locuitor din Zlatna, 186, 196.
 Ienișeriu, Ana, orfana lui Ienișeriu Petru, 185, 196.
 Ienișeriu, Elena, orfana lui Ienișeriu Petru, 185, 196.
 Ienișeriu, Georgiu, fiul lui Ienișeriu Petru, 185.
 Ienișeriu, Petru, orfanul lui Ienișeriu Petru, 185, 196.
 Ienișeriu, Petru, văduv din Zlatna, 185, 196.
 Ienișeriu, Ștefan, fiul lui Ienișeriu Petru, 185.
 Iepșan, Ștefan, locuitor din Aluniș, 40.
 Iepure, Ana, orfana lui Iepure Ioan, 197.
 Iepure, Ioan, locuitor din Galați, 197.
 Iepure, Petre, orfanul lui Iepure Ioan, 197.
 Iepure, Sofia, văduva lui Iepure Ioan, 197.
 Iepure, Todor, 201, 202.
 Ieremia, Ioan, cioban din Satulung, 176.
 Ieremia, Maia, văduva lui Ioan Ieremia din Satulung, 176.
 Iga, Adam, locuitoare din Țărățal, 53.
 Iga, Ana, locuitoare din Țărățal, 52.
 Iga, Ianăș, locuitoare din Țărățal, 52.
 Iga, Ioana, văduva lui Iga Petru, 53.
 Iga, Nicolae, copil din Țărățal, 52.
 Iga, Petru, a lui Iakeșuț, locuitor din Țărățal, 52.
 Iga, Petru, locuitor din Țărățal, 52, 53.
 Ighian, George, econom din Izvorul Ampoiului, 81.
 Ighian, Iosif, preot din Baia de Arieș, 171.
 Ighian, Iosif, protopop din Zlatna, 91, 94, 213, 242.
 Igna Nicolae, locuitor din Crișcior, 64.

- Ignat, Ana, văduva lui Ignat Ioan, 98.
 Ignat, Ioan, locuitor din Halm, 98.
 Ilie, Aaron, preot din Teiu, Lăsău și Grind, 136.
 Ilieș, Georgie, locuitor din Lășchia, 50.
 Ilieș, Mărie, văduvă din Tebea, 38.
 Ilisie, Telia, locuitor din Feldioara, 47, 48.
 Indrei, Petru, locuitor din Brad, 57
 Indrei, Samson, locuitor din Crișan, 80.
 Indrei, Solomon, locuitor din Brad, 59.
 Indreș, Solomon, locuitor din Ruda, 29.
 Intze, János, locuitor din Comățel, 79.
 Țugui, Maria, văduva lui Ioan Țugui, 176.
 Ioan, Bolozana, văduvă din Satulung, 176.
 Ioan, locuitor din Satulung, 174.
 Ioan, Marica, văduvă din Satulung, 176.
 Ioancea, Nehita, preot din Făurești, 121.
 Ioanovici, Alexandru, paroh din Ban, 119.
 Ioanovici, Ilie, paroh din Ban, 119.
 Ioanovici, Ioan, paroh din Albești, 94, 95, 97.
 Ioanovici, Ioan, preot din Budila, 142.
 Ionaș, Adam, locuitor din Ruda, 29.
 Ionaș, Varvara, văduvă din Branișca, 66.
 Ionescu, Simeon, preot din Lancrăm, 150.
 Iordache, Parascheva, văduva lui Iordache Pârșoiu din Satulung, 173.
 Iosif al II-lea, împărat al Austriei, 224, 225.
 Iosif, Ioan, preot din Drave, 144.
 Iosif, Stan, paroh în Cața, protopop al Kohalmului, 144, 187.
 Iovan, Mihail, locuitor din Deva, 97.
 Iovan, Nana, văduva lui Iovan Mihail, 97.
 Iovu, Floarea, locuitor din Râșca, 47.
 Iovu, Șara, văduva lui Iovu Floarea, 47.
 Irhaș, Arsenie, locuitor din Brad, 58.
 Irimie (Ieremie), Georgiu, locuitor din Zlatna, 185, 196.
 Irimie, Cătălina, văduva lui Irimie, Timotei, 68.
 Irimie, George, paroh din Stupini, 111.
 Irimie, Ioan, gardist, 44.
 Irimie, Ioan, văduv din Zlatna, 185.
 Irimie, Maria, văduva lui Irimie Ioan, 44.
 Irimie, Paraschiva, cusătoreasă din Dârste, 204.
 Irimie, Timotei (Matei), soldat fără plată, 68.
 Ispas, Ioan, preot din Sâmbăta de Sus răsărit, 138.
 Ispas, Ioan, preot din Sașa Lupșii, 147.
 Ispas, Vășii, locuitor din Romoșel, 45.
 Istrate, Floarea, văduva lui Istrate Samoil, 31.
 Istrate, Samoil, locuitor din Șpring, 31.
 Iuga, Gheorghe, locuitor din Cărăstău, 51.
 Iuga, Marișca, locuitoare din Zdrapt, 90.
 Iuga, Toader, locuitor din Cărăstău, 51.
 Iușca, Antonie, purcar din Conop, 13.
 Ivan, Antone, locuitor din Trâmboiaie, 35.
 Ivan, Petru, Luncanii de Jos, 40, 160.
 Ivan, Teodor, preot din Scroafa, 167.
 Ivásk, Ioan, paroh din Cristești, 106.

Î

Împărat, Ioan, locuitor din Brad, 58.

J

Jakabfy, Kristof, subprefect, 9
 Jakob, Elek, 6.
 Jeft, János, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179.
 Jelcan, Achim, locuitor din Feldioara, 48.
 Jenei, 84.
 Jirj, Teodor, țaran din Căpruța, 13.

- Jivan, Gheorghe, locuitor din Bârzava, 13.
 Jivănescu, Gheorghe, șumar din Șoimoș, 11.
 Joița, Ioan, preot din Boholt, 124.
 Jorda, Dumitru, preot din Bălan, 134, 135.
 Jorda, Simeon, preot din Bălan, 135.
 Josan, Dimitrie, locuitor din Zdrapț, 90.
 Josca, Ștefan, 40.
 Juda, Avram, locuitor din Zdrapț, 90.
 Juda, Ioan, copil din Zdrapț, 90.
 Juda, Sofia, locuitoare din Zdrapț, 90.
 Juda, Toader, copil din Zdrapț, 90.
 Juda, Toader, locuitor din Zdrapț, 89.
 Jude, Barbara, văduvă din Țebea, 39.
 Jude, Ioan-senior, preot în filia Tohești, 12.
 Jude, Iovan-junior, preot în Poienari, 12.
 Jude, Raveca, văduvă din Țebea, 39.
 Jude, Trina, văduvă din Țebea, 38.
 Juganu, Elena, văduva lui Juganu Ioan, 44.
 Juganu, Ioan, locuitor din Toderița, 44.
 Jugariu, Gheorghe, locuitor din Holbav, 64.
 Jupa, Alisandru, văsar din Neagra, 36.
 Jurca, Nicolae, martor, 63.
 Jurcă, Vilă, locuitor din Mihăileni, 88.
 Jurcovan, Spiridon, preot din Drăguș, 138.
 Jurcovan, Spiridon, protopop din Făgăraș II, 137.
 Jurcovan, Spiridon, viceprotopop din Breaza, 42.
 Jurj, Ana, orfana lui Jurj Gheorghe, 38.
 Jurj, Gavrilă, locuitor din Săcătura, 38.
 Jurj, Gheorghe, călăbaș din Săcătura, 38.
 Jurj, Gherman, preot din Runku, 145.
 Jurj, Ioan, preot din Bulzești, 161.
 Jurj, Mărie, orfana lui Jurj Gheorghe, 38.
 Jurj, Rafila, orfana lui Jurj Gheorghe, 38.
 Jurj, Simțioana, văduva lui Jurj Gheorghe, 38.
 Jurj, Ștefan, preot din Bulzești, 161.
 Jurj, Teodor, orfanul lui Jurj Gheorghe, 38.
 Jurjiu, Pavel, june din Muncel, 67.
 Jurju, Ana, văduvă din Zlatna, 186.
 Jurju, Elisaveta, fiica lui Jurju Ana, 186.
 Jurju, Petru, locuitor din Valea Nagii, 182.
- K**
- Kaba, Nani, văduvă, 183, 184.
 Kalamariu, Iosif, locuitor din Dobra, 96, 97.
 Káli, István, 79.
 Kâmpean, Dumitru, locuitor din Vidacut, 80.
 Kâmpean, Namsenik, preot din Diviciori, 152.
 Kâmpean, Niulay, paroh din Șieu, 109.
 Kâmpean, Theodor, paroh din Prundul Bârgăului, 108.
 Kâmpianu, Klement, preot din Pătrânjeni, 169.
 Kâmpianu, Nicolae, preot din Valea Bulzului, 169.
 Kandrea, Ioan, preot din Neagra, 171.
 Kantai, Zaharie, notar din Stânceni, 157.
 Kapia, János (Kópa Jánosi), locuitor din Satulung, 175.
 Kărpinișan, Nicolae, preot din Călnic, 150.
 Kăta, David, orfanul lui Kăta Șerban, 98.
 Kăta, Șerban, locuitor din Sântandrei, 98.
 Kelefariu, Ioan, preot din Sărata, 138.
 Kelemen, Ana, văduva lui Kelemen Ioan, 187.
 Kelemen, Ioan, locuitor din Petka, 186.
 Kemény, Farkas, 33, 34, 37, 38, 67, 181, 186, 190, 191, 192, 194, 197, 200, 201.
 Kemény, István, baron, 24.
 Kemény, Pál, baron, 210.
 Kifa, Ioan, paroh din Blăjenii de Jos, 110.

- Kiran, Radu, locuitor din Satulung, 179.
 Kiran, Stana, locuitoare din Satulung, 179.
 Kirpărău, Ilie, locuitor din Vidacut, 80.
 Kis Antal, locuitor din Nazna, 79.
 Kislas, Georgie, preot din Daia, 151.
 Kiş, Beniamun, preot din Bârcea Mică, 132.
 Kiţac, Atanasie, preot din Kiukiş, 152.
 Kleinhauer, Ioan, 62.
 Klej, Ion, locuitor din Mihăileni, 88.
 Kobuj Mişi, 73.
 Kociomoate, Ioan, fiul lui Kociomoate Maria, 81.
 Kociomoate, Maria, văduvă din Izvorul Ampoiului, 81.
 Kociomoate, Solomon, fiul lui Kociomoate Maria, 81.
 Kocsis, János, 101.
 Kodeu, Nikolau, paroh din Pâclişa, 105.
 Koja, Marica, văduva lui Pătru Koja din Satulung, 173.
 Koja, Pătru, locuitor din Satulung, 173.
 Kojor, locuitor din Cojocna, 73.
 Kokos Goji, locuitor din Oşorhei, 75.
 Kokoş, Juja, văduva lui Kokoş Nicolae, 98.
 Kokoş, Nicolae, locuitor din Sântandrei, 98.
 Koldea, Ioan, preot din Poieni, 169.
 Kolţa, Ioan, locuitor din Valea Bradului, 88.
 Koman, Dumitru, jurat din Vânători, 91.
 Koman, Ioan, paroh din Baciu-Săcele, 111.
 Komşa, Lazăr, preot din Rubiţa, 166.
 Komşa, Nicolae, paroh din Zdrapt, 90, 168.
 Kopil, Todor, preot din Agrişu, 145.
 Komia, Maria, văduva lui Komia Nicolae, 187.
 Komia, Nicolae, locuitor din Caţa, 187.
 Komis, conte, 211.
 Kornya, Dimitrie, preot din Ibăneşti, 165.
 Koroî, Aron, locuitor din Cărpiniş, 182.
 Kosma, Ştefan, preot din Muntari, 169.
 Kossuth, [Lajos], guvernator al Ungariei, 13, 22, 213, 215, 217, 219, 222, 236.
 Kosta, Petru, locuitor din Cerbăl, 99.
 Kosteia, Ioan, preot din Sibişani, 151.
 Kostin, Vasilie, preot din Herepe, 148.
 Kotsis, copist, 223.
 Kovaci Carol, locuitor din Zau de Câmpie, 71.
 Kovács, Zsigmond, locuitor din Bandul de Câmpie, 79.
 Kovács, Iosif, 237.
 Kövály, László, 6.
 Kozma, Ioan, preot din Bonţida, 152.
 Kozma, Petru, preot din Vidolm, 146.
 Krainic, Nicoale, preot din Dobra, Abucea, Stretea şi Gura Dobra, 136.
 Krainic, Nicolae, protopop din Dobra, 135.
 Kreţ, Florica, locuitoare din Mihăileni, 89.
 Kristurian, Iacob, paroh din Cristeşti, 83.
 Kriş, Dumitru, locuitor din Valea Bradului, 88.
 Kriş, Gheorghie, locuitor din Valea Bradului, 88.
 Kriş, Mihai, locuitor din Valea Bradului, 88.
 Kriş, Pătru, fiul lui Văsuc Anuţa, 91.
 Krişan, Anghel, paroh din Ormindea, 88.
 Kugetyan, Ilie, econom, 81.
 Kulterer, Murany, 11.
 Kuntzelman, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
 Kure, Gregorie, preot din Başcapău, 153.
 Kure, Ignat, preot din Păuşa, 134, 135.
 Kumuţan, Ioan, locuitor din Zdrapt, 89.
 Kurutz, Nicolai, locuitor din Homorod Szent Marton, 81.
 Kuşcă, Dian Dimitrie, locuitor din Deva, 97.

L

- Labo, Irodion, preot din Trăznea, 134, 135, 172.
- Lada, Onuț, locuitor din Luca, 53.
- Laic, Mărie, locuitoare din Săcădate, 31.
- Lambert, Nicolae, locuitor din Buteni, 11.
- Langa, Ilie, locuitor din Viszki, 188.
- Langa, Rahira, văduva lui Langa Ilie, 188.
- Lascovici, Iosif, preot din Lăpușu de Sus, 136.
- Laslău, Ana, locuitoare din Băița, 49.
- Laslău, Avram, locuitor din Băița, 49.
- Laslău, Ioan, locuitor din Șesuri, 48.
- Laslău, Simion, preot în Feneș, 200.
- Laslău, Toader, 200.
- Lászlo, Vespremiu, din Cluj, 73.
- László, Ioan, paroh din Cetea, 104.
- Lászlo, Ioan, preot din Peștera, 165.
- Laurian, August Treboniu, istoric, 17, 224.
- Laurian, Iacob, paroh din Cornățel, 85, 86.
- Laza, Arsenie, preot din Lunca, 164.
- Lazăr, Ana, văduva lui Lazăr Lazăr, 36.
- Lazăr, Arsenie, preot în Lunca, 54.
- Lazăr, Dotița, locuitoare din Brad, 60.
- Lazăr, Dumitru, locutor din Vinerea, 46.
- Lazăr, Gheorghe, locuitor din Cuciułata, 26.
- Lazăr, Lazăr, locuitor din Blăjeni, 36.
- Lazăr, Mihail, locuitor din Ormindea, 87.
- Lazăr, Moise, fiul lui Lazăr Gheorghe, 26.
- Lazăr, Pătru, jurat din Luncanii de Jos, 67.
- Lazăr, Perian, preot în Crăciunești, 39.
- Lazăr, Sântion, 195.
- Lazăr, Sofron, jurat din Luncanii de Jos, 67.
- Lazea, Todor, preot din Lăpușul, 171.
- Lățanc, Blag, locuitor din Cărăstău, 51.
- Lățanc, Gheorghe, locuitor din Cărăstău, 51.
- Lățanc, Marica, văduva lui Lățanc Blag, 51.
- Lăzărenci, Raveca, văduvă din Țebea, 38.
- Lăzărescu, Deic, 9.
- Lăzaruț, Todor, locuitor din Berghia, 75.
- Leah, Avram, preot din Blăjeni, 161.
- Leah, Ioan, preot din Blăjeni, 161.
- Leb, P., preot, 216.
- Lechințan, Vasile, istoric, arhivist, 6.
- Leicu, Vasilie, preot din Sighișoara, 152.
- Leon, Adam, locuitor din Ruda, 29.
- Leopold al II-lea, împăratul Austriei, 117, 226
- Lepădat, Josana, văduva lui Lepădat Marc, 51.
- Lepădat, Marc, locuitor din Cărăstău, 51.
- Lepădat, Vasile, locuitor în Ștefan, 188.
- Libei, Mihăilă, locuitor din Șoimuș, 81.
- Lobodă, Toma, locuitor din Neagra, 193, 194.
- Lobonea, Constantin, econom din Brădești, 202.
- Lobonea, Costandin, cărașuș din Brădești, 62.
- Lobonea, Filip, june din Brădești, 63.
- Lobonea, Iosif, cantor din Brădești, 62.
- Lobonea, Safta, văduva lui Lobonea Constantin, 202.
- Lobonea, Safta, văduva lui Lobonea Costandin, 62.
- Lobonț, Iosif, preot din Hăpria, 151.
- Lobonț, Nicolae al Lobonților, locuitor din Ludești, 45.
- Lodoabă, Toma, vâsar din Neagra, 36.
- Logojan, Grozav, locuitor din Birtin, 54.
- Logojan, Simziana, văduva lui Logojan Grozav, 54.
- Loliș, Ilona, văduva lui Loliș Nea, 53.
- Loliș, Nea, locuitor din Lunca, 53.
- Lopa, Nicolae, locuitor din Albești, 92.
- Lopa, Palaghia, văduva lui Lopa Nicolae, 92.
- Luca, Dănilă, locuitor din Ruha-Agris, 55.

Luca, Drăghina, văduva lui Luca Todor, 51.
 Luca, Elina, locuitoare din Mesteacăn, 49.
 Luca, Gheorghe, locuitor din Cărăstău, 51.
 Luca, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 49.
 Luca, Iov, locuitor din Cărăstău, 51.
 Luca, Marinca, văduva lui Luca Iov, 51.
 Luca, Moise, locuitor din Cărăstău, 51.
 Luca, Todor, locuitor din Cărăstău, 51, 52.
 Luca, Trina, văduva lui Luca Gheorghe, 51.
 Luca, Trina, văduva lui Luca Moise, 51.
 Lucaci, Ioan, preot din Zlatna, 169, 182
 Lucaci, Petru, preot din Spălnaca, 149.
 Lucaciu, Ioan, preot din Călățele, 128.
 Luka, Vasile, băieș din Izvorul Ampoiului, 81.
 Lukaci, Ioan, preot din Suatu, 125.
 Luncan, Dotița, locuitoare din Brad, 59.
 Lung, Ilie, preot din Valea Drăganului, 129.
 Lungescu, Adam, preot din Lejnic și Dumbrăvița, 132.
 Lup, Grozav, locuitor din Țărățul, 53.
 Lup, Ioan Gheorghie, plugar din Perșani, 27.
 Lup, Mărie, văduva lui Lup Toader, 51.
 Lup, Toader, locuitor din Cărăstău, 51.
 Lupaș, Dănilă, locuitor din Crăciunești, 39.
 Lupaș, Evuța, văduva lui Lupaș Nicolae, 39.
 Lupaș, Maria, văduva lui Lupaș Dănilă, 39.
 Lupaș, Nicolae, locuitor din Crăciunești, 39.
 Lupaș, Avram, preot din Vișea, 132.
 Lupuț, Gheorghie, preot din Văleni, 122.

M

M., Pătru, preot din Okolișu Mare, 145.
 Macarie, Vasilie, paroh din Daia, 106.
 Macra, Ana, locuitoare din Brad, 60.
 Macriș, Nicolae, jurat din Cornățel, 86.
 Macscási, Ferenc Login, 84.
 Mádly, Lorand, istoric, 6, 16.
 Maier, Gheorghie, locuitor din Branișca, 66.
 Maier, Grigorie, preot din Nocrich, 160.
 Maier, Iacob, preot din Toplița, 157.
 Maier, Ioan, locuitor din Branișca, 66.
 Maior, Ioan, locuitor din Vidacut, 80.
 Maior, Liviu, istoric, 5.
 Majorosán, István, locuitor din Saschiz, 71.
 Malia, Avsalom, preot din Korna, 170.
 Man, 16.
 Man, Chirilă, locuitor din Bințiți, 87.
 Man, Paralia, văduva lui Man Chirilă, 87.
 Manasie, Adămuț, locuitor din Zdrapt, 89.
 Manciuș, Ioan, jurat, 43.
 Mandea, Vasile, preot din Porumbacu de Jos, 138.
 Mândrea, Iosif, cioban din Satulung, 178.
 Manea, Ioan, paroh din Crișan, 80.
 Manea, Ioan, preot din Potingani, 165.
 Manea, Ioan, preot din Vaca, 168.
 Maniu, Ioan, jurist, 229, 230.
 Maniu, Ioan, locuitor din Albești, 93.
 Maniu, Ioan, preot în Fântâna, 52.
 Maniu, Iuliu, politician, 230.
 Maniu, Savina, văduva lui Maniu Ioan, 93.
 Manole, Ioan, preot în Șimon, 31.
 Manovici, Ioan, paroh din Chesler, 118.
 Manovici, Moisi, preot din Cărpiniș, 170.
 Mantea, Ioan, 181.
 Mantea, Maria, văduva lui Mantea Ioan, 181.

- Marca, Alexie, econom din Șartoș, 201.
- Marca, Ioan, orfanul lui Marca Alexie, 202.
- Marca, Ioana, orfana lui Marca Alexie, 202.
- Marca, Maria, orfana lui Marca Alexie, 202.
- Marca, Saftan, orfanul lui Marca Alexie, 202.
- Marca, Todora, văduva lui Marca Alexie, 202.
- Marca, Varvara, orfana lui Marca Alexie, 202.
- Marca, Veselie, orfanul lui Marca Alexie, 202.
- Marcoman, Ioana, văduva lui Marcoman Ion, 94.
- Marcoman, Ion, păstor din Albești, 94.
- Marcovici, Ioan, locuitor din Vișoara, 75.
- Marcovici, Vasilie, fiul lui Marcovici Ioan, 75.
- Marcu, Adam, orfanul lui Marcu Alexe, 69.
- Marcu, Alexe, econom din Sartăș, 69.
- Marcu, Dimitrie, preot din Râu și Gurguța, 128.
- Marcu, Ioan, preot din Scoreiu, 138.
- Marcu, Ioana, orfana lui Marcu Alexe, 69.
- Marcu, Maria, orfana lui Marcu Alexe, 69.
- Marcu, Safta, orfana lui Marcu Alexe, 69.
- Marcu, Teodora, văduva lui Marcu Alexe, 69.
- Marcu, Varvara, orfana lui Marcu Alexe, 69.
- Marcu, Vasile, june din Șartoș, 69, 202.
- Marcu, Văsălie, orfanul lui Marcu Alexe, 69.
- Marda, Ioan, preot din Sâmbăta de Sus apus, 138.
- Maria Theresa, împărăteasă, 223.
- Maria, văduva lui Gheorghie din Satulung, 178.
- Marian, Gavrilă, vâsar din Neagra, 194.
- Marian, Gică, revoluționar din Covăsânt, 10, 13.
- Marian, Ioan, locuitor din Certeiul de Jos, 66.
- Marian, Moisă, locuitor din Certeiul de Jos, 66.
- Marian, Nicolae, locuitor din Velt, 71.
- Marian, Oana, văduva lui Marian Nicolae, 71.
- Marian, Ștefan, locuitor din Căpâlna de Sus, 74.
- Marin, Ioan, paroh în Crizba și Noua, 114.
- Marin, Măriuța, văduvă din Țebea, 39.
- Mariș, Florea, țaran din Petrindul Unguresc, 220.
- Mariș, Ioan, preot din Țebea, 38, 39, 162.
- Mariș, Ioan, țaran din Petrindul Unguresc, 220.
- Marișcă, Ioan, locuitor din Bătrâna, 99.
- Marișcă, Salomie, văduva lui Marișcă Ioan, 99.
- Marița, Ion, 195.
- Martin, Marinca, locuitoare din Brad, 60.
- Martin, Pătru, locuitor din Brad, 59.
- Martinovici, Ioan, paroh din Satulung II, 112, 173.
- Márton, János, locuitor din Nazna, 79.
- Marton, Jimon, notar, 12.
- Mate, Dănilă, locuitor din Zdrapț, 89.
- Mate, Iosif, locuitor din Zdrapț, 89.
- Mate, Mihăilă, locuitor din Ibănești, 84.
- Mate, Susana, copilă din Zdrapț, 90.
- Mate, Theodor, preot din Deag, 157.
- Mateas, Dumitru, băieș din Ruda, 29.
- Matei, Ana, văduva lui Matei Nicolae, 43.
- Matei, Nicolae, locuitor din Abrud, 43.
- Matei, Nicolae, preot din Hărțișani, 163.

- Matei, Vasilie, pândar din Dârlos, 31.
 Matei, Zacharie, preot din Nadășu, 156.
 Matei, Zaharia, protopop din Reghin, 91.
 Mateș, Georgie, zidar din Albaç, 194, 195.
 Mateș, Gheorghe, locuitor din Arăța, 56.
 Mateș, Ioan, orfanul lui Mateș Georgie, 195.
 Mateș, Rusanda, văduva lui Mateș Georgie, 195.
 Mateș, Todor, 194.
 Maxim, Maria, 209.
 Maximilian, Mihail, protopop din Hațeg, 142.
 Maxin, Ioan, birău din Apahida, 73.
 Maxin, Irina, birău din Apahida, 73.
 Maxin, Vasilie, birău din Apahida, 73.
 Măcelariu, Ilie, om politic român, 240.
 Mădăluță, Ristea, locuitor din Cerbia, 66.
 Măeru, Ștefan, locuitor din Feldioara, 48.
 Măieriu, Ana, orfana lui Măieriu Dănilă, 190.
 Măieriu, Avram, orfanul lui Măieriu Dănilă, 190.
 Măieriu, Dănilă, econom din Câmpeni, 190.
 Măieriu, Lazăr, orfanul lui Măieriu, Dănilă, 190.
 Măieriu, Nicolae, orfanul lui Măieriu, Dănilă, 190.
 Măieriu, Todor, orfanul lui Măieriu, Dănilă, 190.
 Mănoiu, Ioan, paroh din Șimon, 114, 115.
 Mărcuș, Gheorghie, locuitor din Halm, 98.
 Mărginan, Marina, soția lui Mărginean Petru, 35.
 Mărginan, Petru, locuitor din Trâmboaele, 35.
 Mărginean, Dimitrie, locuitor din Zlatna, 186.
 Mărginean, Gregorie, paroh din Luduș, 76.
 Mărginean, Ilie, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
 Mărginean, Petru, locuitor din Iclandu Mare, 71.
 Mărginean, Savu, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
 Mărgineanu, Anisia, locuitoare din Valea Nagii, 183.
 Mărgineanu, Petru, locuitor din Valea Nagii, 182.
 Mărginian, Ioan, locuitor din Apahida, 73.
 Mărian, Gavril, locuitor din Gârda de Jos, 36.
 Măriuca, văduvă din Țebea, 38.
 Măriucă, văduvă din Țebea, 38.
 Mărtin, Anișca, locuitoare din Brad, 60.
 Mărtin, Borită, locuitoare din Brad, 60.
 Mărtin, Gheorghie, preot din Teleki Recea, 137.
 Medrea, Avram, preot din Răcățau, 151.
 Medrea, Toader, locuitor din Săliște, 41.
 Megai, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
 Melaje, Vasilie, martor, 63.
 Meltzer, asesor de judecată montan, comisar districtual, 184, 222, 223.
 Mera, Eva, văduva lui Mera Georgie, 55.
 Mera, Georgie, băieș din Abrud, 55.
 Merza, Vasile, plugar din Conop, 13.
 Meteșanu, Elena, copilă din Izvorul Ampoiului, 82.
 Mezei, Ionikie, preot din Diviciori, 152.
 Mezei, István, locuitor din Pănet, 79.
 Mezeu, Avram, locuitor din Mihăileni, 88.
 Miç, Iosif, locuitor din Birtin, 54.
 Miç, Iov, locuitor din Birtin, 54.
 Miç, Racila, văduva lui Miç Iosif, 54.

- Micaș, Florian, avocat, 17.
 Miclia, Avram, locuitor din Țărățâl, 53.
 Miclia, Iosana, văduva lui Miclia Avram, 53.
 Miclia, Nicolae, jurat, 48.
 Miclia, Nistor, jurat, 48.
 Miclia, Petru, orfanul lui Miclia Avram, 53.
 Midre, Avram, locuitor din Crișan, 80.
 Mih, Ioan, locuitor din Sohodol, 190.
 Mihali, Grigorie, protopop greco-catolic, 184.
 Mihali, Simion, notar, 182.
 Mihály, comisar, 10.
 Mihály, familie, 16.
 Mihăilă, Domnica, văduva lui Ilie Mihăilă, 46.
 Mihăilă, Ilie, locuitor din Vinerea, 46, 47.
 Mihăilă, Ioan Mihai, locuitor din Cuculata, 26.
 Mihăilă, Ioan, preot din Comana de Jos, 137.
 Mihăilă, Iov, locuitor din Prihodiște, 54.
 Mihăilă, Magdalena, orfana lui Mihăilă Ilie, 46, 47.
 Mihăilă, Maria, orfana lui Mihăilă Ilie, 46, 47.
 Mihăilă, Maria, văduva lui Radu Mihăilă din Satulung, 178.
 Mihăilă, Nicolae, fecior din Prihodiște, 54.
 Mihăilă, Ona, văduva lui Mihăilă Solomon, 54.
 Mihăilă, Paraschiva, orfana lui Mihăilă Ilie, 46.
 Mihăilă, Paraschiva, văduva lui Mihăilă Ioan Mihai, 26.
 Mihăilă, Radu, locuitor din Satulung, 178.
 Mihăilă, Raveca, orfana lui Mihăilă Ilie, 46, 47.
 Mihăilă, Solomon, locuitor din Prihodiște, 54.
 Mihăilă, Toader cel tânăr, locuitor din Săliște, 41.
 Mihăilă, Toader, locuitor din Săliște, 41.
 Mihăuț, Avram, locuitor din Brad, 57.
 Miheț, Alexandru, econom din Ponecel, 34.
 Miheț, Dotița, locuitoare din Brad, 60.
 Miheț, Ioan, copil din Brad, 58.
 Miheț, Maria, văduva lui Fortuna Ioan, 191.
 Miheț, Petru, locuitor din Sohodol, 191.
 Miheț, Simțioana, văduva lui Miheț Alexandru, 34.
 Miheț, Sofia, locuitoare din Brad, 59.
 Miheț, Todor, fratele lui Miheț Alexandru, 34.
 Miheț, Ure, locuitor din Brad, 58.
 Mihețiu, Georgie, ziuăș din Sohodol, 190.
 Mihețiu, Ioan, orfanul lui Mihețiu Georgie, 191.
 Mihon, Nicolae, călăbaș din Câmpeni, 191.
 Mihu, Ioan, locuitor din Câmpeni, 191.
 Mihu, Ion, locuitor din Vânători, 91.
 Mihu, Vasilie, jurat din Cornățel, 86.
 Mihuți. Simbaș, ctitor din Hunedoara, 62.
 Mija, Bucura, văduva lui Mija David, 44.
 Mija, David, locuitor din Toderița, 44.
 Mija, Gheorghe, locuitor din Toderița, 44.
 Mija, Gheorghie, preot din Toderița, 137.
 Mija, Ioan, jude, 44.
 Mija, Samoilă, preot din Holbav, 137.
 Mikle, Gheorghe, preot din Surduc Copalnic, 122.
 Mikle, Macavei, paroh din Miclești-Mogoș, 107.
 Milca, Nonu, jurat din Vânători, 91.
 Mina, Nicolae, preot din Pianul de Sus, 151.

- Mircea, Bucur, preot din Lovnic, 145, 172, 189.
- Mircea, Gabriela, istoric, 24.
- Mircea, Ioan, istoric, 24.
- Mircioiu, Ioan, grănicer din Satulung, 174.
- Mistra, Ioan, băieș din Abrud, 191.
- Mitra, Iocta, locuitor din Crișcior, 64.
- Mitrea, Marica, văduva lui Mitrea Vlad Gheorghie, 44.
- Mitrea, Vlad Gheorghie, locuitor din Toderița, 44.
- Mitrofan, Mihăilă, preot din Buru, 146.
- Mitski, copist, 223.
- Miță, Ion, locuitor din Blăjeni, 36.
- Mizsa, Samoilă, paroh din Holbav, 65.
- Moarcăș, Stroe, cătană din Satulung, 178.
- Mocan, Avram, locuitor din Birtin, 54.
- Mocan, Brița, văduva lui Mocan Avram, 54.
- Mocan, Gabor, locuitor din Luduș, 78.
- Mocan, Ioan, 215.
- Mocean, Petru, locuitor din Berghia, 75.
- Mocioni, Ioan de Foeni, 9.
- Mocioni, Lucian, 9.
- Moda, Petru al lui Toader, copil din Zdrapț, 90.
- Moda, Petru, copil din Zdrapț, 90.
- Moduțiu, Marian, orfanul lui Moduțiu Nicolae, 197.
- Moga, Avram, preot din Sebeș, 150.
- Moga, Gheorghe, preot din Cuculata, 137.
- Moga, Ioan, protopop din Hidveg, 99, 100.
- Moga, Ioan, protopop din Hoghiz, 139, 142.
- Moga, Matei, jurat din Berivooi Mici, 28.
- Moga, Nicoară, preot din Sebeș, 150.
- Moga, Nicolae, preot din Tomnatec, 167.
- Moga, Ștefan, paroh din Budacu de Jos și Simonești, 109.
- Moga, Vasile, episcop, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172.
- Mohor, Simion, locuitor din Luduș, 78.
- Moisă, Gherman, preot din Brădești, 63.
- Moisin, Nicolae, ctitor din Hunedoara, 62.
- Moldovan, Candid, paroh din Mihalt, 106.
- Moldovan, Emanuel, preot din Fărăgău, 148.
- Moldovan, Gavriil, preot din Călata și Damiș, 128.
- Moldovan, Gavrilă, locuitor din Icland Mare, 71, 72.
- Moldovan, Georgiu, paroh din Tăuți, 106.
- Moldovan, Gherman, locuitor din Șoimuș, 80.
- Moldovan, Gligor, locuitor din Cristești, 83.
- Moldovan, Grigorie, preot din Herea, 149.
- Moldovan, Grigorie, protopop din Mureș, 148.
- Moldovan, Ioan, locuitor din Icland Mare, 72.
- Moldovan, Ioan, preot din Agnita, 123.
- Moldovan, Manasie, preot din Nădășel, 126.
- Moldovan, Măriuța, văduva lui Moldovan Gherman, 80.
- Moldovan, Măriuța, văduva lui Moldovan Petru din Șoimuș, 81.
- Moldovan, Nicolae, locuitor din Bârzava, 13.
- Moldovan, Nicolae, preot din Căianu, 125.

INDICE DE NUME

- Moldovan, Nicolae, preot din Seleuș, 152, 153.
- Moldovan, Peter, istoric, arhivist, 5, 24, 241.
- Moldovan, Petre, locuitor din Daia, 95.
- Moldovan, Petru, locuitor din Șoimuș, 81.
- Molnea, Ioan, preot din Felmer, 172.
- Montan, Georgie, notar din Cucuclata, 26.
- Montanovici, Ioan, paroh din Păucea, 117.
- Mora, Ioan, paroh din Șieu-Sfânt, 110.
- Morar, Iosif, administrator în Cărăștău, 51.
- Morari, Filip, locuitor din Luduș, 77.
- Morari, Ioan, locuitor din Zdrapt, 89.
- Morari, Ioan, preot în Birtin, 54.
- Morari, Ioviță, locuitor din Conop, 13.
- Morariu, Floarea, văduva lui Morariu Iacov, 199.
- Morariu, Iacov, ziuș din Presaca, 199.
- Morariu, Ioan, preot din Birtin, 160.
- Moraru, Alexandru, profesor de teologie, istoric bisericesc, 6, 155.
- Moraru, Ioan, paroh din Feldioara, 113.
- Moraru, Iosif, preot din Kărăștău, 163.
- Moraru, Nonu lui Ion, jurat din Vânători, 91.
- Morășan, Ioan, birău din Apahida, 73.
- Morcan, Simion, preot din Gârda de Sus, 171.
- Morcan, Todor, preot din Gârda de Sus, 171.
- Momaț, Aron, locuitor din Kristur, 98.
- Morojan, Radu, locuitor din Satulung, 174.
- Moroșan, Vasilie, preot din Sântă Mărie, 135.
- Moroșan, Pavel, paroh, 120.
- Moșoiu, Bucur, paroh din Fundata, 115.
- Moșoiu, Iosif, paroh din Fundata, 115.
- Moșuțiu (Moduțiu), Nicolae, senator magistrat în Zlatna, 186, 197.
- Moșuțiu, Floarea, văduva lui Moșuțiu Nicolae, 186, 197.
- Moșuțiu, Georgie, orfanul lui Moșuțiu Nicolae, 186, 197.
- Moșuțiu, Ioan, fiul lui Moșuțiu Nicolae, 186.
- Moșuțiu, Maria, orfana lui Moșuțiu Nicolae, 186.
- Moșuțiu, Nicolae, orfanul lui Moșuțiu Nicolae, 186, 197.
- Moșuțiu, Parastia, fiica lui Moșuțiu Nicolae, 186.
- Moșuțiu, Pătru, orfanul lui Moșuțiu Nicolae, 186.
- Moșuțiu, Ștefan, fiul lui Moșuțiu Nicolae, 186, 197.
- Mota, Petru, preot din Almașu Mare, 139.
- Motocea, Darica, locuitoare din Luncanii de Jos, 67.
- Motocea, Lazăr, orfanul lui Motocea Darica, 67.
- Motocea, Maria, orfana lui Motocea Darica, 67.
- Motocea, Pătru, locuitor din Luncanii de Jos, 67.
- Motora, Ioan, 170.
- Motoș, Sofia, văduvă din Someșeni, 74.
- Motu, Iosif, locuitor din Branișca, 66.
- Moț, Ioan, locuitor din Zdrapt, 90.
- Moțan, Teodor, locuitor din Peșteș, 14.
- Muhilă, Bon, paroh din Hetiur, 119.
- Mulea, Irimie, locuitor din Ruha-Agriș, 55.
- Muntean, Agafia, văduva lui Muntean Mihail din Șăulești, 98.
- Muntean, Anișca, văduva lui Muntean Avram, 98.
- Muntean, Avram, locuitor din Halm, 98.

INDICE DE NUME

- Muntean, Ioan, locuitor din Sântandrei, 98.
- Muntean, Mihail, locuitor din Halm, 98.
- Muntean, Mihail, locuitor din Șăulești, 97, 98.
- Muntean, Nicolau, paroh din Maieru, 106.
- Muntean, Petru, preot în Mărtinești, 45.
- Muntean, Simion, preot din Finciu și Vășești, 128.
- Muntean, Sofronie, preot din Lunca, 146.
- Muntean, Susana, văduva lui Muntean Mihail din Halm, 98.
- Muntean, Vasilie, preot din Bedeleu, 146.
- Munteanu, Ana, văduva lui Vasilie Munteanu din Satulung, 175.
- Munteanu, Vasilie, locuitor din Satulung, 175.
- Munteanu, Vasilie, paroh din Ciunga, 149.
- Muntian, Nicolae, ctitor din Hunedoara, 62.
- Muntyan, Mihail, preot din Wurpăr, 151.
- Munțiu, Dimitrie, preot din Răhău, 150.
- Murari, Anuța, locuitoare din Sântandrei, 98.
- Murari, Mihail, văduvul lui Murari Anuța, 98.
- Murariu, Jodrea, soția lui Murariu Mihail, 98.
- Murariu, Mihail, locuitor din Sântandrei, 98.
- Mureșan, Simion, locuitor din Bărai, 34, 35.
- Mureșanu, Camil, istoric, 209.
- Murgu, Eftimie, deputat guvernamental, 16, 217, 218, 219, 240.
- Mursa, Marinca, văduva lui Mursa Mănasie, 54.
- Mursa, Mănasie, locuitor din Prihodiște, 54.
- Mursă, Călara, văduva lui Mursă Petru, 54.
- Mursă, Petru, locuitor din Prohodiște, 54.
- Mursă, Raveca, văduva lui Mursă Tănasie, 54.
- Mursă, Tănasie, locuitor din Prohodiște, 54.
- Mușa, Brințușa, văduva lui Mușa Iov, 54.
- Mușa, Iov, locuitor din Birtin, 54.
- Mutu, Pantilie, locuitor din Binținți, 87.

N

- Nalbeș, Ștefan, locuitor din Ilandu Mare, 72.
- Nan, Ioan, paroh din Râșnov, 114.
- Nandra, Iosif, locuitor din Dobra, 96.
- Nandra, Mitra, văduva lui Nandra Iosif, 96.
- Napău, Ana, văduva lui Napău Georgie, 195.
- Napău, Georgie, ziuăș din Sohodol, 195.
- Napău, Ioan, orfanul lui Napău Georgie, 195.
- Napău, Iosana, orfana lui Napău Georgie, 195.
- Napău, Thecla, orfana lui Napău Georgie, 195.
- Narță, Anghel, preot din Sohodol, 170.
- Nasta, Avram, preot în Romoșel, 46.
- Nastasia, Ioana, văduvă din Someșeni, 74.
- Naț, Moisi, locuitor din Ruha-Agriș, 55.
- Năchiș, Demetriu, preot în Valea Verde, 35.
- Năftănăilă, Cornea, jurat din Berivoii Mari, 30.
- Năftănăilă, Ganea, jude din Berivoii Mari, 30.
- Năftănăilă, Novac, locuitor din Berivoii Mari, 30.
- Neaței, Dimitrie, preot din Valea Verde, 170.

- Neacșu, Ana, văduva lui Ciuleiu Andrei, 52.
- Neacșu, Constantin, 193, 194.
- Neacșu, Dimitrie, 195.
- Neag Avram, orfanul lui Neag Mărinica, 36.
- Neag Mărinica, văduvă din Blăjeni, 36.
- Neagoe, Gheorghie, preot din Pierșani, 137.
- Neagu, Gavrilă, 194, 195.
- Neamțu, Călin, preot din Porumbacu de Sus răsărit, 138.
- Neamțu, Gelu, istoric 5, 24, 84, 237, 241.
- Necșa, Nicolae, paroh din Lepindea, 119.
- Nemeș, George, ctitor din Hunedoara, 62.
- Nemeș, Ioseff, 172.
- Nerii, Bukur, locuitor din Lovnic, 189.
- Nerii, Fira, văduva lui Nerii Bukur, 189.
- Niag Florea, locuitor din Albești, 92.
- Niag Maria, văduva lui Niag Florea, 92.
- Nica, Ana, văduva lui Nica Ion, 64.
- Nica, Chilăvitul, locuitor din Crișan, 80.
- Nica, Ion, locuitor din Holbav, 64.
- Nicoară, Ghiorghe, locuitor din Luduș, 78.
- Nicoară, Nicolae, locuitor din Deva, 97.
- Nicoară, Pătru, preot din Lupșa Mare, 146.
- Nicoară, Petru junior, preot din Vinta Lupșii, 147.
- Nicoară, Petru, locuitor din Curedhiu, 51.
- Nicoară, Rozalia, văduva lui Nicoară Nicolae, 97.
- Nicoi, Onisie, locuitor din Cornățel, 86.
- Nicolae, capelan și paroh din Valea Bulzului, 67, 68.
- Nicolae, locuitor din Zdrapt, 90.
- Nicolită, Șarban, locuitor din Domald, 75.
- Nicop, Ioan, locuitor din Cornățel, 86.
- Nicula, Georgie, orfanul lui Nicula Nicolae, 195.
- Nicula, Ioan, orfanul lui Nicula Nicolae, 195.
- Nicula, Ioan, preot din Arada, 171.
- Nicula, Ion, preot din Vidra de Mijloc, 171.
- Nicula, Nicolae, cantor din Albac, 194, 195.
- Nicula, Simion, locuitor din Curedhiu, 51.
- Nicula, Teodosie, văduva lui Oneșiu Moisi, 195.
- Nicula, Todor, orfanul lui Nicula Nicolae, 195.
- Niculae, Ioan, locuitor din Certeiul de Jos, 66.
- Nikop, Nicolae, locuitor din Cornățel, 85.
- Nircav, Iliina, văduva lui Nircav Andrei, 32.
- Nistea, Ioan, preot din Soharul, 170.
- Nistea, Moisi, preot din Buciumi, 169.
- Nistor, Ioan, locuitor din Tătăreștii de Criș, 32.
- Nistor, Mărie, văduva lui Nistor Ioan, 32.
- Nonu, locuitor din Vânători, 91.
- Norea, Iosif, dascăl din Lepindea, 119.
- Noreh, David, jurat, 43.
- Novac, Nicolae, preot din Berghin, 151.

O

- Oaia, băieș din Abrud, 191.
- Oana, Ana, orfana lui Oana Avram, 33.
- Oana, Avram, donițar din Ponorel, 33.
- Oana, Ioan, orfana lui Oana Avram, 33.
- Oana, Mărie, orfana lui Oana Avram, 33.
- Oana, Rafila, orfana lui Oana Avram, 33.
- Oană, Gheorghie, jude, 43.
- Oancea, Nicolae, preot din Șelimbăr, 160.
- Oandă, Filip, țaran din Petrindul Unguresc, 220.
- Oandă, Ioan, țaran din Petrindul Unguresc, 220.
- Oandă, Ion, 34.

- Oargă, Nicolae a lui Constandin, 37.
 Obădău, Măruța, locuitoare din Brad, 60.
 Odor, Alexandru, paroh din Turcheș, 111.
 Odor, Ioan, paroh din Turcheș, 111, 112.
 Odor, Nicolae, paroh din Baciú-Săcele, 111.
 Odor, Oprea, paroh din Turcheș, 111.
 Ogarev-Ostrojinski, [Ognjeslav], politician și scriitor croat, 7, 230.
 Ogmean, Iosif, preot din Mihăilești și Făgețel, 136.
 Ognarii, Costa, negustor din Arad, 11.
 Ognean, Dionisie, preot din Boșcani, 136.
 Olar, Avram, jurat din Crișcior, 64.
 Olari, Atanasie, plugar din Conop, 13.
 Olari, Mărina, văduva lui Olari Petru, 87.
 Olari, Petru, locuitor din Bințiinți, 87.
 Olari, Trefia, văduvă din Țebea, 38.
 Olariu, Ambrozie, preot în Buiuc, 214.
 Olariu, Ana, locuitoare din Zlatna, 186.
 Olariu, Georgiu, orfanul lui Olariu Ana, 186.
 Olariu, Gheorghie, preot din Stâna și Ciumăna, 135.
 Olariu, Ioan, locuitor din Zlatna, 182, 195.
 Olariu, Ioan, văduvul lui Olariu Ana, 186.
 Olariu, Iosif, preot în Tătătaști, 214.
 Olariu, Vlasia, văduva lui Olariu Ioan, 182, 196.
 Olăriu, Toni, locuitor din Crișcior, 64.
 Oltean, Ștefan, locuitor din Berghia, 75.
 Olteanu, Ilie, locuitor din Hoghiz, 56, 100.
 Oltian, Nicolae, birău din Apahida, 73.
 Onea, Aron, locuitor din Cornățel, 86.
 Onea, Ianăș, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
 Onea, Mancu, locuitor din Cornățel, 85.
 Onea, Many Gyurca, jurat din Cornățel, 86.
 Onea, Marcu, locuitor din Cornățel, 86.
 Onea, Pastul, locuitor din Cornățel, 86.
 Onea, Pavel, locuitor din Cornățel, 86.
 Onea, Pătru, locuitor din Brad, 59.
 Onea, Pinty, locuitor din Cornățel, 85.
 Onea, Solomon, locuitor din Brad, 58.
 Onea, Toader Pora, locuitor din Cornățel, 85.
 Onea, Trifon, locuitor din Cornățel, 85.
 Ones, Dumitru, locuitor din Luduș, 78.
 Oneșiu, Gavrilă, orfanul lui Oneșiu Moise, 195.
 Oneșiu, Moise, plutaș din Albac, 194.
 Oneșiu, Oana, orfana lui Oneșiu Moise, 195.
 Oneț, Iuonut, locuitor din Luduș, 76.
 Oneț, Nistor, plutaș din Arăța, 56.
 Oneț, Pătru, rășinar din Arăța, 57.
 Onețiu, Ana, orfana lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Dimitrie, orfanul lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Gavrilă, orfanul lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Ioan, orfanul lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Ispas, cărauș din Albac, 194.
 Onețiu, Maria, orfana lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Nicolae, orfanul lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Parastie, orfanul lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Samfira, văduva lui Onețiu Ispas, 194.
 Onețiu, Sântion, orfanul lui Onețiu Ispas, 194.
 Onia, Pavel Moga, jurat din Cornățel, 86.
 Oniț, Teodor, preot din Găbud, 149.
 Onița, Adăniloiaie, preot din Porumbenii Mari, Mici, Betești, Moșna, Șoimușul Mare, 153.

- Oniță, Adam, locuitor din Branișca, 66.
 Onofrei, Gheorghie, preot din Surduc Copalnic, 123.
 Onofreiu, Adrian, istoric, 5.
 Onțaș, Petru, locuitor din Luncoșoara, 65.
 Onuț, Ilie, econom din Izvorul Ampoiului, 82.
 Onuț, Sofia, orfana lui Onuț Ilie, 82.
 Onuț, Zamfira, orfana lui Onuț Ilie, 82.
 Onuțiu, Ilie, econom, 198.
 Onuțiu, Samfira, orfana lui Onuțiu Ilie, 198.
 Onuțiu, Sofian, orfanul lui Onuțiu Ilie, 198.
 Opra, Tănăsie, locuitor din Valea Bradului, 88.
 Opre, Georgie, paroh din Suseni, 117.
 Opre, Nataniel, paroh din Crăciunești, 118.
 Oprea, Ioan, paroh din Boz, 65.
 Oprea, Mihai, locuitor din Cornățel, 85.
 Oprea, Nicolae, țăran din Petrindul Unguresc, 220.
 Oprea, Vasilică, locuitor din Luduș, 76.
 Oprean, Blagu, orfanul lui Oprean Dănilă, 53.
 Oprean, Dănilă, locuitor din Țărățal, 53.
 Oprean, Ioan cel Bătrân, locuitor din Ormindea, 88.
 Oprean, Ioan cel Tânăr, locuitor din Ormindea, 88.
 Oprean, Marina, locuitoare din Țărățal, 53.
 Oprean, Mărișca, văduvă din Crăciunești, 39.
 Oprean, Măriuță, orfana lui Oprean Dănilă, 53.
 Oprean, Niculae, orfanul lui Oprean Dănilă, 53.
 Oprean, Perestea, orfana lui Oprean Dănilă, 53.
 Oprean, Toader, locuitor din Ormindea, 87.
 Opriș, Măriuța, văduva lui Opriș Petru, 31.
 Opriș, Petru, locuitor din Dârlos, 30, 31.
 Oprișa, Anghel, locuitor din Curechiu, 51.
 Oprișa, Sim, locuitor din Lunca, 53.
 Oprișă, Raveca, văduvă din Țebea, 39.
 Oproș, Vasilie, preot din Ucea de Jos, 138.
 Orbán, 173.
 Orban, Andreas, capelan din Mijlocenii Bârgăului, 108.
 Orbonaș, Ioan, protopop din Ilia, 65.
 Orbonaș, Ioan, protopop, 214.
 Orga, Nicolae, 192.
 Orghidan, Dumitru, capelan din Brașov II, 111.
 Oroii, Nicolae, dascăl din Nadăș, 119.
 Oroian, Mihail, dascăl din Cornățel, 79.
 Oroș, Ioan, paroh din Nadăș, 119.
 Oroș, Ioan, paroh din Vidrasău, 118.
 Oroș, Avram, locuitor din Săcădate, 31.
 Oroș, Mărie, văduva lui Oroș Avram, 31.
 Oroș, Sofie, orfana lui Oroș Avram, 31.
 Ötvös Agoston, percepător regal, 223.
 Oțel, István, locuitor din Satulung 173, 174.
 Ozov, Maria, văduva lui Ozov Marin, 80.
 Ozov, Marin, locuitor din Nazna, 79, 80.

P

- Palacky, Frantisek, politician și istoric ceh, 228, 239, 240, 243.
 Paladie, Ioan, locuitor din Sohodoi, 190.
 Palaghie, Ioan, locuitor din Câmpeni, 191.
 Paltenea, Ana, văduva lui Gheorghie Paltenea din Satulung 178.
 Paltenea, Gheorghie, locuitor din Satulung 178.

- Pandrea, N., preot, 216.
- Pandrea, Nicolae, paroh din Chijasa de Jos, 102.
- Panovici, Ioan, preot în Sibiu, 45.
- Panovici, Ioan, protopop din Nocrich, 159.
- Pantea, Nicolae, locuitor din Crișcior, 64.
- Pantea, Petru, locuitor din Tulca, 14.
- Pantea, Rafila, văduvă din Țebea, 38.
- Papiu-Ilarian, Alexandru, istoric, 5.
- Papp, Dimitrie, paroh din Tăuți, 104.
- Papp, Georgie, preot din Urișor, 156.
- Papp, Michael, paroh din Bucerdea Vinoasă Ungurească și Bucerdea Vinoasă Românească, 105.
- Papp, Theodor, preot din Bărăi, 125.
- Papp, Triphon, paroh din Diomal, 102.
- Papp, Vasilie, paroh din Mesentea, 105.
- Pârâian, Moise, jurat din Cuciuata, 26.
- Pârșoiu, Ioan, paroh din Moeciu de Jos, 114, 115.
- Pârșoiu, Iordache, cioban din Satulung, 173.
- Pârva, Ianoș, locuitor din Mesteacă, 49.
- Pârva, Lazăr, locuitor din Mesteacă, 49.
- Pârva, Raveca, văduva lui Pârva Lazăr, 49.
- Pârva, Safta, văduva lui Pârva Ianoș, 49.
- Pârvan, Ioan, locuitor din Luncoșoara, 65.
- Pârvu, Avram, locuitor din Șăulești, 98.
- Pârvu, Maria, văduva lui Pârvu Avram, 98.
- Pârvu, Zosim, jurat, 43.
- Pascu, Ștefan, academician, 237.
- Pascu, Tod, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
- Pascu, comisar, 9.
- Pașca, Anisia, orfana lui Pașca Vasile, 50, 189.
- Pașca, Catarina, văduva lui Pașca Vasile, 189.
- Pașca, Dimitrie, locuitor din Lășchia, 50.
- Pașca, Florea, 193.
- Pașca, Gheorghie, preot din Gârda de Jos, 171.
- Pașca, Iacov, locuitor din Lășchia, 50.
- Pașca, Ignat, locuitor din Gârda de Jos, 36.
- Pașca, Ignat, locuitor din Neagra, 194.
- Pașca, Nicolae, locuitor din Scărișoara, 194.
- Pașca, Simion, locuitor din Feneș, 199.
- Pașca, Tănăsie, orfanul lui Pașca Vasile, 50, 189.
- Pașca, Vasile, locuitor din Lășchia, 50, 189.
- Pater, Moise, plugar din Apateu, 14.
- Patiția, Ioan, preot din Câmpeni, 170.
- Paul, Gheorghie, preot din Vulturi, 169.
- Paul, Glipina, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 83.
- Paul, Iacob, preot din Micoșlaca, 149.
- Paul, Ioan, fiul lui Paul Glipina, 83.
- Paul, Ștefan, soțul lui Paul Glipina, 83.
- Paula, Ana, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 82.
- Paula, Maria, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 82.
- Pavel din Deal, locuitor din Cornățel, 86.
- Pavel, a lui Gheorghie, locuitor din Pleșa, 45.
- Pavel, Bazil, paroh din Bistrița Bârgăului, 108.
- Pavel, Dumitru, locuitor din Mihăileni, 88.
- Pavel, Ioan Albu, locuitor din Mihăileni, 89.
- Pavel, Nicolae, locuitor din Căpâlna de Sus, 74.
- Pavel, Sântioana, orfana lui Pavel Vasile, 195.
- Pavel, Vasile, văsar din Alba, 195.

- Păcățian, Teodor V., istoric, 17.
 Păcuariu, Gligor, 199.
 Păcurariu, Ecaterina, văduva lui Păcurariu Ion, 43.
 Păcurariu, Gligor, june din Pătrânjeni, 69.
 Păcurariu, Iacob, locuitor din Cristești, 83.
 Păcurariu, Iacov, june din Părâu, 43.
 Păcurariu, Ianăș, locuitor din Archia, 99.
 Păcurariu, Ion, locuitor din Părâu, 43.
 Păcurariu, Juja, văduva lui Păcurariu Petru, 98.
 Păcurariu, Mircea, istoric, 5, 70.
 Păcurariu, Nicolae, preot din Săliște, 163, 167.
 Păcurariu, Nicolae, preot în Băița, 41.
 Păcurariu, Nicolae, preot în Săliștea Zarandului, 42.
 Păcurariu, Petru, locuitor din Sântandrei, 98.
 Pădureanu, Zaharie, locuitor din Peștișu Mare, 98.
 Păloșan, Dimitrie, paroh din Săcel, 120.
 Părâu, Bucura, văduva lui Părâu Ioan, 43.
 Părâu, Domnica, văduva lui Părâu Iacov, 43.
 Părâu, Iacov, locuitor din Părâu, 43.
 Părâu, Ioan, locuitor din Părâu, 43.
 Părea, Vasile, preot din Dolu, 134, 135.
 Păscanu, Moise, locuitor din Brad, 59.
 Păsculețiu, Ioana, locuitoare din Zlatna, 185.
 Pătru Dorojan, Maria, văduvă din Satulung, 176.
 Pătruș, Alexandru, orfanul lui Pătruș Ionaș, 51.
 Pătruș, Creștina, văduva lui Pătruș Iosif, 51.
 Pătruș, Ionaș, locuitor din Cărăstău, 51, 52.
 Pătruș, Iosif, locuitor din Cărăstău, 51.
 Pătrușel, Maria, văduva lui Tomuș Nicolae, 195.
 Pătrușiu, Crăciun, fiul lui Pătrușiu Filimon, 182.
 Pătrușiu, Filimon, pietrar din Zlatna, 182.
 Pătrușiu, Georgiu, fiul lui Pătrușiu Filimon, 182.
 Pătrușiu, Nicolae, fiul lui Pătrușiu Filimon, 182.
 Pătrușiu, Ștefan, fiul lui Pătrușiu Filimon, 182.
 Pătruț, Nicolae, birău din Apahida, 73.
 Pătruțiu, Alexandru, orfanul lui Pătruțiu Ieremie, 68, 199.
 Pătruțiu, Costandin, orfanul lui Pătruțiu Irimie, 68.
 Pătruțiu, Daniil, orfanul lui Pătruțiu Irimie, 68, 199.
 Pătruțiu, Filip, orfanul lui Pătruțiu Ieremie, 68, 199.
 Pătruțiu, Ieremie, locuitor din Pătrânjeni, 199.
 Pătruțiu, Iliana, văduva lui Pătruțiu Turcu, 68, 199.
 Pătruțiu, Irimie, econom, 68.
 Pătruțiu, Maria, orfana lui Pătruțiu Turcu, 68.
 Pătruțiu, Marian, orfanul lui Pătruțiu Turcu, 199.
 Pătruțiu, Sofia, orfana lui Pătruțiu Turcu, 68, 199.
 Pătruțiu, Sofia, văduva lui Pătruțiu Irimie, 68, 199.
 Pătruțiu, Turcu, econom din Pătrânjeni, 68, 199.
 Pecineală, Iosif, preot din Șoarș, 124.
 Pelea, Ana, orfana lui Pelea Macavei, 82, 198.
 Pelea, George, locuitor din Izvorul Ampoiului, 81.
 Pelea, Ioan, orfanul lui Pelea Macavei, 82, 198.

- Pelea, Macavei, econom din Izvorul Ampoiului, 82.
- Pelea, Macavei, econom din Valea Dosului, 198.
- Pelea, Maria, văduva lui Pelea Macavei, 82, 198.
- Pelea, Paraschiva, orfana lui Pelea Macavei, 82, 198.
- Pelea, Susana, orfana lui Pelea Macavei, 82, 198.
- Pelea, Ștefan, orfanul lui Pelea Macavei, 82, 198.
- Peneș, Dumitru, locuitor din Satulung 178.
- Pens, Gheorghie, gociman, 181.
- Pens, Maria, văduva lui Pens Gheorghie, 181.
- Perca, Ionuț, jurat din Crișcior, 64.
- Pergan, Lazăr, preot din Crăciunești, 164.
- Perian, Ioan, locuitor din Trestia, 40.
- Perțea, Ana, orfana lui Perțea Ioan, 183, 196.
- Perțea, Ioan, cohar din Zlatna, 183.
- Perțea, Maria, văduva lui Perțea Ioan, 183, 196.
- Perțea, Nicolae, orfanul lui Perțea Ioan, 183, 196.
- Perva, Gheorghe, fiul văduvei Perva Jelina, 11.
- Perva, Jelina, văduvă din Buteni, 11.
- Perva, Ștefan, locuitor din Buteni, 11.
- Peteu, Ioan, locuitor din Satulung 175.
- Peteu, Parascheva, văduva lui Petre Peteu din Satulung, 174.
- Peteu, Petru, cioban din Satulung, 175.
- Petka, Pătru, locuitor din Brad, 58.
- Petra, Ioan, locuitor din Ibănești, 84.
- Petra, Nastasie, văduva lui Petra Pintilie, 83.
- Petra, Pelaghie, văduva lui Petra Ioan, 84.
- Petra, Pintilie, locuitor din Ibănești, 83.
- Petra, Vasilica, văduvă din Ibănești, 83.
- Petre, Toader, locuitor din Lunca, 53.
- Petre, Vuța, văduva lui Petre Toader, 53.
- Petresc, Vila, locuitor din Mihăileni, 88.
- Petrić, Ioan, paroh și protopop în Brașov, 111.
- Petrić, Ioan, protopop din Brașov, 28.
- Petrić, Rudolf, paroh din Râșnov, 114, 115.
- Petricole, Nicolae, 192.
- Petricilă, Nicolae, 37.
- Petrișor, Ioan, locuitor din Luduș, 78.
- Petroian, Vasile, locuitor din Satulung 174.
- Petrovici, Jivan, preot în Sânicolaul Mare, 11.
- Petrovici, Nicolae, locuitor din Brad, 58.
- Petrovici, Nicolae, protopop din Orăștie, 70.
- Petrovici, Paul, primar din Șiria, 9.
- Petru, Dan, locuitor din Ruda, 29.
- Petru, Ioan, locuitor din Zlatna, 183, 196.
- Petru, Ionuț, locuitor din Valea Bradului, 88.
- Petru, Magda, locuitoare din Zlatna, 183, 196.
- Pfersman [Alois], general, 22.
- Pielar, Avram, preot din Akmar, 151.
- Pintea, Ana a lui Mihai, văduvă din Albești, 94.
- Pintea, Gheorghe, locuitor din Albești, 93, 94.
- Pintea, Ioana, văduva lui Pintea Gheorghe, 93.
- Piro, Sandu, jude primar, 220.
- Piso, Sabin, preot din Săcărâmb, 139.
- Pistelecan, Petre, locuitor din Bărai, 34, 35.
- Pitarca, Sintioana, văduva lui Măieriu Dănilă, 190.
- Pitariu, Avram, locuitor din Brad, 58.

- Pitic, Vasilie, paroh din Muncel, 67.
 Piticu, Ioan, fiul lui Piticu Macavei, 67.
 Piticu, Linca, văduvă din Satulung, 176.
 Piticu, Macavei, econom din Muncel, 67, 201.
 Piticu, Vasilie, preot din Muncelu, 171.
 Pitiș, Bonifație, paroh din Brașov II, 111.
 Pitz, Ioana, văduva lui Pitz Toma, 40.
 Pitz, Toma, locuitor din Filea, 40.
 Plăcintă, Ioan, cărbunar pensionat din Pătrânjeni, 68, 199.
 Plăcintă, Teodosia, văduva lui Plăcintă Ioan, 68, 199.
 Pleriu, Ion, preot din Lissa, 138.
 Pleșa, Ana, soția lui Pleșa Iacov, 202.
 Pleșa, Ana, văduva lui Hanu Georgie, 194.
 Pleșa, Gligor, locuitor din București, 32.
 Pleșa, Iacov, locuitor din Șartos, 202.
 Pleșa, Ioan, june din Șartos, 202.
 Pleșa, Petru, 190.
 Pleșa, Petru, locuitor din București, 32.
 Pleșca, Iacob, econom din Sartăș, 69.
 Pleșca, Ioan, locuitor din Sartăș, 69.
 Pleșca, Tatiana, soția lui Pleșca Iacob, 69.
 Pleșca, Todor, locuitor din Sartăș, 69.
 Plicu, Nicolae, locuitor din Câmpeni, 191.
 Ploieșteanu, Grigore, istoric, 24.
 Poap, Teodor, preot din Așintși, 149.
 Poap, Dimitrie, preot din Sâniacob, 150.
 Pode, Frățilă, Maia, văduvă din Satulung, 177.
 Poenar, Ileana, locuitoare din Mihăileni, 89.
 Poenari, Todor, locuitor din Zdrapt, 90.
 Poenariu, Candid, cohar, 184, 196.
 Poenariu, Elisabeta, văduva lui Poenariu Candid, 184, 196.
 Poenariu, Nicolae, preot din Podele, 165.
 Poenariu, Samuil, preot din Luncoiu de Sus, 162.
 Poenaru, Ioan, cerșetor din Satulung, 179.
 Poenaru, Iovuța, locuitoare din Mihăileni, 89.
 Poenaru, Samoilă, paroh din Luncanii de Jos, 67.
 Pojogan, Alexandru, locuitor din Teiu, 96.
 Pojogan, Paraschiva, văduva lui Pojogan Alexandru, 96.
 Poklossy, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
 Polverejan, Șerban, istoric, 237.
 Pom, Sana, locuitoare din Mesteacă, 49.
 Pom, Sim, locuitor din Mesteacă, 49.
 Pomuțiu, Constantin, 9.
 Ponde, Procopiu, preot din Curtuiușu Mic, 121.
 Pop, Anisia, fiica lui Pop Maria, 190.
 Pop, Conu, locuitor din Berghia, 75.
 Pop, Floarea, văduva lui Pop Nicolae, 197.
 Pop, Gligor, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
 Pop, Ioan, locuitor din Săcătura, 190.
 Pop, Ioan, orfanul lui Pop Urs, 190.
 Pop, Loanți, jurat din Crișcior, 64.
 Pop, Maria, văduva lui Pop Ioan, 190.
 Pop, Maria, văduva lui Pop Urs, 190.
 Pop, Nicolae, econom din Galați, 197.
 Pop, Nicolae, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
 Pop, Petru, locuitor din Săcătura, 190.
 Pop, Petru, preot din Sălnița, 122.
 Pop, Sigismund, 16.
 Pop, Teodor, preot din Bogat și Sic, 152.
 Pop, Teodor, preot din Cărpiniș, 121.
 Pop, Todor, preot în Bărai, 35.
 Pop, Urs, locuitor din Săcătura, 190.
 Pop, Vasile, tribun, 16.
 Pop, Zamfir, preot în Pecica, 11.
 Popa Andrei, Mirela, istoric, 16.

INDICE DE NUME

- Popa, Ana, văduva lui Popa Ioan, 42.
Popa, Elena, nepoata lui Popa Ioan din Izvorul Ampoiului, 81.
Popa, Fiica, văduva lui Popa Pătru, 28.
Popa, George, avocat, 13.
Popa, Gheorghe Ioan, jurat din Șercăița, 70.
Popa, Ianoș, paroh din Sântandrei, 86.
Popa, Ioan, băieș din Izvorul Ampoiului, 81.
Popa, Ioan, băieș din Valea Dosului, 197.
Popa, Ioan, cantor din Luncanii de Jos, 67.
Popa, Ioan, locuitor din Feldioara, 47, 48.
Popa, Ioan, locuitor din Ormindea, 87.
Popa, Ioan, locuitor din Racoșul de Sus, 42.
Popa, Ioan, locuitor din Roșia, 27.
Popa, Ioan, preot din Pierșani, 137.
Popa, Ioan, preot în Dârlos, 30, 31.
Popa, Iordănel, locuitor din Cornățel, 86.
Popa, Juja, văduva lui Popa Nicolae din Șăulești, 98.
Popa, Lazăr, locuitor din Cornățel, 86.
Popa, Maria, soția lui Popa Todor, 193.
Popa, Mihai, locuitor din Petreni, 87.
Popa, Nașului, 13, 14.
Popa, Nicoale, preot din Arpașu de Sus, 138.
Popa, Nicolae a Anicii, locuitor din Săcătura, 38.
Popa, Nicolae, locuitor din București, 32.
Popa, Nicolae, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Popa, Nicolae, locuitor din Șăulești, 98.
Popa, Nicolae, ziuăș din Săcătura, 193.
Popa, Nistor, preot din Tinca Nouă, 137.
Popa, Onu (Ioan), locuitor din Dulcele, 13.
Popa, Pătru, locuitor din Berivoi Mici, 28.
Popa, Petru, locuitor din Supra Petri, 193.
Popa, Petru, locuitor din Vidra de Jos, 33.
Popa, Samfira, soția lui Popa Nicolae, 193.
Popa, Todor a Vilii, locuitor din Săcătura, 38.
Popa, Todor, locuitor din Săcătura, 193.
Popa, Toma, locuitor din Cornățel, 86.
Popasu, Ioan, protopop și paroh din Brașov I, 110, 114.
Popea, Neagoe, paroh din Satulung II, 112, 173.
Popea, Nicolae, 209.
Popescu, Ioan, paroh, viceprotopop din Zlatna, 182, 186, 169.
Popescu, Nicolae, paroh din Izvorul Ampoiului, 81.
Popescu, Nicolae, preot din Valea Dosului 169.
Popescu, Patrighie, 11.
Popescu, Petru, protopop din Făgăraș I, 136.
Popescu, Savastia, gazdă de mijloc, 197.
Popescu, Sebastian, locuitor din Zlatna, 186.
Popescu, Vasile, preot în Alioș, 11.
Popov, Ioan, dascăl din Dârlos, 119.
Popov, Ioan, preot în Șesuri, 49.
Popov, Nicolae, dascăl din Emea, 119.
Popovici, Aaron, 133.
Popovici, Absolon, locuitor din Poșaga de Jos, 55.
Popovici, Absolon, preot din Abrud, 170.
Popovici, Absolon, protopop din Lupșa, 145.
Popovici, Alexandru, preot din Toplița, 157.
Popovici, Alexie, negustor din Arad, 11.
Popovici, Atanasie, preot din Ribricioara, 166.
Popovici, Basil, paroh din Blăjenii de Sus, 110.

- Popovici, Dimitrie, negustor din Arad, 11.
- Popovici, Dimitrie, paroh din Bod, 113.
- Popovici, Dimitrie, paroh din Gârbova de Sus, 103.
- Popovici, Eftimie, preot în Hălmăgel, 12, 13.
- Popovici, I, 9.
- Popovici, Iacob, paroh din Ighiel, 104.
- Popovici, Iacob, preot din Biertan, 147.
- Popovici, Ieremie, paroh din Diod, 102.
- Popovici, Ioan, dascăl din Vișoara, 119.
- Popovici, Ioan, locuitor din Vișoara, 75.
- Popovici, Ioan, paroh din Dârlos, 119.
- Popovici, Ioan, paroh din Dumbrăvița Țintari, 113.
- Popovici, Ioan, paroh din Vecerdea, 101.
- Popovici, Ioan, preot din Dumbrava, 157.
- Popovici, Ioan, preot din Măguri, 166.
- Popovici, Ioan, preot din Mănăsturul Român, 128.
- Popovici, Ioan, preot din Săsăuș, 160.
- Popovici, Ioan, preot din Vătava de Sus, 158.
- Popovici, Ioan, preot, 13.
- Popovici, Ioanisia, preot în Rebrîșoara, 42.
- Popovici, Mihail, paroh din Valea Uzii, 107.
- Popovici, Mihail, preot din Josani și Feștișul de Sus, 132.
- Popovici, Mihăilă, paroh din Laslău, 118.
- Popovici, Moise, paroh din Remetea, 107.
- Popovici, Nicola, paroh din Hunedoara, 62.
- Popovici, Nicolae, paroh din Ghimbav, 114, 115.
- Popovici, Nicolae, preot din Corbi, 138.
- Popovici, Pavel, preot din Chișcădaga, 139.
- Popovici, Petru, preot din Hărtigani, 163.
- Popovici, Petru, preot din Săcătaș, filia Stâncești-Ohaba, 136.
- Popovici, Simeon, învățător din Hunedoara, 62.
- Popovici, Ștefan, paroh din Bobohalma, 117.
- Popovici, Theodor, paroh din Budac și Orheu Bistriței, 109.
- Popovici, Thoma, preot din Biertan, 147.
- Popovici, Vasile, dascăl din Bahnea, 119.
- Popovici, Vasilie, paroh din Cetatea de Baltă, 116.
- Popovici, Vasilie, paroh din Chinciuș, 117.
- Popovici, Vasilie, paroh din Râpa, 107.
- Popovici, Vasilie, preot din Vătava de Jos, 158.
- Popovics, Grigorie, preot din Nadășu, 129.
- Popovics, Ioan, preot din Dâncu, 129.
- Porcoiu, Teodosia, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 81.
- Porcolean, Ana, văduva lui Porcolean Filip, 86.
- Porcolean, Filip, locuitor din Petreni, 86.
- Precup, Ana, văduva lui Bucur Precup din Satulung, 174.
- Precup, Bucur, cioban din Satulung, 174.
- Precup, Dimitrie, locuitor din Sartăș, 69.
- Precup, Dimitrie, preot din Sartăș, 171.
- Precup, Ilisie, locuitor din Feldioara, 47, 48.
- Precup, Petru, băieș din Corna, 195.
- Predeștean, Ileana, văduva lui Predeștean Petru, 97.
- Predeștean, Petru, locuitor din Deva, 97.
- Prezgirli, Ignat, locuitor din Homorod Szent Marton, 81.
- Prian, Ioan, preot din Tomnatec, 167.
- Pridon, Gheorghie, june din Părău, 43.
- Prișcu, Ioan a lui Ioan, locuitor din Dârlos, 31.

- Prodan, [Simion], prefect, 220.
- Prodan, Georgiu, paroh din Someșeni, 74, 124.
- Prodan, Procopie, protopop din Cara, 125, 126.
- Prodan, Procopie, protopop din Clujul de Jos, 124.
- Prodan, Simion, prefect, 20.
- Prodan, Sofia, văduva lui Oaia, 191.
- Proștean, Ioan, locuitor din Mediaș, 73.
- Puchner, [Anton], baron, 31, 223.
- Pui, Iosif, locuitor din Pogănești, 66.
- Purcel, Sântion, locuitor din Arăța, 56.
- Purchețiu, Ana, orfana lui Purchețiu Sântion, 194.
- Purchețiu, Ioan, orfanul lui Purchețiu Sântion, 194.
- Purchețiu, Sântion, bărdăș din Albac, 194.
- Purchețiu, Stana, văduva lui Purchețiu Sântion, 194.
- Pușcal, Ioan, locuitor din Apahida, 73.
- Pușcaș, Ioan, paroh din Sohodol, 114, 115.
- Pușcaș, Leonte, preot din Poiana Mărului, 137.
- Pușcaș, Leontie, preot din Hida, 135.
- Putnik, Iosif de, 163.
- Pyrrhus, general antic, 236.
- R**
- Rad, Gregoriu, protopop, 215, 216.
- Radetsky, Joseph, feldmarșal, 19.
- Radovici, Constandin, paroh din Certeiul de Jos, 66.
- Radovici, Dionisie, paroh din Bâznic, 136.
- Radu Găița, Maria, văduvă din Satulung, 176.
- Radu Strâmbeanu, Stana, văduvă din Satulung, 176.
- Radu, Nicolae, paroh din Petrești, 151.
- Ragurgă, Stana, locuitoare din Satulung, 177.
- Raika, Nicolae, paroh din Răchita, 151.
- Rainea, Ana, văduva lui Rainea Radu, 173.
- Rainea, Radu, locuitor din Satulung, 173.
- Râmboi, Toader, locuitor din Prihodiște, 54.
- Râmboi, Vuța, văduva lui Râmboi Toader, 54.
- Rancea (Râncea), Sava, văduva lui Rancea (Râncea) Simion, 67, 200.
- Rancea (Râncea), Simion, econom din Muncel, 67, 200.
- Ranta, Sava, văduva lui Ranta Simion, 201.
- Ranta, Simion, econom din Muncel, 201.
- Ratz (Raț), Gherasim, episcop al Aradului, 15, 106, 108, 110, 118, 122, 125, 126, 129, 133, 138, 142, 143, 150, 151, 158, 165, 169, 170, 171.
- Raț, Gregoriu, protopop din Alba de Jos, 102, 107.
- Rațiu, George, paroh din Țelna, 104.
- Rațiu, Ioan, teolog notar, 220.
- Rațiu, Partenie, vice-centurion, 220.
- Rațiu, Petru, căpitan, 63, 64.
- Rădoi, Ioan, paroh din Sărăskău, 151.
- Rădoiu, Nicolae, paroh din Vălcani, 114, 115.
- Rădulescu, Mihai Sorin, istoric, 24.
- Răduleț, Ioan, paroh din Berivoiu Mare, 137.
- Răfuleanu, Ioan, paroh din Berivoii Mari, 30.
- Rășcan, Simdrea, locuitoare din Brad, 59.
- Rășinar, Vasilică, 27.
- Rău, Ana, orfana lui Rău Petru, 200.
- Rău, Petca, văduva lui Rău Petru, 200.

- Rău, Petru, cărbunar din Feneș, 200.
- Rentea, Elena, văduva lui Rentea Ioan Moise, 44.
- Rentea, Ioan Moise, locuitor din Toderița, 43.
- Renty, Dumitru A., băieș din Muncel, 67.
- Renty, Nastasie, fiica lui Renty Dumitru A., 67.
- Renty, Nastasie, văduva lui Renty Dumitru A., 67.
- Renția, Dumitru, econom din Muscel, 203.
- Renția, Nastasia, văduva lui Renția Dumitru, 203.
- Repede, Nicolae, paroh din Geoaگیul de Sus, 103, 214, 215, 216.
- Retegan, Simion, istoric, 16, 113, 209, 237.
- Reteghi Sándor, locuitor din Șăulia, 71.
- Reutia, Dumitru, băieș din Muncel, 201.
- Reutia, Nastasia, văduva lui Reutia Dumitru, 201.
- Rieger, [František Ladislav], politician ceh, 230, 239, 240.
- Rigman, Ciprian, istoric, 16.
- Ristea, Tolci, locuitor din Almaș, 12.
- Ritzkó, maior, 10.
- Roba, Barbura, văduva lui Roba Ioan, 192.
- Roba, Ioan, văsar din Ponorel, 192.
- Roman, Daniil, paroh din Cerghid, 117.
- Roman, Eftimie, capelan din Cuiేశd, 101.
- Roman, Gheorghie, paroh din Grohot, 162.
- Roman, Ghiorghie, locuitor din Crișciur, 64.
- Roman, I., paroh, 216.
- Roman, Ioan, paroh din Vima Mică, 120.
- Roman, Ioan, paroh din Band, 160.
- Roman, Iov, paroh din Bărghiș, 101.
- Roman, Petru, locuitor din Archia, 99.
- Roman, Petru, paroh din Săcătura, 122.
- Roșa, Simion, locuitor din Poșaga de Jos, 55.
- Roșca, Agaftia, orfana lui Roșca Ioan, 182, 195.
- Roșca, Ana, văduva lui Roșca Ioan, 182, 195.
- Roșca, Elena, orfana lui Roșca Ioan, 182, 195.
- Roșca, Floare, văduva lui Roșca Ispas, 43.
- Roșca, Ieremie, paroh din Tămașa Mare, 129.
- Roșca, Ioan, cohar din Zlatna, 182, 195.
- Roșca, Ispas, locuitor din Abrud, 43.
- Roșca, Petru, băieș din Izvorul Ampoiului, 82.
- Roșca, Petru, paroh din Deal, 150.
- Roșca, Petru, paroh din Săn Petru, 135.
- Roșca, Petru, paroh din Uibărești, 168.
- Roșca, Petru, paroh din Abrud, 43.
- Roșcaș, Ioan, birău din Apahida, 73.
- Roșu, Ana, văduva lui Nicula Nicolae, 195.
- Roșu, Elena, văduva lui Roșu Ioan, 184.
- Roșu, Ioan, locuitor din Zlatna, 184.
- Roșu, Nicolae, locuitor din Zlatna, 184.
- Rotari (Rotariu), Gheorghie, paroh din Viișoara, 76, 119.
- Rotariu, Kirion, paroh din Săniacob, 123.
- Rotaru (Rotariu), Vasile, paroh din Săngeorgiu de Pădure, 210, 216.
- Rote, Avram, paroh din Căma, 151.
- Roth, D., arhitect, 185.
- Rudak (Redak), baron, 77.
- Rujoiu, Zahiu, locuitor din Albești, 94.
- Runca (Roșca), Sofronie, paroh din Ungra, 144, 173.
- Runcean, Alexandru, paroh din Măgura, 115.
- Rus, Anica, văduva lui Miță Ion, 36.
- Rus, Antonie, locuitor din Boerești, 63, 64.

- Rus, Dotia, orfana lui Rus Antonie, 63.
 Rus, Filip, căprar, 63, 64.
 Ruș, Floare, locuitor din Zdrapt, 90.
 Ruș, Ioan, locuitor din Valea Dosului, 198, 199.
 Ruș, Ioan, locuitor din Vidacut, 80.
 Ruș, Ioan, paroh din Feleag, 95.
 Ruș, Maria, soția lui Rus Ioan, 199.
 Ruș, Nastasia, văduva lui Rus Antonie, 63.
 Ruș, Nicolae, paroh din Buceș, 160.
 Ruș, Pavel, locuitor din Bârzava, 13.
 Ruș, Petru, martor, 63.
 Ruș, Todor, paroh din Cioara, 171.
 Ruș, Vasilie, căpitan, 63, 64.
 Rusu, Antonie, metalurg din Cioara, 200.
 Rusu, Dochia, orfana lui Rusu Antonie, 200.
 Rusu, Filip, 200.
 Rusu, Ioan, profesor la Blaj, 229.
 Rusu, Ionuț, băieș din Izvorul Ampoiului, 83.
 Rusu, Marica, soția lui Rusu Ionuț, 83.
 Rusu, Nastasia, văduva lui Rusu Antonie, 200.
 Rusu, Simion, orfanul lui Rusu Antonie, 200.
 Rusu, Teodor, paroh din Boerești, 64.
 Rusu, Vasile, 200.
 Rusz, Thoma, paroh din Viile Tecii, 109.
 Rușană, Elena, văduva lui Rușană Floca, 197.
 Rușană, Floca, locuitor din Vulturi, 197.
 Rușda, Alexandru, paroh din Poșaga de Jos, 146.
 Rușda, Toma, paroh din Poșaga de Sus, 146.
- S**
- Sabău, Petru, paroh din Fânațe, 13, 14.
 Samfiriscă (Samfircă), Ioachim, locuitor din Zlatna, 185, 196.
 Samfiriscă, Ana, orfana lui Samfiriscă Ioachim, 185, 196.
 Samfiriscă, Anisia, văduva lui Samfiriscă Ioachim, 185, 196.
 Samfiriscă, Gavrilă, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
 Samfiriscă, Georgiu, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
 Samfiriscă, Iliina, orfana lui Samfiriscă Ioachim, 185, 196.
 Samfiriscă, Ioan, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
 Samfiriscă, Ioan, locuitor din Zlatna, 185.
 Samfiriscă, Maria, văduva lui Samfiriscă Ioan, 185.
 Samfiriscă, Rabeca, fiica lui Samfiriscă Ioachim, 185.
 Samfiriscă, Ștefan, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
 Samoil, Grigorie, paroh din Cacova Ierii, 145.
 Samson, Iovan, locuitor din Căinel, 41.
 Sâncrăian, Petru, locuitor din Sântandrei, 98.
 Sanda, Mărișcă, văduva lui Sanda Petru, 53.
 Sanda, Petru, locuitor din Lunca, 53.
 Sândor Peter, locuitor din Nazna, 79.
 Sandru, Dimitrie, paroh din Tibor, 105.
 Sandru, Ioan, țăran din Petrindul Unguresc, 220.
 Santa, Chifor, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
 Santei, Ioan, paroh din Petreni, 70, 86.
 Sântion, Gheorghe, paroh din Hăldhia, 114, 115.
 Sântion, Nicolae, locuitor din Arăța, 56.
 Sânt, Marc, locuitor din Araci, 57.
 Sârb, Andei, 181.
 Sârb, Costandina, văduva lui Sârb Ioan, 87.

- Sârb, Gheorghe, paroh din Secătura, 171.
 Sârb, Gligor, primar din Dulcele, 13.
 Sârb, Ioan, locuitor din Bințiș, 87.
 Sârb, Nicolae, paroh din Secătura, 171.
 Saroși, căpitan, 181.
 Sas, Pătru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
 Sav, Andrei, locuitor din Brad, 59.
 Savu, Maftei, paroh din Pianul de Sus, 151.
 Savu, Simion, jurat din Vânători, 90.
 Săceleanu, G., plugar din Dârste, 204.
 Săeni, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 49.
 Săeni, Mărie, văduva lui Săeni Ioan, 49.
 Sălășan, Ilona, văduva lui Sălășan Petru, 96.
 Sălășan, Petru, locuitor din Boșani, 96.
 Sălcudean, Vasiliță, locuitor din Luduș, 77.
 Sbârcea, Gheorghe, oier, 181.
 Sbârcea, Maria, văduva lui Sbârcea Gheorghe, 181.
 Schiau, Antonie, paroh din Topârcea, 73.
 Schita, Neculaie a lui Neculaie, locuitor din Berivoii Mari, 30.
 Schmidts, Kurt, istoric, 209.
 Schrobu, Nicolau, 193.
 Schteu, Eremit, paroh din Bârla, 109.
 Schusteru, locuitor din Sohodol, 190.
 Schutt, Bazil, paroh din Josenii Bârgăului, 108.
 Scrob, Nicolae, paroh din Săcătura, 38.
 Serb, Teodor, comisar, 9.
 Sforti, locuitor din Domald, 75.
 Sico, Andrés, locuitor din Pănet, 79.
 Sicoe, Grigorie, paroh din Vidra de Jos, 171.
 Sicoe, Pătru, locuitor din Valea Verde, 35.
 Sicoie, Gligorie, paroh din Sohodol, 170.
 Sicu, Gheorghe, paroh din Vidra de Jos, 32, 33.
 Sigmirean, Bazil, paroh din Chintelnic, 109.
 Sigmirean, Ioan, paroh din Căila, 110.
 Silaci, Gheorghe, locuitor din Brad, 58.
 Silea, Andrei, locuitor din Feldioara, 48.
 Simedrea, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 50.
 Simedrea, Măriuța, văduva lui Simedrea Ioan, 50.
 Simionaș, Ioan, locuitor din Cornățel, 86.
 Simon, Anița, văduva lui Simon Ion, 96.
 Simon, Evuța, văduvă din Țebea, 38.
 Simon, Ion, locuitor din Teiu, 96.
 Simoniș, [Vasile], viceprefect, 16, 34.
 Simoniș, Georgie, paroh din Sângurul de Pădure și Dumbăvioara, 156.
 Sina, Petru, locuitor din Ruda, 29.
 Sinac, Ioan, paroh din Himbav, 160.
 Sinei, I., paroh, 216.
 Sip, Luca, locuitor din Cărăstău, 51.
 Siprișa, Ioan, locuitor din Lunca, 53.
 Siprișa, Iosif, locuitor din Lunca, 53.
 Siprișa, Mitra, văduva lui Siprișa Onu, 53.
 Siprișa, Onu, locuitor din Lunca, 53.
 Soaclă, Ioan, paroh din Movile, 124.
 Socaci, Ioan, paroh din Cuștelnic, 116.
 Socaci, Nestor, paroh din Biscaria și Săulești, 131.
 Socaciu, Daniel, paroh din Bahnea, 78, 119.
 Sofar, Ioan, paroh din Viștea de Jos, 138.
 Sofronea, Maftei, paroh din Drăguș, 138.
 Sofronie, Rodica, istoric, 209.
 Solomon, Ana, văduva lui Solomon Ioan, 70.
 Solomon, Angilina, văduva lui Solomon Gheorghe, 93.
 Solomon, Gheorghe, locuitor din Albești, 93.
 Solomon, Ioan, locuitor din Șercăița, 69, 70.

- Solomon, Maria, văduva lui Solomon Nicolae, 30.
- Solomon, Nicolae, locuitor din Dârlos, 30.
- Soni, Dumitru, jurat din Vânători, 91.
- Soportecean, Andrei, locuitor din Alma, 29.
- Soportecean, Rachira, văduva lui Soportecean Andrei, 29.
- Sovago, Iosif, paroh din Idicel, 157.
- Spătar, Simion, locuitor din Ruha-Agriş, 55.
- Spătescu, Gheorghe, locuitor din Ludeşti, 45.
- Spinean, Iancu, locuitor din Romoşel, 46.
- Sprlak, Nicolae, 13
- Staicovici, Arsenie, paroh din Pecica, 11.
- Stan, Gheorghe, paroh din Neagra, 37, 171.
- Stan, Ioan, paroh din Someşul Cald, 126.
- Stan, Ionaş, locuitor din Brad, 57.
- Stan, Ionuţ, locuitor din Brad, 57.
- Stan, Iosif, locuitor din Şesuri, 49.
- Stan, Petru, locuitor din Şesuri, 48, 49.
- Stan, Simion, văsar din Neagra, 36, 194.
- Stan, Toma, paroh din Luna de Sus şi Stolna, 126.
- Stan, Vasile, căpitan, 36, 37, 193, 194.
- Stanca, văduva lui Ioan, locuitor din Satulung, 174.
- Stanci, Arsenie, locuitor din Birtin, 54.
- Stanci, Mărie, locuitoare din Birtin, 54.
- Stanciu, Ana, văduva lui Stanciu Toader, 200.
- Stanciu, Ioan, locuitor din Căinel, 42.
- Stanciu, Nicolae, paroh din Feldioara, 48.
- Stanciu, Toader, locuitor din Presaca, 200.
- Stanciui, Ioan, paroh din Drâmbar, 151.
- Stanciu, Ana, văduva lui Stanciu Nicolae, 187.
- Stanciu, Iacov, locuitor din Petka, 187.
- Stanciu, Maria, văduva lui Stanciu Iacov, 187.
- Stanciu, Nicolae, locuitor din Petka, 187.
- Stâncului, Avram, paroh din Sărata, 138.
- Stănilă, Gavrilă, paroh din Bulzeşti, 161.
- Stănilă, Nicolae, locuitor din Comăţel, 85.
- Stănuţ, Gligor, locuitor din Ruşi, 74.
- Stelea, Moisi, paroh din Voievodenii Mici, 138.
- Stoica, Adam, paroh din Almaşul Sec şi Cozia, 132.
- Stoica, Nicolae, paroh din Jac, 120.
- Stoica, Nicolae, paroh din Oprea Cârţişoara, 138.
- Stoica, Pavel, paroh din Filea, 41.
- Stoicovici, Nicolae, paroh, 211.
- Stoika, Pavel, paroh din Filea, 157.
- Strâmbu, Ion, paroh din Lupşa, 137.
- Strâmbul, Ioan, paroh din Cuciulata, 26.
- Stretya, Vasile, locuitor din Comăţel, 86.
- Streza, Gheorghie, paroh din Vultureni şi Biksad, 142.
- Stroian, Ana, văduva lui Stroian Ionicie, 93.
- Stroian, Ionicie, locuitor din Albeşti, 93, 94, 95.
- Stroie, Dan, locuitor din Cuciulata, 26.
- Sturza, Nicolae, băieş din Abrud, 55.
- Sturza, Rahila, văduva lui Sturza Nicolae, 55.
- Suci, Adam, locuitor din Brad, 59.
- Suci, Atanasie, capelan din Sălcud, 118.
- Suci, Gheorghe, paroh din Isbita, 169.
- Suci, Ioan, locuitor din Bernadea, 79.
- Suci, Matei, jude, 62.
- Suci, Nicolae, locuitor din Binţinţi, 87.
- Suci, Raveca, văduva lui Suci Nicolae, 87.
- Suci, Sara, locuitoare din Brad, 60.
- Suciu, Adam, locuitor din Brad, 58.
- Suciu, Alexandru, 27.
- Suciu, Avram, paroh din Barbură şi Stoineasa, 139.

Suciu, Dumitru, istoric, 6, 9, 15, 16, 20, 24, 26, 155, 209, 237.
 Suciu, Matei, 202.
 Suciu, Toader, văduv, 184.
 Sucs, Lazăr, locuitor din Vânători, 91.
 Sucs, Moise, fiul lui Sucs Lazăr, 91.
 Suiagă, Iosif, paroh din Lăpușnic, 136.
 Sulica, Bucur Stoiki, locuitor din Holbav, 64.
 Supuș, Mărie, văduva lui Supuș Petru, 50.
 Supuș, Petru, locuitor din Mesteačan, 50.
 Sur, Ioan, paroh din Trâmboiaie, 36.
 Surd, Crăciun, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
 Surdea, Alex(i)e, căpitan, 62, 202.
 Surdea, Maria, soția lui Surdea Savu, 62, 203.
 Surdea, Savu, econom din Brădești, 62, 203.
 Susan, Ștefan, copil din Zdrapț, 90.
 Sușici, Nicula Ion, locuitor din Arăța, 56.
 Sz.György, Petru, locuitor din Comățel, 79.
 Sz.György, Sandu, locuitor din Comățel, 79.
 Szabo, Lajosca, căpitan, 71.
 Szabo, Ioachim, paroh din Lissa, 138.
 Szatsvai, Imre, 71.
 Szava, Florea, paroh din Pietriș, 157.
 Szava, Georgie, paroh din Maiorești, 157.
 Szebedan, Ioan, locuitor din Icelandu Mare, 71, 72.
 Széchenyi, [István], conte, 210, 217.
 Szemere, [Bertalan], ministru, 22.
 Szente, Ferentz, locuitor din Nazna, 79.
 Szilágy, Sándor, 6.
 Szilagy, Farkas, 6, 24
 Szilágyi Pál, subcomisar regal, 221.
 Szóts, Simion, locuitor din Cristești, 83.

Ș

Șaguna, Andrei, episcop, 70, 91, 92, 97, 106, 108, 109, 111, 112, 115, 116, 117, 124, 132, 135, 136, 137, 138, 143, 144, 145, 150, 151, 153, 155, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 204, 206, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 217.
 Șandoi, Toma, locuitor din Zdrapț, 89.
 Șandor, Eva, văduva lui Șandor Ștefan, 98.
 Șandor, Ștefan, locuitor din Sântandrei, 98.
 Șălaru, Radu, fierar din Satulung, 174.
 Șchiop, Filimon, locuitor din Albești, 94.
 Șchiop, Sofia, văduva lui Șchiop Filimon, 94.
 Șeitan, Marica, văduva lui Radu Șeitan din Satulung, 174.
 Șeitan, Radu, cioban din Satulung, 174.
 Șerb, Dimitrie, paroh din Ruși, 74.
 Șerban, Eva lui Ion, văduva lui Șerban Stan, 42.
 Șerban, Georgie, locuitor din Trâmboiaie, 199.
 Șerban, Iacob, locuitor din Morăreni, 71.
 Șerban, Ilie, paroh din Arini și Iorăș, 141.
 Șerban, Ioan, locuitor din Feldioara, 47.
 Șerban, Ioan, locuitor din Luduș, 77.
 Șerban, Ioan, locuitor din Toderița, 44.
 Șerban, Ioana, văduva lui Șerban Iosif din Binținți, 87.
 Șerban, Iosif, locuitor din Binținți, 87.
 Șerban, Iosif, locuitor din Luduș, 77.
 Șerban, Marica, văduva lui Șerban Ioan, 44.
 Șerban, Stan, locuitor din Ucea de Sus, 42.
 Șerban, Toader, fiul lui Șerban Iacob, 71.
 Șerban, Vasiliță, locuitor din Luduș, 77.
 Șerbănuț, Moise, locuitor din Șercăița, 69, 70.

- Șerbănuț, Rahira, văduva lui Șerbănuț Moise, 70.
- Șerdan, Gheorghie, paroh din Valea Nandrului și Nandru, 132.
- Șerdan, Petru, diacon din Valea Nandrului și Nandru, 132.
- Șinca, Ioan, paroh din Sânt Crai și Căla, 132.
- Șinca, Ștefan, paroh din Barca, 132.
- Șipoș, Iacob, locuitor din Cristești, 83.
- Șolcă, Ioan, paroh din Felmer, 145.
- Șonăr, Dimitrie, paroh din Vânători, 90.
- Șovre, Pantelimon, paroh din Surduc Copalnic, 121.
- Ștefan cel Sfânt, rege, 218, 226, 227, 230.
- Ștefan cel tânăr, locuitor din Zdrapț, 90.
- Ștefan, Evuța a lui Ioan, locuitoare din Zdrapț, 90.
- Ștefan, Gheorghie, paroh din Măgheruș și Apața, 113, 114.
- Ștefan, Ioan, locuitor din Zdrapț, 89.
- Ștefan, Iordache, paroh din Feldioara, 113.
- Ștefan, Maria, copilă din Zdrapț, 90.
- Ștefan, Mihai, locuitor din Zdrapț, 89.
- Ștefan, Nicolae, copil din Zdrapț, 90.
- Ștefan, Toader, gomic din Dârlos, 31.
- Știopu, Ioan a lui Iovu, locuitor din Dârlos, 31.
- Știrb, Ianăș, locuitor din Halm, 98.
- Șuca, Slugan, locuitor din Birtin, 54.
- Șuca, Șara, văduva lui Șuca Slugan, 54.
- Șuster, Johan, practicant jurist regal, 214.
- T
- Taflan, Ioan, paroh din Mândra, 137.
- Tanislău, Taniș, văduv din Zlatna, 185.
- Tarța, Nicolae, paroh din Cheia, 115.
- Tăbeș, Filip, locuitor din Șesuri, 48.
- Tăbeș, Nicolae, locuitor din Șesuri, 48.
- Tăbeș, Simioan, locuitor din Șesuri, 49.
- Tăbies, Nicolae, locuitor din București, 32.
- Tămaș, Georgie, paroh din Deag, 117.
- Tămaș, Gheorghe, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
- Tămaș, Neculai, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
- Tămaș, Petrea, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
- Tămaș, Ursu, văsar din Neagra, 193.
- Tămăduș, Nicolae, curator din Hunedoara, 62.
- Tătar, Bucur, june din Trâmboiaele, 35.
- Tătaru, Georgiu, june din Zlatna, 186.
- Tătaru, Georgiu, locuitor din Zlatna, 184.
- Tătaru, Ioan, locuitor din Zlatna, 185.
- Tătaru, Ioan, paroh din Laslea, 153.
- Tătaru, Petru, locuitor din Zlatna, 185.
- Tătaru, Sofia, văduvă din Zlatna, 185.
- Tătaru, Ștefan, locuitor din Zlatna, 184.
- Tătaru, Zaharia, paroh din Daneș, 153.
- Tătulea, Ioan, paroh din Predeal, 114, 115.
- Tecușan, Ioan, paroh din Sas Daia, 153.
- Tekereu, Vasile, locuitor din Icland Mare, 71, 72.
- Teotelecan, Petru, paroh din Someșul Rece și Muntele Someșului Rece, 126.
- Teșa, Iacob, paroh din Nazna, 79.
- Teutelecan, Luca, paroh din Panticeu, 127.
- Teutelecan, Vasilie, paroh din Bedeciu, Dânc și Lăpușești, 127.
- Theodosie, arhimandrit, 111.
- Tholdalaghi, conte, 211.
- Thoma, Thoma, paroh din Poiana, 104.
- Ticuș, Gavril, birău din Apahida, 73.
- Ticușan, Bucura, văduva lui Adam Boțiomian, 52.
- Ticușan, Ioan, locuitor din Hoghiz, 52.
- Tifleu, Ioan, fiul lui Tifleu Nicolae, 199.

- Tifleu, Nicolae (Nicoară), băieș din Valea Dosului, 198, 199.
- Tifleu, Parastie, soția lui Tifleu Nicolae, 199.
- Timari, Gaciția, văduvă din Aluniș, 40.
- Tipei, Ioan, paroh din Zărnești, 114, 115.
- Tirilă, Kăta, văduva lui Tirilă Petru, 98.
- Tirilă, Petru, locuitor din Sântandrei, 98.
- Tister, Irimie, locuitor din Vulturii Zlatnii, 180.
- Tister, Raveca, văduva lui Tister Irimie, 180.
- Tișcă, Constantin, paroh din Moeciu de Sus, 115.
- Toader al lui Samoilă, locuitor din Vâlcele, 56, 100.
- Toader, Alecsandru, ziuș din Săcătura, 38, 194.
- Toader, locuitor din Sartăș, 69.
- Toç, Dumitru, jurat din Crișcior, 64.
- Toda Avram, locuitor din București, 64.
- Toda, Dănilă, jurat din Crișcior, 64.
- Toda, Nicolae, paroh din Crișcior, 162, 164.
- Toda, Nicolae, paroh din Țărățâl, 53.
- Toda, Șandor, 13.
- Todea, Georgie, 195.
- Todea, Gheorghie, paroh din Albaç, 171.
- Todea, Isailă, locuitor din Iclandu Mare, 72.
- Todea, Mărie, locuitoare din Mihăileni, 89.
- Todea, Pătru, locuitor din Mihăileni, 88.
- Toderescu, Georgie, locuitor din Feneș, 199.
- Toderici, Ana, văduva lui Toderici Ioan, 200.
- Toderici, Ioan, locuitor din Feneș, 200.
- Toderuță, Toader, locuitor din Țărățâl, 53.
- Todica, Ispazu, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
- Todor, locuitor din Sartăș, 69.
- Todor, Manasie, paroh din Romoșel, 46.
- Todor, Maria, soția lui Neacșu Constantin, 193.
- Todoran, Mihăilă, locuitor din Ibănești, 84.
- Todoran, Onea, locuitor din Ibănești, 84.
- Todoran, Todora, văduva lui Todoran Mihăilă, 84.
- Todoruț, Gavriil, păstor din Bika, 128.
- Todoruțu, Ioan, preot din Buteni, 129.
- Tofiu, Nicolae, paroh din Crișcior, 64.
- Togya, Ioan, locuitor din Căianu, 84.
- Toia, Ioan, paroh din Valea Lușșii, 146.
- Tolan, Ioan, dascăl din Laslău, 118.
- Tolan, Petru, paroh din Suplac, 119.
- Tolan, Toader, dascăl din Suplac, 119.
- Toma, Avram, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
- Toma, Bucur, locuitor din Vizski, 188.
- Toma, Filimon, locuitor din Comățel, 85.
- Toma, Ioan, paroh din Găunoasa, Cutin și Ciulpău, 132, 133.
- Toma, Ionea, fecior din Prihodiște, 54.
- Toma, Ionea, locuitor din Prihodiște, 54.
- Toma, Iudita, văduva lui Toma Nicolae, 175.
- Toma, Mărina, locuitoare din Prihodiște, 54.
- Toma, Nicolae, cioban din Satulung, 175.
- Toma, Petru, revoluționar din Șiria, 10.
- Tomodan, Adam, locuitor din Zdrapț, 90.
- Tomodan, Iosif, copil din Zdrapț, 90.
- Tomodan, Petru, locuitor din Zdrapț, 89.
- Tomoșoiu, Radu, locuitor din Satulung, 178.
- Tomuca, Georgie, locuitor din Lăziești, 194.
- Tomuș Ioan, locuitor din Bucium, 63.
- Tomuș, Ana, orfana lui Tomuș Georgie, 192.

- Tomuș, Ana, văduva lui Tomuș Ioan, 63.
 Tomuș, Damian, orfanul lui Tomuș Georgie, 192.
 Tomuș, Georgie, călăbaș din Ponorel, 192.
 Tomuș, Gyica, martor, 63.
 Tomuș, Maria, orfana lui Tomuș Georgie, 192.
 Tomuș, Maria, orfana lui Tomuș Nicolae, 63.
 Tomuș, Măriuța, soția lui Tomuș Petru, 199.
 Tomuș, Nicolae, locuitor din Bucium, 63.
 Tomuș, Nicolae, vâsar din Albac, 195.
 Tomuș, Petru, cărbunar din Feneș, 199.
 Tomuș, Samfira, văduva lui Tomuș Georgie, 192.
 Tomuș, Vasilie, orfanul lui Tomuș Georgie, 192.
 Tomuța, Antonie, locuitor din Zdrapț, 89.
 Tomuța, Petru, locuitor din Mihăileni, 90.
 Tomuța, Sofia, locuitoare din Zdrapț, 89.
 Topolog, Toma, locuitor din Ruși, 74.
 Török, István, locuitor din Nazna, 79.
 Török, István, fiul lui Török István, 79.
 Tot, Darie, locuitor din Binținți, 87.
 Tot, Ioana, văduva lui Tot Darie, 87.
 Tot, Maia, văduva lui Tot Mihail, 97.
 Tot, Mihail, locuitor din Deva, 97.
 Tot, Susana, locuitoare din Luncanii de Jos, 40.
 Toth, Ioan, paroh din Gălpaia și Romița, 135.
 Toth, Toma, paroh din Diod, 102.
 Trandafir, Nicolae, locuitor din Brad, 58.
 Treç, Anița, văduva lui Treç Ion, 54.
 Treç, Ion, locuitor din Birtin, 54.
 Trif, Ilie, paroh din Cărbunari, 121.
 Trif, Ioan, locuitor din Mesteaçăn, 50.
 Trif, Maria, văduva lui Trif Rusalin, 96.
 Trif, Marta, văduva lui Trif Perea, 54.
 Trif, Măriuca, văduva lui Trif Ioan, 50.
 Trif, Perea, locuitor din Prihodiște, 54.
 Trif, Rusalin, locuitor din Mihăilești, 96.
 Trifa, Ioan, locuitor din Mesteaçăn, 49.
 Trifa, Lazăr, locuitor din Mesteaçăn, 50.
 Trifa, Maria, văduva lui Trifa Lazăr, 50.
 Trifa, Mărinca, locuitoare din Mihăileni, 89.
 Trifa, Măriuca, locuitoare din Mesteaçăn, 49.
 Trifan, Ianăș, locuitor din Țebea, 38.
 Troian, Gheorghe, june din Trâmboiaele, 35.
 Trombițaș, Partenie, protopop, 210, 211, 216.
 Troneheșiu (Troncheș), Georgiu, locuitor din Zlatna, 185, 196.
 Troneheșiu, Ioan, orfanul lui Troneheșiu Georgiu, 185, 196.
 Troneheșiu, Paraschiva, văduva lui Troneheșiu Georgiu, 185, 196.
 Trufaș, Simeon, paroh din Pianul de Jos, 151.
 Trurștan, Vasile, paroh din Unguraș, 134, 135.
 Trutza, Petru, paroh din Cricău, 104.
 Truța, Florinca, locuitoare din Crișcior, 64.
 Truță, Avram, locuitor din Brad, 59.
 Truță, Toader, locuitor din Brad, 59.
 Tudor, George, comisar adjunct cezaro-regesc, 56, 100.
 Tudor, Mitra, văduva lui Ștefan Tudor, 177.
 Tudor, Ștefan, cioban din Satulung, 177.
 Tudoran, Agrișa, locuitoare din Brad, 60.
 Tuduran, Aron, paroh din Curechiu, 163.
 Tuduran, Ioan, locuitor din Brad, 58.
 Tulbure, Gheorghe, paroh din Hălmeag-Șona, 145.
 Tulea, Constantin, locuitor din Crișan, 80.

Tulea, Nicolae, paroh din Valea Bradului, 88, 168.

Tur, Ioan, paroh din Trâmboaele, 169.

Turç, David, locuitor din Leinic, 97.

Turç, Ileana, văduva lui Turç David, 97.

Turç, Tănase, locuitor din Branișca, 66.

Turç, Vasilie, paroh din Hădărău, 146.

Turcin, Ileana, copil din Zdrapt, 90.

Turcin, Nistor, locuitoare din Zdrapt, 90.

Turcu, Petru, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179.

Turcuș, Simion, locuitor din Peștes, 14.

Turi, David, locuitor din Vizski, 188.

Turi, Paraschiva, văduva lui Turi David, 188.

Tutula, Vasile, istoric, colonel (r), 5, 241.

T

Țâru, Iovu, Popa, paroh din Vața de Jos, 32.

Țănele, Marc, Mărie, locuitoare din Cărăstău, 51.

Țăposu, Gheorghe, paroh din Șimia, 115.

Țăposu, Ioan, paroh din Șimia, 115.

Țeposu, Gheorghe, paroh din Simea, 214.

Țeposu, Ioan, paroh din Simea, 214.

Țibelea, Elena, văduva lui Țibelea Iacov, 44.

Țibelea, Iacov, locuitor din Toderița, 44.

Țibelea, Samoilă, locuitor din Toderița, 44.

Țibelea, Virona, văduva lui Țibelea Samoilă, 44.

Țipu, Ioan, paroh din Hurezu, 137.

Țirca, Iosif, locuitor din Cărăstău, 51.

Țirca, Marinca, văduva lui Țirca Toader, 51.

Țirca, Toader, locuitor din Cărăstău, 51.

Țite, Sofia, copilă din Zdrapt, 90.

Țiurca, Zaharie, locuitor din Bârsa, 11.

Țocaș, Vasile, paroh din Lășchia, 50.

Țora, Nicolae, locuitor din Vidra de Jos, 32.

Țurca, Ilie, locuitor din Crișcior, 64.

U

Udria, C., 9.

Ujfálvi, Sándor, locuitor din Săcătura, 190.

Unișescu, Gherasim, locuitor din Bințiinți, 87.

Unișescu, Raveca, văduva lui Unișescu Gherasim, 87.

Urs, Tămaș, vâsar din Neagra, 36.

Ursa, Ioan, paroh din Lunca Ampoitei, 103.

Ursu, Bucura, văduva lui Ursu Ioan, 70.

Ursu, Dumitru, locuitor din Presaca, 200.

Ursu, Ioan, locuitor din Șercăița, 70.

Ursu, Lazăr, locuitor din Tătăreștii de Criș, 32.

Ursu, Matei, locuitor din Dârloș, 30, 31.

Ușiță, Ioan, paroh din Stânceni, 157.

V

Vaca, Crăciun, locuitor din Birtin, 54.

Vaca, Marica, văduva lui Vaca Șofron, 54.

Vaca, Saveta, văduva lui Vaca Crăciun, 54.

Vaca, Șofron, locuitor din Birtin, 54.

Vaida, Daniel, paroh din Berința, 120.

Vaida, Vasile, locuitor din Sohodol, 191.

Vaidacuțan, Ioan, locuitor din Morăreni, 71.

Vajda, Ferencz, funcționar imperial, 220.

Vajda, Teodor, vicetribun, 220.

Vâlcu, Georgie, fiul lui Vâlcu Onu, 198.

Vâlcu, Maria, soția lui Vâlcu Onu, 198.

Vâlcu, Onu, econom din Valea Dosului, 198.

Van Stănilă, primar din Mădrigești, 12.

- Vanța, Georgie, paroh din Pianul de Jos, 151.
- Váradi, Carol, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
- Varga Iuon, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
- Vârșciu, Ana, orfana lui Vârșciu Ioan, 193.
- Vârșciu, Georgie, orfanul lui Vârșciu Ioan, 193.
- Vârșciu, Ioan, văsar din Săcătura, 193.
- Vârșciu, Maria, văduva lui Vârșciu Ioan, 193.
- Vârșciu, Rafila, orfana lui Vârșciu Ioan, 193.
- Vârșciu, Samfira, orfana lui Vârșciu Ioan, 193.
- Vartan, George, orfanul lui Vartan Nicolae, 192.
- Vartan, Georgie, călăbaș din Ponorel, 192.
- Vartan, Maria, văduva lui Vartan Nicolae, 192.
- Vartan, Nicolae, negustor din Ponorel, 192.
- Vartan, Vasile, orfanul lui Vartan Nicolae, 192.
- Vartolomei (Vartolomeu), Nicolae, paroh din Șimon, 31, 114, 115.
- Vasenca, Petru, june din Roșia, 27.
- Vasile, cantor din Petrindul Unguresc, 220.
- Vasilescu, Thoma, paroh din Brașov, 111.
- Vasvári, Pál, revoluționar maghiar, 57, 195.
- Vasz, Ioan, paroh din Arpașu de Jos, 138.
- Vălean, Arsenie, locuitor din Lunca, 53.
- Vălean, Marinca, văduva lui Vălean Arsenie, 53.
- Văsi, Pavel, locuitor din Cornățel, 86.
- Văsin, Solomon, locuitor din Brad, 59.
- Văsuc, Anuța, soția lui Văsuc Cornu, 91.
- Văsuc, Cornu, locuitor din Vânători, 91.
- Văsuc, Dumitru, locuitor din Vânători, 91.
- Văsuc, Văsălie, fiul lui Văsuc Dumitru, 91.
- Vătășan, Gheorghie, paroh din Arhita și Baia, 153.
- Vătășan, Nicolae, paroh din Bunești, Padoș și Odorhei, 153.
- Velku, George, orfanul lui Velku Onu, 82.
- Velku, Maria, soția lui Velku Onu, 82.
- Velku, Onu, țăran din Izvorul Ampoiului, 82.
- Verdje, Ștefan, revoluționar din Țiria, 10.
- Verș, Ioan, paroh din Gârbău și Straja, 127.
- Verș, Vasile, paroh din Agârbicium, 127.
- Verzea, Alexie, paroh din Satulung I și protopop al tractului Brașov II, 112, 113, 114.
- Verzea, Alexie, protopop din Brașov, 173, 179.
- Verzea, Barbu Irime, paroh din Satulung I, 112.
- Verzea, Ieremie, paroh, 173.
- Verzea, Ioan, paroh din Cernat, 112.
- Verzea, Maria, văduva lui Verzea Stan, 179.
- Verzea, Oprea, paroh din Cernat, 112.
- Verzea, Oprea, student, 178.
- Verzea, Stan, cioban din Satulung, 179.
- Vesa, Artemie, paroh din Iaka, 152.
- Vesa, Ignat, 34.
- Vesa, Pavel, paroh, istoric, 11.
- Vesa, Rista, primar din Iacobini, 12.
- Veteșan, Nicolae, paroh din Boiu, 37.
- Vicu, Sofia, văduvă din Zlatna, 184.
- Vida, Flaviu, 155.
- Vila, Mihai, locuitor din Câmpeni, 191.
- Vintilă, Vasilie, paroh din Brășteni, 160.

Vințan, Ioan, orfanul lui Vințan Petru, 183, 196.
 Vințan, Petru, locuitor din Zlatna, 182, 183, 196.
 Vințan, Sofia, văduva lui Vințan Petru, 182, 196.
 Vințean, Măriuța, soția lui Vințean Petru, 199.
 Vințean, Petru, plugar din Feneș, 199.
 Vlad, Ioan, paroh din Inuri, 151.
 Vlad, Petru, paroh din Codlea, 114.
 Vlăduț, Cătălina, văduva lui Vlăduț Ioan, 30.
 Vlăduț, Ioan, locuitor din Dârlos, 30.
 Vlăduțiu, Nicolae, prefect, 20.
 Voiculeț, Ana, văduva lui Voiculeț Kostari, 174.
 Voiculeț, Ion, cioban din Satulung, 174.
 Voiculeț, Kostari, locuitor din Satulung, 174.
 Voiculeț, Maria, văduva lui Voiculeț Ion, 174.
 Voilă, Toader, diacul din Șoimuș, 80.
 Voilă, Todora, văduva lui Voilă Toader, 80.
 Vörös, Antal, subprefect, 9, 10
 Vukovics, [Sebbó] comisar al guvernului maghiar, 10.
 Vulcan, Maftei, paroh din Viștea de Sus, 138.
 Vurz, Ana, orfana lui Vurz Ioan a lui Pătruț, 38.
 Vurz, Georgiu, orfanul lui Vurz Ioan a lui Pătruț, 38.
 Vurz, Ioan a lui Pătruț, vâsar din Săcătura, 38.
 Vurz, Mărie, văduva lui Vurz Ioan a lui Pătruț, 38.
 Vurz, Rafila, orfana lui Vurz Ioan a lui Pătruț, 38.
 Vurz, Sandira, orfana lui Vurz Ioan a lui Pătruț, 38.

W

Wohlgemuth, Ludwig von, guvernator al Transilvaniei, 45, 137, 163, 206, 208, 209, 212, 213, 216, 221, 223.

Z

Zaboli Miklos, locuitor din Glodeni, 95.
 Zac, Andrei, locuitor din Poșaga de Jos, 55.
 Zaharie, Eva, soția lui Zaharie Vasilie, 69.
 Zaharie, Floarea, soția lui Zaharie Vasile, 199.
 Zaharie, Georgie, paroh din Ludișor, 138.
 Zaharie, Ion, dascăl din Hetiur, 119.
 Zaharie, Nicolae, locuitor din Curechiu, 52.
 Zaharie, Vasilie, țăran din Pătrânjeni, 69, 199.
 Zaiza, locuitor din Pănet, 79.
 Zamler György, inspector din Bogata, 77.
 Zbâmec, Ioan, jurat, 44.
 Zbâmec, Pavel, goșman, 44.
 Zechieru, Ioan, paroh din Poiana Mărului, 137.
 Zeik, baron, 210.
 Zgrânțea, Constandin, locuitor din Brașov, 28.
 Zgrânțea, Elena, văduva lui Zgrânțea Constandin, 28.
 Zirco, Dumitru, locuitor din Șesuri, 48.
 Zirco, Onuțu, cantor, 48.
 Zirco, Simioanu, locuitor din Șesuri, 49.
 Zlegneanu, Solomon, băieș din Abrud, 191.
 Zlegneanu, Șandor, băieș din Abrud, 191.
 Zoboi, István, 181.
 Zocaș, Gregorie, paroh din Plopiș, 121.
 Zocaș, Vasilie, paroh din Lăschia, 122.

INDICE TOPONIMIC*

A

Abrud, or., jud. Alba, 23, 27, 33, 34, 35, 36, 37, 42, 43, 47, 55, 58, 61, 83, 145, 170, 171, 190, 191, 193.
Abucea, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.
Adămuș, s., com., jud. Mureș, 116.
Agârbici(u), azi Viișoara, s., com., jud. Cluj, 127.
Agnita, or. jud. Sibiu, 123.
Agostin, azi Augusitn, com. Omeniş, jud. Braşov, 139, 140, 141, 142.
Agrișu, 145.
Aiud, or., jud. Alba, 23, 61, 192, 215.
Alămor, s., com., jud. Sibiu, 159, 160.
Alba Iulia, mun., jud. Alba, 23, 26, 31, 36, 63, 97, 105, 215, 221.
Albac, or., jud. Alba, 171, 194, 195.
Albac, s., com., jud. Alba, 33.
Albești, com. suburb., jud. Mureș, 37, 92, 93, 94, 95.
Alma, s., com. jud. Sibiu, 28, 119.
Almașu Mare, s., com., jud. Alba, 138, 139.
Almașu Mic, s., com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara, 99, 131, 132.
Almașu Sec, s., com. Cârjiți, mun. Deva, jud. Hunedoara, 132.
Alțâna, s., com., jud. Sibiu, 159.
Aluniș, s., com., jud. Mureș, 40, 157, 158.
Ampoia, s., com. Metes, jud. Alba, 104.
Apahida, or., jud. Cluj, 73, 124.
Apața, s., com., jud. Braşov, 64, 65, 114.

Araci (Arpatak), sat, com. Vâlcele, jud. Covasna, 56, 57.
Arăta, 56, 67.
Archita, s., com., Vânători, jud. Mureș, 37, 153.
Arini, s., com. Măieruș, jud. Braşov, 57, 100, 139, 140, 141, 142.
Armeni, s., com. Loamneș, jud. Sibiu, 159, 160.
Ariușd, s., com. Vâlcele, jud. Covasna, 140, 141, 142.
Armeni, s., com. Loamneș, jud. Sibiu, 159, 160.
Arpașu de Jos, s., com., jud. Sibiu, 138.
Arpașu de Sus, s., com. Cârțișoara, jud. Sibiu, 137, 138.
Arpătac, azi Araci, s., com. Vâlcele, jud. Covasna, 139, 140, 141, 142.
Așel (Ecerg), s., com., jud. Sibiu, 28.
Așintiș, 148, 149, 150.
Axente Sever (Frâua), s., com. jud. Sibiu, 147.

B

Baciu, 111.
Bahnea, s., com., jud. Mureș, 78, 79.
Baica, s., com. Hida, jud. Sălaj, 134, 135.
Baia de Aramă, or., jud..
Baia de Arieș, or. jud. Alba, 57, 64, 69, 163, 171, 172, 201.
Baia de Criș, s., com., jud. Hunedoara, 38, 51, 58, 163, 213.
Bandul de Câmpie, s., com., jud. Mureș, 79.

* Întocmit de Iosif Marin Balog.

- Barbura**, s., com. Băița, jud. Hunedoara, 139.
- Başcapău**, 134, 135.
- Baştea**, s., com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara, 135, 136.
- Batca**, 132.
- Băcia**, s., com., jud. Hunedoara, 86, 132.
- Băgulești**, 135, 136.
- Băița**, s., com., jud. Hunedoara, 14, 31, 39, 41, 49, 53, 60, 87, 88, 161.
- Bălan**, s., com., jud. Sălaj, 134.
- Bălgrad vezi Alba Iulia.**
- Bărăbant**, loc. comp. mun. Alba Iulia, jud. Alba, 183, 196.
- Bărăi**, s., com. Căianu, jud. Cluj, 34, 35, 125.
- Bărăști**, s., com. Brănișca, jud. Hunedoara, 143.
- Bărintia, vezi Berința.**
- Bătrâna**, s., com., jud. Hunedoara, 99.
- Bâznic (Brâznic)**, s., com. Iliia, jud. Hunedoara, 135, 136.
- Bârcea Mică**, s. ap. mun. Deva, jud. Hunedoara, 132.
- Bârghiș**, s., com., jud. Sibiu, 101.
- Bedeciu**, s., com. Mănăstireni, jud. Cluj, 127.
- Bedelevu**, s., com. Izvoarele, jud. Cluj, 55, 146.
- Berghia**, s., com. Pănet, jud. Mureș, 74.
- Berința (Berentze)**, s. com. Copalinc-Mănăstur, jud. Maramureș, 120.
- Berivoiu Mare**, s., com. Recea, jud. Brașov, 136, 137.
- Berivoiu Mic**, s., com. Recea, jud. Brașov, 136, 137.
- Berț**, 159.
- Beșinău**, azi, s. Secășel, com. Ohaba, jud. Alba, 159, 160.
- Biertan**, s., com., jud. Sibiu, 147.
- Bintinți**, azi, Aurel Vlaicu, com. Geoagiu, jud. Hunedoara, 84, 108.
- Birtin**, s., com. Vața de Jos, jud. Hunedoara, 84, 160.
- Biscaria**, azi îngl. or. Simeria, jud. Hunedoara, 131, 132.
- Bistrița**, mun. jud. Bistrița-Năsăud, 84, 108.
- Bistrița Bârgăului**, s., com., jud. Bistrița Năsăud, 108.
- Blaj**, or. Jud. Alba, 8, 16, 20, 25, 32, 40, 75, 131, 163, 209, 214, 215, 229, 231, 243.
- Blăjeni**, s., com., jud. Hunedoara, 36, 161, 162.
- Bobohalma**, s. ap. or. Târnăveni, jud. Mureș, 117.
- Bod**, or., jud. Brașov, 113.
- Bodia**, s., com. Buciumi, jud. Sălaj, 135.
- Bodogaia**, s., com. Secuieni, jud. Harghita, 153.
- Bogata**, s., com. jud. Mureș, 77, 78.
- Bogatul, Bogatul Român (Oláh Bogát)**, s., com. Păuca, jud. Sibiu, 159, 160.
- Boholt**, s., com. Șoimuș, jud. Hunedoara, 124, 138, 139.
- Boia**, 132.
- Boian**, s., com., jud. Mureș, 118.
- Boiu**, s. comp. com. Albești, jud. Mureș, 37.
- Boiu Mare**, s., com., jud. Maramureș, 94.
- Bontida**, s., com. jud. Cluj, 152.
- Borcut**, s. ap. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 124.
- Boșcani**, 136.
- Boșorod**, s., com., jud. Hunedoara, 40, 66, 143.
- Boz**, s., com. Brănișca, jud. Hunedoara, 65, 143.
- Bozna**, s., com. Agrij, jud. Sălaj, 135.
- Brad**, or., jud. Hunedoara, 29, 31, 39, 40, 50, 51, 52, 57, 58, 60, 64, 69, 87, 88, 89, 96, 161, 202.
- Bran**, s., com., jud. Brașov, 31, 115.

- Brașov**, mun., jud. Brașov, 5, 26, 27, 28, 30, 31, 37, 42, 43, 45, 52, 56, 57, 64, 79, 100, 110, 111, 112, 113, 114, 175, 178, 204, 205, 206.
- Brădești**, s., com. Râmeți, jud. Alba, 63, 107.
- Brănișca**, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66, 143, 144.
- Brăzești (Brăzânti)**, s., com. Baia de Arieș, jud. Alba, 171.
- Brâznic**, s., com. Iliia, jud. Hunedoara, 96.
- Breaza**, s., com. Lisa, jud. Brașov, 138.
- Bretea Mureșeană**, s., com., Iliia, jud. Hunedoara, 144.
- Bretea Română**, s., com., jud. Hunedoara, 143.
- Broșteni**, s., com. Păuca, jud. Sibiu, 159, 160.
- Bruiu**, s., com., jud. Sibiu, 159.
- Buceș**, s., com., jud. Hunedoara, 88, 89, 160.
- Bucium(i)**, s., com., jud. Alba, 63, 169, 171.
- Bucureșci**, s., com., jud. Hunedoara, 32, 48, 51, 64, 113, 157, 161.
- Budila**, s., com., jud. Brașov, 139, 140, 141, 142.
- Buituriu**, 132.
- Bulzești**, s., com., jud. Hunedoara, 161.
- Bunești**, s., com. jud. Brașov, 37, 153.
- Bunila**, s., com., jud. Hunedoara, 143.
- Burjuc**, s., com., jud. Hunedoara, 65, 96, 144, 214.
- Buru**, s., com. Iara, jud. Cluj, 146.
- Buteni**, s., com. Mărgău, jud. Cluj, 11, 129.
- Buzd**, s., com. Brateiu, jud. Sibiu, 147.
- C**
- Cacova Ierii**, s., com. Iara, jud. Cluj, 145.
- Calbor**, s., com. Becelan, jud. Brașov, 159.
- Capra**, s. com. Iliia, jud. Hunedoara, 34, 190, 194, 201.
- Cara**, s., com. Cojocna, jud. Cluj, 124, 125.
- Cața**, s., com., jud. Brașov, 144, 187, 188.
- Căianu**, s., com., jud. Cluj, 34, 84, 125.
- Căila**, s., com. Șintereag, jud. Bistrița-Năsăud, 109, 110.
- Căinel**, s., com. Băița? jud. Hunedoara, 163, 167.
- Călan**, or. jud. Hunedoara, 132.
- Călata**, s., com. Călățele, jud. Cluj, 128, 130.
- Călățele**, s., com., jud. Cluj, 128.
- Căpâlna**, s., com. Săsciori, jud. Alba, 119.
- Căpâlna de Sus**, s., com. Mica, jud. Mureș, 74.
- Căraci**, s., com. Baia de Criș, jud. Hunedoara, 164.
- Cărăstău**, s., com. Baia de Criș, jud. Hunedoara, 51.
- Cărpiniș**, s., com. Roșia Montană, jud. Alba, 121, 170, 181, 192.
- Câlnic**, s., com., jud. Alba, 150, 151.
- Câmpeni**, or. jud. Alba, 170, 171, 190, 191, 208.
- Câmpuri**, s., com. Gurasada, jud. Hunedoara, 144.
- Cârna**, s., com. Blandiana, jud. Alba, 150, 151.
- Cerbia**, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 65, 66, 143, 144.
- Cerbul**, s., com. Bucium, jud. Alba, 169.
- Cerghid**, s., com. Ungheni, jud. Mureș, 117.
- Cernat**, s., com., jud. Covasna, 112.
- Cetatea de Baltă**, s., com., jud. Alba, 116.
- Cheia**, s., com. Moieciu, jud. Brașov, 107, 115, 116.
- Chepeți(i)**, azi Cîpeți, loc. comp. or. Sovata, 42.
- Chesler**, s., com. Micăsasa, jud. Sibiu, 118.

- Chinciuș**, s., com. Mărtiniș, jud. Harghita, 117.
- Chintelnic**, s., com. Șieu Măgheruș, jud. Bistrița Năsăud, 109.
- Chirpăr**, s., com., jud. Sibiu, 159.
- Chișcădaga (Kiskedaga)**, s., com. Șoimuș, jud. Hunedoara, 139.
- Chiuiești**, s., com., jud. Cluj, 154, 155.
- Cioara**, azi S., com. Săliște, jud. Alba, 171, 2000.
- Cioara de Sus**, s., ap. or. Baia de Arieș, jud. Alba, 64.
- Ciocotiș (Csokotés)**, s., com. Cemești, jud. Maramureș, 120, 121.
- Ciucea**, s., com., jud. Cluj, 62, 63, 202, 203.
- Ciulpău**, s., com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara, 132.
- Ciumărna**, s., com. Românași, jud. Sălaj, 134, 135.
- Ciunga**, îngl. în or. Ocna Mureș, jud. Alba, 148, 149.
- Ciuruileasa**, s., com., jud. Alba, 170.
- Cluj**, mun., jud. Cluj, 3, 5, 6, 10, 16, 24, 27, 34, 55, 57, 60, 63, 67, 73, 74, 113, 125, 126, 129, 155, 237, 238, 241.
- Coaja**, s., com. Vorța, jud. Hunedoara, 143, 144.
- Codlea**, or., jud. Brașov, 115, 116.
- Cojocna**, s., com., jud. Cluj, 27, 73.
- Comana de Jos**, s., com. Comana, jud. Brașov, 137.
- Comana de Sus**, s., com. Comana, jud. Brașov, 137.
- Comșești (Comigicu; Comicigu)**, s., com. Tureni, jud. Cluj, 63.
- Copalnic**, s., com. Copalnic Mănăstur, jud. Maramureș, 121, 122.
- Corna**, azi în Roșia Montană, jud. Alba, 195.
- Cornățel**, s., com., jud. Mureș, 46, 53, 191, 348.
- Cornățel**, s., com. Roșia, jud. Sibiu, 79, 80, 86.
- Cornești**, s., com. Adămuș, jud. Mureș, 116.
- Costeni**, (Kostafalva) sat, comuna Cupșeni, jud. Maramureș, 154.
- Cozia**, s., com. Cârjiți, jud. Hunedoara, 132.
- Craiva**, s., com. Cricău, jud. Alba, 105.
- Crăciunești**, s., com. Băița, jud. Hunedoara, 118, 164.
- Cricău**, s., com., jud. Alba, 56, 104, 195.
- Cristești**, s., com., jud. Mureș, 83, 106.
- Cristian**, s., com., jud. Brașov, 104, 115, 116.
- Crișcior (Criștior)**, s., com. suburb., or. Brad, jud. Hunedoara, 29, 64, 89, 162, 164.
- Cubleș**, s., com. Panticeu, jud. Cluj, 129.
- Cucerdea**, s., com., jud. Mureș, 117.
- Cuculata**, com. Hoghiz, jud. Brașov, 26, 136, 137.
- Cuieș**, s., com. Ilia, jud. Hunedoara, 144.
- Cuieșd (Kövesd)**, s., com., Pănet, jud. Mureș, 101, 216.
- Cupșeni (Kupsafalva)**, s., com., jud. Maramureș, 154.
- Curechi(u)**, s., com. București, jud. Hunedoara, 51, 163.
- Curtiușu Mic**, s., com. Copalnic-Mănăstur, jud. Maramureș, 121.
- Cuștelnic**, s., com. Guștelnic, jud. Mureș, 116.
- Cutin**, s., com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara, 132.

D

- Daia**, s., com. Roșia, jud. Sibiu, 95, 106, 150, 151, 153.
- Damiș**, s., com. Bratca, jud. Bihor, 128, 130.

Daneș, Deneș, s., com., jud. Mureș, 153.
Dăbăca, s., com. jud. Cluj, 134, 135.
Dăncu, s., com. Aghireș, jud. Cluj, 129.
Dângău, s., com. Căpușu Mare, jud. Cluj, 127.
Dârlos, s., com. jud. Sibiu, 30, 31, 119.
Dârste, Derste, s. îngl. Mun. Brașov, 204.
Deag, s., com. Iernut, jud. Mureș, 157, 158.
Dealul Babii, 143.
Dealul Băiașilor, 202.
Dealul Caprii, 193.
Dealul Craiului, 67, 69, 201, 202.
Dealul Crășanului, 198.
Dealul Rudelor, 197.
Deda, s., com., jud. Mureș, 40.
Daia, Deia, s., co. Roșia, jud. Sibiu, 95, 106, 150, 151, 153.
Dej, mun., jud. Cluj, 190, 221.
Deleni, s., com. Ideciu de Jos, jud. Mureș, 157, 158.
Deva, mun., jud. Hunedoara, 39, 41, 46, 65, 66, 86, 87, 97, 98, 99, 132, 205.
Dobra, s., com., jud. Hunedoara, 66, 96, 135, 176.
Dobricel, s., com. Căianu Mic, jud. Bistrița Năsăud, 154.
Dolu, s., com. Zimbor, jud. Sălaj, 134.
Dorolea, s., com. Livezile, jud. Bistrița Năsăud, 109.
Drave, 144.
Drăguș, s., com. Viștea, jud. Brașov, 138.
Dumbrava, s., com. Vătava, jud. Mureș, 10, 37, 158, 185.
Dumbrava de Jos (Junco de Jos) s., com. Ribița, jud. Hunedoara, 37.
Dumbrăvioara, s., com. Ernei, jud. Mureș, 84, 156, 158.
Dumbrăvița, s., com. Iliă, jud. Hunedoara, 13, 113, 132.
După Piatră, s., com. Buceș, jud. Hunedoara, 162.

E

Ernei, s., com., jud. Mureș, 84.
Ernea, s., comp. or. Dumbrăveni, jud. Sibiu, 119.

F

Făgăraș, mun., jud. Brașov, 42, 137.
Fărău, s., com., jud. Alba, 58, 59.
Făurești, s., com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș, 50, 121.
Fânațe, s., com., jud. Maramureș, 120.
Fântâna, s., com. Hoghiz, jud. Brașov, 52.
Fântânele, s., îngl. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 38, 57, 193.
Fântânele, s., com. Ceru-Băcăinți, jud. Alba, 195.
Feldioara, or., jud. Brașov, 27, 42, 47, 48, 69, 70, 113, 187.
Feleag(ău), s., com. Vânători, jud. Mureș, 95.
Felmer, Felmar, s., com. Șoarș, jud. Brașov, 145, 172.
Feneș, s. îngl. or. Zlatna, jud. Alba, 199, 200.
Ferești, s., com. Bucium, jud. Alba, 132.
Filea, s., com. Deda, jud. Mureș, 40, 157, 158.
Finciu, s., com. Călățele, jud. Cluj, 128.
Finteușul Mare, s., com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș, 122.
Fofeldea, s., com. Nochrich, jud. Sibiu, 159.
Frata, s., com., jud. Cluj, 125.
Fundata, s., com., jud. Brașov, 115, 116.

G

Galați, s. ap. or. Zlatna, jud. Alba, 169, 197.

- Găbud**, s., com. Noșlac, jud. Alba, 148, 149.
- Gălpăia**, s., com. Bălan, jud. Sălaj, 134, 135.
- Găunoasa**, s., com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara, 132.
- Gârbova de Sus**, s. ingl. or. Aiud, jud. Alba, 103.
- Gârda de Jos**, s., com. Roșia Montană, jud. Alba, 36, 171.
- Gârda de Sus**, s., com., jud. Alba, 171.
- Geoagiul de Sus**, s., com. Ștremț, jud. Alba, 214, 215.
- Ghelari**, s., com. suburb., jud. Hunedoara, 143.
- Gherla**, or, jud. Cluj, 81, 190.
- Ghimbav**, s., com. suburb., jud. Brașov, 115, 116.
- Gialacuta**, s., com. Brănișca, jud. Hunedoara, 144.
- Glodeni**, s., com., jud. Mureș, 95, 156, 158.
- Godinești**, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 214.
- Gornești**, s., com., jud. Mureș, 156, 158.
- Grid**, s., com. Părău, jud. Brașov, 137.
- Grohot**, s., com. Budeștii de Jos, jud. Hunedoara, 162.
- Gura Dobra**, 135, 136.
- Gura Văii**, 10.
- H**
- Halm**, 98, 132.
- Hațeg**, or., jud. Hunedoara, 142, 143.
- Hădărău**, s., com. Lupșa, jud. Alba, 146.
- Hăpria**, s., com. Ciungud, jud. Alba, 150, 151.
- Hărăpea (Herepeia)**, s., com. Vețel, jud. Hunedoara, 132.
- Hărțagani**, (Hărțigani) s., com. Băița, jud. Hunedoara, 163.
- Hășag**, s., com. Loamneș, jud. Sibiu, 147, 148.
- Hârșeni**, s., com., jud. Brașov, 136, 137.
- Hetiur**, s. ingl. or. Sighișoara, jud. Mureș, 119.
- Hida**, s., com., jud. Sibiu, 134, 135.
- Hodac**, s., com. jud. Mureș, 157, 158.
- Hodișu**, s., com. Poieni, jud. Cluj, 155.
- Hoghilag**, s., com. jud. Sibiu, 75, 153.
- Hoghiz**, s., com., jud. Brașov, 26, 28, 30, 43, 44, 52, 56, 70, 139, 140, 141, 142.
- Holbav**, s., com. Vulcan, jud. Brașov, 64, 113, 136, 137.
- Homorod**, s., com., jud. Brașov, 81, 188.
- Hozman**, 159.
- Hunedoara**, mun., jud. Hunedoara, 29, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 48, 51, 52, 53, 54, 62, 64, 65, 66, 80, 86, 87, 88, 89, 96, 97, 98, 99, 143, 213.
- I**
- Iara**, s., com., jud. 55, 62, 63, 67, 200.
- Ibănești**, s., com., jud. Mureș, 83, 156, 158.
- Iclandu(l) Mare**, s., com. Idănzul, jud. Mureș, 73.
- Idicel**, s., com. Brâncovenești, jud. Mureș, 157, 158.
- Iernut**, or., jud. Mureș, 72.
- Ighiel (Igenpataka)**, s., com. Ighiu, jud. Alba, 104.
- Ighiu**, s., com. jud. Alba, 103.
- Ilia**, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66, 96, 143, 144, 205.
- Inău**, s. ingl. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 154.
- Inuri**, s., com. Vințu de Jos, jud. Alba, 150, 151.
- Iorăș**, cătun ap. s. Arini, com. Măieruș, jud. Brașov, 140, 141, 142.

Isbita (Izbita Ishita), s., com. Bucium, jud. Alba, 169.

J

Jac, s., com. Albești, jud. Mureș, 120.

Jaad, v. Livezile.

Jimbor, s., com. Homorod, jud. Brașov, 129, 144.

Josani, s., com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara, 132.

Josenii Bârgăului (Borgo Josseni), s., com. jud. Bistrița Năsăud, 108.

Juncu, s., com. Ribița, jud. Hunedoara, 37.

L

Lancrăm (Lankrem), s., com., jud. Alba, 150, 151.

Laslău, s., com. Suplac, jud. Mureș, 118.

Lăpușnic, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.

Lăschia (Lățchia, Lathonya), s., com., Copalnic Mănăștur, jud. Maramureș, 50, 122.

Lăureni, s., com. Miercurea Nirajului, jud. Mureș, 74.

Lăzești (Lăziești), s., com. Scărișoara, jud. Alba, 171.

Lejnic, Leșnic, s., com. Vețel, jud. Hunedoara, 132.

Lepindea, s., com. Bahnea, jud. Mureș, 119.

Libotin, s., com. Cupșeni, jud. Maramureș, 154.

Litta Ungurească (Lita Ungurească), azi s. Liteni, com. Săvădisla, jud. Cluj, 62, 201, 202.

Livezile, s., com., jud. Alba, 143.

Loamneș, s., com., jud. Sibiu, 159.

Lovnic, s., com. Jibert, jud. Brașov, 172, 179, 189.

Ludești, s., com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara, 45.

Luduș, or., jud. Mureș, 76, 77.

Luna, s., com., jud. Cluj, 73.

Luna de Sus, s., com. Florești, jud. Cluj, 126.

Lunca, s., com. Poșaga, jud. Alba, 49, 53, 103, 146, 164.

Lunca Ampoitei, s., com. Meteș, jud. Alba, 103.

Lunca Băiții, 49.

Luncanii de Jos, 40, 160.

Luncanii de Sus, 66.

Luncoiu de Sus, s., com. Luncoiu de Jos, jud. Hunedoara, 162.

Lunșoara, s., com. Vorța, jud. Hunedoara, 65, 143.

Lupșa, s., com., jud. Alba, 137, 146, 206.

M

Maceu, s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara, 143.

Maiorești, s., com. Rușii Munți, jud. Mureș, 157, 158.

Marcoș, azi s. Mărcuș, com. Dobârlău, jud. Covasna, 139, 140, 141, 142.

Marpod, s., com., jud. Sibiu, 159.

Măgheruș, s., com. Ozun, jud. Covasna, 43, 113.

Măgoaja, s., com. Chiuești, jud. Cluj, 154.

Măgura, s., com. Buceș, jud. Hunedoara, 115, 116, 127, 130.

Măguri, s., com. Măguri-Răcățau, jud. Cluj, 166.

Mănășturul Român, s., com. Mănăstireni, jud. Cluj, 128.

Mărișel, s., com. jud. Cluj, 32, 127.

Mărtinești, s., com., jud. Hunedoara, 45.

Mândra, s., com. Loamneș, jud. Sibiu, 43, 137, 159.

Mediaș, or., jud. Sibiu, 147, 205.
Merghișa, s., com. Homorod, jud. Brașov, 172.
Merghindeal, s., com., jud. Sibiu, 123.
Merișor, s., com. București, jud. Hunedoara, 132.
Mesteacăn, s. îngl. or. Brad, jud. Hunedoara, 49, 50, 70, 164.
Micoșlaca, s. ap. or. Ocna Mureș, jud. Alba, 148, 149.
Miercurea Ciuc, mun., jud. Harghita, 95.
Mihalt, s., com., jud. Alba, 16, 106.
Mihăiești, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 136.
Mihăileni, s., com. Buceș, jud. Hunedoara, 90, 164.
Mijlocenii Bârgăului, s., com. Josenii Bârgăului, jud. Bistrița Năsăud, 108.
Miluani, s., com. Hida, jud. Sălaj, 134.
Mociu, s., com., jud. Cluj, 125.
Moeciul de Jos, s., com. Moeciul, jud. Brașov, 115, 116.
Moeciul de Sus, s., com. Moeciul, jud. Brașov, 115, 116.
Morăreni, s., com., jud. Mureș, 70.
Moșna, s., com., jud. Sibiu, 153.
Movile, s., com. Iacobeni, jud. Sibiu, 123.
Muncel(u), s., com. Baia de Arieș, jud. Alba, 67, 154, 171, 200, 201.
Muncelu Mare, s., com. Vețel, jud. Hunedoara, 132.
Muncelu Mic, s., com. Vețel, jud. Hunedoara, 132.
Mușina (Măgina) loc. comp. or. Aiud, jud. Alba, 103.

N

Nandru, s., com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara, 132.
Nazna, s., com. Sâncraiu de Mureș, jud. Mureș, 79.

Năsăud, or., jud. Bistrița Năsăud, 84
Neagra, (Niagra, Nyagra), azi s., com. Poiana Vadului, jud. Alba, 36, 37, 154, 155, 171, 193, 194, 213, 215.
Nocrich, s. com., jud. Sibiu, 160, 205, 216.
Noistadt (Noiștat), s., com. Iacobeni, jud. Sibiu, 123.
Noua, 114, 213.
Nucet, s., com. Roșia, jud. Sibiu, 102.
Nucșoara, s., com. Sălașu de Sus, jud. Hunedoara, 143.

O

Ocna Sibiului, or, jud. Sibiu, 73, 159.
Ocolișu Mare, (Nagy Aklos), s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara, 143.
Ocolișu Mic, s., com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara, 142, 143.
Odorhei, mun., jud. Harghita, 153, 188, 189.
Ogra, s., com., jud. Mureș, 29, 30, 31.
Ohaba, s., com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara, 135, 136, 143.
Ohaba de Sub Piatră, s., com. Sălașu de Sus, jud. Hunedoara, 143.
Oprea-Cârțișoara, s., com. Cârțișoara, jud. Sibiu, 138.
Orăștie, or, jud. Hunedoara, 46, 47, 70, 179, 180.
Ormeniș, s., com., jud. Brașov, 140, 141, 142.
Ormindea, Ormindia, s., com. Băița, jud. Hunedoara, 87, 88, 165.
Oșorhiel, s., com. Bobâlna, jud. Cluj, 73.
Ozun, s., com., jud. Covasna, 175, 177, 178.

P

Paloș, s., com. Cața, jud. Brașov, 205.

- Pănet (Panetul de Câmpie)**, s., com., jud. Mureș, 71, 74, 79.
- Părău**, s., com., jud. Brașov, 43, 136, 137.
- Pătrânjeni**, s. ap. or. Zlatana, jud. Alba, 67, 68, 69, 169, 199.
- Păuca**, s., com., jud. Sibiu, 159.
- Păucișoara**, s., com. Gănești, jud. Mureș, 116.
- Păușa**, s., com. Românași, jud. Sălaj, 134, 135.
- Pâclișa**, loc. ingl. or. Alba Iulia, jud. Alba, 105.
- Peleş**, s., com. Sohodol, jud. Alba, 170.
- Periș**, s., com., jud. Mureș, 156, 158.
- Perișor**, s., com. Zagra, jud. Bistrița Năsăud, 154.
- Perșani**, s., com. Șinca, jud. Brașov, 27.
- Peștera**, s., com. Băița, jud. Hunedoara, 115, 116, 165.
- Peștișu de Sus**, 132.
- Peștișu Mare**, s. ap. mun. Hunedoara, jud. Hunedoara, 98, 132.
- Petecu**, s., com. Ulieș, jud. Harghita, 187.
- Peteritea**, s., com. Vima Mică, jud. Maramureș, 154.
- Petreni**, s., com. Băcia, jud. Hunedoara, 86, 87.
- Petrila**, azi ingl. or. Petroșani, jud. Hunedoara, 143.
- Petroșani**, or., jud. Hunedoara, 143, 186.
- Pianul de Jos**, s., com. Pian, jud. Alba, 151.
- Pietriș**, s., com. Deda, jud. Mureș, 157.
- Plopiș**, s., com., jud. Sălaj, 121, 122.
- Poarta**, s., ingl. com. Bran, jud. Brașov, 115, 116.
- Pociovaliște (Pocioveliște)**, s., com. Curățele, jud. Bihor, 170.
- Podele**, s., com. Luncoiu de Jos, jud. Hunedoara, 165.
- Pogănești**, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 66, 143, 144.
- Poiana**, s., com. Bistra, jud. Alba, 36.
- Poiana**, s., com. Buciumi, jud. Alba, 103, 170.
- Poiana Mărului**, s., com., jud. Brașov, 137.
- Poiana Porcului**, azi s. Fântânele, or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 154, 155.
- Poieni**, s., com. Bucium, jud. Alba, 169, 171.
- Poienița Tomii**, s., com. Cerbăl, jud. Hunedoara, 132.
- Poienița Voinii**, s., com. Bunila, jud. Hunedoara, 143.
- Ponorel**, s., com. Vidra, jud. Alba, 33, 34, 37, 171, 192.
- Porumbacu de Jos**, s., com., jud. Sibiu, 137, 138.
- Porumbacu de Sus**, s., com. Porumbacu de Jos, jud. Sibiu, 138.
- Poșaga de Jos**, s., com. Poșaga, jud. Alba, 55, 146.
- Poșaga de Sus**, s., com. Poșaga, jud. Alba, 146.
- Predeal**, or., jud. Brașov, 28, 115, 116.
- Prejmer (Prejmăr)**, s., com., jud. Brașov, 28.
- Prihodiște, Prohodiște**, s., com. Vața de Jos, jud. Hunedoara, 54, 165, 166, 167.
- Produ**, s., com. Hoghlilag, jud. Sibiu, 152.
- Proștea**, azi Stejăriș, com. Iacobenii, jud. Sibiu, 123.
- Prundul Bârgăului (Borgo Prund)**, s., com., jud. Bistrița Năsăud, 108.
- Purcăreni**, s., com. Târlungenii, jud. Brașov, 112, 174.

R

- Racoș**, s., com., jud. Brașov, 134, 135.
- Racoșu(l) de Sus**, s. ap. or. Baraolt, jud. Covasna, 42, 188.

- Răcătău**, s., com. Blandiana, jud. Alba, 150, 151.
- Răzoare**, s. ap. or. Tg. Lăpuș jud. Maramureș, 154.
- Râșca, Rișca**, s., com. Baia de Criș, jud. Hunedoara, 47, 163.
- Râșnov**, or. jud. Brașov, 115, 116.
- Remetea**, s., com. Meteș, jud. Alba, 11, 107.
- Ribicioara**, s., com. Ribița, jud. Hunedoara, 42.
- Ribița**, s., com., jud. Hunedoara, 42, 80.
- Rimetea**, s., com., jud. Alba, 69.
- Roadăș (Roades)**, s., com. Bunești, jud. Brașov, 37.
- Rodbav**, s., com. Șoarș, jud. Brașov, 159.
- Rogojel**, s., com. Săcuiu, jud. Cluj, 129.
- Rogoz**, s., s. ap. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 154, 155.
- Rohi(a)**, sat aparținător orașului Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 154.
- Romița**, s., com. Românași, jud. Sălaj, 134, 135.
- Romos**, s., com. jud. Hunedoara, 45.
- Romoșel**, s., com. Romoș, jud. Hunedoara, 45, 46.
- Roșia**, s., com. Balșa, jud. Hunedoara, 27, 170, 202.
- Rotbav**, s., com. Feldioara, jud. Brașov, 113.
- Rovina**, s., com. Brănișca, jud. Hunedoara, 165, 166, 168.
- Ruda**, s., com. Crișcior, or. Brad, jud. Hunedoara, 29, 166.
- Ruha Agriș**, 55.
- Ruja**, s., or. Agnita, jud. Sibiu, 123.
- Runcu Mic**, s., com. Vețel, jud. Hunedoara, 132.
- Ruși**, s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara, 74, 143.
- S**
- Sartăș, (Sartoș)** s., com. Baia de Arieș, jud. Alba, 69, 171, 201, 202.
- Saschiz**, s., com. jud. Mureș, 71.
- Satulung**, s. îngl. or. Săcele, jud. Brașov, 112, 173, 174, 175, 179, 204.
- Săcalu de Pădure**, s., com. Brâncovenesti, jud. Mureș, 71, 158.
- Săcădate**, s., com. Avrig, jud. Sibiu, 31.
- Săcărâmb**, s., com. Certeju de Sus, jud. Hunedoara, 138, 139.
- Săcătaș**, s., com. Iliia, jud. Hunedoara, 135, 136.
- Săcătura**, s., com. Vadu Motilor, jud. Alba, 38, 193.
- Săcătura**, s., com., jud. Maramureș, 122, 172, 190, 194.
- Săcel**, s., com. Sântămăria-Orlea, jud. Hunedoara, 120, 143.
- Săcele**, or. jud. Brașov, 28, 111.
- Sălciua de Jos**, s., com. Sălciua, jud. Alba, 146.
- Sălciua de Sus**, s., com. Sălciua, jud. Alba, 146.
- Sălcud**, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 118.
- Săliște**, s., com. Băița, jud. Hunedoara, 41, 135, 136, 163, 167.
- Sălnița**, s., com. Vima Mică, jud. Maramureș, 122.
- Sărăuș**, 159.
- Săsău**, s., com. Arpașu de Jos, jud. Sibiu, 159.
- Sâmbăta de Jos**, s., com. Voila, jud. Brașov, 137, 138.
- Sâmbăta (Szâmbăta) de Sus**, s., com. Voila, jud. Brașov, 138.
- Sâncraiu de Mureș**, s., com. jud. Mureș, 79.

- Sânpetru**, s., com., Sântămăria-Orlea, jud. Hunedoara, 143.
- Sântă Măria**, s., com. Cetatea de Baltă, jud. Alba, 134, 135.
- Sângătin**, s., com. Apoldu de Jos, jud. Sibiu, 23, 161.
- Sâniacob**, s., com. Ațintiș, jud. Mureș, 123, 150.
- Sânmiclăuș (Sânnicoară)**, s., com., Apahida, jud. Cluj, 73.
- Sânt Andraș (Sân Andraș), Sântandrei** s. ap. or. Simeria, jud. Hunedoara, 132.
- Sânt Halm**, 132.
- Sârbi**, s., com. Iliia, jud. Hunedoara, 65, 143, 144.
- Scroafa**, azi s., Stejărel, com. Luncoiu de Jos, jud. Hunedoara, 167.
- Sebeș**, or., jud. Alba, 46.
- Secătura, Szecătura**, s., com Gârbou, jud. Sălaj, 171, 190.
- Seleuș**, s., com. Daneș, jud. Mureș, 152.
- Setmir**, 110.
- Sibiu**, mun., jud. Sibiu, 5, 11, 17, 26, 28, 30, 45, 46, 73, 75, 84, 85, 86, 155, 162, 206, 209, 210.
- Sighișoara**, mun., jud. Mureș, 37, 92, 93, 94, 95, 152, 206.
- Silivașu de Jos**, s. îngl. or. Hațeg, jud. Hunedoara, 142, 143.
- Silivașu de Sus**, s. îngl. or. Hațeg, jud. Hunedoara, 142, 143.
- Simeria**, or., jud. Hunedoara, 86, 97, 98.
- Simionești**, s., com. Budacu de Jos, jud. Bistrița Năsăud, 109.
- Soharul**, loc. comp. or. Aiud, jud. Alba, 170.
- Sohodol**, s., com., jud. Alba, 14, 35, 38, 115, 116, 170, 190, 191, 195, 201.
- Sohodol-Bran**, s., com. Bran, jud. Brașov, 115.
- Someșeni**, loc. îngl. mun. Cluj Napoca, jud. Cluj, 124.
- Spring (Șpring)**, s., com., jud. Alba, 31.
- Stănija (Stanija)**, s., com. Buceș, jud. Hunedoara, 31.
- Stăna**, 134, 135.
- Stânceni**, s., com., jud. Mureș, 157, 158.
- Stâncești Ohaba**, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.
- Stoiceni**, s. îngl. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 154.
- Stoineasa**, s., com. Vălișoara, jud. Hunedoara, 139.
- Stolna**, s., com. Săvădisla, jud. Cluj, 126.
- Straja**, s., com. Berghin, jud. Alba, 127.
- Stregoanea**, azi s. Bujoru, com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.
- Strei**, s. ap. or. Călan, jud. Hunedoara, 46, 143.
- Streii Plopilor**, s., com. Breta Română, jud. Hunedoara, 143.
- Strei Săcel**, s., îngl. or. Călan, jud. Hunedoara, 143.
- Stupini**, s., com. Prejmer, jud. Brașov, 111.
- Sub Pădure**, s., com. Gănești, jud. Mureș, 116, 117.
- Suciu de Jos**, s., com. Suciu de Sus, jud. Maramureș, 154, 155.
- Suplac**, s., com., jud. Mureș, 118.
- Susenii Bârgăului**, s., com. Prundu Bârgăului, jud. Bistrița Năsăud, 108.

Ș

- Șasa Lupșii**, s., com. Lupșa, jud. Alba, 146.
- Șartos**, 69, 171, 201.
- Șăulești**, s., or. Simeria, jud. Hunedoara, 97, 98, 131, 132.
- Șercaia**, s., com., jud. Brașov, 43.
- Șesuri**, s., com. București, jud. Hunedoara, 48, 49.

Șieu (Nagysajó), s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 109, 110.
Șimon, s., com. Bran, jud. Brașov, 31, 38, 82, 96, 115.
Șirnia, s., com. Fundata, jud. Brașov, 115, 116.
Șoard, s., com. Vânători, jud. Mureș, 119.
Șoimuș, Șoimoș, s., com. Coroisânmartin, jud. Mureș, 29, 30, 39, 41, 65, 80, 118.
Șomărtin, s., com. Bruiu, jud. Sibiu, 159.
Șpring, s., com., jud. Alba, 31.
Ștena, s., com. Șeica Mare, jud. Sibiu, 145, 188.

T

Tămașa Mare, 129.
Tărlungeni (Tărlungeni), s., com., jud. Brașov, 112, 174, 178, 180.
Tătărăști, s., com. Burjuc, jud. Hunedoara, 32, 165, 167.
Tău, 159.
Tăureni, s., com., jud. Mureș, 188.
Tăuți, s., com. Meteș, jud. Alba, 104, 106, 199.
Târgu Mureș, mun, jud. Mureș, 6, 16, 29, 81, 92, 205, 211.
Târnava, loc de bălăie, probabil, s., com. Brănișca, jud. Hunedoara, 12, 32, 38, 39, 40, 41, 42, 48, 49, 51, 53, 54, 57, 58, 60, 64, 66, 93, 95, 144.
Târnăvița, s., com. Brănișca, jud. Hunedoara, 65, 143, 144.
Tei(u), s., com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara, 96, 135, 136.
Teiuș, or., jud. Alba, 62, 202.
Teliu, s., com., jud. Brașov, 139, 140, 141, 142.
Teliuc, com. suburb., or. Călan, jud. Hunedoara, 142, 143.
Ticușul Românesc, s., com. Comana, jud. Brașov, 145, 189.

Ticușul Săsesc, s., com. Ticușu, jud. Brașov, 145.
Timișoara, mun., jud. Timiș, 9, 11, 56, 100, 161.
Tisa, s., com. Burjuc, jud. Hunedoara, 96, 145, 136.
Toarcla, s., com. Cincu, jud. Brașov, 159.
Toderița, s., com. Mândra, jud. Brașov, 43, 136, 137.
Tohanu Nou, loc. comp. or. Zămești, jud. Brașov, 115, 116.
Tomnatec, s., com. Bulzești de Sus, jud. Hunedoara, 167.
Topârcea, s., or. Ocna Sibiului, jud. Sibiu, 73.
Toplița, mun., jud. Harghita, 157, 158.
Toplița, s., com., jud. Hunedoara, 138, 139.
Traniș, s., com. Năpradea, jud. Sălaj, 56, 194, 195.
Trăznea, s., com. Agrij, jud. Sălaj, 134, 135, 172.
Trâmboaiete, s. ap. or. Zlatna, jud. Alba, 35, 36, 169, 199.
Trestia, s., com. Băița, jud. Hunedoara, 167, 168.
Trestia (Köteles Mező), sat, comuna Cemești, jud. Maramureș 121, 122.
Troian, locul unor bălăii, 35, 198.
Turcheș, s., com., jud. Brașov, 79, 175, 177, 206.
Turda, mun., jud. Cluj, 55, 77, 78, 205, 221.

Ț

Țălina, Țelna, s., com. Ighiu, jud. Alba, 104.
Țărățal, s. ap. or. Brad, jud. Hunedoara, 52, 53, 162.
Țebea, s., com. Baia de Criș, jud. Hunedoara, 162, 163.

Țichindeal, s., com. Nocrich, jud. Sibiu, 159.

U

Ucea de Jos, s., com. Ucea, jud. Cluj, 138.

Ucea de Sus, s., com. Ucea, jud. Brașov, 42, 137, 138.

Uibărești, s., com. Ribița, jud. Hunedoara, 168.

Ungra, s., com. jud. Brașov, 144, 173.

Unguraș, s., com., jud. Cluj, 134, 135.

V

Vaca, azi Crișan, com. Ribița, jud. Hunedoara, 80, 165.

Vadu Dobrii, s., com. Bunila, jud. Hunedoara, 143.

Valea Bradului, s., îngl. or. Brad, jud. Hunedoara, 88, 168.

Valea Bulzului (Bulzii), azi îngl. or. Zlatna, jud. Alba, 67, 169.

Valea Cornițal, s., com. Buceș, jud. Hunedoara, 162.

Valea Dosului, azi s. Izvorul Ampoiului, or. Zlatna, jud. Alba, 169, 197, 198.

Valea Grohoțal, 162.

Valea Lupșii, s., com. Lupșa, jud. Alba, 146.

Valea Nagii, 182.

Valea Nandrulei, s., com. Peștișu Mic, jud. Hunedoara, 132.

Valea Porcului, azi s. Tarnița, com. Buceș, jud. Hunedoara, 162.

Valea Satului, azi s. După Piatră, com. Buceș, jud. Hunedoara, 162.

Valea Tarniții, azi s. Tarnița, com. Buceș, jud. Hunedoara, 162.

Valea Uzii, s., com. Râmeți, jud. Alba, 107.

Valea Verde, s., com. Sohodol, jud. Alba, 35, 170.

Vama Buzăului, s., com., jud. Brașov, 140, 141, 142.

Vața de Jos, s., com., jud. Hunedoara, 32, 54.

Vălcani, 115, 116.

Vărmaga, s., com. Certeju de Sus, jud. Hunedoara, 138, 139.

Văsești, s., com. Vidra, jud. Alba, 128.

Vătava de Jos, s., com. Vătava, jud. Mureș, 158.

Vătava de Sus, s., com. Vătava, jud. Mureș, 158.

Vâlcele, s., com., jud. Covasna, 56, 99, 100, 139, 140, 141, 142.

Vâlcelele Bune, s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara, 143.

Vânători, s., com. jud. Mureș, 37, 90, 91, 95.

Vecerdea, s., com. Alțâna, jud. Sibiu, 101.

Velt, s., com. Bazna, jud. Sibiu, 71.

Veneția de Sus, s., com. Părău, jud. Brașov, 137.

Veseud, s., com. Chirpăr (sau Slimnic?), jud. Sibiu, 159.

Veseuș (Szászvezzös), s., com. Jidvei, jud. Alba, 102.

Veța, s., com. Miercurea Nirajului, jud. Mureș, 158.

Vidacut, s., com. Săcel, jud. Harghita, 80.

Vidra de Jos, s., com. Vidra, jud. Alba, 32, 33, 171, 192.

Vidra de Mijloc, azi com. Avram, Iancu, jud. Alba, 171.

Vidra de Sus, azi com., Avram Iancu, jud. Alba, 171.

Vidrasău, s., îngl. or. Luduș, jud. Mureș, 71, 118.

- Viena**, or., Austria, 5, 7, 8, 15, 16, 17, 19, 114, 161, 212, 217, 218, 220, 224, 225, 227, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239.
- Vișoara**, s., com., jud. Cluj, 75, 119.
- Vima Mare** (Thorda Vilma), sat, comuna Vima Mică, jud. Maramureș 154, 155.
- Vima Mică** (Drága Vilma), sat, comună, jud. Maramureș 120, 121.
- Vinerea**, s., comp. or. Cugir, jud. Alba, 46, 47.
- Vinț**, s., com. Vințu de Jos, Jud. Alba, 150, 151.
- Visca**, s., com. Vorța, jud. Hunedoara, 65, 143, 144.
- Viscri**, s., com. Bunești, jud. Brașov, 145.
- Vișea**, s., com. Jucu, jud. Cluj, 132.
- Vlădeni**, (Vlădășani), s., com. Dumbrăvița, (?) jud. Brașov, 15, 116.
- Vorța**, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66.
- Vultureni (Magyar Ujfalu)**, s., com., jud. Cluj, 140, 141, 142.
- Vulturi (Vulturii Zlatnei)**, 169, 179, 180, 197.
- Vurpăr**, s., com. Vințu de Jos, jud. Alba, 150, 151.

Z

- Zagreb**, or., Croația, 231.
- Zam**, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66, 143.
- Zărnești**, or., jud. Brașov, 115, 116.
- Zdrapț(i)**, s., comp. or. Brad, jud. Hunedoara, 90, 168.
- Zincșor**, 159.
- Zincul Mare**, 159.
- Zizin**, s., com. Târlungeni, jud. Brașov, 112.
- Zlatna**, or., jud. Alba, 23, 25, 35, 61, 67, 68, 69, 81, 82, 83, 101, 169, 171, 180, 182, 186, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 206.

CUPRINS

Soldați fără uniformă: figuri de țărani români ai Landsturmului românesc și starea Protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849	5-243
Indice de nume	245-297
Indice toponimic	299-312